ПОЛК.
ЄВГЕН ПОБІГУЩИЙ-РЕН

МОЗАЇКА МОЇХ СПОМИНІВ

diasporiana.org.ua

ВИДАННЯ ОбВУ

О. Т.
ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
Лондон, 1950. Стор. 52
(Вичерпане)

●

Князь М. І. Токаржевський-Карашевич
СВЯТО ПОКРОВА БОГОРОДИЦІ
Лондон, 1953. Стор. 27.
(Вичерпане)

●

Проф. д-р Володимир Кубійович
ЕТНІЧНІ ГРУПИ ПІВДЕННОЗАХІДНЬОЇ УКРАЇНИ (ГАЛИЧИНА)
на 1. 1. 1939 року
Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Праці Історично-філософічної Секції. Том 160. Лондон—Мюнхен—Париж—Нью-Йорк, 1953 р.
(Вичерпане)

●

Головна Управа ОбВУ
СПИСОК ПОЛЯГЛИХ ВОЯКІВ-УКРАЇНЦІВ І УД УНА
Циклостилеве видання. Лондон, 1958
(Вичерпане)

●

Д. Кетрос
ТАК ТВОРИЛОСЯ УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО
Лондон, 1958. Стор. 64
(Вичерпане)

●

Головна Управа ОбВУ
АЛЬМАНАХ ОбВУ (1949-1964 рр.)
Лондон, 1967. Стор. 152

●

Микола Верес
В ЧУЖИННИХ ПРИПЛАВАХ
Збірка вибраних поезій
Лондон, 1967. Стор 292

●

Святомир М. Фостун
ПЛЕМ'Я НЕПОКІРНИХ
Історична повість
Лондон, 1971. Стор. 117.
(Вичерпане)

●

(Далі на задній закладці)

ПОЛК. Є. ПОБІГУЩИЙ-РЕН

МОЗАЇКА МОЇХ СПОМИНІВ

ТОМ 2

Канадсько-Український Бібліотечний Центр

Канадське Товариство Приятелів України
Торонто – Канада

АВТОР

Col Ievhen Pobihushchyi-Ren

ПОЛК. ЄВГЕН ПОБІГУЩИЙ-РЕН

Mozaika moikh spomyniv

МОЗАЇКА МОЇХ СПОМИНІВ

title

ТОМ ДРУГИЙ

vol. II

Biography: Life and turbulent times of an educator, officer of UKRAINIAN undergrou and youth leader. Interesting character sketches - patriotism, treachery

МЮНХЕН — ЛОНДОН

1985

MY LIFE'S MOSAIC

by

Col. Evhen Pobihushchyj — Ren

Vol. II

(in Ukrainian language)

CITY OF YORK PUBLIC LIBRARY

Накладом автора й Об'єднання бувших Вояків Українців
у Великій Британії

Published by the Author & the Association of Ukrainian
Former Combatants in Great Britain
49, Linden Gardens, London W2 4HG

Обкладинка мистця *Ростислава Глувка*

З друкарні Української Видавничої Спілки в Лондоні
Printed in the U.K. by Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Road, London N1 1LF

Другий том моїх споминів присвячую моїм учням і ученицям, українській молоді, та всім, що дружньо співпрацювали зі мною продовж багатьох років, у різних ділянках українського організованого життя.

Автор

Частина перша

В таборах біженців

В ТАБОРАХ УНРРА І ІРО

Коли прогули останні громи жахливої другої світової війни, дуже багато українських кол. вояків, що опинилися на Заході, а головно, в повоєнній Німеччині, були змушені поселюватися в таборах українських біженців, що ними спочатку опікувалася альянтська окупаційна адміністрація, а потім УНРРА — ІРО. Але і до тих таборів не легко було прописатися українським кол. воякам, яким тоді українська інтеліґенція вельми поквапно чіпляла ярлик співпраці з гітлерівською Німеччиною, часто називаючи їх нацистськими коляборантами.

Найлегше ще було прописатися українським кол. воякам у біженському таборі Фюрнсберґу, біля Нюрнберґу. Прибували туди вони численно, без наплечників, чи валіз, у латаній свитині, чи в позиченій. Довелось і мені з дружиною поселитися в цьому таборі. В невеличкій кімнаті, що раніше була кухнею, ми мали навіть «меблі». Це були стіл, два крісла й американське польове ліжко. Звичайно на такому ліжку в польових лікарнях лежав один вояк, а нам удвоїх треба було тіснитися на ньому. Ці «меблі» роздобув нам найліпший наш тоді й тепер друг п. Іван Запряла й ми обоє були йому вельми вдячні за його дружню послугу, бо й таких «меблів» деякі таборяни не мали.

Таборове життя, як знаємо, сіре й одноманітне. Наслухались ми тоді різних дискусій, нарікань, безперспективних оповідань, і різного, часто безглуздого таборового базікання. Пригадалися мені тоді слова графа Меттерніха: «Найбільшим нещастям для людей, крім недуг, є нудьга».

Щоб таборяни, а головно молодь, не нудьгували, гурток ініціятивних таборян узявся організувати різні курси та вишколи. Головним ініціятором був кол. вояк і незвичайно енерґійний та працьовитий п. Андрій Козакевич. З початком 1946

Професори, викладачі й курсанти сільскогосподарського і шоферського курсу, під патронатом УТГІ, в таборі українських біженців у Фюрнсберґу, з комендантом табору, п. Андрієм Козакевичем. Роки 1946-1947

року, почав діяти в таборі вишкільний гурток, а згодом сільсько-господарський і шоферський курси. Велись ці курси під патронатом Українського Технічно-Господарського Інституту (УТГІ), щоб дати нашій молоді знання і професію. Вчителі організували школи, а спортовці — різні роди спорту. Постав доволі активний культурно-освітний гурток, що влаштовував різні імпрези, свята та загально займався культурно-освітньою діяльністю. Головою цього гуртка був д-р Василь Зайцев, а секретарем п-ні Дарія Козакевич, яка теж була керівником школи і садочка. Директором школи в таборі був пізніше автор цих рядків, що водночас був учителем історії в школі в сусідньому таборі Обернцен. Мабуть, наш табір у Фюрнсберґу був одиноким табором УНРРА, де рано, на голос дзвінка сходились усі жителі до театральної залі, в якій перед бічним вівтарем мовили спільну молитву, а також часто мовлено вечірні молитви, після того співали якусь

Професори й викладачі цього ж курсу та комендант табору, п. Андрій Козакевич

набожну пісню і релігійний гимн. У травні й червні служились у таборі Молебні, а вечорами були короткі доповіді на різні теми: релігійні, національні, літературні, історичні, мистецькі, подавалися теж огляди світових подій, а для розваги були й гумористичні виступи. Доповідали звичайно о. Роман Ганас, д-р Василь Зайцев, п-ні Марія Зайцева, п-ні Дарія Козакевич, радник Павло Ярема та інші. Свої поезії читав часто радник-пенсіонер Павло Ярема, здібний карикатурист-самоук. Таборову газетку редаґував д-р Василь Зайцев. Службу Божу звичайно служив о. Роман Ганас у селі, в німецькій церкві. Для духовної обслуги українців-православних приїжджав о. Костецький і служив богослуження в таборовій амбуляторії, яку тоді переробляли на каплицю. Там і хрестився вже дорослою людиною, студент зі східньоукраїнських земель Володимир Біляєв, тепер видатний діяч УНР і журналіст. Комендантом табору був весь час п. Андрій Козакевич, організатором і секретарем мґр Степан Ганас, а після нього п. Роман Кочержук.

У таборах УНРРА були всюди т. зв. таборові ради. Була

така рада в нашому таборі, а її членами були: о. Роман Ганас, п. Василь Риндзяк, політв'язень нацистських концтаборів, п. Микола Фрей, п-ні Марія Зайцева, полк. Євген Побігущий.

Приємно мені згадати, що співжиття в таборі було гармонійне. Не було непорозумінь, конфліктів, ворожнечі, як це бувало в інших таборах. Усі жили й працювали дружньо для свого загального добра.

Хочу ще згадати, що наші таборяни врятували велику цінну бібліотеку Фюрнсберґського замку. Ще при підготовній праці, щоб відкрити табір, група українців під проводом п. Андрія Козакевича позбирала з пивниць, кімнат і горищ замку вельми цінні й рідкісні книжки, що їх порозкидали всюди вояки, які там квартирували в часі і після війни. Усе це майно було б пропало, якщо б його українці не зібрали і не забезпечили. Власник замку, повернувши з Америки, був незвичайно вдячний українцям за збереження його вартісної і великої бібліотеки.

З важливіших подій чи імпрез у таборі Фюрнсберґу годиться відмітити спільне Шевченківське свято, влаштоване у співпраці з табором в Обернцен. Співав тоді хор під дириґуванням п-ні Ольги Дівнич, учительки англійської мови в гімназії в Обернцен. З ініціятиви п. Андрія Козакевича постав і діяв у таборі драм-гурток, який і поставив, на сцені драму «Ясні зорі», під режисурою п. Андрія Козакевича.

Улаштовувано спільні Свят-вечері для всіх таборян, зберігаючи при тому українську традиційність таких Свят-вечерів. Відбувся в таборі піврічний санітарний курс, крім уже згаданих інших курсів. Керував тим курсом д-р Василь Зайцев. У закриття курсу проведено іспит, і роздачу свідоцтв представниками Українського Червоного Хреста. Драм-гурток з Обернцену виступав у таборі з «Веселим вечором», що відбувся під керуванням автора цих рядків, частинно з його таки власними скечами. Одною з вельми цікавих доповідей була доповідь п-ні Дарії Козакевич про «Слово о полку Ігоревім». Було влаштоване теж святково багате прийняття для американських старшин, щоб ознайомити їх з українськими

Група дітей з садочка і табірної школи у Фюрнсберґу, зі своєю вчителькою п-ні Дарією Козакевич і священиком о. Романом Ганасом

проблемами, головно з справою наших дивізійників. Хочу знову ж таки відмітити, що п. Андрій Козакевич був не лише комендантом нашого табору, але і його, так би, мовити, душею й організатором усього організованого життя таборян. Він — вояк австро-угорської армії у першій світовій війні, був поранений на італійському фронті, брав участь у Визвольних Змаганнях, активний громадський і культурно-освітний діяч у Галичині, довголітній голова спортового товариства «Сокіл» у м. Бібрці та карався у польських в'язницях. Після розв'язання УНРРА і ІРО працював як голова Місцевого Представництва Української Еміґрації в Нюрнберґу (МПУЕН). Помер у 1947 році. Його донька Уляна працює тепер бібліотекаркою у Нюрнберґу.

У вересні 1947 року, розв'язано наш табір у Фюрнсберґу. Все його майно перевезено до табору Райтерсайху, недалеко

Фюрнсберґський замок, село і довкілля

від Нюрнберґу та передано кооперативі «Унія». З продажу авта передано парафії Української Католицької Церкви 1200 нім. марок, а парафії Української Автокефальної Православної Церкви 700 нім. марок, на виготовлення риз. У вересні того ж року перевезено й усіх таборян з Фюрнсберґу до Райтерсайху.

В цьому таборі перебували ми від вересня 1947 року до травня 1949 року. Комендантом табору був інж. Іван Громик, а головою таборової ради п. Росола. Секретарем — п. Роман Дебрицький, який одночасно сповняв обов'язок реєстраційного референта. Харчовим референтом був п. Іван Безпалів. Обов'язок культурно-освітнього референта сповняла п-ні Луців, таборовим театром опікувалася п-ні Ольга Сімчак-Лубська (відома письменниця), дириґував хором п. Юрій Гнатюк, опікуном молоді був полк. Євген Рен. Були в таборі лікарі: д-р Алібаба Бабаїв, д-р Трутенко, д-р Трухлий і д-р Соколишин. Духовну опіку подавали таборянам греко-католицькі священики — о. Винницький і о. Федесюк та православний священик о. Михайло Гільтайчук. Діяв у таборі Осе-

Український хор у таборі біженців у Райтерсаху. Диригент — студент п. Гнатишин

редок СУМ, що його головою був п. Петро Дяків, а теж ланка Пласту. Ланковим був п. Ярослав Росола.

Спочатку в таборі розгорталась широка й активна культурно-освітня праця, доки не настав час численних виїздів таборян у заокеанські країни, що й спричинило не лише перебої, але й багато труднощів у згаданій праці. Мешкали ми в дерев'яних бараках, здорово принищених. Існували в таборі школа і садочок. Жили в таборі багато кол. вояків, що сходились часто на таборовій площі та співали вояцькі пісні, найчастіше «Хлопці підемо, боротися будемо». Навчився співати цю пісню і маленький Володько Крисько та все її співав на коридорі нашого бараку. Про це я нераз пригадую родині Крисько, що проживає тепер в Австралії, листуючись з нею.

Відомо, що в нас мало відбувалось свят, чи хоч би дискусійних вечорів про перемогу української зброї, про героїзм українського вояцтва, а зате багато в нас різних жалобних свят-імпрез. І тому ми вирішили в таборі влаштувати вели-

Біля пам'ятника поляглим воїнам і борцям за волю України, спорудженого таборянами в Райтерсаху

чаве окружне свято у відзначення 300-річчя Хмельниччини. Й це окружне свято нам напрочуд удалося. Ми викарбували металеву відзнаку з погруддям гетьмана Богдана Хмельницького, і написом: «300-ліття української національної революції» та дбайливо підготували програму цього окружного свята, в якому взяли участь около 1000 українців з таборів у Ансбаху, Фюрті, Вайсенбурзі, Ерлянґені та з інших менших таборів, а теж, як звичайно, всі жителі нашого табору. На таборовій площі біля церкви була відслужена врочиста соборна Служба Божа. Співав мішаний хор під дириґуванням студента Гнатишина з Ерлянґену. Відбулась дефіляда українських кол. вояків, що їх зібрались понад 300 осіб. Пополудні була влаштована святкова імпреза в таборовій залі. Святкове слово сказав д-р Ярослав Дзиндра, а співав місцевий таборовий хор, головно українські історичні пісні та проспівав теж славень біженців «Залишили Тебе, Україно». Ввечері була постановка драми «Богдан Хмельницький», що її написав полк. Євген Побігущий, а режисерував і головну ролю грав п. Андрій Козакевич. У цій постановці виступали тоді Роман Дебрицький, Богдан Дицьо, Петро Гінчак, Любомир Клось, Анна Пальчук та інші. На жаль, годі мені пригадати прізвища всіх акторів.

Це свято, відзначення 300-річчя Хмельниччини, було великою і незабутньою подією, що її довго згадували українці, а головно молодь, для якої це свято мало важливе виховне значення.

Незважаючи на різні труднощі та постійний виїзд таборян за океан, драм-гурток у нашому таборі все таки існував і діяв. Були поставлені на сцені дві невеликі постановки-драми. Перша про шкідливість алькоголю. Мотто цієї драми — правдивий трагічний випадок, що трапився у Фронсберзі, внаслідок п'янства. Написав цю драму автор цих рядків, і з цією драмою їздили ми теж до найближчих таборів. Другу драму, що її також написав автор цих рядків, п. н. «Галя» була про боротьбу УПА. Поставили ми цю драму на сцені тому, що все ще були тоді серед українського громадянства «невірні Томи», що їх навіть прибуття упівських відділів з

Пам'ятник у Райтерсаху

України не переконувало, що в Україні УПА воює довгі роки з большевиками. Обидві ці драми я й режисерував. У головних ролях виступала п-ні Надія Шупер та інші.

З інших важливіших імпрез у нашому таборі треба згадати ще свято в честь Лесі Українки, що його влаштували жіночі товариства, з деклямаціями поезій Лесі, і групова інсценізація «Грішниця».

Крім різних своїх обов'язків, головно в площині культурно-освітньої діяльности, я часто їздив з доповідями до сусідних таборів, звертаючи особливу увагу на проблему доброго й дбайливого виховання української молоді. Зберігання оптимізму, віри й надії серед українського громадянства та вказуючи на його важливе завдання на еміґрації. Мої доповіді нераз я закінчував цитатою з Клявзевіча: «Час є ваш, а яким він буде — залежить від вас».

Українці — жителі табору в Райтерсайху залишили по собі тривалу пам'ятку. На площі перед табором спорудили гарний пам'ятник у пошану й поклін борцям за волю України. Біля того пам'ятника наші священики служили Панахиди, при численній участи не лише наших таборян, але й українців з Нюрнберґу та інших місцевостей. Здається, що не було змислу споруджувати такого пам'ятника тоді, коли українці масово виїжджали в різні країни, а теж і не знаючи, чи місцеві німці його не знищуть, а коли не знищуть, чи будуть його доглядати. Все таки думка й настанова ініціяторів того шляхетного діла перемогла й пам'ятник споруджено. Зворушливе слово сказав у часі посвячення того пам'ятника д-р Ярослав Дзиндра. Цей пам'ятник стоїть і досі, як свідок нашого перебування в тій місцевості.

Подібно, як у Фюрнсберґу, так і в Райтерсайху, ми намагалися не гайнувати часу й присвячували його громадській та культурно-освітній праці, а в немалій мірі і виховній, працюючи з молоддю. В одному часі наш табір мав понад 1300 жителів. У культурно-освітній праці, крім уже згаданих, брали активну участь Степан і Роман Кочержуки, і родина Лазарчуки.

У 1949 році жителів нашого табору перевезено до різних

Посвячення пам'ятника в Райтерсайху

інших таборів, але найбільше таки до табору в Ельванґені. Переїхав і я туди зі своєю дружиною.

Поки розказати про життєві умовини та наше загальне буття в цьому таборі, хочу розповісти читачам про українську гімназію в місцевостях Обернцені й Ерлянґені.

Треба признати, що ми, українці, мабуть, найбільш оптимістичні у важких часах нашого буття. Наші школи в таборах УНРРА — ІРО, чи не найбільші показники того, що навіть живучи в дуже трудних умовинах, ми, українці, дбали про нашу дітвору, про школи й творили їх навіть у найменших таборах, а в більших і гімназії. Існували й діяли ті школи та гімназії часто без потрібного матеріялу до навчання, під-

ручників, карт країн світу, кабінетів, ляборaторій. Брак усього того, що потрібно для належної дії шкіл чи гімназій був такий разючий, що прямо годі було собі уявити, як можна було в таких умовах організувати школи й гімназії. Проте вони існували, діяли й виховували дітвору й молодь. Ці школи й гімназії дали нашій молоді основне те, чого не дали б їй чужі школи. Дали їй українську духовність. А це основне.

Довелось і мені вчителювати в українській гімназії, що її зорганізували в таборі в Обернцені, недалеко Нюрнберґу. Треба було вчителя історії. Хтось знав, що я студіював історію в Українському Тайному Університеті у Львові в 1922 — 1924 роках. І пристали мене з вимогою і проханням, щоб я навчав історію у гімназії. Не помогли мої арґументи, що з часу мого навчання проминули вже багато років, у часі яких я не мав до діла з педагогікою. Так, я став учителем історії в тій гімназії.

Пригадав я собі слова професора Юрія Полянського з УТУ у Львові, який говорив, що завдання професора чи вчителя це не лише навчати, але скоріш зацікавити учнів даною наукою. Це найважливіша справа на його думку, бо вчитися студент буде й самий без професора, шукаючи джерел знання з зацікавленням, що його розбудив у ньому його професор. Пригадавши собі ці слова професора Полянського, я довго продумав їх, а водночас намагався випрацювати собі таку методу навчання, яка б цікавила учнів.

Безумовно, що мені довелося самому довго й дбайливо готуватися по вечорам до моїх викладів історії. Давав я своїм учням завдання підготувати коротку гутірку з різних тем історії. На це завдання вони мали кілька тижнів часу, а доповідь на такій гутірці тривала приблизно до десяти хвилин. Це були своєрідні змагання, бо кожний і кожна студентка намагалися так опрацювати свою доповідну тему, щоб вона була якнайцікавіша. Треба сказати, що були в гімназії учні з багатьох інтеліґентних родин, особливо в клясах 6 і 7, де я був опікуном. Тому й не дивно, що вони слухали з увагою доповідей своїх товаришів чи товаришок, і ставили нераз дуже цікаві запити в добрій чи критичній інтенції. Тим са-

мим розвивалося в них і зацікавлення історією, тобто я домігся того, що хотів осягнути в школі. Спершу такі експерименти я проводив у своїх клясах, а згодом, за моїм прикладом пішли й інші викладачі в гімназії. Це виявилася добра метода, бо ще й сьогодні мої кол. учні, що вже мають своїх дітей на студіях, твердять, що це була добра й дуже практична метода навчання.

Директором гімназії був п. П. Січинський. Учителями були: о. Роман Ганас, о. Бачинський — релігія католицького обряду, п. Горський — географія, п. Гулей — латинська мова, п. Гусак — математика, п-ні Ольга Дівнич — англійська мова, п. Заславець — фізика, п. О. Костецький — українська мова, мґр Євген Рен — історія, п. Слюсаренко математика, Осип Стеткевич — спорт, о. Іван Ткачук — релігія православного обряду, Михайло Хмара — німецька мова, Данило Чубатий — математика, Филимон Кульчицький — українська мова. Всі вони викладали теж у гімназії в Ерлянґені, куди була переведена гімназія у вересні 1947 року, а іспит зрілости відбувся в Ерлянґені в 1948 році. Тоді приїхав до нас шкільний інспектор з ЦПУЕН, проф. Кирило Годованець, мій кол. командир батареї з УГА в 1918 — 1920 років. Він мав особливу пам'ять, бо впізнав мене відразу і привітав словами: «Мій гармаш з УГА!». Це була цікава і несподівана зустріч, а теж цікава і для учнів гімназії.

Іспит зрілости склали тоді всі наші випускники. В шостій клясі в Обернцені, а потім у 7 клясі в Ерлянґені, в шкільних 1947-1948 і в 1948-1949, навчалися такі учні: Любомир Гільтайчук (живе у Мюнхені. Його син тепер студіює теологію), Олександер Громецький, Ірина Дозорська, Оксана Дудкевич, Неоніла Капій, Олександер Несторенко, Ірина Цюпка, Люба Цюпка, Ірина Чехут, Олександер Чубатий. Я був опікуном цієї кляси. Це були дуже здібні й пильні учні, ставились з пошанівком до учителів і взаємно себе шанували.

Навчання в гімназії було мені великою приємністю та залишилося найкращим спомином з різнорідної моєї діяльности в повоєнних роках. Молодь нашої гімназії мала добрих виховників-батьків. Як я вже згадав, це була інтеліґенція,

яка знала, серед яких невідрадних і трудних умов доводиться вчителям працювати. Часом, навіть не було паперу, щоб щось записати. До школи треба було йти п'ять кілометрів у погану чи холодну негоду. Одного разу мені треба довідки для якогось там німецького уряду, що я викладаю в гімназії. Дав мені таку посвідку наш директор, написану на картці паперу, вирваній з шкільного зошита. Мені було соромно показувати німцям таку довідку, і я її не показав. Правда, зберіг її у своєму архіві, на спомин, у яких умовах доводилось нам навчати в гімназії.

Чималі труднощі були з доїздом до школи. Коли гімназію перевели до Ерлянґену, треба було туди їздити поїздом до Райтерсайху. Ніяких знижок на залізничні квитки тоді не було. Траплялось так, що коли бували довші конференції і вже не було вечірніх поїздів, приходилося мені пішком долати вночі 19 кілометрів дороги. Коли ж гімназію перевели до Ельванґену, тоді я мусів кинути навчання в гімназії, бо не мав ніякої можливости так далеко їздити поїздом.

У травні 1949 року, нас, таборян, перевели до табору УНРРА в Ельванґені. Саме кілька днів перед виїздом, моя дружина поїхала до родичів у недалекому Ансбаху. Там трапився їй випадок — зламала кістку в нозі й зголосилася до найближчого шпиталю. Лікар відмовився заґіпсувати їй ногу, мовляв, кість не зламана. Так вона з великим трудом добилась до табору. В таборовій лікарні лікар зараз же поставив їй ногу в ґіпс. А тут і виїзд. Ми не мали ніяких засобів транспорту так, що мені прийшлось дослівно носити дружину на руках. Пригадалася мені тоді пісня: «Я тебе милая, аж до хатиноньки сам на руках занесу».

Ельванґен — це мале містечко. В тому часі воно налічувало около 21,000 населення. Розташоване воно на границі Баварії і Вюртемберґії, в гарній околиці. Там були великі казарми, в яких і загосподарювалися нові мешканці — ДП. Там мені теж трапився неабиякий клопіт. Мене призначили житловим референтом табору. Що це було за завдання, того ніяк не може уявити собі людина, яка не жила в таборі й не знає, що діялося в часі призначення помешкань таборянам. Треба

Місцевість Ельванґен, де був табір біженців

було нераз призначувати по дві родини в одну кімнату. Я з дружиною жив разом з родиною Кочержуків в одній кімнаті. Можна собі уявити настрій і почування таборян у такій ситуації. Чи не найбільші громи і прокльони сипалися весь час на нещасного житлового референта, хоч він Богу духа був винуватий.

Правда, в скорому часі таборяни почали виїздити з табору на поселення і з помешканням дещо поліпшилося, але лише на короткий час. Несподівано нам знову приділили 1000 таборян з інших таборів, що ліквідувалися, і в таборі знову загострилася дразлива мешканева криза.

Не міг я нічого зарадити тій кризі, бо й сам з дружиною терпів велике невгіддя. Дружина з загіпсованою ногою, живемо в одній кімнаті з Кочержуками. Кочержучка — кравчиня. Майже весь день цокотить на машині. Мала її дитина не витримує такого цокотіння машини, кричить, плаче. Ми дуже

любили цю дитину Ільонку, і вона пізніше навіть звала мою дружину мамою. Ми ще й досі листуємося з Ільонею. Вона вже давно одружена й утримує з нами сердечний зв'язок.

З новоприбулими таборянами прийшли теж іншонаціональні скитальці. Одного разу говорить мені комендант табору, д-р Децик, що хтось з новоприбулих гонить самогон. Вибрався я на розшук за самогонниками. Скоро відкрив у одній з пивниць велику бочку з приготованим квасом до самогоноваріння. Перекинув цю бочку, і квас розіллявся по пивниці. Уявляю собі як самогонник лютував, коли побачив перекинуту бочку. Але ніхто більше з того часу не пробував займатися самогоноварінням у таборі.

Крім обов'язків житлового референта в таборі, я працював теж культурно-освітним референтом. Праця в тій ділянці була подібною до такої ж праці в попередніх таборах. Попробував я зорганізувати дитячий театр, де найстаршою акторкою була 12-літня дитина. Спочатку ставили ми малі постановки, що їх діти найбільш любили, і то з життя таборян. Діти виявили великий ентузіязм у тому своєму театрі, добре вживались у свої ролі, і цей театр був чудовим виховним чинником. Дуже добрі в своїх ролях були 12-літня Дарія Пестряк і Зобнів. Давав я в таборі також різні доповіді. Найбільш цікава була дискусія в таборі після моєї доповіді про твір І. Франка «Іван Вишенський». Їздив я з доповідями також у сусідні табори.

Дитячий театр попробував я пізніше зорганізувати в Мюнхені — Людвіґселді, так, що молодь сама писала скечі і сама їх режисерувала. Звичайно, це вже була старша молодь. З своїх роль знаменито вив'язувалася в Мюнхені Розвіта Бєляєв.

Коли мова про постановки дитячого театру в таборі, то на всі такі постановки приходили таборяни, так, що заля все була переповнена. Мабуть, було б корисно й тепер відновити цю ідею дитячих театрів і театрів ляльок, щоб відірвати дітей від жахливої отрути, якою для них є сучасна телевізія.

Дедалі, всяка культурно-освітня праця в нашому таборі в

Ельванґені ставала щораз трудніша, бо таборяни масово виїжджали з табору на поселення до різних країн світу.

Одного разу вибрався і я до еміґраційної комісії до Швайнфурту. Там відразу спіймав облизня. Офіцер тієї комісії, що дуже добре говорив по-польському, показав мені мою знімку в уніформі офіцера І УД УНА. Для нього це була така велика перешкода в моїй еміґрації з Німеччини, що він не захотів і говорити зі мною.

Десятого листопада 1950 року, розв'язано наш табір у Ельванґені, й ми переїхали до Мюнхену.

ПРАЦЯ В УКРАЇНСЬКІЙ САНІТАРНО-ХАРИТАТИВНІЙ СЛУЖБІ

У 1950 році на Загальних Зборах Української Санітарно-Харитативної Служби (Український Червоний Хрест, що діяв під такою назвою, з відомих причин), мене обрали до Головної Управи цієї організації, і мене припав обов'язок організаційного референта.

Одночасно, я поступив на студії до Українського Вільного Університету, бо хотів закінчити докторатом мої студії. Поступлення на студії вможливило мені теж одержати помешкання в студентському гуртожитку в т. зв. «Фюріхшуле». Викладали тоді в УВУ — проф. О. Юрченко, проф. Володимир Кубійович, проф. Юрій Студинський, проф. В. Гришко, д-р Ю. Грабович та інші. Спершу ходив я на виклади проф. Юрія Студинського. Проте в скорому часі я переконався, що не могтиму водночас студіювати і працювати, тому й кинув студії та присвятився повністю праці в УСХС.

Праця організаційного референта УСХС вимагала постійних поїздок до Німеччини, бо треба було організувати клітини УСХС, відбувати збори, пояснювати завдання УСХС, полагоджувати різні справи та допомагати нашим людям у

різних потребах. При тому постала проблема, як їздити, не маючи грошей на подорожі. Розв'язка знайшлася. Таких як я, «подорожників» у тому часі було багато, що їздили, так би мовити, «пер ангальтен», тобто користаючи з чемности людей, що відвозили їх своїми автомобілями. Треба було стати при виїзді з міста і показати водієві автомобіля, що хочете їхати в терен. Не все це кінчалось успіхом, але можна сказати, що з десяти автомобілів, усе таки зупинявся один і підбирав подорожного. Таким способом «пер ангальтен» я їздив часто й у далекі подорожі, а до недалеких місцевостей їздив ровером. Немає що й говорити, що в таких подорожах траплялися нераз неприємні курйози та пригоди. Вертаючи одного разу з Реґенсбурґу, ждав я при дорозі кілька годин, і вкінці мусів вернутися до Реґенсбурґу. Нічлігував я звичайно в знайомих кол. вояків.

Одного разу підібрав мене якийсь водій. Говорив ламаною німецькою мовою. Ми розговорились, і виявилося, що він українець. Іншого разу водій, що підібрав мене в дорозі до Ульму, не хотів зупинити автомобіля, й мені довелось аж криком примусити його , щоб зупинив машину. Вертаючи одного разу вечером з Шонґаву, зіпсувалась мені батерейка. А це ж ніч. На лихо, мене перестрів поліцай, зупинив, і на місці покарав мене грошовою гривною, за те, що я їхав без світла. Мусів заплатити вісім марок штрафу. Тоді вісім марок коштував залізничний квиток до Шонґав. Часто доводилось мені побувати в Авґсбурзі, де в тому часі проживали багато українців. Гостював я звичайно в знайомих кол. вояків, найчастіше в побратима Івана Марчука, який мене нічлігував у своїй «палаті» на горищі, де він мав помешкання, як воєнний інвалід.

Багатенько різної дивовижі довелось мені бачити в часі моїх поїздок по Німеччини, в тих повоєнних роках. Наші люди, що залишились у Німеччині, не маючи змоги еміґрувати з різних причин, а найчастіше за браком здоров'я, не знали німецьких законів, а тому нераз і не користали з різних пільг і можливостей. Скажу навіть про себе. Після важкої операції їхав я зі шпиталю додому й дорого заплатив за так-

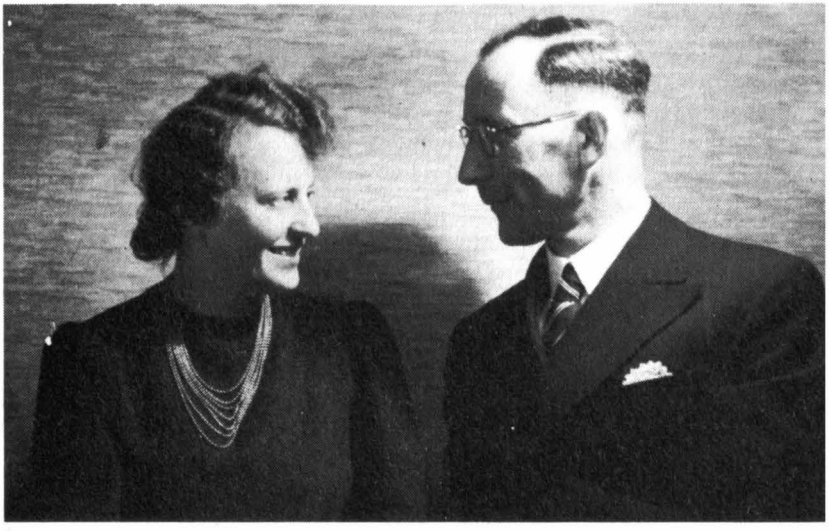

Автор споминів зі своєю дружиною Галею, у десятеріччя їхнього одруження (1952)

сі. Сусіди — німці сказали мені пізніше, що урядове соціяльне обезпечення було б повернуло мені гроші заплачені за таксі, якщо б я був про це негайно зголосив. Це, начебто дрібниця, але вона вказує, що потрібно й необхідно знайомитися з правними нормами та законами країни, в якій проживається.

В Головній Управі УСХС я працював разом з інж. Михайлом Хронов'ятом, що був головою УСХС. У воєнних роках він був членом Військової Управи І УД. Пізніше головою УСХС був проф. д-р Ярослав Гинилевич. Фінансовим референтом була весь час п-ні Марія Панейко, сестра проф. Юрія Панейка, вчителька по званні. Ми дружньо співпрацювали. Одного разу проф. Гинилевич робив мені медичне обслідування, і ствердив, що у мене дещо поширене серце, як це звичайно буває у спортовців. Радив мені уважати на себе. Бюро УСХС приміщувалося на другому поверсі. Треба було йти старими дерев'яними сходами, що жахливо скрипіли,

наче остерігали, що ними хворим і старим небезпечно ходити. Проте, коли наспіли посилки так звані «кар-пакети», то незважаючи на все, ми прямо бігом носили їх на другий поверх. Правда, ніхто з нас і не думав взяти собі таку посилку, бо всі вони були призначені хворим українцям і найбіднішим, які потребували будь-якої зовнішньої помочі. Грошові допомоги звичайно ми призначували на засіданнях Головної Управи УСХС, на котрі нераз приходив голова Ради УСХС проф. д-р Іван Мірчук.

Моя праця організаційного референта Української Санітарної Харитативної Служби припинилась у 1954 році, коли-то англійці почали організувати українські вартівничі сотні в своїй окупаційній зоні Зах. Німеччини. Захотілось мені бути ще раз вояком, і я зголосився до тих вартівничих сотень, так званих МСО (Міксед Сервіс Орґанізейшен).

Частина друга

В українських вартівничих сотнях

В УКРАЇНСЬКИХ ВАРТІВНИЧИХ СОТНЯХ

Національні вартівничі сотні існували при британській армії в Зах. Німеччині ще від 1946 року. Служили в цих сотнях поляки, юґославці, естонці, латвійці й литовці. Українські Вартівничі Сотні були зорганізовані аж у 1954 році, завдяки впертим заходам Об'єднаного Представництва Української Еміґрації Західньої Німеччини, що його головою був у тому часі мґр Євген Менцінський, а організаційним референтом інж. Юрій Ковальчук. Виєднавши згоду британських військових чинників, і полагодивши всі потрібні формальності, ОПУЕН видало в серпні-вересні 1954 року заклики до українського громадянства в Зах. Німеччині, щоб добровольці голосилися до Українських Вартівничих Сотень. Зголошувалися до служби українці не тільки з Зах. Німеччини, але й з Бельгії, де вони кидали важку працю в копальнях, а також голосилися з інших країн. Формування Українських Вартівничих Сотень почалося в жовтні-листопаді 1954 року. Вишкільний центр був у Зенґварден біля Вільгельмсгафену.

Одним з перших офіцерів-українців у згаданих Українських Вартівничих Сотень був Теодор Пелех, який прослужив у вартівничих сотнях 30 років, дійшовши до ранґу капітана. У березні 1984 року, він вийшов у відставку, і на прощальному вечорі англійський полковник високо оцінив його взірцеву військову службу. Сотник Пелех цікаво й основно описав історію Українських Вартівничих Сотень у книжці п. н. «Українські Вартівничі Сотні», що була видана друком у Мюнхені, 1981 року, накладом Українського видавництва. Стор. 143.

Рекрутський вишкіл в Українських Вартівничих Сотнях був доволі гострий і прикрий, головно для тих, що були офіцерами в різних арміях. З тієї причини навіть декілька таких офіцерів відмовилися від вишколу й зрезиґнували з служби

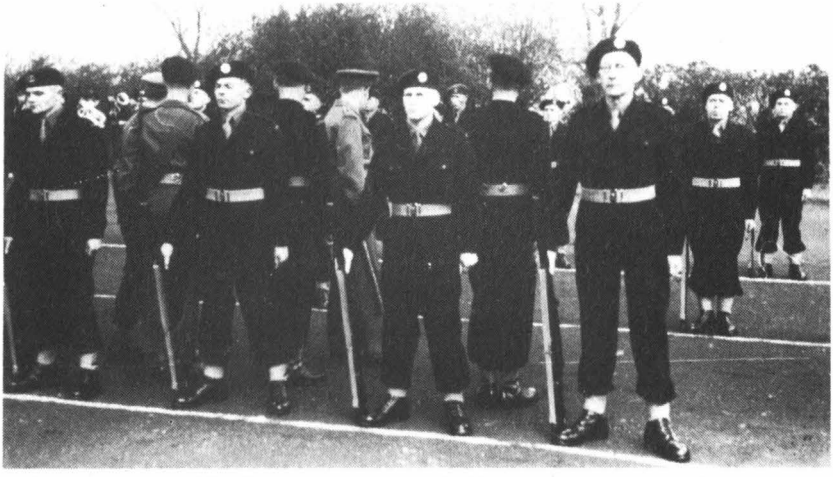

На вишколі УВС у Зенґвардені. Автор — перший зправа

в МСО, а жалко, бо могли там крім доброго військового вишколу теж добре вивчити англійську мову. Вишкіл є вишколом, немає ради. Мені теж не хотілося ще раз на 53 році життя проходити цей суворий рекрутський вишкіл, але довелось, і я ніколи того не жалів.

Усіх добровольців до Українських Вартівничих Сотень набрались у 1954-1955 роках до 500 чоловік. Усі вони пройшли вишкіл, і були приділені до служби в Гамбурґу, Дюссельдорфі, Крефельді та Гаммі. Відбувши військові вишколи, українці були призначені офіцерами й підстаршинами у МСО. Старшинські ранґи одержали Іван Лозовий, В. Білан, Теодор Пелех, Євген Рен. Чотарями були йменовані — П. Голосниченко, І. Пуківський, Н. Сташків. А. Дідух, З. Терешкун. Пізніше, старшинські та підстаршинські ранґи одержали ще кільканадцять інших українців. Уже від 1955 року, вишкільниками були в УВС українці — В. Музичка та Іван Журавель. З початком лютого 1955 року, я вже мав чоту (60 вояків), що стояла в місті Райнзелен. Спочатку були немалі труднощі з англійською мовою, що її нелегко було так скоро вивчити, а тому треба було користати весь час з послуг пере-

Перший відділ Українських Вартівничих Сотень у Гамбурґу (1954 р.)

кладача, головно в службових розмовах з англійським майором. Воякам неприємно дошкуляла теж щоденна муштра, що її вимагали англійці від нашого вояцтва поза звичайною вартовою службою. На цю муштру вельми негодували вояки, що були на війні та пройшли не один військовий вишкіл. З тієї причини було чимало нарікання і невдоволення серед вояцтва.

Крім військової служби, ми звертали велику увагу на виховання нашого вояцтва в патріотичному дусі, а тому й розгорнули культурно-освітню діяльність. У моїй чоті я відбував весь час гутірки з підстаршинами і вояками. Моїм заступником був Теодор Пелех, а підстаршинами — Юра Катречко, П. Барліт, Г. Козій, М. Луговий і І. Чорній.

Для потреб релігійної опіки ми гарно влаштували каплицю, розмалювали її, а кивот у гуцульському стилі зладив п. Іван

Після посвячення кивота в табірній каплиці УВС у Райнзелен. Зліва о. І. Сендецький, зправа о. Я. Полянський

Винар. До нашої чоти часто приїжджали священики обидвох наших обрядів і служили богослуження. Влаштували ми теж гарну світлицю, придбали бібліотеку, влаштовували українські традиційні свята, імпрези, доповіді.

Ось, наприклад, що писав вартовий Ольшанський у «Шляху Перемоги» від 23 січня 1955 року, про Різдво Христове у вишкільному центрі Зенґварден. «З ініціятиви полк. Євгена Рена та Івана Лозового, члени українських відділів зібрались у Свят-Вечір до святково прибраної залі в німецькому ресторані. Прийшли теж і гості . . . Полк. Євген Рен засвітив на ялинці три свічки, промовляючи святкові слова:

Запалюю першу свічку за нашу поневолену Україну.

Запалюю другу свічку за наших рідних, близьких і знайомих в краю і на чужині.

Автор в уніформі Українських Вартівничих Сотень

Запалюю третю свічку в пам'ять загинулих за волю України. . .»

Другого дня, у Різдво Христове, місцева каплиця була заповнена святково одягненими українцями з вартівничих частин. Співав хор. На Службу Божу прийшли також і чужинці. Капітан Виловский був цілий час на богослуженні. Потім він сказав нам: «Більш, як 14 років не бачив я нічого подібного. Це мене дуже зворушило. Ваш Свят-Вечір залишиться в моїй пам'яті довгі роки».

Виступала в нас одного разу сумівська танцювальна група з Гайденаву, під керівництвом п-на Ірини Колішко. Врочисто ми посвятили наш прапор. Хорунжими при посвяченні пра-

пора були чотар Теодор Пелех і підстаршини — П. Барліт і М. Луговий. Ми вимогли в командування ще й такий привілей, що кожного дня вивішували на щоглах два прапори — український і англійський. В інших частинах Українських Вартівничих Сотень це було зовсім неможливе.

Про існування Українських Вартівничих Сотень скоро дізналася Москва, і кинула до тих сотень своїх аґентів-диверсантів. Їх спочатку не було легко виявити і здемаскувати. Ці аґенти робили різні провокації, щоб компромітувати наше вояцтво в очах англійців, пробували розпивати вояків та ін. Одного з них, Валентина Антонового, родом з Ленінграду, скоро виявлено. Він розпивав вояків, особливо тоді, коли треба було йти на варту, або коли приходили англійці на контроль. Антонова скоро звільнили зі служби й він у 1955 році виїхав «на родіну», де й виступав у радіо з різними вигадками і побрехеньками на Українські Вартівничі Сотні, й на мене. Були ще декілька випадків виявлення большевицьких аґентів, що їх негайно звільнювано з служби.

У 1958 році англійці з різних причин зреорганізували, і майже здемобілізували чужинецькі вартівничі сотні. Першого квітня того року була проголошена демобілізація, що охопила 1168 юґославців, 1292 поляків, 432 балтійців і 392 українців. Таким чином були розв'язані майже всі вартівничі сотні. Залишилися лише два українські відділи — відділ транспортових шоферів і відділ з вартовими собаками. Хто хотів далі залишатися у військовій службі, тих англійці призначували до різних технічних частин, головно транспортових. Залишились у військовій службі 232 чоловік. Демобілізація охопила й мене, і я повернувся до Мюнхену.

Так закінчилася моя остання військова служба.

Зорганізування Українських Вартівничих Сотень було корисне й добре діло, хоч і спізнене на яких десять років. Військова служба в тих сотнях можливо, врятувала життя не одному українцеві, зокрема тим, що працювали в копальнях. Вояки навчилися дисципліни, послуху, порядку, пошанівку старших, і після демобілізації, хто з них залишився в Зах. Німеччині, той і був та є одним з найкращих і активних

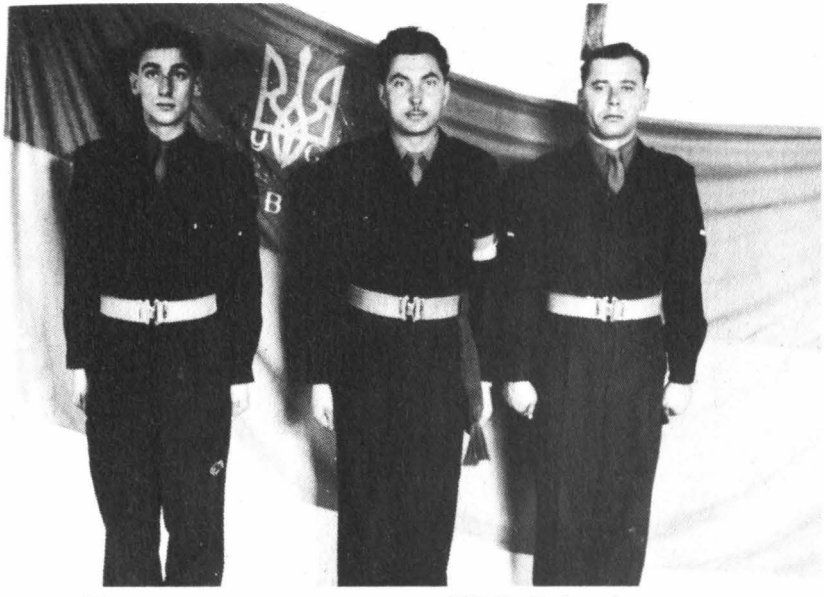

Після посвячення прапора УВС. Зліва доправа: М. Луговий, Т. Пелех і П. Барліт

громадян української спільноти в тій країні. Добра справа, що її започаткувало ОПУЕН, для якої дуже багато праці приклав інж. Юрій Ковальчук та ентузіясти творення Українських Вартівничих Сотень — мґр Ярослав Бенцаль, д-р Василь Стронцінський, ред. Степан Мудрик, ред. Володимир Леник та інші — дала добрі й корисні наслідки.

Частина третя

Виховна праця з українською молоддю

В ТАБОРАХ СУМІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Ще працюючи в Українській Санітарно-Харитативній Службі, я влаштував у 1953 році, у співпраці з СУМ перший табор для сумівської молоді в Шонґав, і був комендантом того табору. Місце було добре, з здоровим підгірським повітрям. Дуже важко було роздобути намети, і ті, що їх удалось придбати не були захисні від дощу — протікали. На щастя в тому році не дощіло багато. Були в тому таборі теж і діти Степана Бандери. Одного разу він приїхав відвідати дітей і залишився в таборі на нічліг, але не хотів спати в наметі, а спав на землі під лісом.

Майже кожнорічну свою відпустку від 1957 року я проводив у літніх сумівських таборах, як виховник, у Бельгії, Зах. Німеччині, Великій Британії, ЗСА.

Сумівські табори в Бельгії

Перший раз я був у таборі старших сумівців, що відбувся продовж одного тижня, від 21 — 28 липня 1957 року, в Ніепорт, у гарній приморській околиці. Цей табір був зорганізований при таборі ІМКА. Погода була чудова, і завжди можна було купатися в морі. Виховні гутірки проводили з молоддю запрошені гості. Крім мене був у таборі о. д-р Б. Курилас, який щодня служив Службу Божу. Гутірки були з української літератури, історії, суспільно-релігійного й національного життя та інші. В таборі не було тоді багато сумівської молоді, але вона багато скористала й жалкувала, що табір тривав усього один тиждень.

У 1960 році я побував у таборі в місцевості Маркур. Зорганізували цей табір СУМ і УДК, в Арденах. Спершу там відбувся чотириденний курс виховників і старших юнаків та

Пор. МСО Теодор Пелех, у Гоне Берґен. 1979 р.

юначок СУМ. З цього курсу скористали 40 осіб. Відкрив його голова ЦУ КУ СУМ мґр Омелян Коваль, присвячуюючи його пам'яті першого організатора СУМ бл. пам. Миколи Павлушкова. В часі курсу були гутірки, виклади, практичні вправи й дозвілля. Виховниками й викладачами були: мґр Омелян Коваль, мґр Євген Гановський, о. радн. Іван Кіт, полк. Євген Рен, д-р Володимир Попович, мґр Григорій Ощипко і о. М. Когут. Юнацький табір тривав три тижні, з участю 110 осіб сумівської молоді. Комендантом табору був мґр Євген Гановський, гол. виховник — полк. Євген Рен, виховники: п-ні О. Вітошинська, В. Дратвінська, О. Зайченко, В. Дерев'янка. Допомагали у вишкільній праці теж старші юнаки й юначки, що пройшли виховний курс. Таборування закінчено сумівським здвигом у Льєжі. З цього табору я зберіг дуже приємне враження і спогад.

У літньому таборі в сумівській оселі Франкополе в Бельгії, побував я від десятого до тридцятого липня 1966 року, колито саме там відбулося величаве посвячення тієї оселі, і закінчення сумівського здвигу. Посвятив оселю архиєпископ Іван Бучко. Про цю врочистість добре було написано в газеті «Вісті», з якої подаю тут деякі уривки:

«Посвячення оселі — Франкополе відбулося дня 10 липня 1966 року. Прибули теж гості з Франції і Німеччини. Перед брамою вітали владику архиєпископа голова ЦК СУМ і секретар УДК мґр Омелян Коваль, члени комітету оселі — інж. З. Витязь і мґр Григорій Ощипко. Діти в національному одязі й сумівському, кидали польові квіточки під ноги владиці, який перетяв стрічку — символічний вхід до оселі. На тлі чудової гірської панорами, владика в сослуженні ген. вікарія о. шамб. Григорія Факунчака, о. д-р. шамб. Мирослава Марусина, о. радн. Івана Кота, о. Сеґерса і о. А. Бульса, відслужив Архиєрейську Службу Божу і сказав зворушливу патріотичну проповідь. Багато вірних приступили до св. Причастя. . .

Кухнею завідувала п-ні М. Кобилянська. Присутні подивляли їдальню, дбайливо перебудовану зі стайні та влаштовану в старому стилі. Цю їдальню перебудовано й улаштовано

Різдвяний обід у квартирі МСО в Лібенав, у 1983 році. Промовляє пор. Теодор Пелех

завдяки добровільній праці наших громадян, що приїжджали до оселі вкінці кожного тижня, і там працювали.

Того ж дня відбулося в оселі святкове відкриття сумівського вишкільного табору, що відбувався в тій оселі продовж трьох тижнів. До святочної збірки станули понад 100 осіб юнацтва, в тому числі десятеро сумівців з Франції. Кожний з учасників цього врочистого дня відчув, що українська спільнота в Бельгії зробила великий крок уперед. Відчула це також і молодь, що знайшлася наче на клаптику України, де є свій закон і своя влада, де і є той могутній чинник, якого важко чим іншим заступити. При дальшій поставі громадянства і підтримці всіх, кому дорога наша молодь, оселя Франкополе стане дійсним виховним центром. . .

Гутірка на Франкополі. 1966 р.

Здвиг СУМ на Франкополі відбувся в закінчення табору, 30.7.1966 року, і захоплював усіх своєю небуденною атмосферою, чогось рідного, зворушливого, дорогого серцю. Франкополе своїми довколишніми лісами нагадувало казкові картини з Франкового «Лиса Микити», в шумі води, що струєю вривається з муру на подвір'я, вчувався відгомін карпатських ручаїв з «Захара Беркута», а каміння, з якого збудовані будинки оселі нагадувало працю «каменярів». На тому природному тлі юнацтво вивело танці під мистецьким керівництвом п. Михайла Ткачука з Великої Британії і п-ні К. Госейко з Франції, а ці танці були наче відтворенням чару українського минулого. Бадьорі пісні юнацтва, промови. . .»

Крім тих таборів, де я завжди був виховником чи вишкільником молоді, мені довелось побувати ще кілька разів у таборі — оселі Франкополе, а ця оселя розбудовувалась щораз краще з кожним роком.

Молодь у сумівських таборах у Бельгії була незвичайно

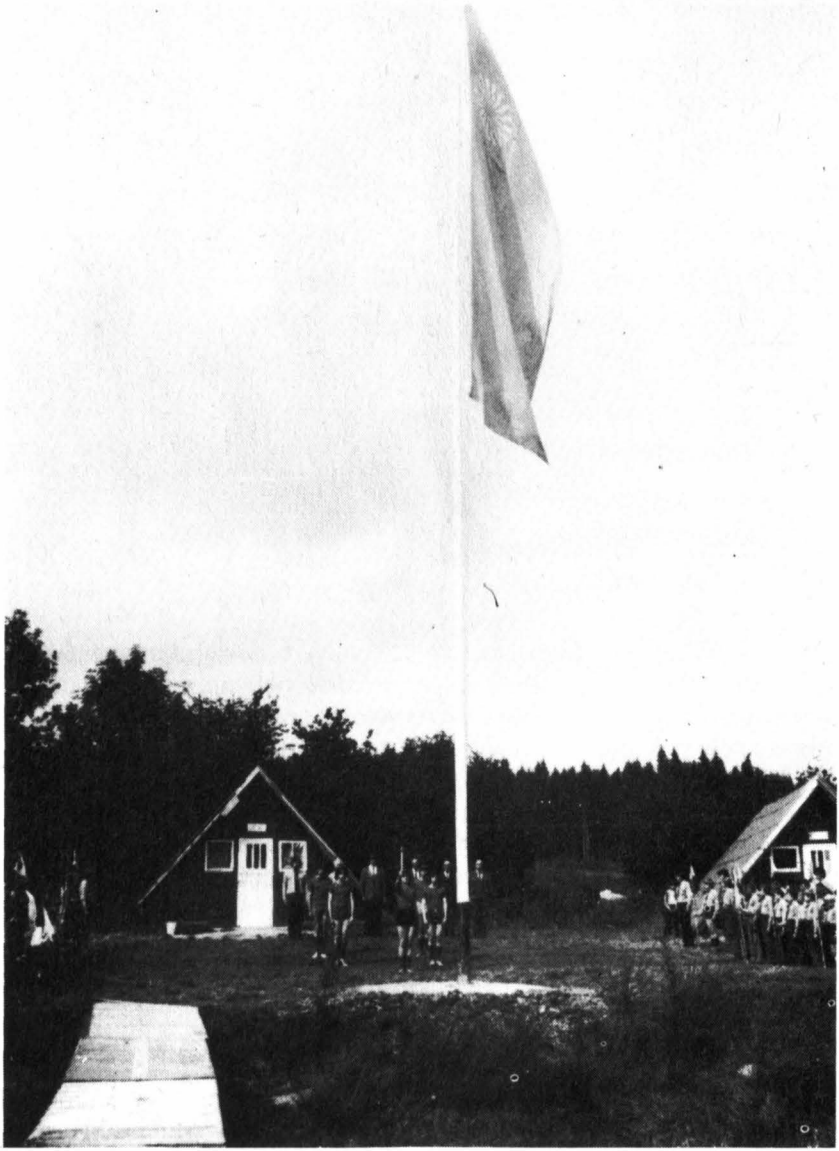

Фраґмент крайового сумівського здвигу на Франкополі, в 1974 році.

добре вихована, і виховна праця була вдячна. Невтомним виховником молоді був завжди голова СУМ, мґр Омелян Коваль, який, незважаючи на свої різні обов'язки і редаґування двох місячників, усе знаходив час, щоб приїхати до табору й мати гутірки з молоддю. Також його діти від шостого року життя були все учасниками сумівських літніх таборів. Найстарший син Зенон, був добрим організатором, і влаштовував для молоді різні спортові змагання, гри та ін. В одному з перших сумівських таборів, я звернувся до шестилітньої доні мґра Омеляна Коваля, Зірки, щоб вона покликала мені когось з хлопців. Вона відповіла мені, що «дівчатам заборонено йти до наметів юнаків». Це був чи не найкращий показник доброго виховання сумівської молоді. Тому й кожного року збільшувалося число сумівської молоді в оселі, а також і старші громадяни почали споруджувати собі літні домики біля оселі.

Правда, траплялися труднощі з мовою, бо декотрі діти додавали до української мови французьку. Явище звичайне в кожній еміґрації. Загально ж молодь була завжди вельми вдоволена з такого таборування, серед чудової природи й справді треба бути вдячними проводові і громадянству, що виховали таку добру молодь.

Сумівські табори в ЗСА

У 1973 році я відбув поїздку до ЗСА, і там на запрошення Крайової Управи СУМ був по черзі виховником у трьох літніх таборах. Відвідував там також пластовий табір. Безумовно, що табори в ЗСА набагато багатші ніж у Західній Европі. Це відразу помітно по будинках, устаткуванні, кухні, загально по всім, що було в таборах. Оселя «Барабу» над рікою, це прямо вимріяне місце для відпочинку й виховання молоді. Довкола прекрасні ліси, з горіховими деревами, чиста гірська вода, чудовий вид з табору на всю околицю.

Дисципліна в сумівських таборах у ЗСА була добра, але кидалось у вічі, що молодь там привикла до вигод. Наприклад, не звикла до далекого марширування.

Учасники літнього сумівського табору в оселі СУБ у Чіддінґфолді, Велика Британія. 1952 р.

Таборові проводи творять добрі сили з багатим досвідом, а разом з матеріяльними можливостями це дає змогу влаштовувати табори на доброму вишкільному рівні.

Молодь ставилася серйозно до гутірок, і слухала їх уважно. В мене залишилась гарна переписка з багатьма сумівцями та з їхніми батьками й я завжди приємно згадую мій побут у сумівських таборах у ЗСА.

Сумівські табори у Великій Британії

Не пригадую вже всіх таборів, у яких мені довелось побувати, бо тоді не мав часу вести щоденника. У серпні 1959 року, був я в сумівському таборі в оселі Союзу Українців у Великій Британії «Сиденгирст» у селі Чіддінґфолді, Саррей. В цій оселі є старовинний головний будинок, а також багацько різних підтропічних дерев і кущів, що їх розвів там колишній власник-ботанік. Околиця прекрасна, але недогідна для прогульок і маршу. Немає там теж де купатися.

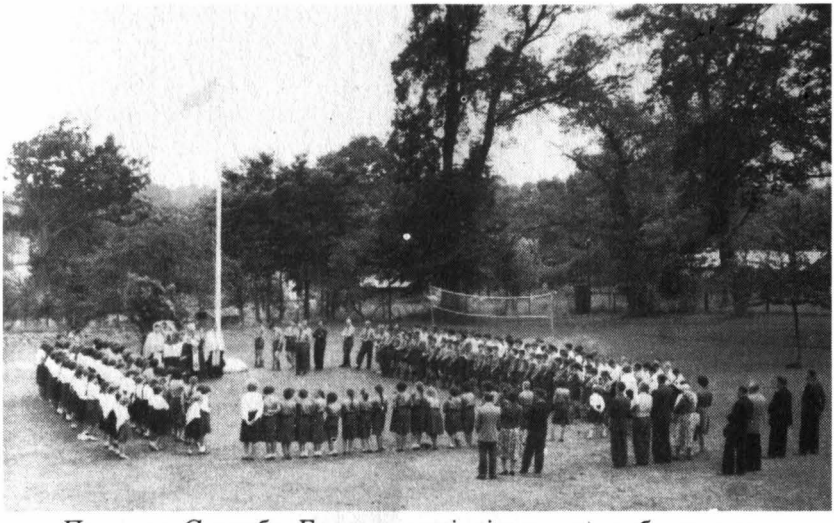

Польова Служба Божа в часі літнього таборування сумівської молоді в оселі СУБ у Чіддінґволді. 1953 р.

Тоді в таборі були майже самі діти. Сьогодні всі вони вже одружені. Всі вони діти кол. вояків, і були добре виховані. Наприклад, один хлопчина зламав собі руку. Це трапилось саме після гутірки про сильну волю. Медсестрою у таборі була моя дружина. Вона і я пригадали йому про ту гутірку. Ми бачили, що він терпів сильний біль, але не плакав, лише часом у сні стогнав. Подібних випадків було більше. Одного разу привезли дітям у подарунку велику коробку тістечок. Вона стояла в коридорі й ніхто з дітей не взяв без дозволу ані одного тістечка. Послух і здисциплінованість видно було на кожному кроці, як теж респект і пошану до старших, до виховників. Гутірки теж слухали уважно. Приємно було поговорити з батьками, що приїжджали відвідувати своїх дітей. Вони цікавилися в першу чергу, як поводяться їхні діти, чи слухаються, чи чемні. . . Видно було, що діти привикли вже втримувати порядок; вони дбайливо слали собі свої ліжка, викладали всякими камінчиками тризуби перед наметами, не квапилися за всякими ласощами. На ватрах улаштовували різні дрібні скечі. Хочу відмітити, що ватри були справжніми

виховними імпрезами для дітей, і залишали приємне враження у виховників і гостей. Всі ми почувалися в тому таборі, як одна велика сім'я.

Найбільше працював у підготові табору та його проведені тодішній голова КУ СУМ п. Ярослав Деременда. Його праця була під тим оглядом подібна до праці мґр Омеляна Коваля. Він був наче батько для молоді. Відомо, що коменданти таборів є найбільш відповідальні особи в таборах. У «Сиденгирсті» я бачив такого коменданта, що про нього наче писав Іван Франко у «Причті про дерева», що король дерев «щоб і пан він наш був і слуга і дорога. . .» Таким був п. Михайло Гринюк, який завжди перший вставав уранці й останній у таборі лягав спати. Він провіряв усе в таборі, був на гутірках, успівав ще говорити в «таборовому радіо», проводив підготову до ватри, займався виховною програмою, наглядав за кухнею, допильновував постачання харчів.

Медсестрою була моя дружина. Їй говорили, що хворих дітей у таборах буває мало, але того року хворих дітей було багато, і вона мала доволі багато праці, та ще й один хлопчина зламав руку, про що я вже згадував.

Що цікаво було в таборі, це те, що весь персонал творив наче одну сім'ю. А були це особи з вищою освітою, чи кол. вояки, чи звичайні робітники. Всі шанували себе взаємно і респектували висловлені думки одні одних. З молоді тоді найбільше нам помагали дві сестри Марійка та Ірка Гавришко. Всі тоді ми вважали сумівців нашими дітьми, бо й справді, всі юнаки й юначки були тоді ще дітьми. Треба ще й згадати з пошаною всіх виховників, що працюючи важко фізично цілий рік, — свою відпустку віддавали для виховання молоді. Це безумовно була велика посвята з їхньої сторони.

Що я тоді замітив, побуваючи в різних таборах у Бельгії, Зах. Німеччини, Америці та у Великій Британії, — це великий ентузіязм до праці в ділянці виховання української патріотичної молоді. Всі тоді розуміли, що молодь, це наше майбуття, і для її виховання не можна жаліти ані часу ні праці.

Гутірка з сумівською молоддю в оселі СУБ у Чіддінґфолді. 1959 р.

Відвідували ми також табори Пласту. Всюди нас сердечно вітали й при такій нагоді обговорювали нераз різні питання і методи виховання української молоді, всякі можливості співпраці обидвох українських молодечих організацій. Ще працюючи в школі в Обернцені а відтак у Ерлянґені, їздив я тоді з цілою клясою на пластове Джамборі в Альпах, у Ґарніш-Партенкірхені.

ПОЇЗДКИ З ДОПОВІДЯМИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ

Від 1957 року я часто відбував поїздки з доповідями в різних країнах, головно Західньої Европи. Доповідав найбільше про виховання молоді, але також і на інші теми. Такі подорожі доволі дорого обходяться, але вони корисні для

Практичні вправи в часі літнього таборування в оселі СУБ у Чіддінґфолді. 1959 р.

слухачів і для самого доповідача. В дискусії є змога пізнати громадян, умовини їхнього життя, передати їм свої міркування багатого досвіду, подати нові думки, пропозиції, можливості, зокрема, коли мова про виховання молоді. Живе слово є завжди більше корисніше за обіжники, комунікати, газети, чи навіть і книжки, бо ж відомо, що наше громадянство мало читає, а молодь і поготів, з уваги на телевізію, радіо, а тепер ще і відео.

Не писав я щоденника з моїх поїздок до різних країн, головно до сумівських літніх таборів у Бельгії, Великій Британії, Америці, а крім згаданих таборів я відвідував теж з доповідями Австрію і Францію. Найчастіше я побував у Великій Британії.

Мої поїздки відбувались у такому хронологічному порядку:

Країна:	*Рік:*	*Завдання поїздки:*
Бельгія	1957	Сумівський табір і відвідини громад

Крайовий Здвиг СУМ у Великій Британії в 1959 році

Велика Британія	1959	Сумівський табір і відвідини Відділів ОбВУ
Бельгія	1960	Сумівський табір і відвідини громад
Велика Британія	1961	Сумівський табір
Бельгія	1966	Сумівський табір
ЗСА	1972	Сумівський табір
ЗСА	1973	Сумівський табір і доповіді
Велика Британія	1973	Відвідини Відділів ОбВУ з доповідями
Бельгія	1974	Сумівський табір і доповіді
Франція (північна)	1981	Відвідини громад
Велика Британія	1980	Відвідини Відділів ОбВУ

Не пригадую, коли відвідував українські громади в Австрії. Найдовше тривала моя поїздка до Великої Британії 1980 року, коли-то я перебував там від 8 жовтня до 3 грудня того ж року, і відвідав 36 Відділів ОбВУ. У 1973 році я відвідав 22 Відділи з доповідями на військовознавчі теми, і про 30-річчя постання І УД УНА. Виступав я також на Крайовому Вояцькому З'їзді в Манчестері з святковим словом. Мої поїздки плянувала завжди Головна Управа ОбВУ. Її ген. се-

Автор промовляє на Крайовому Вояцькому З'їзді ОбВУ в Манчестері. 1973 р.

кретар пор. д-р Святомир М. Фостун опрацьовував разом з організаційним референтом хор. Петром Кіщуком програму моїх відвідин, і згідно тієї програми я їздив до Відділів з доповідями. Мене дуже захоплювала вояцька точність і здисциплінованість наших побратимів. Це було так, як у доброму війську. Ніколи мені не довелось вичікувати на автомобіль, чи на полагодження таких чи інших справ. Усе було в свій час. Наприклад, Крайовий Вояцький З'їзд почався точно у визначеному часі, до хвилини.

Інша така характеристична прикмета нашого вояцтва у Великій Британії — це українська сердечна гостинність. Усюди мене приймали мов рідного. Мав я нагоду побувати майже всюди в українських домівках, які є власністю Союзу Українців у Великій Британії; у деяких Відділах СУБ є великі гарні залі, згадати б Манчестер, Ноттінґгам, Брадфорд,

У гостині п-ства Масних у Рочдейлі, в 1969 році

Болтон, Лестер, Лондон та інші. Відвідав я теж українські установи — СУБ, СУМ, Філію УКУ, сумівську оселю «Тарасівку», оселю пенсіонерів «Кобзарівку», кооперативну спілку «Нова Фортуна» в Олдгамі, де керівником є голова ОбВУ пор. Богдан Микитин. Не треба бути великим економістом, щоб пізнати великий вклад праці й капіталу в розбудову такого українського торговельного підприємства, мільйонної сьогодні вартости, що постало й розбудувалося завдяки жертвенности й зусиль українського громадянства, головно кол. вояцтва.

Українська громада у Великій Британії невелика, але добре зорганізована. Це наче мініятюрна Україна, маленький острівець серед чужонаціонального населення, який заповзято втримує своє національне «я» і хоче його передати теж і молодому поколінню.

В часі мого перебування, тобто моїх поїздок до Великої Британії, гостював я в багатьох українських родинах. Годі було всіх запам'ятати. Тому і прохаю пробачити мені всіх тих, що їх я не зміг затямити, а мені довелось у них гостюва-

Різьбар Степан Бараняк у Галіфаксі, Велика Британія, та його мініятюрна різьблена церква

ти. Мило згадую гостинний дім родини Потєків у Ноттінґамі. Їхній дім наче під Говерлею у Карпатах. Повно в ньому гуцульських творів, до трембіти включно. В прийомній кімнаті, в них мистецький старовинний стіл, правда, не гуцульський, але такий ориґінальний, що йому місце в найбільшому державному музею. Гостинність цієї родини таки справжня наша — гуцульська. Гостював я теж у гуцульського різьбаря, Степана Баранюка в Галіфаксі. Він виробляє чудові кивоти до церков, прекрасні підсвічники, трійці та інші гуцульські мистецькі речі. Працює вручну, без будь-яких машин, не маючи навіть окремої робітні. Його помешкання це справжня виставка гуцульського мистецтва.

Гостював я в таких українських родинах, що їх собі затямив: п-ство Андрушки в Ковентрі, п. М. Бджола — Бурне — Лінконшір, п-ство Василики — Кіддермінстер, п-ство Верб'юки — Рочестер, п-ство Веремієнки — Брадфорд, пор. Андрій Гавірко — Дарбі, п-ство Дуліби — Аштон, п-ство Дальовські — Донкастер, п-ство Гайви — Лондон, п-ство

Зустріч з українським громадянством у м. Кіддермінстері, Велика Британія, в 1980 р.

Заброцькі — Пітерборо, п-ство Зваричі — Редінґ, п-ство Кіщуки — Лестер, п-ство Кошарка — Пітерборо, п-ство Кормили — Аннан, п-ство Ковалі — Бедфорд, п-ство Лютики — Бедфорд, п-ство Лаврушки — Лондон, п-ство Масні — Рочдейл, п-ство Микуляки — Едінстов, п-ство Попадинці — Брадфорд, п-ство Пігії — Раґбі, п-ство Плешкани — Ноттінґгам, п-ство Ройтери — Олдгам, оселя пенсіонерів «Кобзарівка», п-ство Семчишини — Лютон, п-ство Телюки — Редінґ, п-ство Хом'яки — Карлайл, п-ство Шанайди — Скантерп, п-ство Федаки — Шеффілд, п-ство Янківські — Болтон, п-ство Йосипчуки — Галіфакс, п-ство Павкнери — Болтон, п-ство Цигани й п-ство Нагайли — Волвергамптон. Багато з них навіть утратили свої робочі дні праці, піклуючись мною та дбаючи, щоб мій побут у них був якнайдогідніший. Сердечне спасибі вам усім, дорогі земляки, за ваше щире серце й вашу гостинність!

Голова Округи ОбВУ пхор. Богдан Головатий вручвє подарунок авторові, в часі його відвідин української громади в Болтоні. Зправа — побр. Григорій Болюбаш, заступник голови Відділу

У Бельгії я звичайно гостював у п-ства Ковалів — Брюссель. У Франції мене сердечно приймали п-ство Наґожанські у Мілгоз — Дорнах, і мої приятелі п-ство Свідерські в Круакс. Їхні діти постійно листуються зі мною.

1981 року я побував упродовж двох тижнів у Нью-Йорку, ЗСА. Кол. вояки І УД УНА довідавшись, що я прибув на зустріч кол. вояків ДУН, запросили мене до Картероту з доповіддю. В тій місцевості живуть мої добрі знайомі та друзі — п. Іван Рачинський, майор Володимир Гладич та інші. Я вельми зрадів, коли в українсько-американському клюбі в Картероті побачив повну залю кол. вояків, багато їх з родинами. Зустріч мала родинний характер. Офіційно привітав мене побр. Іван Рачинський, а потім інж. Володимир Янів запропонував проспівати многоліття з нагоди мого 80-ліття. Завжди згадую, як мене сердечно гостювали п-ство Данилові

Після доповіді в українській громаді в Лідс, у 1980 році

у Брукліні, а теж і п. Михайло Ступка, автор цікавої книжки п. н. «Над тихим Серетом», — спогади й оповідання, що була видана друком 1983 року, в ЗСА.

Повторив я там свою доповідь про українське військо, що кілька днів раніш її виголосив у Нью-Йорку. Вказав на факт, що Дружини Українських Націоналістів гідно сповнили своє завдання, а їхні офіцери були пізніше високими офіцерами УПА і УД УНА, як сл. пам. генерал-хорунжий Роман Шухевич — Тарас Чупринка, Головний Командир УПА. ДУН, УПА і І УД УНА продовжували збройну боротьбу за визволення України. Український вояк — відважний і завзятий. В другій світовій війні, під ударом німецької армії падали держави продовж десяти днів, а наша Дивізія під Бродами встоялася понад десять днів у боротьбі з неймовірно величезною ворожою перевагою. УПА мала на Лемківщині около 2000 вояків, а поляки кинули проти цих невеликих частин УПА п'ять дивізій. До поляків приєдналися чехи, а зі сходу совєтські війська. Самі поляки пишуть, що їхня кампанія

Юна мандолінова оркестра в Брадфорді, зі своїм дириґентом маестром Ярославом Гаврилюком. 1959 р.

проти УПА на Лемківщині мала тривати кілька тижнів, а тривала п'ять місяців часу та стверджують, що кампанія була невдала, подаючи при тому причини. Подібних доказів про відвагу, завзяття та здібнощі нашого вояцтва подав я багато в моїй доповіді, після якої присутні ставили мені різні запити та розгорнулася цікава дискусія, в якій виступали інж. Володимир Янів, майор Володимир Гладич, побр. Мирон Гидза, полк. Роман Богатюк.

Після доповіді та дискусії пані пригостили всіх присутніх перекускою, в часі якої далі велась цікава дискусія та розмови.

Використовуючи нагоду, я відвідав там іще кілька родин, і виїхав з тієї місцевості з гарним враженням і вдячністю побратимам Рачинському і Даниловим за добре зорганізовану зустріч хоч нашвидкуруч, але успішну та по-родинному влаштовану, а з п-ством Сенюками листуюся ще й тепер, що є доказом дружби не лише хвилевої, але постійної, вояцької.

Коли мова про доповіді, часто можна почути серед грома-

Автор почесним гостем британських комбатантів у Діннінґтоні, з нагоди відзначення Дня Поляглих, у листопаді 1980 року

дянства нарікання, що, мовляв, на доповіді приходять мало слухачів, а теж мало і тих, що повинні б приходити. Звичайно, це залежить теж хто доповідає, і на яку тему. Є теж ще одна важлива причина, що її треба мати на увазі. В більших українських громадах є приблизно 25 відсотків активних громадських установ, організацій і товариств, шкіл та ін. Бувають тижні, що в них прямо забагато буває різних імпрез. Наприклад, у п'ятницю, одне свято, а в суботу, друге. Хто ж тоді піде на обидві імпрези? Конечно потрібно координувати всякі суспільно-громадські та культурно-освітні праці в наших громадах, щоб не було надто частих імпрез, святкувань та ін. Тема доповідей, безумовно важлива справа. Кого ж наприклад, сьогодні, в добі полетів у космос цікавитиме, яка літера є подібна у слові в нашій і чеській мові? Хто піде на таку доповідь? Що більше, довга балаканина знеохочує і відлякує громадянство ходити на доповіді та святкові імпрези,

знаючи, що треба вислухувати годинні промови чи доповіді.

Довга балачка аж ніяк не захоплює публіку, будь вона і найбільш терпелива.

Німецький (уже покійний) кардинал Депфнер, радив у Мюнхені та Фрайнзінґу питомцям (студентам теології), щоб вони привчалися проповідувати не довше як десять хвилин. Переконував їх, що довга проповідь вичерпує увагу й чим довше священик проповідає, тим менше уважливо вірні слухають такої проповіді. Перед війною, в Познані, один професор мав цікаву доповідь на тему «Жінка — рабиня XX віку». Прийшли на доповідь около 300 осіб. Професор говорив «недовго» — лише три години. Закінчив свою доповідь тоді, коли в залі залишилися 30 слухачів.

Нашому братові теж не бракує охоти до довгої балачки, доповіді чи довженного святкового слова. Про це добре писав проф. Іван Боднарук у часописі «Українська Думка» за квітень 1983 року.

Частина четверта

Моє секретарювання в ІМКА

6459/5

У МЮНХЕНІ

У Мюнхені я працював деякий час секретарем у редакції журнала «Юкрейнієн Рев'ю». Мав при тому змогу частіше, головно по суботам і неділям, відвідувати українські громади з доповідями. Тоді в осінніх місяцях я важко захворів і пробув три місяці в шпиталі. Мене оперували й все ще нездорового звільнили з шпиталю на моє наполегливе прохання, бо я хотів святкувати Різдвяні свята хай у ліжку, але вдома.

З розмов у шпиталі з різними хворими головно німцями, я зорієнтувався, як вони мало знають про нас, українців, про нашу визвольну боротьбу та й загально про Україну, і нераз роздумував, скільки треба зусиль і грошей на нашу зовнішню інформацію у світі.

Ось, такий дрібний факт. Ждав я на перестанку на автобус. Підходить до мене молодий чоловік, мабуть, йому 20 років не більше, і пропаґує видання Свідків Єгови. В розмові зі мною каже, що я, мабуть, не німець, бо впізнає це з моєї мови. Говорю йому, що я українець, і питаю, чи він знає щось про Україну. Молодий чоловік відповів мені, що ніколи не чує про Україну. Питаю, чи бачив карту Европи. Говорить, що так, але України собі не пригадує.

Коли приїжджав український відомий хор «Гомін» з Великої Британії концертувати до Мюнхену, я роздав тоді в камениці, де жили 36 родин, (усе німецькі, крім мене з дружиною), оголошення про концерт цього хору. На концерт прийшли лише дві особи, хоч з оголошень знали приблизно 100 осіб.

Як багато потрібно нам працювати в ділянці зовнішньої інформації серед чужого світу?

З тих років хочу відмітити одну цікаву справу. Як знаємо, шеф штабу І УД УНА, майор Вольф-Дітріх Гайке, перебу-

ваючи в англійському полоні після капітуляції Німеччини, написав історію нашої Дивізії, а вийшовши на волю, здав її до друку німецькому видавництву Подзун у Доргаймі, Західня Німеччина. Там і вийшла друком ця історія в 60 роках п. н. «*Sie wolten die Freiheit*» (Вони хотіли волі).

В 70 роках цю працю майора Вольфа-Дітріха Гайке видала в перекладі на українську мову Головна Управа Братства кол. вояків І УД УНА, і ця праця була видана в 1970 році як том 188, Записок Наукового Товариства ім. Шевченка, його історично-філософічної секції, з передмовою і за редакцією проф. д-р Володимира Кубійовича. Історію нашої Дивізії надруковану по-німецькому я з приємністю прочитав, бо це була справді цінна, об'єктивна й дуже прихильна нам праця-публікація офіцера-чужинця, який, мабуть, одинокий, чи не найкраще з чужинців вивчив психологію українського вояка, і весь час обстоював потребу порозуміння між німцями й українцями та справжньої співпраці, а не брутального колоніяльного підходу німців до українського питання з становища «герренфольку».

В повоєнних роках ми обидва втратили зв'язок, і аж прочитавши його працю, я дізнався про його адресу й написав приватного листа до нього такого змісту:

«Вельмишановний Пане Майоре!

Не знаю сьогодні, яке Ви тепер маєте званням працю та ін., тому звертаюся до Вас без цивільних титулів, за що прошу мені пробачити. Саме прочитав я Вашу книжку, яка мені вельми подобалася. Дуже Вам вдячний, що Ви завдали собі стільки праці і присвятили багато уваги нам-українцям. Деякі мої друзі, що також прочитали Вашу книжку, теж Вам вдячні й мило згадують. Багато вже виїхали з Німеччини й напишуть. Я негайно написав про моє захоплення Вашою книжкою до нашої преси. Тоді ще не мав Вашої адреси. Цікавий, як Ви зараз проживаєте.

Я працював весь час після війни як учитель у різних таборових школах. Весь вільний час присвячував і присвячую боротьбі «пером» проти Росії. Хочу сказа-

ти, що багато німців іще й тепер не знають, що значить Росія. Переважно думають, що це лише большевики хочуть запанувати над світом, і знищити тисячолітню культуру Европи та інших континентів. Ні-ні-ні. Й ще раз ні! Ми знаємо Росію дещо докладніше. Це не лише большевики. Це Росія продовж віків завжди до того змагала. Хитро й по-диявольськи вона тепер лише маскується, а всякі Керенські та російські еміґранти в ЗСА радіють, що їм удається їхня пропаґанда про «непереможну тепер мать Росію». Вони вірять, що коли не стане большевиків, то Росія буде знову царська, тоді запанує вічний мир у світі і нікому не буде загрожувати ніяка небезпека. На Заході таки не знають Росії. Сьогодні вона хоче Берліну, — завтра Нью-Йорку. Звичайно, що Росії дуже легко діяти з допомогою її п'ятої колони у світі та поширювати брехливу й обманливу пропаґанду. А як насправді в большевицькій імперії?! Вісті, що доходять звідтам виявляють, що там гірше як у Дантовому пеклі. Тому, хоч і слабими силами й середниками ми працюємо в усіх можливих ділянках, щоб остерігати вільний світ, розкривати йому очі на російську імперіялістичну Росію.

Ви напевно читали про АБН і про його дію. Прочитайте «Дас ферґессене Дорф. . .» Безумовно наша праця дуже важка, але не можемо спокійно сидіти, коли скачуть іскри, тліє вогник біля порохової бочки.

Моя дружина бачила росіян кілька років. Хто побув під їхньою займанщиною той їх упізнав добре. Набагато жахливіше діялось у нас, в Україні.

У сподіванні дещо довідатися про Вас, висловлюю Вам і Вашій родині сердечне привітання.

Ваш

Євген Рен».

З часу написання того листа до майора Гайке проминули майже 30 років. Я давно забув про того листа. Коли ж я довідався, що майор Гайке проживає недалеко Мюнхену, нас кількох вирішили запросити його на зустріч з нами. Він

приїхав, і зустріч наша була дуже дружня і тепла. В часі розмови, майор Гайке витягнув з кишені пристарілий і принищений, але все ще акуратно складений папір і подав мені. Я розкрив, і немало здивувався. Це був мій лист, писаний йому майже 30 років тому. Гайке, мабуть, показував і давав читати цього листа неодному своєму знайомому, щоб доказати йому, що ми, українці, думаємо про Росію. Напевно, не один високопоставлений німець, бо ж Гайке займав високі пости в економічному житті повоєнної Німеччини, — знайомився із змістом мого листа, а політична дійсність і постійне зростання совєтського мілітаризму та імперіялістичного апетиту Кремля потверджували, що я зробив правильну оцінку імперіялістичної політики російської імперії та небезпеки від неї вільному світові, про яку в повоєнних роках на Заході мало хто думав, бо всі тоді раділи розгромом нацистської Німеччини, не здаючи собі справи з того, що в Европу глибоко насунула нова, куди грізніша небезпека від нацистської — імперіялістична Росія.

МОЯ ПРАЦЯ В ІМКА В НІМЕЧЧИНІ

У 1960 — 1964 роках я працював секретарем — гаймляйтером, тобто керівником-адміністратором дому ІМКА. Це християнська організація молодих хлопців і дівчат (ІМКА — ІВКА) міжнародного характеру. В Зах. Німеччині опіку цією молодечою організацією перебрав уряд, щоб фінансово допомагати виховувати молодь, яка залишається сама вдома, коли батьки йдуть на працю.

Для мене це була доволі важка праця, бо треба було в тижні побувати в трьох місцевостях, (у кожній по два дні): в Авґсбурзі — Штеттуенгофен (передмістя), Діллінґен і в Мюнхені 2 Людвіґсфельд.

ІМКА — ІВКА заснували в Німеччині зараз же після вій-

ни. З їхньої помочі багато користали наші біженці. Українська ІМКА постала найперше в т. зв. англійській зоні Німеччини. Її головою був у 1946-1949 роках п. В. Рижевський, а потім п. М. Жмуревич і п. М. Маланюк.

В американській зоні головою ІМКА був п. М. Нагірний. Перший з'їзд ІМКА відбувся в Реґенсбурґу, у травні 1948 року. Тоді й постало спільне керівництво ІМКА для всіх зон у формі Ради, що її головою обрано інж. О. Левиненка, а після нього головою був п. М. Маланюк у 1950-1953 роках. Запам'ятав я таких діячів української ІМКА: інж. М. Чорний, п. К. Подільський, інж. В. Несторович, д-р Тетеря, п. Е. Лацишин, п. В. Вереш, п. Т. Білостоцький, п. Г. Семененко. Найдовше працювала в ІМКА — ІВКА вчителька п-ні Ольга Савицька.

Крім імпрез, представники української ІМКА брали участь у різних міжнародніх зустрічах, конференціях, імпрезах. Для молоді була нагода виступати в дискусіях, або влаштовувати різні свої мистецькі виступи. Найкращі зустрічі влаштовувала ІМКА на острові Майнав (на Бодензее). Відбувалися також різні курси: виховні, практичних робіт, навчання українських танців, екуменічно-відпочинкові зустрічі. Наприклад, така корисна й успішна зустріч відбулася в Майнав від 15 — 23 вересня 1967 року. Прибули на згадану зустріч 60 секретарів ІМКА. Вона, ця зустріч, відбувалась під кличем: «Нова сила для нового завдання!». Майнав, відомий зі свого чудового виду на Альпи. В часі курсу були прогульки, дискусійні вечори, роздуми, а все це серед чудової природи. Пригадую, що п. Степан Спєх співав там українські пісні, які всім вельми подобалися. Приміщення для зустрічі відступив безкоштовно граф Бернадотте. Так Майнав був довший час міжнароднім центром ІМКИ, а від 1967 року таким центром була Констанца.

Одного року їздив я з дружиною на курс-відпочинок до Швайцарії, на запросини тамошньої ІМКА. Програма цього курсу була незвичайно цікава. Були прогульки і відвідини найцікавіших місцевостей, історичних музеїв, дискусійні вечори та ін. Відомо, що швайцарська молодь з ІМКА часто

їздить невеликими групами до місцевин, де перебувають туристи, і там влаштовує фолкльорні виступи. Одного разу приїхала така група й до нашої ІМКА та влаштувала нам культурно-мистецький виступ. Напочатку один юнак прочитав короткий уривок з св. Письма, а потім коротко, але дуже змістовно дав пояснення, наче розповів своє міркування. Після того швайцарці співали, вивели кілька гарних народніх танців у національному одязі, а вкінці виступили з народніми гуморесками та уривками з комедій. Вечір пройшов дуже успішно. Ми були їм вельми вдячні за їхній приїзд і виступ-показ швайцарського фолкльору.

Українська ІМКА закріпила також добру співпрацю з німецькою. Наші делеґати їздили на різні зустрічі, конференції, вишколи та ін. На світовий конґрес ІМКА — ІВКА, в 1955 році їздила від української ІМКА, п-ні В. Клодницька — Терешкун. Вона також була учасницею святкування 100-річчя ІМКА, що відбулось у Великій Британії, і побувала там продовж трьох місяців.

У 1955 році група українців (18 осіб) їздили до Парижу на таке ж святкування 100-річчя ІМКА. На ту імпрезу українська ІМКА видала друком книжку п. н. «Наше мистецтво» (в німецькій мові). Наші мистці брали участь у різних мистецьких пописах і виставках, як наприклад, у міжнародній зустрічі мистців, яка відбулась у Бад Нідербайзінґ, над Рейном. На виставці в Мюнхені, що її влаштували німці в 1957 році, був зарепрезентований наш ремісничий відділ. В Европейській конференції католицьких керівників молоді, що її влаштував ІМКА — Світовий Союз у Женеві, 1963 року, був учасником як делеґат нашої ІМКА, тодішній секретар УХОМ, п. В. Кальваровський. У тому ж році, 15 наших делеґатів, між ними й п-ні Ольга Савицька, їздили до Женеви на зустріч представників Світових Союзів ІМКА — ІВКА.

Згадав я дещо більше про ІМКА, щоб пояснити, чому я погодився працювати в німецькій ІМКА на пості, як німці тоді називали — секретаря бездержавних чужинців (Секретар Гайматльозен Авслендер) ІМКА. Погодився я працювати головно тому, що в тих трьох місцевостях, котрі я вже згаду-

На прогульців Ессені. Сидять зліва доправа: мгр Богдан Шарко, проф. Ст Шах, о. М. Проскупницький і автор. Стоять — М. Матуляк і В. Савчук

вав, було в домах ІМКА найбільше української молоді. Керівником ІМКА в Баварії був для нас п. Ціммерман, а централя була в Бішофсгаймі. Ми, чужинці, користувалися особливим піклуванням зі сторони секретаря баварського уряду, проф. д-ра Ервіна Ляуербаха. Він заявив на одній з конференцій у Бішофсгаймі зовсім одверто, що має велику симпатію до українців, і розповів чому. В часі війни, у нього працював українець, Петро. Це був звичайний селянин, і працював у нього на фермі. Він і розповів Ляуербахові багато про Україну, її визвольну боротьбу так, що професор дуже зацікавився українською проблематикою, і з того часу був великим симпатиком і прихильником українців. На жаль, він важко покалічився в летунській катастрофі й вже кільканадцять років хворіє, а лікарі не можуть його вилікувати.

Працюючи в німецькій ІМКА моїм головним завданням

було заохотити молодь, щоб вона приходила до дому ІМКА, а не залишалася на вулиці. Треба було її зацікавити. В Авґсбурзі і Діллінґені не було окремого дому чи залі. Були там лише звичайні житлові помешкання (одна кімната і кухня). Придумати щось особливо цікавого для молоді було нелегко в таких обставинах. Молодь була різного віку, від шести років до 18, а часом і до 20 років. Розривкою для хлопців був футбол, але тим займалися лише старші хлопці. Треба було провести поділ занять: спершу наймолодші, а потім старші. Звичайно обидві кімнати були все заповнені молоддю. Більш як годину, я завжди розповідав їм ««казки». Так називали вони мої розповіді, але я часто розповідав їм різні твори з світової тв української літератур. Коли вийшла з друку якась нова цікава книжка в українській або німецькій мовах, тоді я говорив про тематику тієї книжки. Молодь любила слухати «Наймичку» Тараса Шевченка», повість «Захар Беркут» Івана Франка. Також і я опрацьовував казки та оповідання до журнала «Крилатих» і їх розповідав молоді. На мій запит, чому так мало читають, — молоді відповідали, що тематика головно клясиків, у теперішній модерній добі полетів у космос, нецікава. Але про лови на ведмедів, у «Захарі Беркуті» слухали з неменшою увагою, як про різні осяги сучасної техніки чи космонавтики. До таких розповідей треба було лише відповідно приготовитися, показати знімки та ін. Старща молодь слухала з увагою розповіді з історії, але після того полюбляла продискутувати заслухане. Балакуни займали багато дорогого часу. Але не було ради. Їм треба було дати можливість «виговоритися» та похизуватися своєю «красномовністю». Молодші займалися малюванням, рисунками, вишиванням, різьбою кораликами, різьбою по дереву, виготовленням різних фіґур тощо. Молодь мала багато різних ігор та забав; спів любили всі, але співали лише українські пісні. Ненімці радо приєднувалися до співу й вивчали українські пісні і танці. Охоче вивчали наші танці троє російських дітей, що приходили до домівки ІМКА в Авґсбурзі

В Авґсбурзі я мав велику полегшу бодай один раз у два тижні, коли-то приїжджав до ІМКА культурно-освітній ре-

ферент міської управи п. Юнґ, і демонстрував молоді добрий виховний фільм, цікаво й образово розповідаючи при тому провідну ідею, чи мотив фільму.

Цей культурно-освітній референт був нашим добрим приятелем. Кожного року ранньою осінню він організував похід молоді в місті зі смолоскипами, що закінчувався великою ватрою. У поході обов'язково брала участь наша молодь, головно дівчата в національному одязі, які при ватрі танцювали українські танці. Їхня участь у поході була завжди сенсацією для населення і преси.

В домівці ІМКА в Мюнхені — Людвіґсфельді, ми вже мали наш власний проекційний апарат для демонстрування фільмів, і я ним користувався раз у тижні. В Діллінґені, над Дунаєм, було небагато дітей. Мало було й українських. Доїзд до Мюнхену туди не був догідний. Жив там один білорус, який чудово різьбив тарілки нашими гуцульськими взорами. Заохочував я його, щоб учив молодь різьби, але навіть його синок не виявляв ентузіязму до такої повільної, а при тому дуже прецизної кустарної роботи.

Час до часу відбувалися конференції в Бішофсгаймі, що їх організував наш т. зв. бундессекретар, п. Ціммерман. Він був дуже добрим організатором, умів підшукати добрих доповідачів — знавців дитячої і молодечої психології. Нераз виступав на таких конференціях і проф. д-р Ляуербах, що мав шестеро дітей, отже особисто мав добрий батьківський досвід, як виховувати дітей і молодь.

На самому початку працював у домі ІМКА в Людвіґсфельді п. Лукач, а коли його перевели на іншу працю, десь біля Ульму, тоді приділили мене ще й третій дім ІМКА — найбільшу і найгіршу міжнаціональну і міжконфесійну мішанину. Були там діти й молодь дванадцяти національностей і семи віровизнань. Довго я переговорював з п. Ціммерманом, чи це доцільно побувати лише два дні в тижні в кожному домі, але він переконав мене, що ліпше два дні, ніж нічого. На ще одного секретаря ІМКА не було фінансових засобів, отже мені треба було заступати трьох секретарів. Почав я вивчати оту міжнаціональну збиранину та з нею знайомити-

ся. Це були білоруси, італійці, козаки, монголи, латвійці, литовці, німці, поляки, росіяни, угорці й українці та турки. Багато дітей та молоді були з мішаних подруж, і самі вони не могли мені сказати якої вони національности.

Понижче подаю список дітей і молоді, зареєстрованих у оселі ІМКА в Людвіґсфельді, біля Мюнхену:

1. Бабірат Роман
2. Бекер Ґерті
3. Бекер Амулі
4. Бекер Будна
5. Бекр Німґер
6. Бевако Бембе
7. Бевако Детте
8. Блімль Бріґетта
9. Блімль Вольфґанґ
10. Бок Гайдрун
11. Боліщук Богдан
12. Бурдаєв Росвіта
13. Веґель Франц
14. Гадан Станіславс
15. Гайнріхс Доріс
16. Гене Урсуля
17. Ґіртлер Хріста
18. Данемарс Яніс
19. Деґінтер Вероніка
20. Діснер Марта
21. Докіс Ґізеля
22. Докіс Вера
23. Докіс Ельке
24. Дяфер Лаїля
25. Едер Йоган
26. Запар Анґеліка
27. Зандчаєв Едвард
28. Зуслік Бернадетте
29. Ім Лізолєтте
30. Ішімбет Ебенгард
31. Івасишин Бергард
32. Каруза Константін
33. Каферсаде Мензуме
34. Кельд Льотар
35. Кеттнер Томас
36. Кириченко Анатоль
37. Кляйн Гельвін
38. Кириченко Люда
39. Кнорр Гелмут
40. Ковальчук Анна
41. Косма Рудольф
42. Копоч Бернгард
43. Кордулеч Адербельт
44. Корженовскі Роберт
45. Корденовскі Міро
46. Куберлінов Менко
47. Кулік Ґізеля
48. Куберлінов Татяна
49. Маґа Інґе
50. Малькевич Ґіліюс
51. Мачка Стефан
52. Мачка Христина
53. Мачка Зусі
54. Мрозовська Марися
55. Муравскі Галіна
56. Мушаєв Пурма
57. Ніршль Патріція
58. Ніршль Рікарда
59. Ніршль Гілярис
60. Панарін Елліс
61. Панарія Зеня
62. Пашник Мирослава
63. Плєшінскі Люція
64. Пшиклєнк Їрґен
65. Ракович Ліллі
66. Раців Келлє
67. Раців Нонна
68. Рідгаммер Гельґа

69. Райхельт Марія
70. Рачкай Ільдіко
71. Росипський Роман
72. Росипська Анна
73. Рубенер Ґерта
74. Рубий Ольга
75. Рубий Богдан
76. Семанюк Бріґітте
77. Семененко Ольга
78. Середа Роман
79. Скворцов Алексій
80. Спирко Петро
81. Стробель Роберт
82. Темлейновіч Йосиф
83. Ульяшкін Бембе
84. Фалат Зіна
85. Фартуня Радомір
86. Феде Марія
87. Феде Марґіт
88. Фідлер Ґабі
89. Франіц Дюрдіца
90. Чепий Надія
91. Чепий Марія
92. Шварц Петер
93. Шеферд Річард
94. Шляєр Ґергард
95. Шмідт Гайнріх
96. Шульц Гільдеґард
97. Шульц Артур
98. Якимишин Франц
99. Юнґ Герберт

Цей список дітей і молоді зареєстрованих у тій оселі ІМКА вказує, яка це була міжнародня суміш, скільки національних культур, звичаїв, характерів, антипатій чи дружби. Виховники, що займалися тією молоддю мали неймовірні труднощі, зберегти порядок, дисципліну й гармонійне співжиття в тій суміші.

Була мені справжня морока з тією оселею ІМКА в Людвіґсфельді. Для такої збиранини навіть і Свят-Вечір трудно й рисковно влаштовувати, бо що могло, скажімо, цікавити турків на такому вечорі?

В оселі потрібно було найменш п'ятьох виховників, щоб уся молодь могла мати систематично заняття, а часто на 70 дітей припадав лиш один виховник. Не було й приміщень. У тій оселі були два доми для молоді. Була проблема для дітей з мішаних німецько-чужинних подруж. Як діти були чемні й культурні, тоді їх приймала німецька група, якщо ж ні, тоді вони мусіли належати до бездержавної групи.

Як я, для прикладу порівнював українську молодь, що її бачив у Великій Британії чи Бельгії, — різниця була разюча. Там були діти одного народу, а тут справжній Вавилон, що нераз годі було його утримати в дисципліні. Поміч була прямо необхідна, й деякий час помагала мені моя дружина, зай-

маючися дівчатами. Але ми повертали додому майже о десятій годині ночі, а це був неабиякий труд для дружини. Я їздив ровером. Для мене це був дуже важкий час. Урешті я таки переконав керівництво ІМКА, що мусить мене звільнити з обов'язків секретаря домів ІМКА в Діллінґені й Авґсбурзі. Це був саме час, коли молодь у Західній Німеччині влаштовувала різні авантюри в університетах і на вулицях міст. Найгірше бешкетувала так звана позапарляментарна опозиція молоді. Навіть одна з наших дівчат (не з Мюнхену) захоплювалася кличами тієї молоді та з нею співдіяла, і писала про це в часописах. Цей рух не поминув теж і осель ІМКА.

Що молодь мусить у свій час, так би мовити, «вишуміти», вказує такий трапунок. Десь у чотири роки після мого відходу з праці в ІМКА, одного дня хтось постукав у двері нашого помешкання. Коли дружина відчинила, на її здивовання побачила чотири молоді хлопці, які колись поводились найгірше в оселі ІМКА, наче справжні хуліґани. Вони сказали їй, що прийшли перепросити нас обоє за їхню нетактовну поведінку в оселі. Тепер вони вже працюють, змужніли й зрозуміли, що ми обоє намагалися навчити їх всього, що добре, шляхетне, корисне й потрібне буде їм у житті. Вони тоді цього не слухали й не сприймали, але тепер бачать, що найкраще є вести чесне життя, релігійне, сповнене пошаною і любов'ю ближніх і з завзяттям іти до життєвої мети, незважаючи на труднощі. Вони й пригадали мені, як багато я їм говорив про книжку Бомпарта «В гумовім човні через Атлантик», як той лікар без харчів і питної води проплив малим човником до ЗСА продовж 62 днів.

Довгенько гостювали ми того дня цих несподіваних гостей. Їхні відвідини переконали нас, що наша, здавались би, невдячна, праця не була даремною а засіяла добре зерно в душах молоді й дітвори.

У Людвіґсфельді, як я вже згадував, був власний проєкційний апарат, і можна було демонструвати фільми для молоді. Міська управа купила теж для оселі так зв. стіл футболу, що на ньому накручені фіґурки грали футбол. Цей стіл-футбол захоплював дітвору, а навіть і старшу молодь. Мали ми

також столовий теніс, що його називали пінґ-понґ. Ця гра також захоплювала молодь, і серед неї було чимало завзятих грачів.

Часом улаштовував я прогульку з дітьми до оселі казок, в околиці Мюнхену. Хтось мав добру ідею виготовити й розставити там нормальної величини людські фіґури а також фіґури звірят, — персонажі з різних казок. Потрібно було натиснути відповідну кнопку, а тоді автомат розповідав казку, в якій брали участь відповідні фіґури. Це був дуже добрий виховний засіб, корисний для дітвори.

Попробував я теж мати поміч від самої молоді. В нас була 14-літня Росвіта Беляїв, з мішаного подружжя, дуже чемна, інтеліґентна і скромна. Я запропонував їй, щоб попробувала сама, без моєї помочі, зорганізувати т. зв. дитячий театр, і поставити на сцені першого разу якусь коротеньку постановку. Вона це зробила з великим успіхом. Це був теж приклад, що в інтеліґентної молоді можна найти поміч у труднощах.

Щороку влаштовував я виставку ручних робіт, що їх виготовляли діти й молодь оселі. Не все ця виставка була задовільна, але нераз були зовсім добрі експонати. Щоб виготовити якийсь добрий експонат треба було наполегливо працювати, затрачаючи багато часу. Діти та молодь не любили терпеливої, повільної праці. Наприклад на вишивання маленькими кораликами так зв. «ґерданів», що їх носили наші гуцули на кресанях, діти не мали терпеливости. Лише один юнак з Юґославії докінчив цю роботу, не втративши охоти до неї.

До моєї дружини часто приходили дівчата з різними своїми клопотами, прохаючи її поради. Всі вельми жаліли, коли довідалися, що ми обоє відходимо з праці в ІМКА, бо я вже став пенсіонером. Прийшла до праці на моє місце мадярка. Через два дні прибігають діти до моєї дружини і кажуть, що не будуть ходити до оселі, ані слухатися мадярки, бо вона їм не подобається. Звичайно, дружина нічого не могла їм порадити, ані зарадити. Впродовж наступних шести місяців, в оселі настали такі безпорядки й хаос, що міська управа закрила ту оселю зовсім. Лукач завідував нею чотири роки, я також чотири, а мадярка заледве кілька місяців.

ДЕСЯТИРІЧНЕ КЛОПОТАННЯ ПРО ПЕНСІЮ

Ще 1957 року, коли я був офіцером Українських Вартівничих Сотень, дораджували мені німецькі колишні офіцери заздалегідь робити заходи, щоб одержати пенсію активного офіцера. Вказували, що клопотання в тій справі може тривати дуже довго. Коли ж я подав прохання до компетентних урядових чинників у Сольтав, мені там заявили, що моє прохання може бути навіть скоро і позитивно полагоджене, бо рідко хто має так збережену всю потрібну документацію, (крім документів з ДУН), від першої гімназійної кляси. Маю навіть шлюбну метрику моїх батьків з XIX ст. Все це вдалось зберегти моїй дружині. Тому я й вірив, що мої заходи про виєднання державної пенсії не будуть довго тривати.

Проте виявилось, що це не так. Почались виклики до різних урядових чинників, різна писанина, а вкінці мені заявили, що я був у I УД УНА не «активним» офіцером, а «добровольцем», а тому пенсії, яка прислуговує «активному офіцерові» я не можу одержати, а маю клопотатися про пенсію, як звичайний теперішний громадянин у Зах. Німеччині. Знову почалася нова писанина, нові клопоти і заходи, а час проминав.

Коли ж я закінчив службу в Українських Вартівничих Сотнях і повернувся до Мюнхену, треба було дуже довго чекати, аж до Мюнхену урядові чинники всю мою докуметацію переслали з Сольтаву, а тоді знову почалася нова писанина та ходіння до різних урядових чинників. Вирішив я найняти до помочі адвоката, щоб він, як фахівець, допоміг мені. Оплата адвоката Штумпфа коштувала мене 1000 нім. марок, що в тому часі були для мене великою сумою грошей. Багато помагала мені моя дружина.

Незважаючи на мою збережену документацію, почали від мене вимагати свідків про мою військову офіцерську службу. Подав я й свідків. Урешті після довгого клопотання мені признали пенсію, але без особливого додатку, тобто була зарахована моя праця лише в українських установах, і моя

служба в Українських Вартівничих Сотнях. Іншими словами, я мав пенсію, з якої можна було прожити в Зах. Німеччині не більше одного тижня. Це було наче пряме глузування наді мною німецької влади.

Саме в той час відбувалася конференція в Бішофсгаймі, де доповідав проф. д-р Ервін Ляуербах, секретар Баварського уряду. Він тоді сказав, що бездержавні в Зах. Німеччині мають такі самі права як німецькі громадяни. В залі були майже всі бездержавні, й почали сміятися. Проф. Ляуербах питається чому ми сміємося, а тоді моя дружина пояснила, що це не так, і розповіла, яку то пенсію мені признав уряд, як бездержавному. Ляуербах після доповіді попрохав нас подати йому число мого листування, тобто справи й заявив, що він їде до Берліна, і хоч така пенсійна справа ще не його компетенція, але він її провірить і мені поможе.

Не знаю, як довго ще тривало б моє клопотання, щоб німецький уряд признав мені повну державну пенсію, якщо б не заходи проф. Ляуербаха. Завдяки йому моя справа була позитивно полагоджена впродовж кількох тижнів. Признали мені державну пенсію таку, як одержують німецькі громадяни, хоч усе таки не зарахували моєї військової служби в I УД УНА, як активного офіцера.

Це суто моя приватна справа, але згадую про неї, щоб пригадати, як завжди потрібно дбайливо зберігати всяку документацію. Знаю добре, що внаслідок воєнної хуртовини багато наших людей затратили документи, а через те мали, й мають великі труднощі з клопотанням про виєднання пенсії, чи це в Зах. Німеччині, чи в інших країнах вільного світу.

Частина п'ята

В Українському Християнському Русі

В УКРАЇНСЬКОМУ ХРИСТИЯНСЬКОМУ РУСІ

Перейшовши у пенсійний вік, я все-таки не міг залишатися без праці, а тому радо погодився на пропозицію д-ра Маркіяна Заяця, обняти в 1967 році пост секретаря й організаційного референта в Українському Християнському русі, тобто в Крайовій Управі цього руху в Зах. Німеччині.

Цей УХР постав у 1955 році. На першому конґресі, що відбувся 30 — 31 травня того ж року, був схвалений статут УХР, що визначував його завдання в українському суспільному і політичному житті на еміґрації, де поселені українці.

Розділ III статуту УХР характеризував завдання цього руху у таких аспектах:

а) УХР базує свою дію на незмінних засадах Христової Євангелії і науки Церкви,

б) в національному питанні УХР визнає засади активного патріотизму й державницького конструктивізму,

в) в суспільно-політичному житті УХР визнає засаду льояльної співпраці вірних, різних християнських віровизнань,

г) УХР спирається на засаду демократії, а зокрема на засаду свободи, сумління і толеранції,

ґ) УХР визнає конечність підпорядкування людини спільноті на засаді правопорядку, заснованого на пошанівку релігійних і національних традицій і авторитету.

Головна увага Українського Християнського Руху в його практичній дії була звернена на виховання молоді. Представники УХР, що відвідували українські громади в Зах. Німеччині та в інших країнах, у своїх доповідях завжди наголошували ролю і завдання батьків, як перших виховників дітей у їхньому наймолодшому віці. Виховуючи своїх дітей, батьки

повинні добрими прикладами і поученнями переконувати дітей, що:

1. Лише в дійсній християнській вірі життя є щасливе і людина вдоволена з нього.
2. Християнське виховання дитини починається вже від передшкілля (особливо примірами).
3. Добре виховання можливе лише у співдії з Церквою.
4. Як протидія радіо і телевізії є конечно потрібне виховання — заохота до читання книжок і доброї преси.

Обнявши обов'язки секретаря й організаційного референта Крайової Управи УХР, почав я знову відвідувати українські громади, щоб ближче ознайомитися з діяльністю клітин УХР в тих громадах. Тепер уже я був «пан», бо їхав вигідно поїздом, а не ровером, як раніше. Багато було праці з організуванням нових клітин УХР. Де не було можливостей зорганізувати клітини УХР, там завжди хтось погоджувався бути представником Українського Християнського Руху чи Мужем Довір'я. Були активні й чимало помагали нам кол. вояки, що добре пам'ятали ролю і знищення Церкви на рідних землях, зокрема в Галичині. Подавали нам поміч у нашій праці також священики. Особливо нам помагав о. Йосиф Марторелли, еспанець, який вивчив українську мову і дбайливо піклувався нашою молоддю.

На засіданнях Крайової Управи УХР, ми уважливо й основно розглядали різні можливості й аспекти загальної діяльности Українського Християнського Руху, згідно його статуту. Першим головою КУ в Зах. Німеччині був проф. Гнат Мартинець. Він не втішався добрим здоров'ям, але був першим організатором УХР у Зах. Німеччині й весь час відвідував українські громади, навіть і дуже далекі від Мюнхену. Після нього головою КУ був проф. Степан Шах. Він теж нездужав, але дуже дбав про розвиток і розгорнення праці УХР, а головно про організування нових клітин цього руху.

Я вже мав багатющу практику у відвідуванні громад з доповідями, тому весь час відбував поїздки, виголошував доповіді, звертаючи в них увагу на добру співдію вірних із священиками для здійснення завдань УХР. Доповідав я багато про

виховання молоді, зокрема про родину, як першу основну виховну ланку, і заохочував весь час громадянство й молодь читати книжки й пресу. Про це теж кожночасно ми пригадували в наших обіжних письмах, зверненнях і закликах, головно до місцевих провідних діячів, щоб вони у своїх громадах звертали особливу увагу на ті справи. Організував я в Мюнхені конкурс читання, влаштував розпродаж книжок релігійного й виховного змісту так важливого в аспекті національного виховання нашої молоді. Такі розпродажі я провів у Мюнхені, Ульмі, Кенінґштайні біля Франкфурту. З успіхом улаштував я виставку книжок у Мюнхені, від 11 — 30 жовтня 1977 року. Мене переконували тоді, що виставка не матиме ніякого успіху та, що ніхто не купуватиме книжок. Було навпаки. Виставка користувалася великою популярністю, а книжок було продано, лише продовж двох днів, за 222 німецькі марки.

Попробував я ще таку можливість заохоти читати книжки. Брав зі собою декілька найцікавіших на мою думку книжок, і відвідував родини, що мали дітей і молодь. Давав дітям, чи юнакам і юначкам книжки при батьках, і прохав, щоб прочитали, а через два тижні я приїду знову і обговоримо прочитане. Не була ця моя спроба успішною, навіть у таких родинах, де батьки хотіли мені допомогти. Радіо і телевізія заступають сьогодні книжку, по думці молоді. Наприклад, я мешкаю в житловому корпусі, де живуть 36 чужинецьких родин. Цікавився я тією проблемою серед їхньої молоді. Один хлопець, йому 12 років, має над своїм ліжком малого телевізора, інші ще зовсім діти, мають у своїх кімнатах радіоприймачі і малі телевізори. Правда, деякі з тих дітей і молоді читають книжки. Але зовсім мало. Головна причина — не читають теж книжок і пресу їхні батьки. Траплялися мені випадки, що діти не лише, що не прочитали взагалі книжок, що я їм дав, але трудно було мені ті книжки від них забрати. Але є теж і добра молодь. На курсі виховників у таборі СУМ «Барабу» в ЗСА, в 1973 році, я роздав різні праці курсантам, що мали підготувати гутірки для сумівського юнацтва. Одна сумівка, що перша закінчила цей курс з найкращим успіхом,

Учасники конференції Українського Християнського Руху в Мюнхені, в 1969 році. Зліва доправа: всч. о. митроф. прот. Паладій Дубицький, всч. о. Мирослав Проскурницький, автор споминів, мґр Богдан Шарко, п-ні Катря Колянківська і п. Юрій Пономаренко

мала завдання опрацювати гутірку про «Наймичку» Тараса Шевченка. Всі уважливо слухали. Дівчина добре опрацювала свою гутірку і тему. Докінчуючи оповідати, як наймичка вмираючи каже Маркові, що вона його мати, дівчина зайшлася голосним плачем. Отже є й цікаві теми в нашій модерній добі, що їх можна слухати, чи читати з глибокою вірою, приємністю і користю.

Пригадую, що малюком, гасаючи з сусідніми хлопцями, я вельми зацікавився «Лисом Микитою» Івана Франка. Сусідній хлопчина, що мав ту книжечку, так цікаво розповідав про хитрющого лиса Микиту, що всіх нас захопив. З того я запам'ятав, що не завжди матимемо успіх у приєднанні багато дітей до читання книжок, чи їхніх дитячих журналів, але важлива справа — їх зацікавити друкованим словом, а вони

Учасники Загальних Зборів УХР у Ессені, 7.9.1968 року. Сидять зліва доправа: проф. Зенон Зелений з Бельгії, проф. Степан Шах, Владика Йоаким Сегеді з Югославії, Владика Платон Корниляк, мґр Євген Менцінський і автор споминів

вже самі пізніше будуть його пильно читати й заохочувати інших.

Саме пишучи ці рядки, я одержав листа від п. М. Андрухова з Монтреалу. Він пише між іншим, що «. . . Ви дуже добре зробили, що видали друком Ваші спомини п. н. «Мозаїка моїх споминів». Це, що ми говоримо старшим чи молоді на різних святах, чи при інших нагодах, цього замало, а книжка залишається, і до неї можна кожночасно заглянути. Ми всі Вам вдячні, що можемо продовжувати виховання молодих українців на Вашому пережитті, Ваших виховних міркуваннях і думках». . . (лист від 2.9.1983 року).

Араби називають жидів «народом книжок». Пригадую, що малим хлопцем, разом з моїми братами ми завжди дивувалися, як жиди старші, молодь і дітвора всі йшли з молитовниками до синагоги. Не соромились того. Може це й було при-

чиною, що жиди в школі були нашими звичайними шкільними товаришами, і ніякої дискримінації супроти них ніколи не було, ані в початковій школі, ані в гімназії.

Розглядали ми в Крайовій Управі УХР можливість, видання молитовника для дітей і молоді з мішаних подруж. Такий двоазбучний молитовник я опрацював, і ми його видали друком. На сторінці зліва були молитви та Служба Божа по-українському, а зправа — латинськими літерами. Я не мовознавець, і такий молитовник не був ідеальним виданням, але діти й молодь з мішаних подруж уже могли слідкувати за відправою Служби Божої в нашому обряді. Навіть і батьки зацікавились тим молитовником, і говорили, що тепер їх більше цікавить Служба Божа, хоч щоправда вона довгенька, і добре було б її скоротити, але маючи такий молитовник, вони все-таки можуть ближче ознайомитися з нашою Богослужбою.

Пригадую також, що нераз чужинці нарікали, чому не зроблено для них перекладу українських пісень. Вони приходять на наші свята, концерти та різні імпрези й для них багато краще слухати пісні, що їх зміст вони розуміють. Але того не роблять навіть і державні народи. Часто по радіо і в телевізійних передачах співають різні співаки своїми мовами, а чужинець слухаючи також їх не розуміє. Тому безумовним позитивом було введення в Українській Католицькій Церкві рідної мови в богослужби, бо це мова, яку всі українці знають.

Моя праця, як секретаря Крайової Управи та її організаційного референта була широкогранна. Годі про неї вичерпно й усесторонньо тут написати, бо ж для основного з'ясування праці довелось би писати ще окремий том моїх споминів, проте все-таки хоч лише загально згадаю в цьому томі бодай головніші аспекти моєї праці в УХР, у таких ділянках: а) курс диригентів, б) паломництва, в) піклування хворими, г) опіка старими людьми, ґ) імпрези, д) поїздка до Риму, е) прогульки, є) виставка святочних карток, ж) будова катедри УКЦ у Мюнхені, з) зустріч з молоддю, и) ляльковий театр, і) доповіді для німців.

а) курс дириґентів

Про значення української пісні, хіба не потрібно мені розписуватися, бо ж ми, українці, знаємо це чи не найкраще. Всім подобається наш церковний спів, зокрема чужинцям, бо в їхніх церквах грають органи. В Зах. Німеччині нелегко було зорганізувати добрий хор, бо в повоєнних роках виїхали багато добрих хористів у заокеанські країни. Не було й дириґентів. Тому Крайова Управа ініціювала дириґентський курс у Мюнхені. Навчання на тому курсі піднявся д-р Микола Філь, а на закінчення курсу прийшов сам Владика Преосв. Платон, щоб бути присутнім при провірці засвоєного курсантам дириґентського знання. Безумовно, що даний курс, це була наче краплина води в пустині, але й ця краплина дала позитивний вислід у труднощах нашого еміґраційного життя в Зах. Німеччині.

б) паломництва

Організував я також заходом УХР паломництва до різних відпустових місцевостей. Особливо вдале було паломництво до Риму, в 1969 році.

У своєму романі п. н. «Собор» письменник Олесь Гончар незвичайно цікаво описав український історичний собор, бо наші предки — козаки, знали духовну силу такого собору й тому його спорудили. Гончар знав, що він пише.

Оглядаючи різні собори в Римі, а теж і Колізей, насувалась мені думка, що християнство, незважаючи на жорстоке переслідуваня зі сторони поганської імперської влади старовинного Риму, таки мусіло перемогти, бо християни мали духовні собори в своїх серцях, і глибоку віру в перемогу Христа.

Для нас, українців, особливо цікавим був собор, що його збудував Патріярх Йосиф. Тому заходом Крайової Управи УХР і відбулось паломництво до Риму, щоб там усі могли по-

молитися, скріпитись у вірі та побачити Блаженнішого Патріярха Йосифа, який витерпів довголітня каторгу, бо мав духовний, Божий собор у своєму серці та любов Бога й України на ділі, а не лише на словах.

в) відвідини хворих

Важливою ділянкою праці УХР було піклування хворими. В Зах. Німеччині залишилися багато українських біженців, що внаслідок різних недуг, не змогли виеміґрувати в заокеанські країни. Відсотково, в Західній Німеччині було більш хворих українців ніж у інших країнах, де вони поселилися. Тому й була потреба часто відвідувати хворих, що перебували в лікарнях, чи в своїх помешканнях. При тому довелось їздити навіть у далекі міста та місцевини, а звичайно, сповнення такого християнського обов'язку припадало мені, як організаційному референтові Крайової Управи УХР.

Захворів у Інґольштадті всіми люблений парох о. декан Василь Волкович. Німці вислали його до санаторії у Кройті, а це далеченько від Мюнхену, й парафіянам трудно було його відвідувати в тій санаторії. Поїхав я з дружиною до Кройту. Входимо в його кімнату. Сидить священик згорблений, сумний, задуманий, начебто дивився на гори, що так йому пригадують його Карпати, де він виростав, і провів свої молоді роки. Нелегко було втягнути його в розмову. Відчувалось у хворого не лише пригноблення недугою, але й гостру самотність. У чужому світі він самісінький. Не має нікого з родини. Поволі все-таки розговорилися. Наспіла обідня пора й ми мусіли вийти з санаторії. Обіцяли йому, що прийдемо пополудні. Коли ми знову прийшли до нього в пополуднеквому часі, зауважили в нього велику зміну. Він виглядав наче вже здоровий, сказав нам, що сподіється скоро виздоровіти й повернути до своїх парафіян. Він уже був наче іншою людиною, ніж та, що її ми бачили перед полуднем. Це й був доказ, що відвідини хворого є не лише християнським обов'язком, але такі відвідини зміцнюють хворого духовно й фізично.

Крайова Управа Українського Християнського Руху в Зах. Німеччині в 1971 році. Зліва доправа: інж. Г. Корманицький, мґр Богдан Шарко, проф. Ст. Ільницький, проф. д-р І. Ковальський, полк. Є. Рен, п-ні Катря Колянковська, д-р Антін Малиняк, вет. лікар М. Заяць, д-р М. Філь і д-р Б.Синишин

У Різдвяні свята 1977 року, я відвідував д-ра Мирона Коновальця (брата полк. Євгена Коновальця) в лікарні. В часі моїх відвідин прийшли теж дві пані. Одна — відома співачка, Наталка Мироняк, не пригадую вже прізвища її товаришки. Д-р Коновалець, подібно, як о. декан Малкович, був пригноблений і сумний. Пані в розмові запропонували, що будуть колядувати й заспівають кілька пісень. Колядували вони чудово. Слідкую за реакцією хворого. Бачу що він наче оживає з кожною хвилиною. Після деякого часу хочемо відходити. Д-р Коновалець просить нас іще затриматися, бо наші відвідини його духовно й морально зміцнили. Ми тоді пробули в нього довгенько, й він за це був нам дуже вдячний.

В 1959 році, саме перед смертю Степана Бандери, я пробув

Проща до Риму в 1975 році, організована Крайовою Управою УХР

у лікарні важку операцію. Лікар обіцяв моїй дружині, що я буду звільнений з лікарні після кількох днів, але сталось зовсім інакше.

Після операції переводять важкохворих на так зв. «інтензіфстаціон», тобто в окрему кімнату, з особливим доглядом таких важкохворих. Коли я пройшов операцію, тоді саме відмальовували ту окрему кімнату, а тому мене й таких як я, перевели до імпровізованої кімнати, де раніше зустрічалися родичі чи знайомі з хворими. Там поклали мене на ліжко, що стояло біля дверей, що відчинялися в обидві сторони. Хтось з розгоном відчинив ті двері й вони вдарили об моє ліжко. Тоді в мене був перелив крови. При тому ударі вискочила трубка з моєї жили, і кров почала текти на ліжко. Це була година відвідин хворих, і до лікарні прийшла моя дружина. Медсестра сказала їй, що вона не може мене відвідати бо я перебуваю на «інтензіфстаціоні». Дружина вперлась, що мусить мене побачити після операції, й незважаючи на забо-

Д-р Мирон Коновалець, хворий у шпиталі

рону таки прийшла до моєї кімнати, а побачивши, що сталося, підняла тривогу. Прийшов негайно лікар і вправив знову трубку в жилу та поправив апаратуру. Прихід моєї дружини був неначе Божим рятунком, бо я міг там померти. Ніхто й не зауважив, що в мене трапилося. Можливо, що при тому постали в мене якісь інші ускладнення, бо після цього я ще пролежав у лікарні три місяці, замість кількох днів, як це говорив лікар, і все ще нездоровий приїхав додому, щоб святкувати Різдвяні свята вдома, а там уже доглядав мене наш місцевий лікар. Коли б так дружина не прийшла тоді відвідати мене в лікарні, я живим, мабуть, не вийшов би з тієї «інтензіфстаціон».

Відвідували мене в лікарні багато приятелів і друзів. Відвідав теж Преосв. Владика Платон, і голова Проводу ОУН дост. Ярослав Стецько. Так буває, що ті, що мають якнайменше вільного часу, знаходять його, щоб відвідати хворих.

Тому ми, в Українському Християнському Русі завжди в

наших обіжних письмах пригадували управам клітин УХР про цей християнський обов'язок — відвідини й подавання помочі хворим. Особливо, ми завжди намагалися відвідувати психічно хворих, що перебували в санаторії біля Мюнхену, бо вони найбільш відчували самотність і своє фізичне горе.

Хочу згадати ще такий трапунок. Коли я вчителював в Ерлянґені, тоді багато шкільної молоді виїжджало до Канади разом зі своїми родинами, або й самі, коли батьки не могли еміґрувати з уваги на своє здоров'я. Довідався я випадково, що батько однієї з моїх учениць важкохворий в Ерлянґені. Не міг я його тоді провідати, бо мешкав далеко від Ерлянґену. З поїздом тоді були чималі труднощі. Тому часто передавав я тому хворому книжки, щоб він читав. Після 28 років, я одержав листа від тієї учениці з Канади, й вона пише, що її батько часто згадує, що одержував книжки від мене і вдячний мені, що я не забував про нього, коли він лежав важкохворий, хоч він і не був зі мною особисто знайомий.

г) опіка старими людьми

Дуже подібною до опіки хворими, і не менш важливою справою для УХР було питання опіки старшими людьми, що потребували її так само як і хворі. Була лише та різниця, що хворі не втрачали надію, що вони виздоровіють, що життя ще перед ними, а старі люди знали, що з кожнем днем вони все більш старіють і стають щораз більш немічними.

Крім різних інформацій, як помагати старим людям, і пояснень різних законів та приписів у тій ділянці, що існують у Західній Німеччині, вказівок, як клопотатися про різні матеріяльні допомоги, опіку старими людьми, що не мають пенсії, УХР улаштував теж зустріч, сеньйорів-працівників УХР, і на цій зустрічі теж обговорювано в цілій ширині питання опіки старими людьми.

В повоєнних роках були великі труднощі з помешканням, головно в містах. Щоб якось зарадити тій складній, так би мовити, всенародній проблемі, німецькі урядові кола видавали різні закони та розпорядки. Наші люди не знали про такі

Автор з дружиною, у її 75-ліття (1978)

закони чи розпорядки, бо ж не всі добре знали німецьку мову. Треба було їздити до клітин УХР, та інформувати наших людей, пояснювати їм і дораджувати, як вони повинні діяти, і що робити в таких чи інших справах. Потрібно було нераз відвідати особисто старих-немічних людей, турбуватися їхнім помешканням, клопотатися в місцевих урядових колах про помешкання для таких людей, пенсію, чи грошову допомогу на помешкання. Приходилось нераз організувати прогульки таким старим людям, щоб вони могли відітхнути свіжим здоровим повітрям десь у горах чи лісах, оподалік від міст чи містечок. Цій важливій ділянці праці УХР присвячував я також немалу увагу продовж багатьох років.

ґ) імпрези

У рамках культурно-освітньої чи загальної діяльности Крайової Управи УХР, ми щороку влаштовували спільний Свят-Вечір, спільно з ОУЖ, Великоднє прийняття, а теж що-

6459/7

року відзначували іменини Владики Преосв. Платона. В 20-річчя Екзархату УКЦ в Західній Німеччині, влаштували ми свято в Шентадті, поєднавши його з паломництвом, і я мав святкове слово на цьому святі. Також доповідав на святі в Реґенсбурґу куди їздив разом із співаком-бандуристом Богданом Шарком.

д) поїздка до Риму

В 1975 році виїхав я разом з дружиною до Італії, щоб підкріпити своє здоров'я, а теж і віддати пошану Блаженнішому Патріярхові Йосифові. В тому часі я вже був головою КУ УХР в Зах. Німеччині. Обрали мене головою на Зборах 1974 року.

У Римі ми оглянули різні цікаві історичні будівлі та пам'ятники. Є що оглядати у Вічному місті. Оглядаючи Колізей, кривавою стрічкою проходили в нашій уяві жахіття переслідувань перших християн, їхня смерть на арені, коли вони гинули розшарпувані дикими голодними звірами. Важко було нам уявити, як десятки чи сотні тисяч глядачів могли безсердечно радіти й тішитися як гинули ґлядіятори та слухали людських стогонів і зойків. Не дивно, що римська імперія розвалилася, а перемогли народи, що мали правдиву віру, ідею і любов до ближнього.

Оглянувши базиліку св. Петра, цей справжній символ величі людського духа й ума, ми пішли на авдієнцію до Блаженнішого Патріярха Йосифа. Досі особисто я ніколи не бачив Патрярха. Уявляв я собі його як немічного старого чоловіка, знищеного 18-річною каторгою і поневірянням. Тому й був захоплений бадьорістю Патріярха. Він згадав у розмові, що пам'ятає мого брата, священика Богдана, який студіював теологію у Львові та пригадує теж і нашого батька, що приїздив на висвяту питомців духовної семінарії у Львові.

На столі в Блаженнішого повно книжок — усе його праці. Питав я коли він зможе приїхати до Зах. Німеччини. Відно-

Фраґмент з побуту Блаженнішого Патріярха Йосифа в Мюнхені. Зліва доправа сидять: проф. д-р І. Ковальський, автор з дружиною, дост. Ярослав Стецько і Блаженніший Патріярх Йосиф

вів якось сумно, що це від нього не залежить. Наша авдієнція у Блаженнішого була коротка, бо ж ми знали, що в нього повно всяких пильних обов'язків. Проте він говорив з нами так бадьоро, наче б йому не були 75 років, і начебто він не пережив жахливих поневірянь у тюрмі народів — СССР. Мені довелось лише продовж кількох місяців, як колишньому полковому командирові проходити рекрутський вишкіл у МСО, як я поступив до Українських Вартівничих Сотень, і знаю як це прикро вражає, коли людиною командує звичайний собі підстаршина. Що ж тоді довелось переживати українському митрополитові в совєтських концтаборах. Які жахливі тортури, фізичні й моральні, він пережив у тому пеклі, в якому він мусів терпіти, боротися і перемагати в ім'я Христа тисячі атеїстів, лютих ворогів нашої Церкви й народу. І він переміг, даючи приклад глибоко віруючого християнина — українського Владики.

За деякий час ми довідалися, що Блаженніший приїде до Мюнхену. Вирішили з дружиною, що мусимо його дати від нас і від брата Богдана, що його висвячував Блаженніший, якийсь гарний подарунок, щось оригінального — мистецького. Ми обоє — не мистці. Думали довгенько, а вкінці вирішили, що вишиємо удвох маленькими кораликами подушку. Такі коралики полюбляли носити на кресанях наші гуцули. Їх називали «ґерданами», про що я вже згадував. Попрацювали ми над тією подушкою, і її Блаженніший забрав до свого музею українського мистецтва в Римі на вул. Мадонна дей Монті. Ми вельми раділи, що наш скромний дар буде зберігатися в тому музею, і там, можливо, збережеться віками.

е) прогульки

Крайова Управа Українського Християнського Руху влаштовувала також часті прогульки для молоді і старших у цікаві місцевості Баварії. Наприклад, на прохання молоді, зорганізував я 1976 року прогульку до Шімзее, найбільшого озера в Баварії, що має 80 квадратових кілометрів, а його глибина сягає до 73 метрів. Є там три острівці. На одному з них є споруджений (хоч недокінчений) один з найкращих замків у Німеччині. До згаданого озера є півтори години їзди автом. Тому туди часто виїжджають екскурсії з Мюнхену та інших місцевостей Баварії. До замку допливається малим корабликом. Самий замок збудований дуже дивно. Виглядає, що його власника цікавило мистецтво, а не чудова панорама довкілля. Збудував його останній король Баварії Людвіґ II. У замку зібрані чудові мистецькі експонати. Наприклад, килим на одні двері, як розповідав екскурсовод, вишивали шістдесять дівчат майже два роки.

Крайова Управа УХР улаштувала теж екскурсію для жителів пенсійного дому в Мюнхені. Цей дім для пенсіонерів спорудило ще ІРО для чужинців-пенсіонерів, що прибули до Німеччини. Спочатку там було найбільше наших людей-пенсіонерів, які згодом повмирали, а на їх місце прийшли німці. Не всі наші пенсіонери знали німецьку мову, а тому й почу-

валися дуже прикро в німецькому оточенні. Виїхати хоч би на кілька годин було для них великою радістю. Не диво, що наші пенсіонери з того дому часто приходять на різні імпрези, щоб зустрітися з нашим громадянством.

Намітив я влаштувати прогульку, щоб пенсіонери могли полюбуватися лісовою природою. Мені відраджували таку прогульку, бо, мовляв, я буду відповідати, коли хтось з пенсіонерів захворіє. Були труднощі теж з автомобілями. Все таки добрі люди погодилися поїхати своїми автомобілями. Поїхали ми в баварські ліси. Весело провели прогульку й пенсіонери повернули дуже раді й вдоволені додому. Ніхто не захворів. Я був вельми вдячний добрим людям, що вможливили власним транспортом відбути таку прогулянку.

Владжували ми теж у пенсійному домі різні імпрези та зустрічі, з участю молоді й громадянства. Такі імпрези скріплювали духовно і морально старенських пенсіонерів. Матеріяльно завжди допомагав нам у тому Владика Преосв. Платон, він теж часто приходив на такі імпрези. Час до часу я доповідав у пенсійному домі на різну тематику, а головно, як берегти здоров'я і психічний стан, щоб не попасти в ностальгію.

Кола мова про імпрези, мало хто знає, а молодь поготів, як такі імпрези відбувались у Німеччині двадцять чи більше років тому. Наприклад, у Мюнхені не було української власної домівки на влаштування якоїсь більшої імпрези. Треба було домівку винаймати в різних чужинних організаціях, або найчастіше парафіяльні залі при церквах. Тоді нам пригадувалося «В своїй хаті своє правда і сила і воля».

Як це насправді виглядало в тому часі, згадую лише деякі фраґменти. Одного разу влаштовуємо просфору. Звичайно, в чужій залі, що її замовили на такий-то день, годину 3.00 пополудні. Приходимо раніше: я і невтомні пані з ОУЖ і САЖН — пані Марта Філь, Галя Рен, пп. М. Сімків, М. Кашуба, Ткаченко. Ввійшли в залю і розняли роти з здивування. В залі немає столів. Що сталося? Ідемо до адміністрації, і там вияснюють нам, що в інших залях влаштована філятелістична виставка й тому забрано всі столи. Ми обурені, а адміністра-

ція каже, що столи можемо мати о год. 6.00 ввечері. Прийдеться їсти по-арабському, на долівці. Що його робити?

Довелось мені з молодими попобігати по домах, і з горищ та підвалів постягати потрібні столи, щоправда різної величини. Це аж ніяк не виглядало по-святковому. Перегодя приходить працівник адміністрації та, вдаючи вельми стурбованого, говорить нам, що на жаль, виставку того закриють пізніше, а тому столи ми зможемо мати аж після години сьомої увечері.

Були ще й інші «приємності» з влаштовуванням різних імпрез у Мюнхені. Не йнакше було теж і в інших місцевостях. Ми також не мали власного посуду й треба було його все винаймати. Не мали власного автомобіля. В деяких залях, що ми їх винаймали, був посуд, але не в усіх. Залю закривали о год. 11.00 ночі. До того часу, (коли це була вечірня імпреза) а звичайно такі були, — пані не поспівали помити посуд. Забирали його в пластикові торби, несли додому й там перемивали. Це, може, видатися комусь дрібницею, але згадую про це, щоб висловити глибоке признання всім тим паням — невтомним трудівницям, котрі в тому часі допомагали нам у різних труднощах, наших турботах та нестачах. Тепер, коли вже є гарне приміщення біля катедри, релігійне, культурно-освітнє й громадське життя нашої громади в Мюнхені значно скріпилося. Це велика заслуга нашого Владики, що зміг вибудувати величавий катедральний храм і приміщення. Нам приємно, що тепер чужинці приходять винаймати залю для своїх імпрез, але ми столів їм не забираємо, ані не робимо їм ніяких труднощів.

є) виставка святочних карток

В часі Різдвяних і Великодних Свят я влаштовував у залі, де звичайно відбувалася спільна Свят-вечеря чи спільне Великоднє прийняття, малу виставку святочних карток. Дехто нераз дивувався, пощо це робити, коли кожна родина має багато таких карток з нагоди свят. Хочу пояснити в чому справа.

З Німеччини виеміґрували українці в різні країни вільного світу, головно заокеанські. Взаємне листування було весь час дуже багате. Наприклад, я завжди одержував і одержую дуже багато святочних карток від нашого вояцтва, приятелів і громадянства з різних країн. Мене зацікавило збирати такі картки й німецькі та порівнювати їх — українські з німецькими та різними чужинними. Що я побачив?

На наших святочних картках є у 90% релігійний мотив. Ісус Христос, Божа Мати, ангели, а на чужинних картках 50% природний або комерційний мотиви: дерева, ягнята, ліс, ялинка, тарілки та ін., що не має нічого спільного зі святами. Це показник, що наші люди таки побожніші від інших, бо на першому місці ставлять релігійні мотиви, а не природні, комерційні чи розвагові — їзда на санках чи лижвах.

Саме й тому я влаштовував такі виставки святочних карток, щоб українська людина, головно молода, оглядаючи таку виставку, зробила сама собі відповідний висновок і порівняння.

ж) будова катедри в Мюнхені

В Мюнхені не було труднощів служити Служби Божі в різних німецьких костьолах, але «у своїй хаті, своя правда», а тому для Екзархату УКЦ в Зах. Німеччині справа побудови власного катедрального храму була першочерговою. З ініціятиви Владики Преосв. Платона, постав Будівельний комітет, до якого належали і представники Українського Християнського Руху, котрі все брали участь у засіданнях того комітету. Коли ж почалась будова катедри, всі раділи. Крайова Управа УХР добре співпрацювала з Будівельним комітетом. Я особисто, відвідуючи громади, завжди говорив про будову катедри та закликав подати матеріяльну допомогу Будівельному комітетові.

УХР також активно допомагав у підготові врочистого посвячення катедри, що відбулось 17 липня 1976 року. Це було величаве свято для всіх українців у Мюнхені. Посвятив храм Преосв. Кир Платон у сослуженні священиків. На врочисто-

Фраґмент уручення грошового чеку на будову катедри УКЦ у Мюнхені. Зліва доправа: Автор споминів, пор. Нестор Мулька, Преосв. Владика Платон Корниляк, о. крил. Микола Матичак, пор. Андрій Гавірко і пор. Михайло Якуб'як

сті були присутні не тільки українські діячі, але теж і німецькі представники баварського уряду, а навіть і голова того уряду.

Катедральний храм розмальовував кілька років відомий мистець-маляр Святослав Гординський. Годиться при тому згадати, що в 1981 році вийшла друком у німецькій мові прекрасно оформлена книга про українські ікони, що її автором був саме Святослав Гординський. Це видання УВУ: *Sviatoslav Hordynsky, Die Ukrainische Ikone, 12-18 Jahrhundert, München-Graz, 1981, S.204.*

При катедральному храмі є приміщення і велика заля, що вможливлюють проводити культурно-освітню працю та громадську, і працювати з молоддю, а молодечі організації мають своя окреме приміщення, і можуть вигідно й свобідно проводити свою діяльність.

з) зустрічі з молоддю

УХР у засягу своєї діяльности влаштовував теж зустрічі з молоддю. Найцікавіша зустріч була 13 грудня 1970 року. Доповідав я на тій зустрічі про релігію в Україні та про книжку Олеся Гончара «Собор». Уривки з тієї книжки читали Дарія Сімків і Дарія Мисько. Читали прекрасно. Вичувалося, що Гончар віруюча людина, коли він зміг написати, такий роман про Божу велич, хоч і писав обережно, з відомих причин. Дискусія була дуже цікава. При нагоді я теж говорив про значення книжки, згадуючи про те, скільки користи може дати людини навіть та книжка, що написана там, де є сувора цензура і переслідування віруючих.

Друга зустріч з молоддю відбулася 1971 року. В часі тієї зустрічі я доповідав про нищівну силу алькоголю, подаючи при тому жахливу статистику. В 1970 році в Зах. Німеччині були 600,000 хворих алькоголіків: на одну людину в тій країні припадали річно 374 літрів алькоголю.

Подібно є з наркотиками. У Франкфурті поліція виявила в 1970 році 12 цетнерів наркотиків. У Гамбурґу — 276 кілограмів гашишу. Зросла теж злочинність серед молоді. На загальне число 16.000. злочинів того року 6373 молоді особи у віці 18-21 років поповнили злочини. Серед молоді від 14 до 18 року життя виявлено 4451 злочинів (Статистичні дані за «Меркуром» ч. 30, X-XI, 1971 рік).

Тому ми й наголошували в часі тієї зустрічі, що існує потреба всім, як індивідуально так і організаціями опікуватися нашими ближніми, щоб рятувати їх від фізичної, моральної і духовної руїни.

Сумна також родинна статистика. У виховних домах Зах. Німеччини, (а таких домів є 661), перебувало в 1971 році 40,000 молоді, переважно з розведених подруж (за «Квік» ч. 21/1971, стор. 34).

Тому так нам треба Бога, Церкви, християнського життя і християнської родини.

Чергова зустріч відбулась 1979 року. В часі тієї зустрічі по-

рушено знову питання алькоголізму, тим разом у СССР. У тій червоній імперії продовж одного року покарано 600,000 водіїв автомашин за їзду по п'яному. На книжку витрачає там громадянин два карбованці річно, а на горілку 230 карбованців. У школах 3.4 12-літніх, 4.5 15-літніх і 9.10 16-літніх п'ють постійно горілку («Дас Бесте» ч. 5/1978, стор. 152).

Обговорено теж проблему почитности книжок.

У повоєнних роках важко було купувати книжки, бо не було грошей. Багато книжок я тоді позичав. Щоб не забути прочитане, робив собі записки, записував усе цікавіше, різні цитати, навіть цілі розділи. Пізніше переконався яке це корисне діло й велика поміч у готуванні лекцій у школі, дискусій, матеріялів до преси. Назбиралися в мене 84 зошитів таких записок, в прочитаних книжок українських, німецьких, польських і російських (до речі дуже важних видань совєтських міністерств, у тому міністерства військових справ, де є різні інформації про Брідську кампанію). Мені тепер корисно й цікаво заглянути до тих записок при різних нових подіях, щоб зробити аналогічне порівняння з минулим. Наприклад, я зробив порівняння з п'яти публікацій у польській мові, виданих міністерством оборони народової, як у тих виданнях по-різному і противорічно написано про бої польського війська з УПА на Лемківщині. Наприклад у праці п. н. «Стшали под Дзіснов», автор пише, що майор Рен, курінний УПА, наніс полякам болючу поразку, розбивши фронтову сотню 34 полку піхоти. Лише небагатьом удалося вийти живими з тієї поразки. Це так пише автор про збройну акцію поляків проти УПА, що мала назву «Вісла», і її повело польське військо після смерти ген. Сверчевського. Розглянувши причини, чому полякам не вдалося перемогти УПА, польські автори стверджують, що їхнє військо було замало вишколене до боротьби з партизанами. В іншій праці автор стверджує, що поляки недостатньо знали про воєнну тактику боротьби УПА, мали незадовільну розвідку, була невдала співдія і польські частини були не вишколені до боротьби з УПА .

Переглядаючи мої записки з книжки д-ра Шухевича, дядь-

ка сл. пам. ген. хор. Романа Шухевича Тараса Чупринки, впала мені у вічі така нотатка: На стор. 57 пише автор, що «малі діти кидали для забави ручні гострі ґранати в річку Збруч». Колись читаючи це, я не звернув уваги на таку справу, але тепер бачу, який був недогляд у нашому запіллі в 1919 році. УГА так гостро відчувала брак амуніції та загального воєнного спорядження, а тут діти кидали ґранати в річку для своєї забави. Хто тому винуватий? Чому так було?

Писав д-р Шухевич також і про нашу «лагідність» у часі війни. В другому томі, на стор. п'ятій згадує, що «жінки з Брюхович під Львовом, у часі боїв за Львів — польки, ходили аж по квітень 1919 року з кошиками до Львова; їх пропускав отаман Долуд». . . Іншими словами, вони інформували поляків про наше військо майже п'ять місяців, і про все поляки знали.

Багато говорять нам отакі незначні записки з книжок. Тому й потрібно їх робити. Особисто, я не жалію ні часу ані труду, що записав їх на 84 зошитах.

и) ляльковий театр

Так зване у деяких країнах «Касперля», тобто ляльковий театр є дуже цікавою розривкою для дітей і найменших: вони це люблять, і тим можна добре й корисно виховувати дітей.

Казку дитина слухає, а подію в ляльковому театрі вона слухає і бачить, а тим самим усе бачене й почуте залишається довго в її пам'яті.

На моє прохання кол. вояк п. Жикалюк, виготовив дуже гарні будки до такого лялькового театру. Виготовив їх три: для суботньої школи, Інтернату, де є садочок, і для домівки при катедрі. Я зробив переклад казок і оповідань світової слави авторів, і спершу сам сповняв обов'язок виконавця гри. Переклав я «Велетень самолюб» Оскара Вайсуа, «Землетрус у Туреччині» в часі якого хлопчина засипаний руїнами

камениці витривав живим 11 днів, «Забава сірниками», «Замерзла сестричка» Вільми Ляґерлеф, «Песик Бурко з'їв ліки« та ін.

Були ми в родині панства Ш., де мала донечка також мала свій власний такий ляльковий театр, і сама імпровізувала сценки, що їх вона читала в різних дитячих книжечках. Цікаво було спостерігати і слухати, з яким ентузіязмом вона виконувала різні гри. Інша дівчинка передавала дуже добре сценки, що я їх переклав з німецьких книжок.

Не знаю, чи де в інших країнах ми, українці, маємо книжечки з репертуаром для лялькового театру. Мабуть, ні. Чомусь у нас немає зацікавлення тим виховним засобом. Адже пригадуємо щоднини дітям, що треба чистити зуби, чи мити їх, а діти як побачать у ляльковому театрі, що навіть крокодил плаче бо його болять зуби, тому, що він занедбав їх, — будуть пам'ятати, що треба чистити зуби. Говорив я про ляльковий театр з багатьма батьками. На жаль, зацікавлення не було. Але ляльковий театр поширений в різних країнах світу. Особливо в СССР, де такий театр використовують як корисний виховний засіб.

і) доповіді для німців

Працюючи в Українському Християнському Русі, я мав теж нагоду доповідати для німців, на запросини німецьких організацій. Одного разу в Діллінґені я доповідав про бої УПА. Іншого разу, бл. пам. мґр Ярослав Бенцаль прохав мене поїхати в Альпи й там у санаторії, де перебувають кол. вояки, дати також доповідь про УПА. Парох однієї німецької парафії у Мюнхені запросив мене загостити з доповіддю для його парафіян. Церковця тієї парафії називається «Шенштадт», що означає гарне місто, і вона має пригадувати таку місцевість біля Кобленцу в Німеччині, де священик Йосиф Кентеніх проголосив 1968 року свято «Сімох болів Богородиці». Його хочуть проголосити святим. На пригадку тієї події і того міста, німці збудували в Мюнхені, в районі Зольн, цер-

ковцю, а при ній так зв. дім зустрічей, куди запрошують різних доповідачів і гостей-чужинців, зокрема зі Сходу, щоб проводити педагогічні дискусії про почитання Матері Божої.

Нове й цікаве завдання для вояка.

Привіз я туди наші писанки, гарну гуцульську різьбу, видання в німецькій мові Святослава Гординського про українську ікону. Доповідь опрацював на основі книжки «Збірник Поклін Марії», Теодора Курпіти, що була видана друком у 1947 році в Німеччині. Цікаво було мені порівняти німецьку публіку з нашою. Пів години перед доповіддю вже всі були в залі. Приготували два записні апарати, переграли на апараті платівки. Все акуратно, дбайливо, типово по-німецькому. У своїй доповіді я також згадав і про Ченстоховську ікону Матері Божої, що це наша ікона з Белза. В часі перерви німці вельми цікавилися нашим мистецтвом, а ще більше були зацікавлені книгою про українські ікони.

Після перерви я ще довго розповідав німцям про Україну, згадав про великий голод в Україні в жахливих 1932-1933 роках, унаслідок якого згинули сім мільйонів українців.

Як мало публіка знала про Україну, видно було з привітання. Зустріли мене начебто байдуже, але вже сердечно прощали при відході, цікавилися де можна купити нашу різьбу й книжки. З особливою увагою слухали церковні пісні з платівок, у виконанні Сестер Служебниць у Римі, гармонізація проф. Рате Фурлана, солістка Татяна А. Шуфлин, а теж прохали пояснити їм зміст пісень. Ця доповідь дала мені багатий досвід у тому, що ніколи не треба жаліти часу і зусиль для того, щоб знайомити чужинців з українською культурою, історією, визвольною боротьбою та взагалі з українською проблематикою, бо навіть така одна зустріч приносить нам користь.

Частина шоста

Шляхом життєвої осени

ЗУСТРІЧ ВИПУСКНИКІВ КОЛОМИЙСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

В 1972 році, відбулась у Філядельфії, ЗСА, зустріч випускників Коломийської гімназії, що склали там іспит зрілости в 1922 році, тобто та зустріч була зорганізована, щоб відзначити 50-річчя з часу нашого іспиту зрілости. Нас тоді були 54 випускники, з них 19 залишилися на рідних землях, померли (до 1972 року) — 9, проживають у ЗСА і Канаді — 8, один у Зах. Німеччині. Невідомо нічого про долю 17 випускників.

Іспит зрілости склали в 1922 році в Коломийській гімназії такі випускники:

Арсенич Степан	— в Україні
Бабинюк Василь	— в Україні
Бахталовський Богдан	— в Україні
Біленький Євген	— в Україні
Бойчук Іван	— у ЗСА
Б'ялий Володимир	— ?
Воєвідка Степанія	— в Україні
Волянський Степан	— у ЗСА
Гайслер Тавба	— ?
Гайслер Шая	— ?
Гаммер Йосиф	— ?
Гендель Герш	— ?
Гнатчук Микола	— у ЗСА
Гнатюк Михайло	— в Україні
Горн Мойсей	— помер
Глинський Зенон	— помер
Ґеник Василь	— помер
Ґінсберґ Ісаак	— помер
Дідух Теофіля	— в Україні
Дідик Володимира	— в Україні
Єґерман	— ?

Жолкевич Степан	— в Україні
Жураківський Микола	— в Україні
Зубаль Ярослав	— у ЗСА
Кіркорокич Антін	— помер
Княгиницький Ярос.	— у ЗСА
Козарук Яків	— у ЗСА
Кравчук Михайло	— в Україні
Крушельницький Микола	— в Україні
Куґельмас Яків	— ?
Кульчицький Євген	— у ЗСА
Молкович Василь	— помер
Мартинюк Ярослав	— в Україні
Мельничук Петро	— в ЗСА
Могильницький Роман	— в Україні
Неґрич Дмитро	— в Канаді (помер)
Пейсах Мендель	— ?
Побігущий Євген	— Німеччина
Породко Ярослав	— ?
Продан Микола	— в Україні
Продан Степан	— помер
Пугач Андрій	— в Україні
Рапп Ізаак	— помер
Самокишин Микола	— в Україні
Стрільчик Остап	— в Україні
Тарнавецький Степан	— ?
Угрин Микола	— ?
Фаєрштайн Ізаак	— ?
Фраєр Ліна	— ?
Цінн Шарлота	— ?
Чемерис Андрій	— в Україні
Шавдер Давид	— ?
Шпарбер Ісаак	— ?
Шехтер Йосиф	— ?

Цікаво згадати, що в останній клясі перед іспитом зрілости вчилися аж 15 жидів, і більшість з них перейшла до нашої гімназії з польської. Всі вони були нашими добрими приятелями й наші професори не робили ніколи будь-якої різниці між ними й нами. Вчилися вони дуже добре, і як собі пригадую, майже всі склали іспит зрілости.

Небагато нас були на зустрічі. Тим більш вона була нам

Учасники зустрічі випускників Коломийської гімназії, у 50-річчя їхнього іспиту зрілости. Філядельфія, ЗСА. 1972 р.

радісна і приємна, що ми знову зустрілися після 50 років, і пригадали минуле — радісне і тривожне, й наш дотеперішній життєвий шлях, який нікому з нас не слався рожами, але колючим терням. Професії нас, колишніх випускників, були різні. Лише я один був професійним вояком. Згадували ми й наших професорів, що нас учили в Коломийській гімназії. Найкраще згадували всі проф. Д. Николишина з останньої кляси, Омеляна Цісика, що був деякий час теж і завідуючим гуртожитку для хлопців. Він викладав нам українську мову. Мабуть, з ніякої навчальної дисципліни ми стільки не запам'ятали як з його викладів. І. Николишин і Цісик вміли не тільки фахово по-педагогічному викладати, але й уміли зацікавити учнів, а між ними вже були багато кол. вояків, які повернувши з війни, мусіли знову йти в школу. В часі літніх відпусток ми прямо розхоплювали книжки з бібліотеки й читали, читали. З книжок робили собі замітки, як це роблю і тепер. Розробка деяких творів Тараса Шевченка, що її подавав професор О. Цісик, була така добра, («Га-

малія», «Іван Підкова») що й сьогодні можу її повторити, а часто говорив про неї на гутірках з молоддю. Обидва ці професори зацікавили нас — учнів українською літературою і книжкою. Ми, учні, тоді багато теж вивчали напам'ять віршів українських клясиків. Особливо любили ми поезії Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Богдана Лепкого. Хочу сказати, що «Захар Беркут» Івана Франка заохотив мене бути професійним вояком.

Усі ми вельми раділи, що проф. О. Цісик прислав своє привітання нашій зустрічі, бо самий не зміг на неї прибути.

Подібно, з любов'ю згадують учні своїх професорів у творах австрійського письменника Розеґґера. Його мені часто пригадує назва вулиці мого теперішнього житлового кварталу.

Хочу відмітити, що наша зустріч колишніх випускників Коломийської гімназії залишилась одним із кращих споминів мого життя.

ЗУСТРІЧ КОМБАТАНТІВ ДУН

Довший час велось листування й обговорювались потреба влаштувати зустріч кол. вояцтва Дружин Українських Націоналістів, щоб відзначити 40-річчя з часу постання ДУН. Виринали все чималі труднощі. Ветерани ДУН, живуть у різних країнах, далеко одні від одних, усі вони вже старі люди, багато з них поранені, хворіють та нездужають, а про далеку поїздку декому й думати годі. Все таки підготова велась, і така зустріч відбулась 24-25 травня 1981 року в оселі «Союзівка» в ЗСА. На зустріч приїхали ветерани ДУН з Америки і Канади. Нас гостинно прийняв п. Квас, адміністратор тієї оселі, а всі адміністративно-технічні справи дбайливо полагодив друг Мирослав Кальба.

Зустріч почалась у неділю, 24 травня зачитанням мого звернення, як кол. командира ДУН:

«Дорогі Друзі і Побратими зброї!

30 червня цього року, відзначає українська нація велику річницю відновлення української державности. Цей історичний Акт виявом волі всієї нації до суверенного незалежного державного життя. Це була епохальна подія не тільки в історії української нації, але це був дороговказ для волелюбного світу станути на прю проти двох найбільших і найжорстокіших тодішніх потуг світу у спільному фронті з Україною й іншими поневоленими націями, щоб остаточно покласти край російському імперіялізмові і німецькому нацизмові-расизмові. 30 червня 1941 — розпочав новий період нашої державности, який потривав почерез ОУН-УПА-УГВР не менше десятка років, доки в тіні меча УПА-ОУН принаймі не клаптику української землі діяла українська влада. Сьогодні ми, воїни ДУН, складаємо поклін цій великій епохальній річниці, задля здійснення якої були створені Дружини Українських Націоналістів (ДУН).

У травні цього року, коли відбуваємо наш З'їзд, сповняються 40 років з тої пори, коли з рук командирів добровольці брали кріси і присягали: «Тим крісом здобуду волю України, або згину за Неї! Так мені, Боже, допоможи!» В такому дусі формувалися бойові групи Дружин Українських Націоналістів, покликані до воєнних завдань Організацією Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери у травні 1941 року.

Організуючи ДУН, Організація Українських Націоналістів ставила перед нами завдання — велику мету — боротися за Українську Самостійну Соборну Державу і визначила ролю бути зав'язком армії української держави, яку ми з почуттям вояцької чести і національної гідности в цій страшній епосі реалізували.

Політичним проводом, якому обидві наші формації ДУН підлягали, був Провід ОУН. Дія ДУН тісно пов'язана з ОУН, як її військова сила того часу, як один з чинників сили будування української держави, проголошеної проти волі нацистської Німеччини Актом 30 червня 1941. Вступаючи з боями до Львова-города наша північна Група ДУН, на чолі

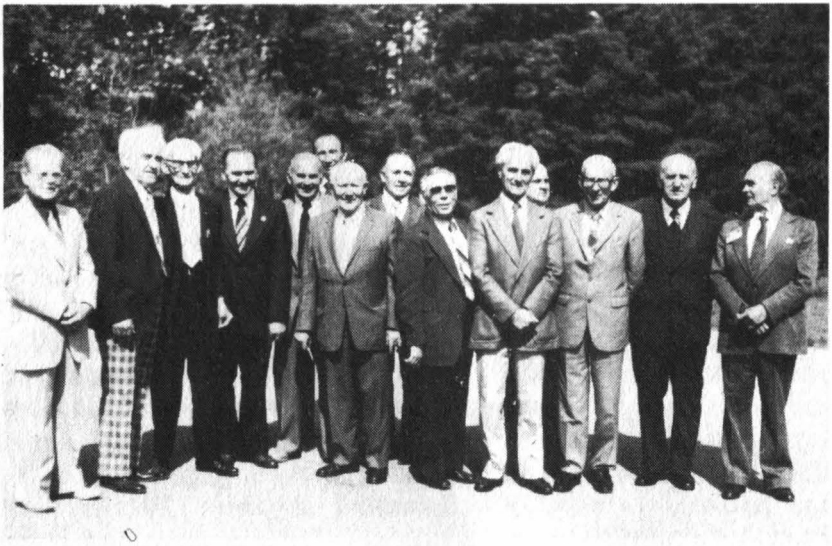

Зустріч комбатантів ДУН у днях 24-25.5.1981 року, в Оселі Союзівка, ЗСА

з сотником Романом Шухевичем напередодні великого Акту, стала до диспозиції голови Українського Державного Правління Ярослава Стецька, який діяв як заступник Провідника ОУН. Вона також причинилася до того, що проголошення відновлення держави відбулося блискавично й успішно. Вона була свідома, що як сила стоїть за власним урядом. Коли німці не визнали державницького Акту, арештували Голову Українського Державного Правління, Ярослава Стецька і Провідника ОУН, Степана Бандеру, обидві формації ДУН зголосили німецькому командуванню, що воювати не будуть, доки німці: не визнають проголошення самостійної України; не звільнять усіх арештованих членів ОУН на чолі з Провідником; негайно не звільнять з ув'язнення Голову і членів Державного Правління й усіх українських політичних в'язнів. Це був наш відважний і рішучий виступ-спротив гітлерівській Німеччині без огляду на наслідки, які для життя кожного з нас могли бути фатальні. Німці погодилися на наші вимоги, але обіцянки не дотримали і це призвело до того, що

ДУН вірні ідеям і свому політичному Проводі — ОУН 1 грудня 1942 р. розв'язано!

За час свого короткого існування і воєнних операцій наші частини ДУН вкрилися леґендарною славою, і ми гордимося тим, що в бойових лавах ДУН марширували рам'я-в рам'я з нами Василь Сидор, відомий як Шелест — один з визначних командирів УПА, і Роман Шухевич, військовий референт Проводу ОУН, пізніший генерал-хор. Тарас Чупринка, один з найславніших полководців України усіх часів, що як Святослав Хоробрий, згинув смертю героїв на рідній землі, як Головнокомандуючий Збройних Сил України — УПА, Голова Проводу ОУН на Рідних Землях і Голова Генерального Секретаріяту УГВР, співтворець Антибольшевицького Бльоку Народів. Крім великої річниці нашої державности відзначаємо цього року 40-річчя нашої хороброї формації українських націоналістів, які відважилися піти на пролом концепції поневолення України німецьким окупантом, надівши його мундури, щоб уможливити собі цією дорогою, повною риску, творити силу зброї і доконані факти для справи українського державного визволення. Багато офіцерів, підстаршин і вояків ДУН, були після розв'язання ДУН інструкторами, офіцерами і командирами УПА, передали свій воєнний досвід, своє військове знання, віддали всі свої сили і своє життя Українській Повстанській Армії. Ми спокійні перед нашим сумлінням, історією, нашою нацією і Богом, що ми сповнили ті завдання, які ми отримали від ОУН, яка покликала ДУН до дії і визначила їм мету: боротися за Українську Самостійну Соборну Державу зі зброєю в руках.

Усі ми, що осталися при житті, свідомі того, що, склавши зброю, ми не перестали бути воїнами України за її державну незалежність і волю. Минуле сорокріччя ми були активні, стояли непохитно на стійці у лавах самостійницького фронту, фронту безкомпромісової боротьби проти московського окупанта, об'єднані з аванґардною силою, якою була у воєнному періоді і тепер є — ОУН.

Пов'язуймо далі з нею наші сили, нашу працю, змагання і мету. Йдім далі під синьо-жовтим і червоно-чорним прапо-

ром, на якому золотяться безсмертні імена: Степана Бандери і Романа Шухевича-Тараса Чупринки, горді і чисті, нічим несплямлені імена, з якими 40 років ідейно й історично пов'язані ДУН.

Клонім сьогодні наші голови перед світлою пам'яттю воїнів ДУН, офіцерів і вояків, які віддали своє життя на жертовнику Батьківщини і тих, що несплямлені в житті відійшли у вічність за минуле сорокріччя, працюючи безперервно в дусі ідеалів ДУН для справи визволення України на чужині, далеко від її порогів.

На нашій святковій зустрічі голосимо наш салют безсмерття нвйкращому з нас, генерал-хор. Роману Шухевичеві-Чупринці за його неперевершені подвиги і геройську смерть на полі слави.

Його нам заповіт: *Продовжувати його чини аж до перемоги, доки сил і життя.*

Хай живе 30 червня 1941 року!
Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!
Хай живе Українська Національна Революція!
Смерть московському окупантові!

СЛАВА УКРАЇНІ! *ГЕРОЯМ СЛАВА!*

М.п. 23 травня 1981 р.

Полк. Євген Побігущий-Рен
Командир Дружин Українських
Націоналістів (ДУН)»

Опісля учасники зустрічі обрали ділову президію зустрічі: Мене обрали головою, друга Мирослава Кальбу заступником, а секретарем д. Романа Бойцуна. На моє прохання зустрічею проводив Мирослав Кальба, а я пригадав присутнім, як творились ДУН, іхню історію, похід в Україну, перебування в Білорусі, причину їхнього розв'язання та дальшу активну військову участь офіцерів, підстаршин і вояків ДУН в УПА,

чи в І УД УНА. Після мого слова, д. Кальба зачитав письмові привіти, найперше від Блаженнішого Патріярха Йосифа, який писав:

«Вітаю Вас і Ваших товаришів — комбатантів, зібраних на вашому З'їзді, що у важку і відповідальну хвилину нашої історії стали з готовістю навіть на жертву життя привернути нашій дорогій Батьківщині її волю і славу. Пом'янім у 40-річницю в молитвах тих наших Братів, що їх ми залишили в незнаних нікому, тільки Богові, могилах, знадаймо в наших молиннях і тих, що за свій великодушний крок ще й сьогодні плятять гірко своєю волею велику ціну за нашу всенародню волю.

Благословення Господнє на Вас!

‡ Йосиф Патріярх і Кардинал»

Всі учасники нашої зустрічі довго оплесками вітали це патріярше привітання нашій зустрічі. З черги д. Кальба зачитав привіт від голови Проводу ОУН, дост. Ярослава Стецька:

«Слава Україні!

Дорогий Друже Командире!
Дорогі Друзі Старшини, Підстаршини і Бійці, Воїни Дружин Українських Націоналістів (ДУН)!

Вітаю Ваш З'їзд, скликаний з приводу 40-річчя відновлення української держави і 40-річчя створення Дружин Українських Націоналістів, як голова Українського Державного Правління (1941) і голова Проводу революційної ОУН та бажаю З'їздові успіху, а кожному з Вас зокрема моє сердечне побажання, щоб Ваша, нас усіх завітня мрія-відвоювання української суверенної соборної держави — стала ще за Вашого життя, і при Вашій активній участі живою дійсністю. Воїни революційної Армії ніколи не є бувшими, бо стара ґвардія революції, якщо вірна її ідеям, ніколи не

відходить у відставку. Вона бореться до кінця свого життя за свій національний ідеал!

Ви — воїни України — ніколи не складали військової присяги ставши у ряди ДУН, чужинцеві чи окупантові, але своїй рідній вітчизні-України. Ваш легендарний Командир Роман Шухевич, віце-міністер оборони в Державному Правлінні, Головнокомандуючий Збройними Силами України — УПА, Голова Проводу ОУН на Рідних Землях, Голова Генерального Секретаріяту УГВР — незмінний приклад героїзму, незрівняний стратег революційної двофронтової війни української нації, яка довгі роки боролася проти найбільших і найжорстокіших воєнних потуг-Росії і Німеччини та бореться незламно по сьогодні. Для неї дороговказом є ген. Роман Шухевич — Тарас Чупринка і натхненником та символом Степан Бандера, Провідник революційної ОУН, яка була творцем Дружин Українських Націоналістів, і тому сорок років сформувала зі своїх найкращих членів п'ятитисячну політичну армію хоробрих — Похідні Групи ОУН. Згадаймо сьогодні їх у велике сорокріччя!

Друзі — воїни, пригадується картина: «Коли частина ДУН переходила перед будинком Українського Державного Правління, співаючи український національний гимн, то це був символічний і наявний доказ, що ця формація служить власному урядові — власній державі, хоча цю збройну формацію у той час, за тих умов, ще було неможливо протиставити новому окупантові»... пише один автор. Акт 30 червня 1941 був початком двофронтової війни України! Цього були завжди свідомі Дружини Українських Націоналістів, і в тому дусі діяли, вірні своїй присязі. Коли ж політична армія хоробрих — ОУН — і її однодумці, борці тієї самої ідеї з'явилися в Україні, — з'явилися синьо-жовті прапори...

«Їм не здивувалися, не запитували, чиї це прапори, навіть маленькі діти. Їх прийняли давно й прийняли не як гостей, а так, як приймають Бога: просто до серця, відразу, безоглядно й навіки»...(«Ідея і чин» — орган ОУН, ч. 3/1943) (автор наддніпрянець).

За довічну перемогу цих прапорів Ви боролися зі зброєю, рискували, а численні віддали своє життя на полі слави. Більш десятиліття на побойовищах слави зі зброєю в руках стояла УПА проти російського варвара. . . Стоїть і сьогодні революційна ОУН, стоїть нація українська у боротьбі на життя і смерть Києва проти Москви, св. Софії проти Кремля. Вісімдесяті роки — вирішальні роки. Будьмо незмінно вірні у безкомпромісовій боротьбі — ідеї самостійної соборної української держави і національно-визвольній революції — шляхові до ідеї!

Героям Слава!

М.п. у травні 1981

Ярослав Стецько»

Опісля Мирослав Кальба ще зачитав письмові привітання д. Михайла Ковальчука з Зах. Німеччини й десятника Семена Лаврушки з Великої Британії що вітав учасників зустрічі такими словами:

«Дорогі Друзі по зброї!

Господь був добрий і ласкавий, що дозволив нам після таких довгих років зустрітися. Тим, що зі зброєю в руках боролись з одвічним нашим ворогом Москвою. Тим, що беззастережно стояли і стоять на самостійницьких позиціях та продовжують свою діяльність в інтересах національно-визвольної боротьби українського народу проти совєтсько-московської окупації за досягнення нашого найвищого ідеалу: виборення державности українському народові.

Ця наша безкомпромісова боротьба раніше зі зброєю в руках, так і зараз на поселенню у вільному світі без зброї, вимагає від нас жертвенности та посвяти в допомозі різними нам доступними шляхами для наших братів і сестер, що караються в московській неволі.

Вічний наш ворог Москва вживає різних методів і засобів у поборюванні нашої єдности. Московські волода-

рі та їхні підхлібники добре знають, що в єдности сила народу, а поділивши нас на групи їм буде легко нас розкласти та винищувати.

Події на Батьківщині, розвиток світових подій зобов'язують нас бути чуйними на ворожі затії, бути приготованими на грядучі світові події, щоб доступними нам можливостями подати всебічну допомогу воюючій Україні.

Не забуваймо Дорогі Друзі наших поляглих Друзів у білоруських болотах. Не забуваймо наших поляглих Друзів , що поповнили ряди нашої славної УПА під командуванням нашого командира сл. пам. генерала Тараса Чупринки — Шуха. Вони полягли за волю України. Ми, живемо, то ж будьмо гідними наслідниками їхніх великих чинів.

Дорогі Друзі! Бажаю Вам від щирого вояцького серця ділових і дружніх нарад. Нас уже маленька горства на еміґрації, але не звертаймо на це уваги, будьмо як один, та залишім гідний спомин, що ми були з тих перших, що не побоялися стати зі зброєю в руках проти Москви і Берліну.

Нехай Господь благословить Ваші наради!

Остаю з сердечним вояцьким і дружнім привітом до Вас, Дорогі Друзі,

Слава Україні!

Ваш друг по зброї,
Семен Лаврушка»

Цікаво згадували в часі зустрічі і розповідали вояки ДУН про бої, різні події та про своїх командирів. Зокрема цікаво говорив про це д. Василь Ґрунтовський.

Довго обговорювали учасники зустрічі питання, як найкраще залишити для майбуття спомини про ДУН (хоч уже видана одна книжка). Друг Мирослав Кальба зібрав уже сім споминів, і далі листується з кол. вояками, підстаршинами й офіцерами ДУН, заохочуючи їх, щоб вони присилали свої спомини, щоб їх опублікувати. Вирішено також, щоб створи-

ти Товариство кол. вояцтва ДУН, для зберігання і плекання побратимства, а теж рішено відбути знову дружню зустріч, коли вдасться ще відшукати більше ветеранів ДУН, що живуть у вільному світі.

В часі згаданої зустрічі відбулось і вручення пропам'ятних відзнак, що їх приготовлено заходом д. Кальби. Першу відзнаку рішено передати синові Степана Бандери, другу — голові Проводу ОУН, дост. Ярославу Стецькові, третя буде зберігатися для сина ген. хор. Романа Шухевича, четверту одержав командир полк. Євген Побігущий — Рен. Усі учасники зустрічі також одержали пропам'ятну відзнаку.

Наша зустріч відбулась дуже успішно, завдяки наполегливій праці та дбайливій підготові нашого друга Мирослава Кальби, що й признали всі учасники зустрічі, висловлюючи йому сердечну подяку. Вона, ця зустріч, скріпила наше побратимство, пригадала нам ідею, за яку ми воювали, заохотила нас до дальшої праці в установах, організаціях і товариствах.

Це була пам'ятна зустріч, і такою вона залишиться в пам'яті нас, ветеранів ДУН. Годиться ще згадати друга Андрія Федишина, який піклувався всіми побратимами, що прибували з далеких країн до ЗСА на нашу зустріч.

Потрібно такі зустрічі влаштовувати поки ми ще живемо, бо ж ця наша зустріч так нам пригадала цей радісний день 30 червня 1941 року, коли ми у військовій уніформі ДУН слухали на збірці вістку про проголошення відновлення самостійности України.

МОЄ 80-ЛІТТЯ

У 1981 році я відзначав своє 80-ліття. Правда, мої побратими у Великій Британії відзначили подекуди це моє 80-ліття раніше, тобто в 1980 році, коли я відвідував Відділи ОбВУ

в тій країні з доповідями, і, хоч я протестував, що мені ще не 80 років, то вони говорили, — «відзначаємо Ваше 80-ліття, коли Ви є з нами». І я «погоджувався», що мені вже 80 років.

Самому писати про відзначення свого 80-ліття якось незручно, тому я в цьому розділі наведу, що писав щоденник «Свобода» про це моє відзначення, що відбулось урочисто в грудні 1981 року, в Мюнхені. В довгому репортажі, що був надрукований в згаданому щоденнику, від 4 лютого 1982 року, автор репортажу подав такий опис святкування:

«11 грудня 1981 року, Крайова Управа Українського Християнського Руху при співучасті Крайової Управи Братсва колишніх вояків І УД УНА відзначила 80-ліття найвищого ранґом офіцера і заслуженого громадянина полковника мґра Євгена Рена.

Того дня о год. 5.00 пополудні відслужив Апостольський Екзарх у сослуженні о. канцлера і крилошанина С. Дмитришина й о. С. Пітки в катедральному храмі Молебень у наміренні ювілята та виголосив проповідь про патріотизм у розумінні євангельської науки, що ним натхнений ювілят.

Після проспівання многоліття, численні присутні перейшли до парафіяльної залі, де відбулась урочиста товариська зустріч. За святково прибраними столами засіли Владика з отцями й Сестрами поруч ювілята з дружиною, представники громадських організацій, вояки Дивізії з родинами й запрошені гості, поміж ними за почесним столом сиділи теж проф. Юрій Бойко з дружиною. Голова УХР мґр В. Максимович привітав присутніх, і попросив Владику спільною молитвою і благословленням відкрити зустріч.

Ґратуляційні промови попередила мистецька частина, що її розпочала деклямацією вірша Л. Українки «Контра спем сперо» учениця Таня Шарко, а учениця Юлія Зубенко гарно відіграла на піяніно «Спорітозо» Клементі, а потім з ученицею суботньої школи, Гельґою Панцьо, вручила ювілятові букет квітів.

Група учнів з українського інтернату відтворила сценку «Засідка» з твору Е. Загачевського «Спомини фронтовика». Бандурист-дивізійник Богдан Шарко відіграв на бандурі лем-

Автор споминів промовляє на відзначенні свого 80-ліття в Мюнхені. Зліва сидить Преосв. Владика Платон Корниляк, зправа дружина автора, п-ні Галя

ківську пісню «Кедь ми прийшла карта» й стрілецьку пісню М. Гайворонського «Ой, упали сніги білі на Поділлі», а при фортепіяновому супроводі Патрикії К'ю, композицію В. Матюка: «Крилець, крилець, сокола дай», далі композицію О. Бобикевича на слова С. Воробкевича: «Буковино моя мила» й композицію Григорія Китастого на слова С. Підсухи: «Як давно».

Відома ще з України співачка, близька землячка Є. Рена, сопрано Іванна Синенька-Іваницька проспівала «Веснівку» О. Матюка й молитву з опери «Запорожець за Дунаєм». На закінчення Ліна Тимченко у народньому одязі прорецитувала з гумором листа популярного Гриця Зозулі — «Як мя взєлі до шпиталю».

Привіти розпочав Владика Платон, зачитанням ґратуляційного листа, що в ньому хронологічно вирахував заслуги Є. Рена за час його довголітньої праці на терені Екзархії у

Німеччині, а о. канцлер Дмитришин приєднався своїми побажаннями до слів Владики. Голова УХР проф. В. Максимович привітав ювілята як довголітнього організаційного референта, а згодом голову Крайової Управи УХР у Німеччині.

Від Центрального Представництва Української Еміґрації у Німеччині сказав похвальне слово його голова мґр А. Мельник, від колишніх вояків УПА привітав д-р М. Філь, від Санітарно-Харитативної Служби висловив побажання її організаційний референт інж. Г. Комаринський, пригадавши кількарічну працю ювілята, як свого попередника, коли він спершу ровером, а пізніше мотоциклем об'їздив у п'ятдесятих роках численні ще тоді табори залишенців у Німеччині, подаючи їм моральну і матеріяльну поміч.

Від Товариства «Рідна Школа» висловив ювілятові привітання директор інтернату мґр В. Леник. Він передав одночасно привітання від неприсутнього в Мюнхені голови Проводу ОУН і видавництва «Шлях Перемоги», де ювілят від багатьох років є дописувачем і рецензентом, замінивши, за словами промовця «рушницю на перо». Теодор Кушлик вітав ювілята від Українського Християнського Руху, згадавши ювілята як організатора і офіцера «Українських Вартівничих Сотень», де багато безробітних знайшли у п'ятдесятих роках працю і здобули військовий вишкіл.

Від СУМ Німеччини привітала ювілята молода Слава Філь, подякувавши йому за довголітню виховну працю у молодечих таборах, а колишній учень таборової гімназії в Ерлянґені, пластун-сеньйор Любомир Гільтайчук пригадав лекції з історії України, що їх ювілят, як тодішній учитель гімназії, учням цікаво викладав. Він вручив полковникові на спомин знімку своєї кляси з тодішнього часу.

Голова Братства Дивізійників у Німеччині пор. Роман Дебрицький висловив побажання від вояцтва, а голова Світського Апостольства Жінок, Ярослава Філь подякувала ювілятові, як колишньому діючому, а тепер почесному голові УХР, за завжди гармонійну працю. Я. Філь відмітила теж зрозуміння для громадської праці, що його завжди виявляла дру-

жина ювілята п-і Галя Рен, допомагаючи йому в полагоджуванні коресподенції, та піднесла на її честь многоліття.

Останньою промовлялаь ровесниця ювілята, діячка — сеньйорка Ольга Пеленська, яка побажала йому і його дружині багато доброго здоров'я і непослабленої життєвої енерґії, що він відзначається повсякчас, незважаючи на свій вік.

У кінцевому заключному слові полковник Євген Рен висловив подяку всім, що вшанували його 80-ліття, у першу чергу, Владиці Платонові за відслуження Молебня і участь у зустрічі з громадянством, а промовцям за їхні привітання і побажання. Він подякував поіменно паням, що приготували гостину, — Я. Філь, Г. Вінтоняк, В. Дебрицькій Г. Шарко, М. Кушлик, Н. Зубенко, а дружинам дивізійників Нагорняковій, Сімковій і Токаревій — за печиво.

За організацію і підготову мистецької частини він висловив подяку Б. Шаркові. Згадавши своє дитинство в подільському селі, він спом'янув свого пароха о. Смеречинського, що йому, крім своїх батьків, завдячує релігійно-патріотичне виховання. Ювілят цікаво розповів, як він 17-річним учнем вступив у ряди УГА, пішов з нею в Україну і повернувся по двох роках до Коломиї продовжувати гімназійну науку.

Тому, що після довгої перерви в навчанні наука не була легкою, учитель говорив йому: «Я тебе на війну не посилав». Це доказ, мовив ювілят, як неґативно ставилась тоді частина нашого громадянства до військової служби, хоч була вона конечна для здобуття власної держави. Військо уважалось до війни другорядною префесією, тому й мали ми у 1914 році ледве кількох вищих австрійських старшин, котрі могли пізніше перебрати командні пости. Небагато краще було й з офіцерами в І УД УНА.

У Св. Літургії молимось аж двічі за «Богом бережений народ наш, правління його і все воїнство його», а так мало цінимо ролю війська, без якого не можемо відвоювати власної держави, мовив ювілят. Ця нехіть до військової служби мусить бути у модерному нашому суспільству переборена. Військова служба присвоює молодій людині дисципліну, обо-

Автор промовляє на зустрічі в Інтернаті «Рідної Школи» в Мюнхені з членами ОбВУ з Великої Британії, в часі їхньої поїздки до Австрії, 1981 році

в'язковість і відвагу, що залишають слід у її характері на все життя.

«Прикладом цих вояцьких прикмет може бути колишній однополчанин сотник Володимир Козак, мовив ювілят, звертаючись до сидячого поблизу старшини, що вславився своєю відвагою у боях. Вояків-дивізійників закликав полковник плекати вояцькі чесноти та бути діяльними й взірцевими громадянами суспільства.

При дружньому обміні думок і смачній перекусці проминув непомітно цей гарний ювілейний вечір, у часі якого ще багато приватних осіб висловлювали їхні привітання і ґратуляції. Треба відмітити, що на бажання ювілята зустріч відбулась без алькогольних напоїв, щоб у цей спосіб пригадати корисні традиції довоєнного товариства «Відродження».

Присутній»

Автор з українськими комбатантами — учасниками почесної стійки в часі посвячення пропам'ятної плити в крипті храму св. Софії у Римі, в пам'ять і прославу поляглих воїнів за волю України. 1979 р.

З нагоди мого 80-ліття я одержав багато привітань і побажань від різних діячів, організацій, установ, головно від українських комбатантських організацій, а теж і приватних осіб — друзів, приятелів і знайомих. Звичайно, що немає можливости всі ті привітання і побажання надрукувати, тому я вибрав лише декілька найважливіших привітів, що їх подаю понижче, знову ж таки декотрі в скороченій формі:

Привітання від Апостольського Екзарха Владики Платона Корниляка:

«Високоповажаний Пане Полковнику,

9.11.1981.

Саме ми довідались, що в дні 15 ц.м. виповнюється 80-річчя Вашого трудолюбивого життя.

Тож з цього приводу прошу приняти наші найкращі побажання Божих ласк, удовілля та многих літ.

Єпископський Ординаріят висловлює Вам щиру подяку за Вашу співпрацю та за Ваші труди для блага нашої Апостольської Екзархії. Водночас уділяємо Вам Архиєрейське благословення та молимо Всевишнього, щоб дарив Вас його багатими ласками.

Єпископський Ординаріят надіється, що і в будучому працюватимете для добра Св. Церкви й українського народу. Нашою найбільшою журбою є наша молодь, і тому слід нам усім доложити старань, щоб вона виросла в любові до Бога і до ближнього. Релігійне і моральне виховання молоді це запевнення щасливої майбутности нашої Церкви та українського народу. І тому заходить потреба, щоб і миряни співпрацювали з ієрархією та зі священиками у вихованні молоді. Церква потребує щирих апостолів-мирян таких як Ви.

Тому ще раз висловлюємо Вам за Ваші труди нашу подяку.

Благословлю усім добром і остаюсь у Христі

† Єпископ Платон
Апостольський Екзарх»

*

Привітання Голови Проводу ОУН дост. Ярослава Стецька:

«Слава Україні!

Дорогий Друже Полковнику,

З далекої дороги, мандруючи по різних континентах, вітаю Вас сердечно і дружньо з приводу Вашого вісімдесятеліття — патріяршого віку, якого доживають і переживають ще на дванадцять років люди Вашого ду-

В поході на один з воєнних цвинтарів у Австрії. 1978 р.

ховного покрою, Вашої волі і Вашого великого серця. Я вітаю Вас від імені Проводу ОУН і від імені АБН, як того, що ніколи не зложив зброї, того, що ніколи не став комбатантом, а завжди лишився невтомним борцем за найвищий ідеал нації, за УССД! Революціонери ніколи не є колишніми. Стара ґвардія революції вмирає, але не здається. Ви є одним з найкращих прикладів, який мають наслідувати наші молоді бійці і воїни. Ви завжди плекали культ зброї, культ влади української нації на власній землі, без зброї вчили Ви нашу молодь — немає влади. Ви виховували дух боротьби, Ви плекали ідеал суворого життя, вояцького, в таборах суворого порядку, як воякові годиться. Вас могли не розуміти ті, що привикли до вигідного життя, але ми, націоналісти, ми — Провід — доцінив і доцінює це. Провід, і я зокрема, ставив Вас прикладом лицаря без страху і плями! Вже сама Ваша поява викликала серед оточення пошану до того, що носить зброю. Рішучість, безстрашність, постійна готовість

на кожний наказ, служба ідеї до смерти — це стиль Вашого життя.

Ви для нас, націоналістів-революціонерів, давно заслужили собі своєю вояцькою поставою і плеканням культу збройної боротьби — не титул, але фактичне відзначення як генерал-хорунжий, високий старшина, який більше, як будь-хто не проминаючими роками, але працею, плеканням військового діла — на це відзначення — собі заслужив від усіх, що розуміємо вояцьке діло, що свідомі що без психологічної мобілізації, без психологічної мілітаризації, без плекання героїки життя, немає жодної армії світу. Ви кладете щодня, щогодини, вічно і невтомно основи духовні й ідейні під нашу збройну силу.

Хай буде Вам за це честь і слава!

НАШ ДРУЖНІЙ РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПРИВІТ-САЛЮТ ВАМ У ВАШЕ ВІСІМДЕСЯТИЛІТТЯ з НАЙКРАЩИМИ ПОБАЖАННЯМИ ДОЖИТИ СТО РОКІВ, ЩОБ ЩЕ МОГЛИ ВИ ОГЛЯДАТИ ТВІР СВОЄЇ НЕВСИПУЩОЇ ПРАЦІ ВЖЕ В ЦЬОМУ ДЕСЯТИЛІТТІ У ВІЛЬНІЙ СУВЕРЕННІЙ СОБОРНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ, наш, УКРАЇНСЬКИЙ ЗАСЛУЖЕНИЙ ГЕНЕРАЛЕ, ще не на полі тепер збройної боротьби, але на неменше важливій ділянці психологічної війни і виховання в мілітарному дусі нашої молоді, на це відзначення Ви заслужили!

НА МНОГІ ЛІТА НАШОМУ СОЛЕНІЗАНТОВІ!

Дано за океаном у листопаді дня п'ятнадцятого, року Божого 1981

ГЕРОЯМ СЛАВА!

Ярослав Стецько
Голова УДП і ОУН»

*

Панахида на воєнному цвинтарі в Австрії. 1978 р.

Привіт Головної Управи Братства кол. Вояків І УД УНА:

«Високоповажний і Достойний Пане Полковнику!

З нагоди Вашого Ювілею 80-річчя від дня народження, бажаємо Вам від імені Головної Управи Братства колишніх вояків І Української Дивізії Української Національної Армії та всіх побратимів-дивізійників здоров'я і дальших успіхів, щоб дочекатися моменту, за який Ви все своє життя боролися — здійснення бажання українського народу зажити вільним життям у своїй державі.

Многая Літа!

За Головну Управу:

Д-р М. Малецький
Голова

Д-р Остап Сокольський
за секретаря»

Почесна стійка в каплиці-пам'ятнику у Фельдбаху, Австрія. 1981 р.

*

Привітання Крайової Управи Братства кол. Вояків І УД УНА в Канаді:

«Вельмишановний і Достойний Пане Полковнику!

З нагоди Вашого 80-ліття Крайова Управа Братства Колишніх Вояків І УД УНА Української Дивізії Української Національної Армії висловлює Вам найщиріший привіт та найсердечніші побажання.

Бажаємо Вам доброго здоров'я та много літ прожити, щоб і далі так творчо працювати для добра нашого народу, якому Ви посвятили все своє життя.

Дай Вам Боже, і нам усім, ще мати можність втішатися плодами тої праці й самопосвяти у вільній та незалежній Україні.

НА МНОГА ЛІТА ВАМ ПАНЕ ПОЛКОВНИКУ!

За Крайову Управу:

Д-р Остап Сокольський
Голова

Роман Бойцун
Секретар

*

Вельмишановний і Дорогий Пане Полковнику!

Чотирнадцятий Загальний Збір членів Товариства колишніх вояків Української Повстанської Армії в Канаді, який відбувся в Торонто, 27 лютого 1982 року, схвалив рішення — переслати Вам сердечний уклін і привіт з нагоди завершення Вами 80 літ сповненого труду і посвяти вояцького життя на службі України й українській нації.

Нам добре відомий пройдений Вами славний шлях українського воїна-патріота, зокрема як Командира Українського Леґіону — Дружин Українських Націоналістів (ДУН) і Ваша постійна щира співпраця з Головним Командиром УПА ген. Романом Шухевичем-Чупринкою та Головою Проводу ОУН Степаном Бандерою. Ваші спогади з тих незабутніх років і Ваша теперішня невсипуща праця в українському суспільно-громадському і політичному житті є для нас усіх предметом подиву і джерелом наснаги до дальшої праці, змагань і боротьби. Велике Вам спасибі за це.

Бажаємо Вам, Дорогий Пане Полковнику, і Вашій вельмишановній дружині — у доброму здоров'ю, в радості, в добрі прожити ще многі і благі літа, Україні на славу, і діждатися, разом з нами всіма, щасливого завершення важкої і довготривалої боротьби українського народу у відновленій Українській Самостійній Соборній Державі.

З глибокою пошаною,
За Головну Управу Т-ва:

Микола Кулик
Голова

Іван Юрко
Секретар»

*

Панахида на воєнному цвинтарі в Австрії. 1981 р.

Філядельфія, 15 лютого 1982 р.

«ВП. Полковник Євген РЕН
Мюнхен, Німеччина.

Вельмишановний Друже Полковнику!

З нагоди Вашого 80-ліття трудолюбного життя, прохаємо приняти від нас — Ваших приятелів, к. в. Української Повстанської Армії, об'єднаних у Товаристві к. Вояків УПА ім. ген. Романа Шухевича-Тараса Чупринки в ЗСА, найщиріші побажання і ґратуляції.

Ми, к. вояки УПА, з усією повністю стверджуємо, що наколи б український чорнозем зродив більше таких синів як Ви, Дорогий Полковнику, що вибрали військову кар'єру то Україна напевно була б вільною, а українська громада Ваше вісімдесятиліття відсвяткувала б більш величаво у вільному Києві чи Львові.

Також ми свідомі того, що Ваш Леґіон ДУН, яким Ви командували, був до певної міри заохочуючим чинником до поширення УПА українським патріотами самостій-

никами. Не один з Ваших підвладних вояків — друзів, віддав своє молоде життя за кращу долю українського народу, в рядах УПА. В Українських Леґіонах, які Ви з сот. Р. Шухевичем очолювали. У Ваших вояків відродився дух революціонерів, месників ОУН-УПА. Бо не було б УСС — УВО, ОУН, Карпатської Січі та ДУН — не було б УПА. Не було б і сьогоднішних нескорених: Шухевичів, Лук'яненків, Чорноволів, Сверстюків та сотні інших, які готові вмерти, щоб жила вільна Україна.

Нам надзвичайно приємно, що українська громада Вас ушановує, з приводу Вашого вісімдесятиліття. Вона вміла і вміє оцінити заслуги і відданість українських патріотів, до яких Ви, Дорогий Ювіляте належите.

І тому ми, к. вояки УПА, преднуємося до тих Ваших відданих і щирих друзів, які бажають Ваш і Вашій вельмишановній дружині, в першій мірі доброго здоров'я, щоб Всемогучий мав Вас у його опіці та дозволив Вам дожити многих літ, у доброму здоров'ю.

На многая літа Полковнику!!!

За Головну Управу:

Михайло Ковальчук
Голова

Богдан Ковалик
Секретар»

*

Брюссель, 17. 11. 1981 р.

«Високоповажаний Пан
Мґр Євген Рен
Член Центральної Виховної Ради СУМ
Мюнхен, Німеччина

Високоповажаний і Дорогий Пане Полковнику,

Саме прочитав «Християнський Голос», і спішу привітати Вас в Вашим 80 Листопадом, хоч і дещо спізнено. Прошу, отже, приняти від мене, всієї нашої родини і від Ценральної Виховної Ради СУМ наші найсердечніші вітання враз із побажаннями доброго здоров'я, сил і творчих помислів у Вашій такій цінній плодотворчій праці для добра Української Церкви і України.

Особисто хочу висловити Вам глибоку вдячність за ті великі труди, зусилля і невгаваючу охоту допомагати у вихованні української молоді. Якщо б наші молоді виховники горіли таким вогнем, були такі завзяті і послідовні у своїй праці, як Ваша Достойна особа, то наш виховний фронт був би далеко сильніший, як він є в нас під цю пору. Тому спасибі Вам за Вашу невсипущу працю і переданий досвід, які напевно мають свою велику вагу у цілості нашої виховної справи. Засада, що приклад виховує, знаходить у Вашій особі неперевершений зразок і ціла наша Спілка може бути горда, що має Вас у своїх передових лавах. Шкодую тільки, що ми не маємо покищо змоги відзначити Вашого Ювілею на державному рівні. . .

Прийміть, Дорогий Ювіляте, наші найсердечніші вітання для Вас і ВШ пані Галини та побажання всього найкращого, щоб Господь благословив на дальшу творчу путь!

З глибокою пошаною,

О. Коваль
Голова ЦВР СУМ»

*

Лондон, 12. 11. 1981

«ВШП. Полк. Євген Рен

Мюнхен
Західня Німеччина

Вельмидостойний Пане Полковнику!

Від імені Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії та всього нашого членства маємо велику шану привітати Вас з Вашим 80-літтям, як українського офіцера-учасника Визвольних Змагань, кол. командира ДУН, довголітнього громадського діяча та бажаємо Вам Вельмидостойний і Дорогий Пане Полковнику доброго здоров'я, сил і витривалости й щасливого та радісного ще многоліття, що його бажаємо теж Вашій шановній Дружині.

Сердечно вас вітаючи з ювілеєм, остаємо з висловами глибокої побратимської пошани до Вас,

За Головну Управу ОбВУ:

Пор. Богдан Микитин
Голова

Пор. д-р Святомир М. Фостун
Генеральний секретар»

ПАМ'ЯТНІ ПОДІЇ В 1982 РОЦІ

У 1982 році трапились у моєму житті дві приємні, пам'ятні події. Влітку я одержав повідомлення про йменування мене лицарем-командором ордену св. Сильвестра Папи, що є високим і рідкісним папським відзначенням заслужених діячів.

Понижче подаю зменшену грамоту цього йменування, а також і переклад грамоти по-українському:

ГРАМОТА

Переклад:

ІВАН ПАВЛО II ПАПА

Ідучи радо назустріч предложеним нам проханням, з яких довідуємося, що Ти добре заслужився для добра і розвитку Церкви і справи католицької, ми, щоб публічно дати свідоцтво нашої доброї волі, Тебе —

ЄВГЕНА РЕНА

з Апостольського Екзархату для Українців у Німеччині, вибираємо, іменуємо і проголошуємо

ЛИЦАРЕМ КОМАНДОРОМ ОРДЕНУ
СВЯТОГО СИЛЬВЕСТРА ПАПИ

і надаємо Тобі можливість користуватися всіма привілеями, що зв'язані з цією гідністю.

Дано в Римі, в базиліці св. Петра, дня 10 липня 1982 року.

Преосв. Владика Платон Корниляк зачитує грамоту номінації автора Командором св. Сильвестра Папи. Мюнхен, 10.7.1982 р.

Округла печатка

А. Кардинал Касаролі

Врочисте, офіційне вручення мені грамоти відбулось аж восени того року, і з тієї нагоди мене вітали всі у Мюнхені, а також я одержав багато письмових привітань від моїх друзів, приятелів і знайомих. Годі їх тут подавати, бо це виглядало б хвальбою, чого я завжди вистерігавсь і вистерігаюся. Подам лише привітання від моїх великих приятелів — вояцтва Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії, тобто від Головної Управи ОбВУ, яка довідавшись про надання мені звання лицаря командора, надіслала з тієї нагоди привітання такого змісту:

1.11.1982

«ВШП Полк. Євген Рен

Мюнхен — Гаар

Автор дякує Преосв. Владиці за вручення йому ордену і номінаційної грамоти

Західня Німеччина

Вельмишановний Пане Полковнику!

Від імені Головної Управи всього нашого членства прохаємо прийняти наші ґратуляції з нагоди йменування Вас командором — лицарем ордену св. Сильвестра Папи, що є високим відзначенням і рідкісним, зокрема, коли йдеться про українців.

Сердечно вітаючи Вас з цим високим відзначенням, бажаємо Вам щастя, здоров'я, сил і витривалости у Вашій праці для української справи та вітаючи Вашу шан. дружину остаємо з висловами многоліття Вам.

За Головну Управу ОбВУ:

Пор. Богдан Микитин
Голова

Пор. д-р Святомир М. Фостун
Генеральний секретар»

IOANNES PAVLVS II PONT. MAX.

PRECIBVS NOBIS ADHIBITIS LIBENTI ANIMO CONCEDENTES, E QVIBVS TE ACCEPIMVS DE ECCLESIAE REIQVE CATHOLICAE BONO ATQVE INCREMENTO BENE MERITVM ESSE, VT PATENS GRATAE NOSTRAE VOLVNTATIS TESTIMONIVM PROMAMVS, TE

Eugenium Ren

ex Exarchatu Apostolico pro Ucrainis in Germania

EQVITEM COMMENDATOREM ORDINIS SANCTI SILVESTRI PAPAE

ELIGIMVS, FACIMVS AC RENVNTIAMVS, TIBIQVE FACVLTATEM TRIBVIMVS PRIVILEGIIS OMNIBVS VTENDI, QVAE CVM HAC DIGNITATE SVNT CONIVNCTA.

DATVM ROMAE, APVD S. PETRVM, DIE X *Iulii* MCMLXXXII.

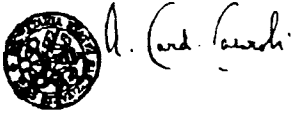

Грамота наименування автора Командором
св. Сильвестра Папи

Другою радісною подією і важливою в моєму житті був випуск у тому році моїх споминів п. н. «Мозаїка моїх споминів», що були видані на кошти мої і Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії. Спомини опрацював редакційно і дуже дбайливо, ген. секретар ОбВУ пор. д-р Святомир М. Фостун, обкладинку виготовив мистець Ростислав Глувко, а друкувало спомини українське видавництво в Лондоні — Українська Видавнича Спілка. Ця, дуже гарно й дбайливо видана 239-сторінкова книжка одержала прихильну оцінку різних рецензентів, а весь її наклад у скорому часі був вичерпаний. Це був неабиякий успіх книжки на теперішньому книжковому ринку української діяспори, що й заохотило мене опрацювати другий том моїх споминів.

Випуск друком своїх споминів це таки неабияка важлива подія в житті української людини та ще й на чужині. Тому не дивно, що Крайова Управа Братства кол. Вояків І УД УНА в Зах. Німеччині зробила мені милу несподіванку, влаштувавши в суботу, 4 грудня 1982 року, святкові сходини, з нагоди випуску моїх споминів, а теж і з нагоди мого 81-ліття. Ці святкові сходини відбулись у катедральній залі в Мюнхені, а їх відкрив голова КУ пор. Роман Дебрицький, вітаючи мене, мою дружину, ппор. Маріяна Гайву з Великої Британії, всіх присутніх членів Братства та гостей, що прибули на сходини не тільки з Мюнхену, але й з інших місцевостей. Пор. Роман Дебрицький привітав мене з 81-літтям, а всі присутні проспівали грімке многоліття. У своєму слові голова Братства, говорячи про мої спомини, відмітив, що «мозаїка — це наче збірка отих дрібненьких камінчиків, що зібрані разом творять величну картину працьовитого українського вояка, який у своїй скромності подав у споминах лише загальний нарис свого багатого пережиття і своєї праці, бо ж про все потрібно було б написати цілі томи».

Ппор. Маріян Д. Гайва, член Головної Управи ОбВУ і її фінансовий референт, який багато клопотався про фінансову сторінку згаданого видання, відмітив після привітання, що видані спомини є важливим причинком до вивчання історії

6459/10

Учасники побратимської зустрічі в Мюнхені, з нагоди випуску друком першого тому споминів полк. Євгена Рена. Сидять зліва доправа: побр. Володимир Душинський, полк. Євген Рен, ппор. Маріян Д. Гайва, член Головної Управи ОбВУ у Великій Британії. Стоять — побр. Михайло Колодницький і побр. Михайло Лущак

українського військовознавства в новіших часах. Кожний читач знайде в тих споминах аналізу та віддзеркалення психіки українського вояка, його патріотизу і відданости Україні. «Віримо, — говорив ппор. Маріян Д. Гайва, що випуском «Мозаїки моїх споминів» не закінчиться опис всесторонньої суспільно-громадської праці полковника Євгена Рена, а теж і його великий вклад у виховну працю з молоддю, і що в найближчому майбутньому читатимемо дальшу мозаїку спо-

Автор споминів і пполк. Вольф Дітріх Гайке, кол. шеф штабу І УД УНА

минів нашого дорогого ювілята, що він її напише й видасть друком».

Після промови гостя з Великої Британії, побр. Володимир Душинський заст. голови КУ Братства кол. Вояків І УД УНА в Мюнхені, вручив мені подарунок від КУ — чудово різьблену тарілку, роботи різьбаря п. Івана Захаркова. Це був справді прекрасний подарунок. Побратим Філіковський з Бад Райхенгалю подарував мені і моїй дружині великий вазонок з оригінальним гумовим деревом. Багато присутніх підносили нам обоїм квіти та вітали мене з нагоди мого 81-ліття і випуску споминів. У своєму слові я подякував сердечно за подарунки й вітання та заявив, що коли мені дозволить здоров'я, я працюватиму над другим томом моїх споминів у повоєнних роках, що теж будуть на менш цікавою «мозаїкою». Подякував я особливо Крайовій Управі Братства кол. Вояків І УД УНА за влаштування святкових сходин, а теж подякував гостеві з Великої Британії, ппор. Маріяну Д. Гайві, що приїхав на ці сходини.

Довго ввечері ми в дружній вояцькій і справжній побратимській сім'ї співали, гуторили, згадували минуле, а вкінці тих сходин усі ще раз проспівали мені й моїй дружині многоліття. Це була справжня побратимська зустріч — пам'ятна подія в моєму житті.

МОЯ РОДИНА

Мої батьки померли вже давно. Немає в живих нікого з моїх братів. Сестра Софія, про неї я згадував у першому томі моїх споминів, згинула у Києві у в'язниці НКВД у 30 роках. Доня хотіла передати їй плащ, але енкаведисти не приняли, мовляв, у в'язниці теплого одягу не потрібно. Мого брата Богдана, що був священиком, розстріляли гітлерівці, як заложника, разом з іншими заложниками, за те, що біля села згинули два німецькі вояки, наткнувшись на якусь засідку.

Автор споминів і побр. Петро Вербʼюк з Великої Британії

Особисто я не мав змоги провірити ту трагічну справу. Інші брати теж померли в невідомих мені обставинах. Дядька Боярського застрелив большевицький вояк, з другим приходом большевиків на західньоукраїнські землі. Застрелив його

Наші австралійські гості: Вероніка і Діяна Теплі. 1983 р.

без будь-якої причини. Писали мені знайомі, що цей вояк кричав до другого вояка, чи, мовляв, він добре вміє прицілювати в людину. Таким чином, у мене крім дружини немає ніякої близької родини.

Обоє ми бездітні. Пережили ми багато горя, різних нещасть, бо ж пережили дві страшні світові війни. Дружині теж уже сповнились 80 років. Одружився я в Берліні, 24 січня 1942 року. Від хвилини нашого шлюбу, дружина була вірним мені життєвим другом, і нераз рятувала мене в небезпеці. Коли в 1943 році заарештували нас, офіцерів ДУН, і нам грозив розстріл, вона не побоялася піти на головну квартиру Ґестапо в Берліні й зробила там авантюру, заявляючи, що ґестапівці поступають так само, як большевики, бо навіть не повідомляють жінку, що заарештували її чоловіка — офіцера. Питали її чи вона знає кому вона це говорить. Вона відповіла, що добре знає, а теж і може сподіватися від них найгіршого. Це була неабияка відвага в тому часі, хай і німкині,

так говорити в головній квартирі Ґестапо. Все таки їй за деякий час сказали, що я перебуваю у львівській в'язниці на Лонцкого, бо після шести тижнів я одержав від неї першого листа. Ми, ув'язнені офіцери ДУН, власне кажучи, не мали тоді ніякої надії, що вийдемо живі з німецьких рук. Ждав нас розстріл, або концтабір. Тільки формування нашої Дивізії, і гостра потреба українських офіцерів урятували нам життя.

Відвідувала мене Галя в Нойгамері, де вишколювалися частини нашої Дивізії. У селі сказали їй німці, що якісь урядові особи забороняють німцям розмовляти з українцями. Перестрівши ген. Фрайтаґа, вона запитала його чи це правда. Він обурено відповів, що це рішуча неправда, а потім почав присікатися до неї, яким правом вона перебуває в Нойгамері. Галя тоді сказала, що вона лише приїхала мене відвідати, а їй відомо, що його дружина і донька живуть весь час у Нойгамері. З тієї справи вийшла ціла авантюра, що про неї я згадував у першому томі моїх споминів.

У 1945 році Галя дізнавшися, що я живий і проживаю в Розенгаймі, перейшла з східньої окупаційної зони в Німеччині на західню. Це був жахливий час большевицького лютування в східній окупаційній зоні, звідки вони масово вивозили німців на Сибір, а різні банди грабували майно й вбивали невинних людей. У скорому часі помер батько дружини й вона знову без будь-якої документації повернулася до східнього Берліну, щоб бути на похороні батька. Коли поверталася назад, її приловила американська військова поліція і заарештувала за те, що Галя не мала ніякого паспорту.

В таборах УНРА і ІРО проживала майже все сама, бо я вчителював у інших місцевостях. Полагоджувала таборянам різні справи, прохання до різних урядових чинників, усе це безплатно, без будь-якої винагороди. Обидвоє ми жили тоді дуже вбого, бо не мали ніякого, хочби навіть найменшого майна. Камениця дружини з усім добром згоріла кілька днів по війні. Її нечайно спалили большевики. Дружина була справжньою самарянкою для людей потребуючих помочі. Колишній своїй сусідці з Шлердінґену, де я служив у вартів-

Дружина автора, п-ні Галя в її 75-ліття

івничих сотнях, що хворіла цукровицею, весь час помагала вона чим могла. Я вже згадував, що вона врятувала мені життя, коли я опинився після операції в «інтензіфстаціон». Життя в повоєнній Німеччині було нелегке. Весь час існувала житлова проблема. Ми обоє дванадцять разів змінювали помешкання. Проте всюди де ми мешкали, дружина знаходила добрих приятелів, які її любили й шанували. Навіть і тепер, усі діти в нашому житловому корпусі, це її приятелі, хоч багато жителів не люблять їх за галасування. Але діти є дітьми.

Звичайно, що в нас були нераз різні погляди на такі чи інші проблеми, різниці думок, порізнення, як це й буває в подружньому житті, але ніколи не було ніяких дразливих конфліктів. Щоправда, Галя нераз нарікала, що я рідко коли перебував удома, але не одна вона так нарікала, чи нарікає. Пригадую, що і моя мати часто нарікала, що батько рідко коли бував удома, бо ж він учителював і займався в селі су-

спільно-громадською та культурно-освітньою працею. Тепер я все думаю над тим, що лікарі твердять, що пенсійній людині нездорово сидіти безвільно, то й завжди знаходжу собі якусь працю.

Клопоталася Галя також про виєднання мені пенсії, бо працюючи в Людвіґсфелді я не мав змоги займатися тією справою та ходити до різних урядових чинників. Допомагала вона мені багато в нашій громадській праці, незважаючи на різні труднощі, часто таки зі сторони наших людей. Допомагає вона мені весь час у листуванні, а теж і значно помогла мені в опрацюванні моїх споминів.

Воєнне переживання та повоєнні труднощі продовж багатьох років підірвали її здоров'я. В неї тепер недуга хребта й мусить носити спеціяльний хребтовий корсет.

У її 80-ліття наші друзі та приятелі хотіли влаштувати їй гарне відзначення, але вона зі своєї скромности рішуче відмовилася від такого святкового відзначення, та переконала нас усіх, що працювала для нас, українців, не заради похвал, почестей, чи будь-якої винагороди матеріяльної чи іншої, але тому, що вважала своїм обов'язком, як дружина українця, помагати українцям, а 80-ліття за її словами, «це дар Божий, за який треба Йому дякувати». Дружина заявила, що і далі буде працювати для нашого загального добра, але без галасу й самореклями, як то полюбляють багато інших людей, і працюватиме без почестей і відзначень. І тим пригадали мені Франкових «Каменярів»: що слави людської зовсім не бажали, вважаючи, що вони не герої і не багатирі.

До Канади виеміґрував ще з рідної землі в 1902 році мій дядько Евстахій. У воєнних і повоєнних роках у нас не було ніякого зв'язку. Коли ж встановився зв'язок, ми почали листуватися, і я тоді довідавсяь, що в Канаді маю кузенів і кузинок. У 1982 році подорожувала кузинка Гелена до Австрії почерез Мюнхен і тоді нас відвідала.

Нашій взаємній радості не було меж. Тоді ж я і довідався про те, як дядько Евстахій творив собі нове життя виеміґрувавши в Канаду. Він уже помер, а кузени прислали нам награну на маґнетофоні розповідь про неймовірно важке життя

українських піонерів-поселенців у Канаді.

Вони не знали англійської мови засвоювали цілину своїми спрацьованими руками, без будь-якої технічної допомоги. Держава майже ними не цікавилася. Всякі глитаї та наживачі люто експлуатували людську робочу силу. Коли хто важко захворів, не було навіть лікарської чи медичної помочі. За навчання в середній школі треба було платити, а в кого була велика сім'я, як оце в мого дядька, (десятеро дітей) то справді були неймовірні труднощі. Важкі життєві умовини викликали в піонерів ностальґію, велику тугу за рідною землею, та її красою. У таких твердих життєвих умовах мій дядько і дядина виховали десятеро дітей, виводячи їх, як кажуть, «у люди». Пишуть вони нам чистою українською мовою. Найстарший кузен Осип був здібнем хлопцем і хотів учитися, але не було ніякої матеріяльної змоги послати його в школу. Другий кузен — Микола — механік сільськогосподарських машин. Кузен Пилип — моряк, Гілярій працює міським пляновиком, Ізидор — професор політичної економії, Віктор — будівник. Кузинки: Галина — вчителька, Ольга секретарка, Анна і Вікторя — фризієрки.

Життєві труднощі були величезні. Ось у одному листі дядина писала: « . . . Нам удалось винаймити одну кімнату, треба було взимку обкидати її снігом високо аж до вікон, щоб удержати якусь можливу температуру. Всередині затикали ми двері різними рушниками. В такій «хаті» народився наш перший синок. А ще при такому «добробуті» допоміг мій чоловік своєму братові еміґрувати до Арґентіни. . .»

Про свого батька, а мого дядька Евстахія, писала кузинка до нас в одному з її листів, між іншим: « . . . Перший говмстед вибрав батько в околиці Стороновею, в Саскачевані, на північний схід від Йорктону, де й одружився в 1917 році. Потім переселився до Ронеміду, недалеко Йорктону, де фермерував аж до 1939 року. Тоді переселився в Манітобу, в околицю Ґілберт Плейнс, де проживав до 1952 року. Шукав ліпшого ґрунту, тому кинув ту місцевину й переїхав до Боязменду, в тій самій провінції, де й проживав до свого пенсійного віку. Перейшовши у пенсійний вік батько виїхав до

Кемсеку й там проживав до кінця свого життя. Знав добре три мови й брав активну участь у громадському житті, був щедрим жертводавцем на колеґію св. Йосафата і ділову академію Сестер Служебниць у Йорктоні, на колеґію св. Володимира в Роблині та інші українські цілі. Підтримував українську пресу. . .»

Не дивно, що українська громада вшанувала пам'ять дядька Евстахія величавим похороном, 21 червня 1965 року, з участю українського громадянства з трьох степових канадських провінцій. Він був одним з тих українських піонерів, що клали основу розвиткові українського життя в Канаді, прокладаючи важким трудом своїм дітям шлях до кращого життя. І це своє незвичайно трудне, а водночас відповідальнє й почесне завдання він виконав з честю і з чистим сумлінням перед Богом і своїм народом.

Кузинка пише нам, що радіє з того, що проживає тепер у Торонто, де є українська школа, в якій її діти можуть навчатися українознавства, про що вона навіть не могла і мріяти в її дитячому та юнацькому віці.

Частина сьома

Вибрані доповіді

БОРОТЬБА З ОДВІЧНИМ ВОРОГОМ

У XIII ст. московське князівство мало ледве 16,200 квадратових кілометрів території, а вже в XIX ст. російська імперія охоплювала понад 20,701,135 кв. км. загарбавши чужі території волелюбних народів. Звичайно, росіяни пишуть у своїй історії, що начебто різні народи «добровільно» прохали російський уряд приєднати їх до імперії, але всі знають, що це неправда, бо ж російські війська вогнем і мечем поневолювали волелюбні народи та приєднували їх насильно до імперії. Німецький науковець Ґрепнер написав цікаву працю про поневолення Сибіру п. н. *Klaus J. Gröper, Geshichte der Kosaken. Wilder Osten 1500-1700, Berteksmann Verlag, München.*

Ґрепнер, зібравши багато джерел (понад 100) різних науковців-істориків, німецьких, швайцарських та інших, теж і проф. М. Грушевського, писав, як росіяни «добровільно» приєднували Сибір до своєї імперії. Вимордували цілі племена. Наприклад, ітельменців нараховували в 1744 році понад 20,000 осіб, а вже в 1823 році їх налічувались заледве 2700 осіб. Росіяни продавали в кріпацтво малих хлопців, по 25 копійок за людину. Ґрепнер пише, що на Кубані згинуло з голоду 500,000 населення.

Е. Юкер проживав у Сибірі, бо одружився перед 1914 роком з росіянкою, що була родом з Сибіру й переїхав з нею у Сибір. Сам він швайцарець. Видав друком свої спомини п. н. *Ernst Jucker: «Erlebtes Russland» oder «16 Jahre offentlicher Arbeit in der Sowjetunion» (Verlag Paul Haupt, Bern, 1957)* (16 років публічної праці в Сов. Союзі).

На стор. 191-192 писав, що «часом я соромився, що я людина, коли бачив звірське знущання большевицьких опричників над політичними в'язнями в концтаборах». Згадує він і про великий голод, коли большевики вивозили збіжжя за кордон, а в Україні мільйони людей вмирали з голоду.

Авторові військові й комбатантські хрести, медалі й відзнаки, а також і сумівські відзнаки

Мало хто знає з книжки А. Солженіцина «Архепіляґ Ґуляґ» де він згадує і про те, що кидали живцем в'язнів звірятам (бо м'ясо було дуже дороге!!).

Не лише голодом знищувала Москва Україну, але також вивозом мільйонів українців поза межі України. Наприклад, 1970 р. були вже «добровільно» вивезених до Туркестану 1,232,000 українців.

В Києві у 1957 р. був один мільйон населення, а в тому числі 350,000 росіян. Відсоткове відношення населення в Києві тепер вже багато гірше.

Треба також знати, як нищить Москва Україну матеріяльно. В книжці М. Мироненка, виданій у Лондоні, подано, що з України росіяни вивозять річно 80 мільйонів найкращого вугілля (люди по колгоспах мусять палити зимою соломою. Згадує про це О. Гончар у книжці «Собор»). Вивозить окупант з України 300 мільйонів залізної руди, пів мільйона

тонн м'яса, 2 мільйони тонн цукру. Самого зерна — 10-17 мільйонів тонн річно.

Палять наші бібліотеки, примушують лише по-московському вчити у школах. У війську панує московська мова. Український Історичний Журнал у 1969 р. виходив у 10,500 прмірників (скандально вже тоді мало!), а в р. 1975 — лише 6462 примірників! Це було 1975 р., а як сьогодні — можна догадатися.

Цікаво подає газета *«Герольд»* з лютого 1976 р., (стор. 8). Навіть зразу ж по Гельсінській угоді та підписанні угоди Москвою про пошанування прав людини, релігії та законів — атеїсти зруйнували церкву в Житомирі.

В якій державі є можливо, щоб у часі війни гнали власне населення без вишколу й уніформи на фронт? Про це пише Гончар у *«Соборі»*. Також кидали цілі курені (батальйони) власного війська, щоб так живою людською силою розміновувати оборону противника.

Як можна боротися проти такого ворога? По словам Василя Симоненка йде люта битва за — не лише права, а за саме життя України. Іван Франко, як і Т. Шевченко вірють, що можлива перемога над ворогом.

Т. Шевченко — «І помоляться на волі невольничі діти».
І. Франко —

О ні, не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний Твого повстання.
Та прийде час, і Ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі.

Пише Франко також як це осягнути:

До великого моменту
Будь готовий кожний з вас.
Кожний може стати Богданом,
Як настане слушний час.

Історія твориться часом поволі, і не можна нетерпеливити-

6459/11

ся, якщо зразу не маємо ще успіхів. Це порушує Франко також:

Чи побіди довго ждати (пише він)
Ждати — довго! То не жди ж!
Нині вчися побіджати,
Завтра певно побідиш.

І тут насувається питання, що конкретно можна чинити?

На це маємо цікаву думку генерала 4 зірок Бофре в його книжці — «Стратегія відстрашення». Бофре нагадує цікаву казку з книжки Свіфта «Подорожі Ґулівера».

Той (казковий) Ґулівер заснув у чужій країні ліліпутів. Вони тоді обмотали його тисячами тонесенькими їхніми «линвами», і хоч на міру людей були ті «линви» майже павутинням, зате разом-тисячі мали таку силу, що Ґулівер не міг навіть порухатися. Отже — пише Бофре — є тепер також війна про так звану публічну опінію. Багато нею вже обидві сторони виграли або програли.

Знову насувається в нас питання про наші «ниточки».

А Леся Українка пише:

Слово, моя ти єдиная зброя,
Ми не повинні загинуть обоє!
Може в руках невідомих братів
Станеш ти кращем мечем на катів.

Це добре зрозумів у свою користь ворог, і тому так завзято працює над знищенням того українського слова.

Отже дія батьків, шоб не пропали діти, наші організації, школи, Церква і молодь, щоб берегла наше слово — це дія! Бофре пише далі, що відстрашення діє на цілу стратегію, дає їй границі і змушує до стилю, воно є ключем до новітньої стратегії. Збуджується це двома доповняючими елементами: а) даними матеріяльними, б) психологічними факторами. Тут може діяти преса, радіо, телебачення, театр, кіно. . .

Тепер маємо на чужині багато пресових органів. Як багато з того читаємо і даємо читати чужинцям їхньою мовою?

Це саме є згадані Бофрем ці «ниточки» ліліпутів. Чи пома-

гаємо матеріяльно їх збільшувати, покращувати, скріплювати фінансово? Чи ми є передплатниками чи післяплатниками?

Наполеон мовив, що боїться трьох газет більше ніж 100 тисяч війська. Це було тоді, коли преса ще не була так небезпечна як сьогодні. Чи кидаємо її у бій нашою підмогою? А це так легко, без небезпеки. Це також без великого труду така зброя проти ворога України. Якщо три газети грізніші від війська, яка ж сила в цілій нашій пресі була б, якщо б ми її добре і гідно підтримували, читали її і давали читати іншим.

У 25-ліття своєї діяльности, Франко пише:

«Я засвоїв собі дві заповіді: Перша, то почуття обов'язку, друга, то потреба ненастанної праці. Нам, як нації, ніщо не прийде задармо, нам ні від кого ніякої ласки не сподіватися». До праці треба також сильної волі (Твори І. Франка, Львів, Том II. стор. 262/ Львів 1890-1901).

В оповіданні І. Франка «Рубач» — провідник говорить до рубача: «Зумійте бути вольним — і будете вольним. Забажайте бути багачем. Зумійте жити, і будете живі. Я рубач, що рубає запори на шляху людськости, запори темнотою і злою волею». До дії конечна сильна воля і характер.

Леся Українка в «Роберт Брюс» пише, що лицар програв кілька разів бої, і вже знеохочений відійшов від свого обов'язку, та бачив, як павук багато разів мотав на стелі сітку і падав та знову повертав до свого діла. Вкінці змотав сітку. І так кінчить Леся:

Тут Роберт раптом скочив наноги,
Ухопив свою зброю до рук,
І гукнув: «Та невже таки лицар
Менш має знати, чим павук?»

Великий стратег Клявзевіч так пише про почуття обов'язку: «Ми можемо бути гордими з наших великих людей лиш тоді, якщо б вони з їхної сторони не потребували соромитися нас». Далі пише він: «Не погоджуюсь на безглузде недовір'я

в наші власні сили дані нам Богом. Ніхто не переможе народ у його боротьбі за свободу».

Фрідрік Великий в книжці «Думки про війну і ведення війни *Die Gedanken über Kieg und Kriegführung* пише: «Вождь мусить бути чесною людиною і добрим громадянином. Без цих прикмет усякі інші здібності вождівські особливості більше шкодять як помагають». (Стор. 28)

Церква в житті українського народу

І. Франко пише в «Лисишина челядь», як Анна по важкій цілоденній праці молиться (стор. 11.). «Вона клякла до молитви. Молилася довго, простими сердешними словами. . .»

Т. Шевченко у «Псальмах Давидових» пише:

Пребезумний в серці скаже,
що Бога немає,
В беззаконії мерзіє
Не творить благая».

Отже називає людину, що сумнівається в існування Бога, не лише немудрою, але «пребезумною» — значить дуже вже дурною.

Всі знаємо, що Церква вдержала нас при нашій національності. Тому також така боротьба ворогів, особливо Москви за це, щоб знищити Церкву.

Іван Франко написав цікавий вірш «Пісня і праця»:

Пісне, моя ти сердешна дружино,
Серця відрадо в дні горя і сліз,
З хати вітця як єдинеє віно
К тобі любов у життя я приніс.

*** — ***

Пісня і праця — великі дві сили!
Їм я до скону бажаю служить:
Череп розбитий — як ляжу в могилі,
Ним лиш зможу й для правнуків жить».

Наша пісня тому така гарна, що наша мова незвичайно милозвучна. Про це пишуть не лиш такі знавці співу, але й чужинці. Навприклад, поляк Єнджеєвські, що написав книжку про Т. Шевченка під заголовком «Ноце українске» або «Жицьорис ґеніюша» пише, що українська мова найкраща з усіх мов. Розуміють це добре наші співаки і невтомні дириґенти, сповняючи велике діло.

Квітневе число *«Крилаті»* з 1976 р. ч. 4. ст. 11. подало незвичайно цікаву статтю про наших українців з місточка Верґевил у Альберті, коло Едмонтону (4000 мешканців).

Там посадник міста українець, адвокат В. Мошанський заініціював будову великого пам'ятника у формі величезної української писанки. Вона здалеку чарує подорожніх, місто відвідують туристи, добробут зростає. Писанка принесла щастя. Наш обряд такий гарний, звичаї такі культурні і т. п. А традицією та пошаною до неї можна причинитися, як тією «писанкою» до пошани нашого народу. Це є ті «ниточки» ліліпутів. Народ без традиції — це дерево без коріння.

ВИХОВАННЯ НАШИХ НАЙМЕНШИХ

Турбота про долю дитини починається насправді вже з першим днем вагітности матері. Про це є докази проф. Томи Варни з Гарварду, ЗСА. Він пише про це в статті п. з. «Таємне життя ще ненародженої дитини», і подає приклад із своїх дослідів: «Пані Гелена співає часто в сьомому місяці вагітности одну пісню для ненародженої дитини. Коли ж народилась дитина і вона звичайно, кричала частенько, а як мати заспівала ту саму пісню, дитина зразу втихала».

В тій книжці він пише повчаючо про конечність плекання дитини вже в лоні матері з великою любов'ю до дитини, чутливістю і гігієною. Особливо це дуже поручає він вагітним матерям у часі від шести місяців їхньої вагітности. Т. Варне

переконує далі, що від шести місяців (ще в лоні матері) чує дитина докладно і виразно реаґує на голос — спів матері. Його доказ, наприклад, як грала мати мелодію Бетовена, дитина була спокійна: як заграла «рок» музику — почало дитя порушувати руками й ногами.

Цікаве подає ще інше.

Канадський дириґент Боріс Брот з Гамілтону, Онт., мав незвичайну здібність грати деякі партії без нот. Одного разу дириґував партитуру перший раз. Несподівано відчув, що знає й другу сторінку, хоч її ще не відкрив. Опісля вияснювала йому мати, що всі ті мелодії, які знав він без нот, грала вона в часі до його народження. Це переконало вчених по багатьох досвідах, що дитина може перебрати від матері, коли вона у відміннім стані, різні почування. Ще приклад на це з Німеччини.

Голосний був у Німеччині грабунок банку в 1982 р. де поліція схопила сина Кенлєхнера, що був його прибраним батьком. Слідство виявило, що справжній батько був багато разів караний, а мати мала четверо нешлюбних дітей (*«Актуеле»* ч. 46, з 1982 р.). Також у Німеччині є цікавим доказом впливу батьків на дитину — родина Адамів з Мюнхену, в якій вже від 1807 р. є славні малярі з роду в рід посьогодні. Є їхня книжка «Альбрехт Адам унд зайне фаміліє» ім 19 унд 20 яргундерт («Альбрехт Адам і його родина в XIX і XX столітті). Там доказує теперішній маляр Адам Альбрехт, як уже майже двісті літ переходить здібність малювання з батька на дітей. Останньо видав ту книжку державний музей у Мюнхені.

Студії проведені з матірю виявили щось незвичайного, а саме: Діти очікувані з радістю — родилися без особливих труднощів, були здорові. Небажані діти народжувалися з труднощами, хворіли та психічно не були нещасливими.

Тому вчені прийшли до висновку, що матірня любов є так потрібна дитині, як і матері молоко. Та любов переходить не крізь шлунок, але в душу дитини. Ствердили вчені далі, що діти без матірної любови, доживши зрілого віку, бувають злими, напасливими, нездібними до любови.

Американські вчені простудіювали навики 500 злочинців. Виявилось, що 86.25% тих злочинців були виховані байдужими батьками, або без материнської любови.

Як різні світової слави педагоги пропонують виховувати дитину, молодь? Майже всі згадують про правила виховання найменших, зразу як лиш починає дитина говорити.

Пестальоцці це найбільший швайцарський педагог. Він дуже поручає індивідуальне виховання дитини, хоч не виключає привчати її до співдії. Доказує він конечність та можливість виховувати дитину до громадського почування — спільноти, батьківщини. «Вчити треба не словами, а поглядово. Таке навчання й виховання він пропонує вже змалку. Дуже поручає виховну працю для дитини забавами. Тут нагадується цитата Меттерніха: «Найбільше нещастя для людини по хворобах, є нудьга». Запобігати треба тому, шоб дитина не нудьгувала. Правила виховання можна б так уточнити: 1. Найважніше та найсуттєвіше не навчати словами, але всесторонньою опікою над дитиною і розбуджуванням почувань та сили тією опікою; 2. Привчати дітей до доброго діла, напр. до чистоти, порядку, помочі батькам, старшим, і т. п. Тоді дитина буде робити все з охотою, а не зі страху, чи примусу; 3. Порядок твориться самий усюди від себе, нашим відношенням до дітей; 4. Провідним кличем до всього діяння-виховання мусить бути любов до дитини.

Можна й повчати часом, але це якби принагідно. Ось улітку, на прогулянці обговорити з дітьми якусь малу помилку, що хтось неправильно переходить червоне світло і т. п. У городі показати й обговорити пильну працю бджіл, показати мурашку, що не вигрівається проти сонечка, але спішить з харчами до сестричок, які в муравлиську мають іншу працю. Треба все тямити, що найбільшим кличем Пестальоцці було: «Без любови до дитини немає виховання». Також говорив він: «Що моє серце зв'язане з дитячим, це мають відчувати діти в кожній хвилині, з моїх уст, з моїх діл».

Дон Боско — італійський священик, педагог, святий з Туріну в Італії. Тому сто літ його досвід у вихованні дітей не змінився по сьогодні його методи виховання такі:

1. Дуже важливе у вихованні є любов до дитини, але також і гумор. Серед молоді повинна бути все веселість. Сам Боско оповідав часто своїм виховникам різні жарти. Написав він клич: «Пригнобленим волочаться години поволі, веселим, біжать вони швидко».

2. Дуже поручав збудити захоплення в дитині до чогось, її ентузіязм. Однак, щоб захопити до чогось, треба бути другом дитини. Бо ж вона, хоч мала, але людина. Отже при іграх виховник не повинен лише приглядатися, але бути співучасником гри, хоч би й в реверенді.

3. Перед спанням, він поручав мати коротеньке слово до дітей. В тім слові зібрати найцікавіші події дня. Обговорити щось на другий день. Бажати дітям доброго сну, бо з нами Бог, а виховник думає далі про дитину, навіть і тоді, як вона спить.

4. Дон Боско дуже пропонував узгляднювати індивідуальність дитини й записувати собі дещо цікавішого з її дій. На це цікавий приклад з Німеччини: Малий Еріх Кноль, у 1982 р. кинувся під поїзд. Учителі не брали на увагу того, що він був дуже хворовитий, про що говорили й батьки, а навпаки, вони уважали Еріха здоровою дитиною, і вимагали від нього таких вислідів як від усіх інших дітей в клясі. Він відчув, що не може змагатися з здоровими й тому відібрав собі життя.

5. Про радість пише Боско так: «Радісний настрій помагає розвиткові інтеліґенції, дає їм імпульси, збуджує активність, зміцнює нові творчі сили».

6. Не карати дітей, якщо можливо. Особливо дуже деморалізуючо діють на дітей спільні покарання.

7. Добре є нагороджувати дітей, але не можна розбуджувати жадоби слави.

8. Мораль дає людині тривале щастя і здоров'я. Це треба часто пригадувати дітям.

Проф. Лікерт (Мюнхен) написав дуже багато цікавого про психологію дитини та дав багато доповідей про виховання найменших. Цікаво й переконливо пише він, що сучасна ди-

тина розвивається багато скоріше від давніх. Це внаслідок розвитку науки, техніки, зближення народів через досконалі середники комунікації, зближення рас і народів.

Нашу дію вирішують надія і вдача, чи страх і невдача. Спроможніші в діях шукають нових проблем, ідуть їм назустріч, а нездари уникають нових проблем. Це діється у малій мірі також й у дітей. Ці чинники можемо розбуджувати хоч би вже й тоді, як заохотимо дитину, щоб вона таки вилізла на крісло без нашої помочі. Подібно і все інше. Ціле життя і майбуття дитини вирішується цим, як будуть батьки вміло розвивати ті чинники.

У Люкерта також вирішальна роля виховання — це заняти дитину, щоб вона не нудьгувала. Він каже, що треба дбати про це, щоб мати не забувала про так зв. родинне тепло для дитини. Тому необхідно, щоб мати, зразу коли дитина пробудиться зі сну, пригорнула її, взяла на руки, поколисала на руках, щоб дійсне тепло матері будило дитину до життя. Проф. Люкерт пригадує й доказує, що дитина більш здібна, як часом нам здається. Тому не треба боятися вчити її (забавками) і навіть абстрактні поняття, бо їх вона зрозуміє.

Наш філософ і педагог Г. Сковорода незвичайно доцінював значеня казок для виховання дитини. Тому й сам писав казки високої культури і виховного значення. У деяких країнах будують для дітей т. зв. села казок. Там вироблені звірята до даної казки, і на потиск кнопки, хтось розповідає з тих фіґур свою дію. Діти запам'ятують собі такі казки і їхню науку.

(Lückert: «Begabungsforsshung und Bildungsforderung als Geganwartsaufgabe, 1 1969 München (Basel).

Зі страху перед школою, поганою оцінкою, поповняють річно самогубство 1200 дітей. Це перш усього з цієї причини, що в дитини не розбуджена охота поборювати трудності. Дитина лякається навіть ще зовсім незнаної труднощі, або не навчена переносити прикрості. Для дитини, що перший раз має іти в школу, часто книжка є чимсь незнаним. Є діти, що вельми радіють тим, що можуть ходити в школу. Зібрав я цікаві причини настроїв згаданих дітей з одного житлового

кварталу де живуть 36 родин і мають малих дітей. Ось батьки оповідають своїй маленькій дитині казки і при такій нагоді показують образки з тієї книжки, й пояснюють їх дитині. Дитина слухає і дивиться на образки в книжці, а згодом буде сама брати ту книжечку, переглядати, шукати за образками й затямлювати краще оповідання — науку з даної казки, а також шанувати і любити книжку. Часом закінчують оповідання з книжки словами: як ходитимеш з іншими дітьми в школу та багато дечого навчився в тій школі. Так зацікавиться дитина книжкою і школою. Наш сусід, малий хлопчина, показує гордо свою кімнату, де має около 300 книжок, і має вже свій проєкт, як збудує колись собі хату. Кінцеве свідоцтво дитини не буде причиною трагедії дитини й батьків, коли вони частіше заглядатимуть до кімнати її, поцікавитись, як вона вчиться вдома, а також і в школі, й часто відвідуватимуть вчителів.

Треба дати змогу дитині грати в копаного м'яча, але не лише це!

Перед моїм вікном є площа, де 16 годин денно влітку бавляться діти. Це є мет каменем у бляху, копаний м'яч з жахливим криком, і лаження по молодих деревах, а при тій нагоді ломлять краще гілля, або й цілі дерева. Цих 16 годин денно є «виховання дитини». Якщо крик вже завеликий, тоді кличе хтось з вікна, і на це є три хвилини спокій та відтак знову ці три способи «виховання дитини».

Хтось може сказати, що з дитини робимо студента високої школи. Цього не треба боятися. Сучасна дитина говорить скоріше перше слово не мама, але авто, яке вона бачить щохвилини на вулиці більш ніж ми вчилися з книжок роками (напр. різні раси людей, різні середники транспорту, різні машини і т. п.). Вона бачить у кухні всякі машинки. Все це розвиває дитину, так би мовити, семимилевими кроками, скоріше як це було колись.

Усе згадане — це спершу повинно бути виключно у формі забави, хто краще вичистить черевики і т. п., але в тих забавах ми таки осягаємо привичку дитини чистити взуття, застелити ліжко (дарма як), до сповнювання якогось обов'язку.

Дитина тоді не нудиться. Я бачив у Коломиї, як 5-літня доня нашої вчительки варила вареники. Це було для неї велике діло і приємність. Пишу про це лише орієнтаційно, бо все залежить від того наскільки родичі приділяють дитині уваги й часу.

Старі римляни мали прислів'я: «Часи зміняються і ми зміняємось з ними» («Темпора мутантур ет нос мутамур ін ілліс»). Коли ж переглянути вчення великих виховників, то бачимо, що закони виховання дітей таки незмінні. Міняється виховання в місті, де треба дітей дуже дбайливо вчити як переходити вулицю, щоб не попасти під автомашину.

Лиш одне є дійсно щось нового й найгрізнішого для дитини — це телевізор. Дуже мало є таких батьків, що не мають тієї «отруї» для душі дитини. В ній дитина бачить багато зла, що їй залишиться на все життя. Знаю людей, що по кримінального змісту фільмі кричали вночі у сні. Звичайно, що такий сон не скріплює людину, а псує її нерви. Лікар заборонив узагалі їм якийсь час оглядати телевізор, і вони перестали кричати.

Не міняється виховання при помочі любови і в любові до Бога, родини, громади, народу. Ніколи не буде також заскоро виховувати в тім дитину. Незвичайно важливо — це розвинути в дитині ентузіязм до книжки, гумор, охоту до праці і любов до добра.

На закінчення годиться подати цікавий приклад виховання дитини, який подав наш геній Тарас Шевченко в поемі «Наймичка». Це ж бо перлина світової літератури. Подав Шевченко геніяльно любов до матері продовж цілого життя не словами, а жертвою, собою, для щастя своєї дитини. Цитую два уривки цієї поеми:

«Не зна Марко, як в колисці
Часом серед ночі
Прокинеться, ворухнеться,
Та вона вже скочить,
І укриє й перехрестить.
Тихо заколише:
Вона чує з тії хати,

Як дитина дише»

Мати-наймичка вмирає і говорить:

«Марку! Подивися,
Подивися ти на мене!
Бач, як я змарніла?
Я не Ганна, не наймичка,
Я. . .

Прости мене! Я каралась
Весь вік в чужій хаті. . .
Прости мене, мій синочку!
Я. . . я твоя мати! . . .»

АЛЬКОГОЛІЗМ — СУСПІЛЬНА ПРОБЛЕМА

Наш великий національний Пророк і поет Т.Г. Шевченко у своїх творах окреслив алькоголізм-п'янство, як велике суспільне лихо. Про це він згадує у своєму «Кобзарі» не менш як 130 разів. Можна на підставі того твердити, що найбільші злочини супроти людства були поповнені в п'яному стані. Візьмім для прикладу поеми Т. Шевченка: «Єретик» або «Іван Гус» та «Неофіти». В цій останній поемі він пише: «П'яний Кесар, постригши сам себе в Зевеса. . . мов у різниці кров потекла. . . їх упоїв; руїну слави Рим пропиває, тризну править по Сціпіонах». . .

В поемі «Княжна» написано: «Бувало літом і зимою музика тне, вино рікою гостей неситих налива; а князь, аж синій, похожає, та сам несмілим наливає, та ще й покрикує «Віват!» Гуляє князь, гуляють гості, — і покотились по помості. І знову п'є і знов гуляє; І так за днями день минає. . . Дочку й теличку однімає у мужика. . » Після такої пиятики князь уже здібний до найбільшого злочину, що його описує поет.

Подібно теж у поемі «Марина»: «. . . червоний — аж горить, іде в світлицю до Марини, як Керик п'яний». Те ж саме в

поемі «Сотник» і в інших віршах. Не лякається Шевченко писати і про найвищі суспільні верстви, включно до царів, що по-п'яному володіють.

До нас доходять з України тривожні вістки, що народ з горя розпивається. Чи може бути таке, що окупант не знає про те, хто і де робить самогон. При донощицькій системі яка там існує, він напевно добре те знає, але не реаґує, бо це йде йому в користь. П'яниці нездібні до національно-політичної діяльности. Така людина буде «князем горілки», чи радше — горілка князем для неї.

На чужині, на жаль, не маємо ніякої статистики. Маємо зате сумні статистичні дані з країн нашого поселення, і в тих даних не бракує також українців, хоч може і не в тому самому пропорційному відношені. Про алькоголіків говорять, що вони є майже невилікувальні, або, як каже наша пословиця — «горбатого й могила не випростує».

Найважливіше завдання в питанні алькоголізму — це не допустити, щоб людина стала алькоголіком, або налоговим п'яницею». Подібно є також з курцями, але налогових курців часто лікарі виліковують і вони перестають курити.

Хоч не маємо докладних даних з усіх країн Заходу, але приклади з Німеччини можуть бути також характеристичні для багатьох країн нашого поселення. Ось, наприклад, журнал *Більд* з 28.11.1982 року і *Ноє Рев'ю* ч. 43 з 1982 року подають наступне: «Мало молодих вагітних матерів і жінок усвідомлюють собі, як небезпечно для їхніх дітей, коли вони, матері, споживають алькогольні напої. В 1981 році народилися в Зах. Німеччині 1800 калік з причин споживання алькоголю вагітними матерями. В 1982 році народилися аж 5000 калік!!! В 1983 році, мабуть, число новонароджених калік ще збільшилося.

А це тому, що така молода мати не думає про свою майбутню дитину, а тільки про те, щоб весело провести час у товаристві знайомих. Тимчасом спожитий алькоголь іде в кров, яка також дістається дитині і нищить її делікатні, ще нерозвинені змислові органи.

Вище згадувана газета *Більд* в ч. 5 з 1984 року писала:

«Кожного року в нещасливих автових випадках гинуть у нас 1700 осіб з причини алькоголю». Далі говориться в газеті, що в Німеччині (Західній) під цю пору є аж 2 мільйони алькоголіків, а 4 мільйони загрожених алькоголізмом. Це суспільне нещастя, від якого терплять не тільки алькоголіки, але також і їхні родини.

Свого часу, коли через вживання вживання «контерґану» народилися в Німеччині аж 8000 калік, то преса підняла великий галас, і цю небезпеку усунено. Натомість про алькоголізм, який приносить не менше спустошення і нещасть, пишеться дуже мало. Навіть серед спортовців, які прекрасно знають про шкідливість алькогольних напоїв, часто бувають сумні випадки.

Газета *Абендцайтунґ* від 26.10.1983 року, подала, що вживання молодими наркотиків тепер дещо зменшилося, але за те збільшилося число алькоголіків на 11%. В самій тільки Баварії налічено аж 200 тисяч алькоголіків у віці 12 до 24 літ. Причини цього автор приписує безробіттю і родинним відносинам. За даними державної статистики відомо, що в Німеччині тільки за половину 1983 року було відібрано право їзди аж 79,000 автоводіям, а в тому 92% із-за п'янства.

Про число покараних шоферів у СССР журнал *Рідерс Дайджест* з 1978 року подав, що тільки за один рік 600,000 шоферів були покарані за п'янство. Також більшість розводів є спричинені горілкою, а половина кримінальних злочинів є на тлі споживання алькоголю. Такі злочини, як вбивства, грабунки, знасилування — є поповнені аж на 90% у п'яному стані. Статистика виказує, що в СССР припадали в 1963 році 7.5 літри горілки на голову населення, а в 1973 році аж 28 літрів річно. Для порівняння витрат, журнал подає, що пересічно мешканець СССР видає річно 2 крб. на книжку, але аж 230 карбованців на алькогольні напої. У школах молодь алькоголізується вже у 12 років життя на 75%, а в 16 років аж 90% молоді вживає алькогольні напої.

До боротьби проти алькоголізму й нікотини вже в міжвоєнні часи в Західній Україні постало Товариство «Відродження» з осідком у Львові. Це товариство провело дуже велику

й корисну працю, плекаючи тверезість і рівночасно поборюючи монополь окупанта який мав великі матеріяльні користі з тютюнових і алькогольних виробів. Під цю пору в Австралії діє відновлене Товариство «Відродження», яке очолює відомий мистець Леонід Денисенко. Ідею «Відродження» потрібно поширити серед нашої молоді в цілому світі, бо вона є запорукою здоров'я і вищої національної свідомости та плекання сильної волі й характеру. «Відродження» подає у своїх документах наслідки вживання алькоголю: 1 Розбиття родини; 2 Запоморочення розуму; 3 Наліг; 4 Затроєння організму; 5 Заколот публічного спокою; 6 Втрата гідности; 7 Кримінальна злочинність; 8 Хронічний алькоголізм; 9 Поганий приклад дітям; 10 Самогубство; 11 Органічні хвороби; 12 Передчасна смерть; 13 Неморальність; 14 Гріховний упадок; 15 Нерозсудність; 16 Сварки; 17 Бійки; 18 Божевілля; 19 Марнування грошей; 20 Сльози жінок і дітей; 21 Крадіж; 22 Послаблення волі; 23 Безвідповідальність; 24 Сваволя; 25 Погана опінія; 26 Змарнування часу; 27 Звироднілі нащадки; 28 Судові розправи; 29 Безконтрольність вислову; 30 Вбивство; 31 Насильство; 32 Знищення мозку.

Цей список можна б було доповнити ще іншими шкідливими наслідками алькоголізму, але й цього досить, щоб ствердити, якою грізною проблемою в суспільстві є алькоголізм. Маючи це на увазі, можемо усвідомити собі, яку велику відповідальність має провідна верства народу, яка мусить дбати про духовне і фізичне здоров'я народу, а зокрема молоді. Тому ідеї «Відродження» мусять бути живими й актуальними в СУМ та в інших українських молодечих організаціях.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІЯЛИ ДЛЯ ДОПОВІДЕЙ

У моїх численних доповідях для українського громадянства та в гутірках з молоддю я використав такі книжки, рецензії і власні статті та рецензії:

Архіпелаг Ґулаг, О. Солженіцин. Рецензія.
Битва За Київ.
Більмо, Михайло Осадчий.
Болгарський конґрес Ліґи за права людини. Моя стаття.
Буремні дні, Богдан Бора. Торонто, 1982 р.
Бучаччина. Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк, Париж, 1972 р.
В 110-річчя народження Івана Франка. Доповідь.
Визвольні Змагання 1914-1921.
Вони хотіли волі, Вольф-Дітріх Гайке. Нім. видання. Доргайм, 1970 р.
Виховання – проблема життєва, 1979.
Виховні методи Дон Боска.
Владика Григорій Хомишин, О. Мельничук, Рим, 1979.
Внутрішня суверенність (Симпозіюм) 1982.
Генерал Тарас Чупринка.
Голгофа. Вадим Чечва. ЗСА, 1979.
«Гомін». Допис про хор «Гомін» у Великій Британії.
Григорій Сковорода.
Два Тараси — Тарас Шевченко і Тарас Чупринка. Гутірка.
Двадцятиліття Українського Християнського Руху в Німеччині.
Дмитро Донцов. Політичний портрет, М. Сосновський, Нью-Йорк — Торонто, 1974.
Дмитро Донцов, ідеолог українського націоналізму. Мюнхен, 1955.
Дон Боско — людина-педагог, Мілена Рудницька. Рим, 1963.
Дорогами другої світової війни, Василь Верига. Торонто, 1979.
Думки про мішані подружжя, 1981.
Думки про визволення України, М. Мироненко, Лондон, 1967.
Духовне вогнище на скитальщині, Д. Купранець.
Життя Шевченка, проф. П. Зайцев. Нью-Йорк — Мюнхен, 1955.
Жменька розсипаних перлин.
Завдання еміґрації. Доповідь, 1982.
Загальні методи навчання, проф. Г. Ващенко.
За волю і державу, Семен Левченко, 1966.
За східнім обрієм, Данило Шумук. Париж — Балтимор, 1974.
Заграва на Сході, Роман Крохмалюк. Торонто, 1978.
Здоров'я, Ст. Зощук. Гутірка, 1974.

Зоряний корсар, Олесь Бердник. Торонто, 1981.
Історичні постаті Галичини XIX-XX ст. НТШ. Нью-Йорк, 1961.
Історія козаків 1500-1700, Ґрапер (по-німецькому).
Історія Українців Канади, М. Марунчак.
Історія України, проф. Наталія Полонська-Василенко. Мюнхен, 1972.
Історія Української Народньої Помочі. Торонто.
Ісус з Назарету міт чи Спаситель? От. Іван Лужинський. Страсбурґ — Мюнхен.
Камінні ступені, О. Тарнавський. Буенос-Айрес, 1979.
Кершенштайнер. Докторська праця проф. Г. Васьковича.
Клич доби, Дмитро Донцов. СУБ. Лондон, 1966.
Клявзевіц. У 200-річчя народження. 1980.
Лист повертає після 33 роках. Спогад і гутірка.
Матір у творчості Т. Шевченка. Доповідь.
Меч Арея, Іван Білик. УВС. Лондон, 1978.
Мої спомини про недавне минуле, проф. Д. Дорошенко.
Московські вбивці Бандери перед судом. Мюнхен, 1967.
Московщина, Юрій Вудка. УВС. Лондон, 1978.
На шляхах Европи, Роман Лазурко.
Наше Різдво у вагонах. Спомин — допис.
Невидимі стигмати, Мілена Рудницька. Рим — Мюнхен, 1971.
Незвичайна зброя. Гутірка.
На схилах гір Карпат і Піренеїв, М. Галичко. Толюза, 1975.
Націоналізм, Дмитро Донцов. Мюнхен, 1958.
Паломництво до Риму. Стаття і доповідь. 1968.
«Пер Ангальтер». Гутірка. 1980.
Перспектизи Української Революції, Степан Бандера. Мюнхен, 1978.
Плем'я непокірних, Святомир М. Фостун, Лондон, 1971.
Покликання в житті людини, О. П. Мельничук. Рим, 1982.
Полум'яні дні, Вол. Молодецький. Торонто — Нью-Йорк, 1983.
По 42 роках. Доповідь про УПА.
Прометеїв вогонь, Степан Любомирський. УВС. Лондон, 1977.
П'ятий Великий Збір ОУН. 1975.
Рейд без зброї, Юрій Борець — Чумак. УВС. Лондон, 1982.
Релігія в житті нашого народу. Доповідь.
Родина перша школа, о. І. Музичка.
Розкажу вам про Казахстан, Уляна Любович. Нью-Йорк,

6459/12

1976.
Роман Шухевич, Петро Мірчук. 1970.
Сильна воля. Доповідь для молодих і старших.
Слуга Божий Андрей.
Святий-Вечір 1943. Спогад.
Спогади, О. Филимон Тарнавський. 1981.
Спогади про Тараса Чупринку з 1941-1942 років.
Спомини полк. Є. Рена, Юрій Тис-Крохмалюк. 1982.
Слово на посвяченні катедри в Мюнхені. 1976.
Собор, О. Гончар. Київ, 1968.
Старий Заповіт джерело духовного життя.
Страх Єрихонців і нинішні творці страху.
Студії до історії українців Канади, М. Марунчак. Вінніпеґ, 1968.
Сусіди. Гутірка.
Твори, Вол. Корниляк. Мюнхен, 1971.
«Ти», Олена Звичайна. Мюнхен, 1982.
Теребовельська Земля. НТШ. Нью-Йорк — Торонто, 1968.
Тернистий шлях, Оксана Черниш. Спогади. Буенос-Айрес, 1979.
У лавах Дружинників, Мирослав Кальба. Денвер, 1982.
Українські Вартівничі Сотні в Німеччині, Т. Пелех. Мюнхен, 1981.
Українські діти — наше майбутнє, Ярослав Чумак, 1979.
Українська Галицька Армія. Спомин.
Українська Католицька Церква, О. Романишин. Мюнхен, 1978.
Українська Галицька Армія, Лев Шанковський. Вінніпеґ, 1974.
Українська Армія в боротьбі за державність, Лев Шанковський. Мюнхен, 1958.
Українська Галицька Армія, Д. Микитюк, Вінніпеґ, 1976.
Українські Січові Стрільці, І. Федів. Монтреал, 1956.
Українсько-японські взаємини 1903-1945, І. Світ. Нью-Йорк, 1972.
Фельдбах у 30-річчя боїв. Доповідь.
Франко Іван. Оповідання для молоді. Гутірки.
Хрест, Микола Руденко. Балтимор — Торонто, 1977.
Християнська родина — сила народу. Доповідь.
Цікавий симпозіюм поляків, проф. Бляхніцкі.
Ще про горілку. Гутірка.

Ще про Дивізію «Галичина», К. Зеленко. Мюнхен, 1972.
Ще про релігійність Тараса Шевченка. Доповідь.
Шляхами смерти, Святомир М. Фостун. Буенос-Айрес, 1976.
Abschreckung oder Volkskrieg, Helmut Dahn. 1968.
Abschreckung und Strategie, Beaufre. Berlin.
Akzente moderner Jugendpastoral, Butzon. 1976.
Am Anfang war Erziehung, Alice Miller, Frankfurt/Main, 1980.
Am Vorabend einer Revolution, Wolfgang Leonhard.
Aufbruch und Neubeginn Heimatbuch der Galiziendeutschen, J. Kramer. Stuttgart, 1877.
Bürgerrechter in der UdSSR, W. Strauss. 1979.
Clausewitz in Atomzeitalter, Wiesbaden, 1963.
Das Wesen des Bolschewismus, E. Malaniuk. 1978.
Der Dritte Weltkrieg, Sir John Hacket.
Der Grose Rausch, Schutz. Oldendorf, 1974.
Die Blendung, Elias Canetti. 1981.
Die Geschichte der Kosaken, Wilder Osten.
Die Kunst der Rede und Gespräch, L. Reiners, München, 1957.
Die Kunst der Erzählung, Susanne Eich. Tubingen.
Die Nation oder Klasse, W. Strauss. München — Wien, 1978.
Die Rebellion der Grosen Kinder, L. Fine. 1977.
Die Reise nach Innen, Pere Monier. Aschaffenburg, 1968.
Droga do nikąd. Antoni Szcześniak, W. Szota. Warszawa. 1973.
Einführung in das Christentum, J. Ratzinger. München.
Eiserne Garde, Codreanu. München, 1972.
Europas Weg zwischen Ost und West, H.A. Holtz. Bad Feinlbach, 1948.
Erziehung durch Faszination? G. Leonrad. N. York, 1968.
Entscheidung in Deutschland, H. Farwick.
Geheime Ostfront, O. Relle. München, 1963.
Geschichte der Pädagogik, F. Blattner.
Jugend (Begabungsforschung und Bildgsförderung als Gegenwartsaufgabe) H. Rolf Luckert. München, 1969.
Georg Kerschensteiner und Ukrainische Schulwesen, Prof. H. Waskowycz, München, 1976.
Kindern fordern uns heraus, Rudolf Dreikurs, Stuttgart.
Kleine Charakterkunde, Hubert Ronracher. Wien — Innsbruck, 1965.
Krim, Stalingrad, Kaukasus. Die Heeresgruppe Süd 1941-1945.
Kwestia ukrainska w polityce Rzeszy. R. Torzecki. Warszawa, 1972.

Menschenführung als Aufgabe, E. Korff. Heidelberg.
Mitte und Mas Grundfragen der Erziehung in der Gegenwart, 1970.
Noce ukrainskie, albo rodowòd geniusza, J. Jedrzejewicz. Warszawa. 1981.
Orlęta emigracji, Tadeusz Jan Grudzien. Toronto. 1981.
Redetechnik und Führungsmittel, Enrs Korf. München, 1968.
Religiose Erziehung für Kinder im Vorschulalter.
Sie wollten die Freiheit, Wolf Dietrich Heike. Dorheim, 1970.
So verliren wir den Frieden, R. Nixon, Hamburg, 1980.
Strzały pod Cisną, S. Myslinski. Monachium, 1946.
The World at War, M. A. Forster. London, 1974.
Tysiąc lat polityki polskiej, W. Wasiatynski, Monachium, 1946.
Warten auf Antwort, Margret Bechler.
Was den Deutschen Heilig ist, G. Schmidtischen. München, 1979.
W cieniu Katynia, St. Swianiewicz. Paryz, 1976.
W walce o utrywalenie wladzy w Polsce 1944-1947, Cz. Filipowicz. Warszawa, 1967.
Wenn die Rusen angrejfen, F. Seewald. Paris, 1979.
Wind vor dem Eisgang, W. Bukowski. Berlin, 1978.
Zwischen Hitler und Stalin, Hans von Herwarth.

Частина восьма

Вибрані друковані статті

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ УНА ПІД ФЕЛЬДБАХОМ

Про завдання І УД УНА під Фельдбахом в останніх місяцях другої світової війни багато писалось у пресі і книжках, але все це робилося з огляду на наші визвольні змагання. Є, однак, докази із студій боїв останніх днів війни та праці, які переконують, що наша Дивізія сповнила дуже важливе завдання для вдержання вільної Австрії від поділу її на дві держави, як це сталося з Німеччиною, і від підкорення її «впливам» СССР.

Як же це сталося?

Наприкінці березня 1945 року, сов. армії вдалося прорвати фронт поміж 2 і 6 німецькими арміями й пройти танками та піхотою почерез Фельдбах у напрямі на Ґрац. Найвище командування негайно підпорядкувало нашу Дивізію 2 німецькій армії, що сталося 31 березня. Якою важливою була ситуація видно з того, що вдосвіта наступного дня, тобто 1 квітня 1945 року, о годині 6.30, Дивізія вже одержала завдання, але не оборони, а наступу, щоб відкинути ворога із прориву. Завдання було дуже важке з огляду на фронтове положення.

Чому ж це виникло? Перед брідською битвою всі тактики вважали, що недобре давати під вогневе хрещення Дивізію на найважчий відтинок фронту, яким тоді був шлях зі сходу на Львів, де знаходилися головні шляхи й залізничні сполучення. Треба було кинути Дивізію на котрийсь із побічних фронтів, скажімо, Карпати.

31 березня 1945 року, повторилося те ж саме, коли нашу Дивізію, вправді після боїв з партизанами, які не дорівнювали боям звичайного фронту, вжили не тільки для оборони, а кинули на фронт, де наступив прорив. Відомо було, що во-

рог ужив на цьому відтинку великі з'єднання піхоти й танкові з'єднання, а крім того, важливу ролю грало й тодішнє його психологічне наставлення, бо він тут осягнув успіх і прорвав фронт.

Виникає нове питання — чому прорив стався саме в цьому місці? Фельдбах розташований на віддалі 30 кілометрів від угорського кордону, отож совєтська армія вже входила до Австрії, а це було важливою подією тактичного і політичного порядку. Янайдалі ввійти у глиб нової країни — це справа, яка мала також і стратегічне значення. Вже тоді політики плянували поділ нової Европи й хотіли бачити поділено не лише Німеччину та мати частину її під своєю «опікою», але, правдоподібно, те саме думали зробити і з Австрією.

Можна було, отже, поділити Австрію так, як в останніх днях війни пробігав фронт, але такий поділ тільки перетинав би комунікаційні шляхи. Коли б перетяти її вздовж якби лінією з Будапешту на Фельдбах-Ґрац-Зальцбурґ, то можна було б мати в «опіці» і столицю, і змогу дійти евентуально аж до Бремер-пас, тобто відрізати Австрію від Італії. Тому дещо більше стає зрозумілим той большевицький прорив місяць до закінчення війни, коли вже й по стороні німців навіть оптимісти бачили її програний кінець. Отже не дати червоним змоги збільшити свій вплив на Европу послабленням іще однієї держави — це велике завдання.

Танкові совєтські з'єднання прорвалися зі Ст. Ґотгард через Капфенштайн-Ґляйхенберґ на Фельдбах, і вже ці танки наближалися до Кірхберґу над Раабою, де дуже слабі німецькі сили намагалися стримати дальший сов. прорив. У такій загрозливій ситуації наша Дивізія одержала наказ до негайного наступу. Як я вже згадував, це сталося 31 березня 1945 року, а наступ мав початися на другий день вранці. У 2 армії Дивізія була підпорядкована 1 кавалерійському корпусові.

Є ще одна вістка з того часу, про яку згадує майор Гайке у своїй книжці «Українська Дивізія Галичина», на стор. 179, а саме, що до Дивізії прибув зі штабу найвищого німецького командування зв'язковий офіцер і перебував у її штабі десять днів. Очевидно, що він мав якесь спеціяльне завдання,

про яке у книжці не згадано, а сказано, що офіційно він шукав зв'язкового старшину до свого командного місця.

Незвичайно цікавий тодішний поспіх пояснює наше твердження про важливе значення саме того відтинку фронту. Коли пригадаємо собі, як поволі йдуть накази для новоорганізованих дивізій, то дивним був тодішній поспіх під Фельдбахом.

Плян наступу я бачив у дивізійному штабі, де генерал Фрайтаґ пояснював мені можливості його виконання. Наступ мали розпочати два піхотні полки (29 і 30), кожний із підмогою дивізіону артилерії. В запасі перебував 31 полк, а польово-запасний курінь знаходився на лівому крилі. Праворуч мала н-

Як уже згадувалося, наступ розпочався 1 квітня 1945 року, о годині 6.30 ранку. Наша Дивізія зайняла висоту й села Штраден, Штраден Коґель, Ґляйхенберґ, який перейшов до найкращих споминів із тих боїв. Наступ удався настільки добре, що командування корпусу забрало кавалерійську дивізію до запасу, а її фронтовий відтинок також перебрала наша Дивізія.

Тепер найважче було відбивати протинаступ ворога, особливо на замок Ґляйхенберґ, бо він розташований на височині, з якої відкривався добрий вид на далекі простори. За такі висоти йдуть на всіх війнах і фронтах найзапекліші бої.

На відтинку боїв довкола замку, наші оборонні становища були такі, що ворог міг підходити лісом на віддаль майже 50 метрів від нас, а ми не мали змоги його обстрілювати. Тому й доходило там до рукопашних боїв та до криз. Молодий вояк радше йде до наступу, ніж має перебувати в обороні та ще й під інтенсивним артилерійським вогнем. Наше положення погіршувалося також і тим, що не було часу на спорудження оборонних пунктів, чи навіть на копання звичайних стрілецьких шанців. . .

Шеф штабу Української Дивізії Гайке згадує, що більше втрат було тоді по нашій стороні, бо ворог переважав нас не тільки кількакратно живою силою, але особливо танками й літаками, а літаків там уже німці не мали.

Бої дійсно відзначалися великою завзятістю, і замок часто опинявся в критичних ситуаціях, але його наші дивізійники таки вдержали. Наскільки великими були втрати в людях видно хоча б із того, що кожний полк, який складався із трьох куренів треба було переорганізувати на полки, складені лише із двох куренів. Там полягли два курінні командири (сотники Кухта і Падлеш), а кілька було поранених. Із командирів полків вибули два полковники — Дерн і Панір.

Багато спільних гробів та окремі цвинтарі говорять далі про ті важкі бої. А про трагізм нашого народу промовисто свідчить одна ніби незначна подія. В котромусь із рупопашних боїв дивізійник хоче стріляти в надбігаючого противника, але цей зненацька кричить: «Ти що, не впізнаєш мене — твого батька!?» Й це автентичне!!!

Отже вийшло, що син забрав у полон власного батька. Так примушував окупант зараз же після захоплення нашої землі українських чоловіків іти на гарматнє м'ясо, кидаючи їх на так званий «український фронт». Він саме був напроти нашої оборонної лінії, і від нього гриміла через гучномовці забріхана пропаґанда червоних.

Так наша Дивізія сповняла подвійне завдання супроти українського народу і, як це завжди було в історії, боронила Европу від її дальшого поневолення комуно-большевицькою Москвою. Конкретно — вона здержала під Фельдбахом прорив червоних і, на наказ, опустила той відтинок фронту останньою.

Щороку збираються у Фельдбаху наші дивізійники з Австрії й приїжджають з Німеччини та Великої Британії, щоб поклонитися пам'яті своїх полеглих друзів по зброї. Кладуть вінки на могилах полеглих дивізійників, біля пам'ятника на кладовищах, і на німецькому також. Той німецький пам'ятник стоїть на горі, з якої далекий вид, і ніби приглядається далі до давно відгримілих боїв.

Напис на цьому пам'ятнику подібний до нашого «Борцям за волю» і т. д., але є ще один, який варто тут подати. Цей напис із книжки відомого австрійського письменника, Петра Розеґґера (1843-1918), й він звучить так:

«Тих, які полягли за Батьківщину, вшановуємо найкраще тоді, коли для цієї Батьківщини ми живемо».

(Die für das Vaterland starben, ehren wir am besten, wenn wir für das Vaterland leben)» — Peter Rosegger (1843-1918).

Сурмач, рік XVIII, чч. 1-4
(54-58), 1973)

ЯК РОМКО ЗДАВ ІСПИТ ЛИЦАРЯ

Зима добігала кінця. Місцями вже сніг танув. Скоро буде відлига, казали люди. А дороги вже тепер просто непроходимі: ні возом ні саньми не проїдеш. Проте інколи ще герцював здоровенький мороз. У тій порі найкраще було сидіти в теплій хаті.

Але не так думав Ромко. Йому байдуже, або тільки надвір та й побавитись з ровесниками. Пішов Ромко до Івася, — мати нерадо пускала. Казала: «тепер небезпечно, все якесь лихо може трапитись».

Ось уже вони над річкою, бігають, обкидаються снігом, їздять на санках з другими товаришами, котять снігову бабу.

— Як чудово тут, — подумав Ромко, їдучи санками вділ. І не зчувся навіть, що треба вже було вернути додому. Аж тут глип, — де Івась? Озирнувся довкруги, нічичирк! З'їхав санками: над річкою повно дітей, таких як він. Не одному хотілось піти на лід, але ніхто не відважувався: лід був за тонкий. Аж тут Івасеві закортіло таки піти над річку. Спочатку ще вагався, врешті таки не витримав. Пішов.

Ромко саме в час вгледів, крикнув, щоб не йшо., — запізно. У відповідь він тільки почув розпачливий крик:

— Рятуйте! рятуйте! Рятуй! . . . — на тім голос увірвався: Івась не вмів пливати: бистра вода потягла безрадного під кригу.

Не застоновляючись довго, бо ж сам добре знав, що тут жити або вмирати обоїм, Ромко скинув з себе куртку і кинувся за Івасем. Скоро дігнав його: — «І що?» — тепер вони обидва під кригою! До того ж тяжкий одяг, набряклий водою відбирав їм останні сили та потягав за бистрою течією.

Ромко знав, що кожна секунда рішала про їхнє життя. Раптом йому прийшло на гадку вдарити лід п'ястуками й так доплисти до берега. Це саме він сказав Івасеві. На щастя лід не був надто товстий.

А на березі все завмерло. Всі з найбільшою увагою слідили за кожним рухом. Ніхто не бачив іншої ради, як тільки чекати кінця. А до того ж не один зі страху прямо приріс до землі.

В між часі Ромко та Івась долі боролися з життям і смертю. Бистра вода тягла їх вниз. Омлілі руки Івася видобували рештки сил, щоб ще востаннє проламати лід та набрати повітря. . . Ромко також умлівав: руки й ноги деревіли. Проте якась надлюдська впертість кидала його вперід. А далі вже не чув ні рук ні ніг. Та надії не тратив. Борсаючись усім тілом, він нарешті дотягнув напівпритомного Івася до берега.

Збираючи свої останні сили вони добігли до найближчої хати, щоб передягнутись і погріти перемерзле тіло. До того ж Ромко покровавив собі руки.

Але на тому воно не скінчилось. Ромко вже третій день лежить у ліжку. Гарячка все не сходить. Лікар сумний. «Запалення легенів і тяжка перестуда», каже. Мати з сина також не спускає очей. Ромко в пропасниці кричить, що мусить рятувати Івася. Кидається на ліжку. Хоче бігти на річку, та дужі руки лікаря не пускають його.

На п'ятий день Ромко, нарешті, прийшов до себе. Усміхне-

ний, хоче говорити, проте сильний кашель щораз відбирає в нього мову.

— Мамо, а Івась здоровий? — прошепотів Ромко. — Він напевно дуже сумний, треба буде його відвідати.

— Здоровий, Ромку, — успокоює мати. — Богу дякувати в тебе гарячка зійшла. Треба тобі ще відлежати кілька днів.

— Мамо, — засумувався Ромко, — я ще не хочу вмирати. Я хочу жити, бути лицарем.

І пригадався йому сон. Саме цієї ночі приснився йому той вояк зі Львова, який рік тому, прикладаючи шаблю до його рамена, сказав йому: «Я надаю тобі, Ромку, почесть лицаря».

— Мамо, — не витримав із захоплення Ромко, — мені приснився цієї ночі цей вояк зі Львова, що минулого року приходив до нас. Він мені сказав: «Ти не вмреш, а лицарем ти вже є. Це ти вже доказав, рятуючи Івася. Ти виздоровієш, будеш сильним і мужнім та сповниш велике завдання».

Минули роки. З колишнього Ромка виріс Роман Шухевич, що прибрав леґендарне ім'я Тараса Чупринки і став Головнокомандуючим Української Повстанської Армії щоб рятувати Україну від заливу ворожих сил. Його ім'ям пишається цілий український народ, а слава нього лунає по широкому світі.

Крилаті, травень 1975 р.

ВАЛУЄВ

Малий Юрко часто закрадався до книжок старшого брата Василя: не читав їх а тільки переглядав образки. Одного разу Василь таки його переловив. Почалась суперечка.

— Ти Валуєв! — скрикнув врешті, не своїм голосом, Юрко.

— А ти хіба знаєш, хто був Валуєв?

— Звичайно, що знаю, — відповів самовпевнено Юрко, — він також заборонив читати українські книжки.

— О, бачу, ти справді знаєш, хто був цей Валуєв.
Але чи довго люди не читали книжок, і чи справді люди взагалі не читали українських книжок?

Тут Юрко не знав, що відповісти, бо й справді не знав. Та й Василь не дав йому довго борсатись у своїх думках.

— Якщо не знаєш, я тобі скажу. Отже, цей Валуєв, великий ворог українського народу, домігся того, що в 1863 році, в Україні заборонено було друкувати і навіть усно послуговуватися українською мовою. З його шовіністичних уст впали такі слова: «Украіни не било, нєт і бить не может», означає — України не було, нема і не може бути. Та й цього було ще мало. Тринадцять років пізніше, цар Олександер II підписав у Емсі, в Німеччині, новий указ про остаточну заборону української мови. Ціль того всього була, щоб почерез заборону української мови знищити і весь український народ. Україна мала зникнути з лиця землі. Та всі свідоміші люди протиставились тому і таки читали і писали по-українському, ще й других заохочували. І тому ми не пропали як народ. А ті, що заборонили нашу мову вже давно не живуть, а ти, Юрко, ще далі слухаєш іхніх наказів.

Юрко відговорюватися не міг, мовляв, книжок українських немає, до того ж це що в них написане, незрозуміле для нього. Врешті йому таки стало ніяково. Бо він справді дуже мало, або й взагалі не читав по-українському — прямо з лінощів. Йому було приємніше провести свій вільний час з товаришами, чи на лижвах у горах. Він волів гроші дати на морозиво та різні солодощі, ніж на книжку. Юрко показався справді послушним наказам Валуєва. Розмова з Василем, хоч і не була приємна йому, все-таки змусила його застановитись над тим і серйозно взятись до діла.

Вкінці Юрко перепросив брата Василя за те, що назвав його Валуєвом, бо ж це справді дуже образливе.

Отже, дорогі читачі сумівки-сумівці, — замало є заспівати гарно на українській святочній академії, заграти на піяніно чи задеклямувати, коли ми не вживаємо української мови,

не читаємо українських книжок, не пишемо по-українському. Починайте від «Крилатих», читайте їх «від дошки до дошки» і напишіть нам як вони вам подобаються.

Крилаті, вересень, 1976 р.

ДОРОГИЙ ПЛАЩ

Галя дістала від батька 150 марок на купівлю нового плаща. Старий плащ був так проношений, що вона соромилась виходити в нім до міста. Пішла з подругою Іркою купувати. Зайшли спершу у відділ де були найкращі та найдорожчі плащі. Галя примірює плащ, але ціна її лякає.

Можна б дорожчий купити на сплату, але треба виказки, що має якусь працю. Не було ради. . .

Пішли в куточок, де найдешевші плащі. Прикро було їх приміряти після огляду найкращих, але годі! Купили бідненький. При касі відібрали торбу з плащем і спішать додому, бо вже пізна пора, крамниці замикають.

Вдома хоче Галя приміряти новий плащ, витягає з торби. Боже! Що це! Та ж у торбі немає того бідного плаща, але найдорожчий, що мав би був коштувати около 500 марок. Видно в касі помилилися з числами на квитах і запакували інший.

Приміряла. Якраз немовби на неї замовляли. Допасований і дорогий. Галя виглядає в ньому як княгиня Ольга на образках. Що за радість!

Та втіха коротка. Треба ж віддати плащ завтра, — каже Галя. Сьогодні вже запізно. Братік і подруга запевняють, що не треба. Це щастя від Бога для бідної дитини. Для крамниці, що має мільйонні торги це, дрібничка. Не варта над тим за-

становлятися. Плащ задержати. Тим більш, що він такий гарний для неї, як вимріяний.

Втомлена Галя пішла спати. Сниться їй, що плащ дістав голову й починає плакати. Сльози течуть по дорогій матерії і постає чорна пляма. Тих сліз щораз більше, пляма щораз поганіша. Дивний сон!

Галя роздумує. Це ж пляма сумління. Як може використовувати помилку пакуючої? Ні! Її честь на це не дозволить! Пакує плащ і йде до крамниці.

А там?! Як найдорожчу особу обнімає її пакуюча при касі, і оповідає. Вона дуже бідна. Чоловік згинув у катастрофі. Має двоє малих дітей. Рента по чоловікові дуже мала, так мусить заробляти в крамниці. Шеф вчора лютував, як прибігла пані, що купила дорогий плащ і зробила авантюру за помилку. Він сказав, що як не зверне плаща, то буде звільнена з праці. Зараз вона врятована.

Прийшов шеф. Питає, чи не хоче Галя взяти дорогий плащ на сплати. Такій дівчині, що чесно поступила, не боїться продати на рати найдорощого плаща.

Галя купила собі тим разом дорогий, гарний плащ, але він уже не плакав, чорні плями на ньому не появлялися.

Крилаті, березень, 1977 р.

НАЙМОЛОДШИЙ З БІЙЦІВ

Було це 4 листопада 1918 р. Вся Західня Україна була вже звільнена, тільки старий княжий город Перемишль залишився ще в руках австрійського уряду, а на практиці під командою польського генерала Пухальського.

Відділ нашвидкуруч зорганізованого українського війська

одержує наказ роззброїти тих «австріяків», зайняти команду і військову фортецю, де володіє ген. Пухальський. У військовому українському відділі є кількох молодих гімназистів, що вперше у своїх руках держать рушницю. Не було ще й нагоди хоч раз вистрілити.

Юркові всього шіснадцять літ. Йому припало першому йти до команди міста. В голові ще свіжі сторінки історії України, а в тому Перемишля, що 600 років перебуває в неволі. Юрко знає, що Австрія вже ні при чому. Тут панує польський генерал, який уважає Перемишль містом, що належить Польщі, яка саме тепер проголосила свою незалежність, як і Україна. Юрко спостерігає, що в кімнаті коменданта є чотири озброєні і загартовані війною вояки. Думка невпинно працює і на мить зависає між наказом і ваганням, чи дасть раду, як ворожі вояки почнуть перші стріляти. Перемагає думка прогнати окупанта, бо така воля України і її уряду. Перед очима минулі ворожі знущання над його народом, поневіряння у в'язницях, на важкій невольничій праці, грабування наземних і підземних багатств окупантом і злидні власного народу. Тепер є нагода прогнати ворога і зажити вільним, свобідним життям, що є відвіяною мрією кожного українця. І Юрко першим вскочив у кімнату, де були чотири вишколені ворожі вояки.

*

Генерал Пухальський неспокійний. Остання вістка була, що українці плянують зайняти місто Перемишль. Це ж незвичайно важливе стратегічне місце. Сюди приходить постачання польським повстанцям до Львова, де вже почалася польсько-українська війна. Це ж фортеця і її не можна віддати в руки гайдамаків. Треба поробити всі заходи забезпечення перед ворогом. Треба заалярмувати різні частини для поготівля, але. . . що це? Телефонні лінії перервані. Генералові пробіг дрож по тілі. Він привик командувати з далека від першої лінії, а тут небезпека під носом. Нагадались історичні події, що кривавим шляхом визначували взаємновідносини між Польщею і Україною. Козацтво. . . , гайдамаччи-

6459/13

на. . . Біля нього двох адьютантів з пістолями і один озброєний вояк-вістун. В місті чути постріли. Нарешті по сходах почулися кроки кількох людей — це певно хтось із залоги післав для його охорони один відділ.

Без попередження відчинились двері, а в них кількох молодих хлопців з рушницями. «Скласти зброю! Руки вгору!» Сон це, чи дійсність? Генерал не вірить своїм очам, він пан життя і смерти має виконати наказ такого «молокососа»? Блідість покрила лице генерала і тільки за повтореним рішучим наказом, від якого не було відклику, він поклав свій револьвер і підніс руки вгору. Тим часом хлопці справились з адьютантами і вістуном, відбираючи від них зброю та примушуючи стояти з руками до гори.

Юрко святочно з притиском і полегшою сказав:
«Нарешті остання твердиня, Перемишль, прилучена до України. Від тепер наша Україна — вільна від окупантів».

Хотів ще щось сказати, але зворушення стиснуло йому горло і взяло верх над удаваним спокоєм та володінням над нервами. Сльози радости злетіли на долівку. Хотів їх обтерти, але не було зручно та й ворога треба було тримати під баґнетом аж до приходу підкріплення та зміни наказу. Крізь вікно кімнати Юрко запримітив, що на ратуші Перемишля замаяв синьо-жовтий прапор. Хотілось кричати на весь світ: Україна вільна, а в ній наше місто Перемишль!

З того часу Юрко й його друзі стали справжніми вояками Української Галицької Армії (УГА), що вславилася в незчисленних боях з ворогами України, спочатку Західньої, а відтак соборної, що заіснувала в висліді Акту 22 січня 1919 року. Їхня відвага і бойовий гарт нічим не відрязнявся від вояків, що провели довгі роки серед воєнної хуртовини. Вони навіть були, як сказав після одного бою сотенний: «наймолодші, але найкращі».

(*Крилаті*, листопад 1977 року)

Полк. Євген РЕН
Підст. Семен ЛАВРУШКА

БЕЗМЕЖЖЯ БРЕХНІ

У Київському видавництві «Наукова Думка» вийшла друком 1976 року, монографія К.Є. Дмитрука п. н. «Під штандартами реакції і фашизму». Праця Дмитрука це один суцільний пасквіль на українські Церкви, їхніх Ієрархів, на українських націоналістів, ОУН, УПА І УД УНА, й взагалі на українське патріотичне громадянство в діяспорі . Брехливо й лайливо змалював К.Є. Дмитрук у своїй книжці українські Леґіони «Роляндi Нахтіґаль». Звичайно на нікчемну і пасквільну писанину такого характеру не відповідається. Проте леґіонери вирішили дати відсіч борзописцеві Дмитруку та спростувати інсинуації на обидва Леґіони, що ними так і рясніє писанина Дмитрука. На прохання вищеназваних учасників ДУН поміщуємо їхній матеріял.

Редакція

*

Большевики найбільше ненавидять ідейних людей. Навіть своїх таки комуністів, вони знищили, просунувшися вглиб Европи в часі другої світової війни. Ненавидять вони і великих авторитетів. Тому читаючи нікчемну писанину К.Є. Дмитрука, бачимо що він з лютою ненавистю накидається на сл. пам. Слугу Божого Митрополита Андрея. На стор. 36 він пише, що: «Шептицький мав проголосити: « . . .Український націоналізм мусить бути приготовлений на всякі засоби боротьби з комунізмом, не виключаючи масової фізичної екстернації, хоч би й жертвою мільйонів людських фізичних екзистенцій». І далі на стор. 37: «Той же Митрополит сказав: «Де треба, дійте молитвою, а де — рубайте мечем, — наставляв владика». . . Стор. 117: «Шептицький допомагав у мобілі-

зації молоді в дивізію». Стор. 134: «Шептицький неодноразово звертався до Гітлера, Франка і т. д. з проханням поповнити гарматнім м'ясом». . .

Немає потреби виписувати ще більше таких брехливих Дмитрукових цитат. У багатьох місцях своєї писанини він подає «джерела» навіть на дрібничкові події і справи, але пишучи брехливо про митрополита Андрея не наводить «джерел», бо ж їх нема. Хто повірив би, що так міг висловлюватися митрополит, звертатися до Гітлера й т. ін?

З черги Дмитрук нападає брехливо на Блаженнішого Патріярха Йосифа. На сторінках 28 і 319 Дмитрук пише, що Ватикан дав у 1947-1967 роках, один мільйон долярів на діяльність Українського Християнського Руху. Не забуває полаяти Папу Пія XI, а про Блаженнішого Патріярха пише, що «Він (тобто Патріярх), безуспішно домагається повернення до холодної війни, пропонує наступальну визвольну політику, яка б привела до реставрації в Україні капіталістичних порядків». . . Тут Дмитрук не подає зовсім ніяких «джерел». Пише (стор. 350), що Блаженніший симпатизував з «нацистами», а водночас пише, що рабін М. Вишоград хвалить Юр, митрополита Шептицького і Блаженнішого за рятунок жидів. При тому вже наводить дату — 10.6.1973 р.

Дмитрук нападає мокрим рядном на всіх Владик Української Греко-Католицької Церкви в Західній Україні, але найбільше розписується злосливо про Владику Хомишина. Пише на стор. 37, що «ОУН очолював Хомишин». Немає ніяких джерел такого діяння Владики Хомишина. Наводить, що Владика Хомишин мав заборонити людям збирати гриби в його лісах. Одному біднякові, що збирав хмиз у лісі сторожі запалили цей хмиз на плечах. Немає при тому ніяких джерел, хто це був, де таке трапилося? Чи були якісь згадки про те у пресі? Хочемо відмітити, що Владика Хомишин парцелював свої маєтки між людей, а це мало неабияке значеня для наших селян, бо ж польська влада забороняла парцелювати землю для українців. Прибувши до Станіславова (тепер Івано-Франківське) він негайно розпочав проводити місії по цілій дієцезії. Проповідував самий усюди. До студентів теоло-

гії говорив щодня т. зв. «точки». Застав у своїй дієцезії один чоловічий монастир і п'ять жіночих, а вже 1935 року (після 31 року свого єпископства) були в його дієцезії сім чоловічих монастирів, 34 жіночих, 26 домів Сестер-Слежебниць. Вони вели також приватні народні школи. Навіть вже в поважному віці Владика виголошував проповіді. Ще за часів австро-угорського панування Владика Хомишин одержав у подарунку, він цісарського намісника пару буланих коней. Він продав їх, а гроші передав на потреби Церкви. Засновував також сиротинці (Подає про це «Альманах Станиславівщини», стор. 73, 93).

Про всіх інших Владик УКЦеркви пише Дмитрук, що вони були заарештовані та призналися до вини у своїй «дії» проти СССР: « . . .1.3.1946 року на слідстві арештовані Владики — Сліпий, Будко, Хомишин, Лятишевський визнали себе винними в проведенні ворожої діяльности проти СССР». Але Дмитрук не подає коротко, де відбувся процес, хто судив, які свідки виступали, чи суд був явний чи закритий, проти кого «діяли ворожо Владики — чи проти УРСР чи СССР?

Уся ця писанина навіть на юридичні відносини в СССР виглядає на зовсім брехливі закиди.

Якоюсь несамовитою ненавистю пише Дмитрук про пок. о. митрата В. Лабу. На стор. 159 пише він таке: « . . .Здається, що навіть земля повинна була розступитись і поглинути уніятських боговідступників, коли В. Лаба, Л. Лещинський та інші привели дивізійників до «присяги». Чомусь лише Дмитрук не пише коли відбулась присяга, кому присягали дивізійники. Проте земля таки розступилася, але в іншому місці, а саме коло Надвірної, де НКВД втікаючи помордував невинних людей, розбиваючи їм голови, навіть і тим, що були офіційно звільнені з в'язниці і мали на це посвідки від НКВД. Повбивавши невинні жертви, вони кваплячись присипали їх недбало землею і вона таки розступилася. Дощ змив пісок, і треба було щераз хоронити невинні жертви. Після втечі московських горлорізів урочисто похоронили 112 замордованих жертв. На похорон зійшлися було около 20,000 людей. Та ще теж розступилася земля в Катиню, де НКВД виморду-

вав тисячі польських офіцерів. Вони ж навіть не воювали з большевиками й нічим не провинилися супроти СССР. Чи це не скрайній бандитизм? Було б добре, щоб Дмитрук не забував про великий Катинь, і про малий Катинь біля Надвірної та про тисячі помордованих невинних жертв у в'язницях Західньої України при втечі большевиків. А ще й не повинен забути більше десяти тисяч помордованих в'язнів у Вінниці. Їх не помордували «українські буржуазні націоналісти», але кривавий НКВД.

Пише Дмитрук теж про якийсь занепад релігії (Ст. 75). Ось що він знайшов у пресі. Цитата: «Заник релігії в недалекому майбутньому». Мало того. Він нібито знайшов таке в часописі «Християнський Голос», і навіть подає дату — 27.1.1974 р. Зовсім дивно, бо ж ми читаємо цей тижневик, і не могли ніяк знайти чогось подібного. Та й ніколи не було такого написаного, в тому тижневику. Пише Дмитрук далі, що на 984 священиків у Львівській дієцезії були аж «1600 інформаторів». Управді подає, що це разом із монахами. Виглядає, що монахи писали самі на себе доноси за те, що моляться у своїх келіях. Насправді Дмитрук подав, що донощиків було більше як було священиків у тій дієцезії. Здорово пробрехався.

Не забув Дмитрук і про Владику Платона в Західній Німеччині. Закидає йому, що Владика поважився побудувати катедру в Мюнхені за три мільйони німецьких марок. Над цим Дмитрук вельми боліє, і тут же пише неправду: «Три мільйони було потрібно єпископові П. Корнеляку на будову уніятського храму і резиденції єпископа в Мюнхені»... (Стор. 362). Всім відомо, що Владика Платон побудував катедру і культурний центр для мирян, а для себе він має житловий дім зовсім в іншому місці, і ніякої резиденції для себе він не будував при катедрі.

Три найстарші віком українські громадяни і стажем громадської праці і заслужені для УКЦеркви одержали від Папи на прохання Владики Платона гідність «Командора Лицаря». Така почесть вельми дратує Дмитрука і він їх називає по-своєму: «фашистами, шпигунами і буржуазними націоналістами» (Ст. 368).

Всеч. о. О. Дурбак був капеляном у Леґіоні. Перебував у штабі й ніколи не їздив із сотнями. Одного разу коли він пішов на прохід на нього напав лютий собака. Священик вистрелив у собаку, не попав, а собака наляканий втік. Священик ховаючи пістолю у кобуру призабув, що пістоля не забезпечена й пострілив себе в стегно. Оце була вся його військова діяльність. А Дмитрук пише, що о. Дурбак брав безпосередню участь у знищенні десятків білоруських міст і сіл, у кривавих екзекуціях проти мирного населення — білорусів, поляків, росіян» (Ст. 351).

Бідкається Дмитрук вельми над вивозом українців на примусову працю до Німеччини в часі війни. Чомусь помимо великої шумливої пропаґанди зі сторони большевиків ці «невільники» не захотіли вертати до совєтського раю». Залишившись на чужині вони тепер помагають своїм рідним, посилаючи їм посилки до того ж «раю». Чи відомо Дмитруку, як багато робітників виїжджає з України в часі миру? Є села, в яких майже немає чоловіків. Скільки невільників вивезено з України в Сибір, до копалень? Скільки карається невинних жертв московського терору в концтаборах «найдемократичнішої держави світу?». Про те Дмитрук мовчить. Проливає він при тому теж крокодилячі сльози над голодом у Галичині в часі війни. Голод був, це правда, але викликаний природною стихією, менше окупантом. Але знищення мільйонів українців у 1932-1933 роках було зроблине зумисне і спляноване кровожадним Сталіном та його клікою, щоб винищити українське селянство, відоме з його спротиву проти большевивької влади в Україні.

На ст. 74 пише Дмитрук, що «кривавий батальйон «Нахтіґаль» на чолі з Оберлендером, Шухевичом, капеляном Гриньохом кинулись по благословення, і благословлення бандити з розділу Шухевича одержали». Що це не були ніякі «бандити» доказано вже на розправі в німецькому суді, коли було намагання усунути з посту міністра Оберлендера. Тоді доказано свідками і документацією брехливість такого закиду, що діялось двадцять років тому. Опісля знайшовся виновник, чужинець відповідальний за злочини у Львові. Дми-

трук безсоромно побріхує та ще й прикриває свою брехню нібито цитатами з книжки Панківського. «Від держави до комітету» (Ст. 76). Пише Дмитрук: «Про це розповідав Панківський у книзі». Дмитрук знає, що з Панківським була велика полеміка й що його закиди опрокинув був Голова ЗЧ ОУН Ярослав Стецько. Але вже і в тому закиді Дмитрука є неправда. На ст. 75 він подає, що у Львові замордовано 70 відомих діячів науки. На ст. 86 подає, що в тому ж Львові було розстріляно понад 800 осіб, а на ст. 78 знову подає, що розстріляно «близько 800 чоловік». Чи ці розстріляні були інтеліґенція чи інші, не подає, як також не подає ніяких джерел, бо їх немає. При тому Дмитрук знову призабув про третій «Катинь» таки у Львові, коли-то ночами перед своєю втечею зі Львова НКВД розстрілював сотні в'язнів різної національности. У в'язничних підвалах знайшов Шухевич змасакрованого трупа свого брата. Хіба ж Шухевич не розстрілював свого брата?!» Вояки українських Леґіонів «Нахтіґаля» і «Ролянда», прибуваючи до різних міст, знаходили всюди помордовані жертви НКВДівського жахливого терору. Дмитрук називає леґіонерів «бандитами». Ці «бандити» пильнували мостів на Білорусі та боронилися від нападів большевицьких партизанів у цивільній одежі. Отже партизани без уніформи це «військо», а леґіонери в уніформах це «бандити». Цікава логіка. Большевицькі партизани заміновували шляхи й поля й від мін гинули таки їхні рідні та Богу духа винні мирні громадяни. Партизани стріляли в лісах із засідки, підпалювали доми та казарми в яких квартирували леґіонери. Чи це не був «бандитизм?»...

В документації виданій Олександром Фішером, про воєнні конференції великої трійки в Тегерані, Ялті і Потсдамі, є записано докладні слова кожного з тих трьох, що керували тоді долею світу. Книжка, в якій зібрано ці документи і дозволено їх опублікувати має таку цікаву сторінку:

Стор. 287

«Дня 22.7.1945 року, на конференції у Потсдамі, «совєтська делеґація в Потсдамі заявляє (Сталін), що в Цезен-

таніко в таборі англійської контролі ч.5 є переважно українці і спочатку було менше, а зараз є 10,000. . . склад старшинський визначений головно з бувших Петлюри-людей, які мали передше командні пости в німецькій армії».

Черчіль: «Ми вітаємо всяке спостереження, що ви робите. Я зажадаю телеграфічно особливого звіту в тій справі. Можливо, що там перебувають поляки».

Сталін: «Ні. Там є лише українці, совєтські громадяни».

На черговому засіданні Черчіль подає вияснення:

«Є там дійсно 10,000 осіб. Про це подає совєтська місія в Римі. Вона має вільний вхід до табору. Там у більшості є українці, але ніякі совєтські громадяни. Там є також частина поляків, що були в Польщі від 1939 року. Ці 10,000 піддалися, і є повною мілітарною частиною, а для господарчих потреб ми залишили її під командою власних старшин. Будемо раді, як генерал Ґоліков передасть свої скарги маршалові Александрові».

(Стор. 318).

Сталін: «Я уважаю цю справу полагодженою».

Отже, щоб дістати дивізійників у свої руки, совєтчики запевняли Черчіля, що там усі «петлюрівці». Теперки Дмитрук пише, що не було ніяких петлюрівців, і вони навіть не відповіли на письмо. Черчіль раніше пізнав вартість большевицьких запевнень, документації і крутійства.

Дмитруку «розпадається земля» з обурення, що Дивізія присягала (Ст. 159). Так присягала на вірність Україні. Носила українські відзнаки. Добровольців зголосилися відразу 80,000 чоловік. Це не були «бандити», але були добровольці. Здавали собі справу, що як не підуть воювати проти СССР, то їх захопить совєтська армія і пожене воювати за Московію. Так і було. Большевики гнали на фронт наших людей навіть у цивільному одязі, без зброї. Гнали їх на певну загибіль. Про це пише й письменник Гончар у своєму «Соборі». «У домашньому й кинуто було їх на Дніпро. Діти побачили, що на фронт відправили у ночі. І враз аж змоторошніли від страшної догадки: таж то вони! Батьки наші! Полягли!».

Та не йдеться, що було важливіше, але що було бажання здобути власну державу, а не паперову державу в якій господарить москаль. Це знає і того був свідомий кожний вояк Дивізії. Можна війну програти, але не втратити ідеї. Так і сталося. Тому й лютує Дмитрук, що тією ідеєю живуть і далі чесні українці, і продовжують змагатися за визволення України з-під московської займанщини.

Пише Дмитрук, що ОУН погодилася, щоб німці мали 50-літній протекторат над Україною. Більшого безглуздя годі було написати. Завіщо ж тоді боролася ОУН і УПА проти німців і большевиків?! Чомусь Дмитрук пише якнайменше про УПА у своєму пасквілю? Чи не тому, що вона вже занадто відома, чи тому, що завдала великих втрат ворогові? Чи може тому, що її підтримував український народ. Лев Шанковський пише в «Альманаху» Станиславівської землі, що «УПА була феноменом не тільки в історії українського народу, але і в історії світу» (Ст. 165).

Й справді, феноменом була єдність УПА з народом. Це був саме той елемент ідейно-моральної сили, що вможливив збройну боротьбу УПА і підпілля ОУН впродовж довгих років, незважаючи на незвичайно важкі умовини тієї боротьби. Тому й стала широковідомою УПА в цілому СССР. Тому й важко вже сьогодні «препарувати фальшиві докази чи документацію» про УПА. Воїни УПА були борцями за вільну Україну. Тому й карається син сл. пам. генерал-хорунжого Тараса Чупринки молодий Юрій у московських в'язницях і концтаборах за вірність ідеї, за яку боровся і згинув його великий батько. Мабуть, тому й Дмитрук не має відваги пасквілити УПА і ОУН.

Чому Дмитрик написав таку пасквільну книжку? Про це він прозрадився у вступних і останніх рядках своєї писанини. На вступі він пише, що: «До пережитків минулого, несумнівних з комуністичною мораллю, безумовно, відносяться і релігійні пересуди і реакційна клерикальська ідеологія, з якою комуністична партія віддавна веде безкомпромісову боротьбу». І далі: «Утвердження комуністичної моралі вимагає також систематичної і наполегливої роботи по атеїстичному ви-

хованню населення, непримиренного ставлення до релігійних забобонів» (З мат. XXV з'їзду компартії України 1976 р.).

Отже ще не знищене все «релігійне, забобонне», й треба далі з тими «пересудами» боротися. У закінченні Дмитрук пише ще більш цікавіше: «Переважна більшість зарубіжних українців не підтримує авантюристичні і антиряданські акції уніято-оунівських реакціонерів, все більш цікавиться питанням нашого народу».

«Але з другого боку, ідейне протиборство двох систем стає більш активним, імперіялістична пропаґанда більше витонченою», і далі «все це вимагає від ряданських людей високої пильности і непримиренности буржуазних націоналістів і реакційних релігійних організацій» (Брежнєв ст. 381).

Нав'язуючись до слів свого «вождя», Дмитрук тут же продовжує: «Тому, ми прагнемо, щоб усі парт-організації підвищували політичну пильність наших людей, давали рішучу відсіч будь-яким проявам ворожої ідеології, в тому числі українського буржуазного націоналізму і сіонізму з усією непримиренністю виступали проти обивательських настроїв, аполітичності, релігійних пережитків у свідомості людей». . .

Після 50 років завзятої боротьби з вірою в Україні й в цілому СССР, відроджується релігія. Люди, а головно молодь починає горнутися до Бога. Шукає в релігії духовної розради. Це признає і преса, яка б'є на сполох, затривожена зростом релігійности у невільничій імперії.

Тому й в Україні появилася книжка Дмитрука як один із засобів боротьби з українським минулим, щоб знеславити українське історичне минуле, спаплюжити борців за волю назвати їх «бандитами», щоб назвати Українські Церкви реакційними носіями релігійних пережитків, щоб представити в найчорнішому і брехливому світлі обидва Леґіони, ОУН, УПА, Дивізію і все українське вояцтво, щоб іще раз дихнути гаспидом на свідоме українське громадянство, яке поза межами України підтримує визвольну боротьбу нашого народу.

Проте даремні намагання ворога та його вірного слуги Дмитрука. Бо правда України таке переможе.

Брехною можеш зайти далеко Дмитруче але назад не повернешся!

Джерела:

Альманах Станислова і Станиславівської Землі. Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен, 1975.

Бучаччина. НТШ. Том XXVII. 1972 р.

W walce o utrwalenie wladzy ludowej w Polsce 1944-47. Ministerstwo Obrony Narod. Warszawa, 1964.

Дзвони. Літературно-науковий журнал. Видання УКУ. Ч. 2 (101) 1977 р.

Дружини Українських Націоналістів. ОУН-ДУН у 1941-1942 рр. Євген Побігущий. Наша Книгозбірня. Ч. 13. 1953.

Духовне вогнище на скитальщині. Орест Ф. Купранець, ЧСВВ. Записки ЧСВВ. Секція I. Серія II. Рим — Торонто, 1975.

История великой отечественной войни Советского Союза 1941-1945. Военное Издательство Министерства Оборони СССР. Том 3. Москва, 1961.

Невидимі Стигмати. Мілена Рудницька. Рим — Мюнхен — Філядельфія, 1971.

Собор. Олесь Гончар. Ряданський Письменник. Київ, 1968.

Українська Дивізія Галичина. Вольф-Дітріх Гайке. НТШ. Том 188. Торонто — Париж — Мюнхен, 1970.

Teheran, Jalta, Potsdam. Die sowjetische Protokolle von den Kriegskonferenzen der "Großen Drei." Herausgaben und eingeleitt von A. Fischer Verlag Wissenschaft und Politik. Köln, 1968.

(*Українська Думка*, ч. 7-9 (1608-1611)
16 лютого — 9 березня 1978)

НАШ ПЕРШИЙ ТЕАТР

В місяці березні приходять на гадку спомини з юніх літ, які я з приємністю порівнюю до теперішніх святкувань Шевченківських роковин і свят.

Було це перед першою світовою війною в Західній Україні. Нас були вдома восьмеро дітей, повних енергії і охочих до гри й забави. До міста були три кілометри віддалі але ходити

доводилося пішком, бо не було тоді ні автобусів ні інших середників. У місті можна було часом бачити неозвучне кіно, а театру не було. Та ми про театр уже знали і вирішили самі його створити.

Нарада тривала недовго і ми приступили до діла. Було це саме в роковини Шевченка і ми хотіли особливо його вшанувати. Найстарша сестра написала нам «сценку», як Тарас ходив шукати стовпів, що «підпирають небо».

Нас більш ніщо не цікавило так, як гра тієї п'єски. Навіть кролики, яких ми любили доглядати вже нас не цікавили. Театральною залею була наша дитяча кімната, яких п'ять метрів завширки і така ж за довга. Для сцени ми виділили більшу частину залі, а меншу залишили для «публіки», бо і так на багатьох присутніх ми не розраховували. Сцену зробили ми з двох столів, а тому, що один з них був нижчий, то часто «артисти» спотикалися і падали. Ролей не потрібно було писати, бо менші не вміли читати, а ми більші користали з оригіналу.

Довго ми обговорювали справу участи в постановці, і з батьками домовилися, що запросимо тільки нашого учителя, батьків і старших брата та сестру так, що глядачів були п'ять а «артистів» шестеро.

Сцена була для нас вистачаюча, заслона з простирал, декорація з коців, бо Шевченко напевно йшов «до стовпів» у похмурий день, то неба не було видно. Як було написано, Тарас далеко не зайшов, а до того ще спотикнувся об вищий стіл і повалився втомлений на землю. Всі глядачі хвалили 6-літнього «артиста», що добре зіграв ролю Тараса. Оплески були слабі, бо, що можуть бути за оплески десяти рук? Та це не означало, що ми зле грали — навпаки.

Це свято мало для нас дуже велике значення, бо в нас назріла думка, що як тільки підростемо, то напевно зорганізуємо справжній театр, що буде славний на ціле наше село, де гратимемо дійсно «поважні п'єси», оперети тощо. Так незабаром і сталося. Прийшла перша світова війна і наш батько пішов на війну. Ми були вже більші й мали більше відваги, щоб оснувати театральний гурток.

Ми взялися до історичної п'єси «Невольник», придбали справжні декорації, одяг. Ролі розписували олівцем, бо друкарських машинок ще не було. За театральну залю ми вибрали клуню, вдекорували її, а за світло правила свічка, яку на зміну держали ті, що перебували за кулісами. При такій зміні свічкаря, свічка впала в солому й ми ледве врятували клуню від пожежі. Одяг ми позичили в повітовім місті, а шмінками була шкільна крейда. Козацькі вуса були роблені з кукурудзовиння і то не гірш правдивих, шаблі з дерева покритого станіолею. Постановка була вже на певному рівні, а глядачів уже багато більше, як «артистів», бо понад сотню. Треба було подивляти також наших хлопців і дівчат, що по цілоденній важкій праці приходили вечорами на двогодинні проби, а вранці вже о шостій годині мусіли починати працю на господарці. Дехто мусів і через річку бристи, бо моста в нас не було.

Сцена мала для нас якесь особливе значення, і ми вичували, що ми є потрібні для громади, що сцена нам щось дає, а ми даємо людям. Ми не розуміли чому нам так хотілося ще і ще грати, але ми відчували, що ті п'єси вчать нас історії, мови, літератури. Це була наша справжня не суботня, а недільна школа. Коли ж прийшов час Визвольних Змагань у 1918 році, то всі хлопці з «артистів» були вояками Галицької Армії, а мирний театр перетворився на воєнний, тому-то війну звичайно називають «воєнним театром».

Ми переконалися, що коли молода людина має охоту і запал, то й ініціятива знайдеться і витривалість, щоб доконувати небувалі речі. Тоді зі старої панчохи робиться перуку, вуси з кукурудзовиння, електрику зі свічки і т. д. Особливо в таких часах коли молодь не мала змоги одержувати, чи позичати добрих книжок, чи вчитися в рідній школі, користати з кіно чи телевізії. Самодіяльний театр був тоді для нас школою самовиховання. Ми переживали минуле України, граючи ролі козаків, ми вживалися в ту атмосферу боротьби, плекали в собі завзяття і горіли вогнем любови до України, а також плекали в собі чесноти правдивої любови між собою що мала бути завжди чиста, вірна і незмінна. Такі самодіяльні

драматичні гуртки поширювалися по всіх місцевостях України, і ворог нераз робив перешкоди, щоб спинити цей природний рух нашої молоді до театрального мистецтва на службі української ідеї.

Ці згадки про минуле дуже часто дають до призадуми, чи варто було б і тепер плекати цей рід мистецтва, що й самовиховує і приносить здорову розвагу та скріплює морально громаду. Це тим більше, що під цю пору не бракує добрих актуальних п'єс, існують чудові домівки і театральні залі. А яка це була б велика заохота для наших найменших, що пробували б собі ставити свій «театр», як це ми колись пробували грати з нагоди шевченківського свята. Й яка прекрасна нагода вивчати українську мову, яка при вивченні роль під керівництвом режисера мусить бути чистою і співучою, як ранішня роса і як спів соловейка. Це була б також велика полегша для молодих виховників, бо їх вихованки не тільки вивчали б сказане, але й переживали б, як артисти свої ролі борців за український ідеал.

(*Крилаті*, березень, 1978 р.)

НАША КНИЖКА

Що в нас мало, а то й зовсім не читають книжок, відома справа. Того факту не треба доказувати та бавитися в статистику. Коли ж візьмемо німців, то в 1975 р., в самому Мюнхені в 46 публічних бібліотеках були визичені 6.2 мільйонів книжок. Читач випозичував щомісячно 4-5 книжок.

У днях від 20-24 липня 1978 р., в Кенінґштайні, де саме відбувся конґрес «Кірхе ін нот» (Церквав потребі) під кличем «Свобода релігії — це наріжний камінь людського існування!», була влаштована виставка української книжки. Учасників згаданого конґресу були 450 осіб із 30 різних націо-

нальностей, з Европи, Африки та В'єтнаму. З українців були десять осіб. При виставці сидів один 77-літній чоловік бо не було кому його заступити. Тоді зголосилися самі йому до помочі, полька, праправнучка короля Понятовського, німкеня Беаті Шіллер і білоруський полковник Гох. Українську виставку книжок оглянули приблизно 300 осіб. Купили деякі книжки, цікавилися нашими виданнями. Були теж наші книжки в перекладі на німецьку мову. Загально виставка налічувала приблизно 1000 книжок і мала успіх.

Насувається питання, що робити, щоб збільшити почитність нашої книжки?

На нашу думку дія повинна проходити в двох аспектах:

а) інакше виховувати нове покоління, тобто плекати змалечку зацікавлення книжечкою;

б) працювати, щоб викликати зацікавлення в тих, що вже мають власну волю і виховання, але замало цікавляться книжкою.

Друга дія є найважливіша. Дитину треба навчити читати ще в часі дошкілля. Вона мусить навчитися читати, як у виді забави, так, щоб її тягнуло до книжки. Треба при тому зачитувати їй найцікавіші уривки з казок, щоб її зацікавити. Трилітню дитину можна вчити читати довше як пів години щодня. Дуже важливо підібрати для неї найкращі книжки для наших найменших, щоб вони були з кольоровими образками на гарному папері.

Таке перше власне читання дитини є для неї переживанням іспиту зрілости. Треба її похвалити й заохочувати читати постійно, так, щоб це перейшло в неї у звичку, яка буде закріплюватися, залежно від дальшої нашої опіки. Коли дитина прийде вже до чужої школи, то чужа книжка буде для неї менше цікавою і буде труднішою до читання, як це буває з нашими дітьми, котрі наперед опанували чужу мову, а тепер їм трудніше вивчити українську мову.

В тій другій дії є важливим приклад батьків і виховників.

Діти повинні бачити батьків не постійно при футболі чи телевізорі, але при книжці. Батьки знають, що їхні діти лю-

блять найбільше, щоб їм розказувати, і повинні про це говорити з дітьми, так, щоб це перейшло в привичку. В кожній хаті повинні бути дві бібліотеки. Одна дитяча і для молоді, а друга для старших. Звичайно, не в найдальшому кутку кімнати, але на видному місці, щоб книжки звертали на себе постійну увагу дитини. Для дітей повинен бути обмежений час глядіти в телевізор. Треба доглянути, щоб діти також читали молитовники в церкві. Коли виправляємо дитину на прогулянку, даймо їй також книжечку — духовний харч. Одна дівчинка із Штутґарту писала в газеті, що як їде на вакації бере повний наплечник книжок, бо «коли дощітиме, то шкода втрачати часу, як є цікаві книжки». Даймо дітям замість різних вибагливих подарунків із різних нагод цікаву книжку. Влаштовуймо виставки книжок. Влаштовуймо добре підготовані змагання в читанні книжок. Відбуваймо наради різних наших громадських і культурно-освітніх організацій та виховних, щоб продумати різні методи почитности української книжки й преси. Потрібні доповіді з підготованими дискусіями по питанні читання книжок і преси. Потрібно організувати конференції у тій справи. Потрібні дописи, заклики. Було б доцільно найстаршим дружинникам молодечих організацій відвідати з книжками українські родини й домогтися продати чи випозичити на обмежений час кілька книжок. При такій нагоді буде можливість провести розмову на тему почитности української книжки. Треба в Школах Українознавства вивісити відповідні цитати — кличі про читання книжок. Напр., Шевченка. «Учітися, брати мої», Івана Франка: «Книга морська глибина». Влаштовувати культурні вечори з виступами молоді, яка повинна читати різні уривки. Звичайно короткі.

Це такі, на нашу думку загальні поради, що стосуються другої дії — праці в аспекті викликання зацікавлення українською книжкою всіх-тих, а головно в молоді, що замало цікавиться книжкою.

(*Українська Думка* ч. 39 (1640) 28.9.1978)

6459/11

МОЯ ПОЇЗДКА ДО АНГЛІЇ

Головна Управа Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії запросила мене приїхати до тієї країни та відвідати Відділи ОбВУ, виголошуючи доповідь про 60-ліття Листопадового Чину й 35-ліття постання І УД УНА.

Мою поїздку я здійснив в осінньому часі, тобто від 28 жовтня до 26 листопада 1978 року, відвідавши 22 Відділи ОбВУ. На жаль, не мав я можливостей з уваги на обмежений час, відвідати всі клітини ОбВУ, цієї найбільшої української комбатантської організації у вільному світі. Проте відвідини 22 українських громад дали мені чи не повний образ українського організованого життя у Великій Британії. Мені довелося побувати продовж минулих років у вісьмох країнах, де проживають українці, однак ніде я не бачив такої організованості та щирості як серед українського громадянства у Великій Британії. Всюди відбувається багато різних імпрез. Молодь весь час занята всякою виховною і культурно-освітньою працею. Зауважив я, що багато молодих грають на різних музичних інструментах, і батьки не жаліють грошей на науку співу, музики чи танців. Культурно відбуваються товариські і танцювальні забави. У домах Відділів СУБ є бібліотеки. Подекуди навіть доволі великі. В родинних домах красуються святі ікони, різьби, хрести, портрети українських державних мужів і героїв. Багато всюди вишиваних рушників, подушок та іншого мистецького вишивання.

Цікавився я українським шкільництвом, яке також добре й дбайливо зорганізоване. В Ноттінґгамі наприклад Школа Українознавства має десять кляс і 15 учителів. У інших громадах Школи Українознавства меншеклясові. Зауважується помітне зменшення численності шкільної дітвори. У клясах усюди карти, різні написи, схеми, що й свідчить про дбайливість керівників шкіл. Ведеться велика праця над заохочуванням дітей плекати українську мову. всюди виписані в тій справі кличі, заохоти, пригадки, щоб шанувати й плекати українську мову.

Церкви гарно прикрашені вишивками. На Богослужбах повно вірних, що свідчить про побожність наших людей.

В часі моєї поїздки по терені мав я нагоду відвідати велике наше підприємство «Нову Фортуну» в Олдгамі, що є неабияким досягненням у такій промислово-торговельній країні як Велика Британія, де існує сильний внутрішній конкуренційний ринок.

Відвідав я також і сумівську оселю Тарасівку і Кобзарівку — оселю пенсіонерів. Прекрасна околиця й чудово влаштований дім у якому спокійно й вигідно доживають свого віку українські пенсіонери під дбайливим піклуванням персоналу оселі, що нею завідує адміністратор і громадський діяч Михайло Гринюк. Зробив я висновок, що місце на приют для пенсіонерів не могло бути краще підібране. Мав я доповідь — гутірку в Кобзарівці й при тій нагоді старі вояки згадували свої давні вояцькі пригоди.

Крім доповідей у громадах, котрі відбувалися також і в звичайні робочі дні й на які приходили завжди багато слухачів, я мав шану виступати зі святковим словом на відзначення 60-ліття Листопадового Чину, що відбулося в Лондоні, в неділю, 5 листопада, а також брав участь в окружній святковій імпрезі в Лестері присвяченій відзначенні 35-ліття постання І УД УНА, в часі якої Головна Управа ОбВУ нагородила мене медалею — почесним відзначенням ОбВУ. Тоді також одержали медалі побр. Михайло Татарчук і побр. Михайло Прихідний. Довелось мені побувати також при нагоді відвідин наших громад на пробах хорів, оркестр і танцювальних груп у яких працює головно молодь і цікавиться тими ділянками українського мистецтва.

Вперше в моєму житті я мав нагоду бачити велику ферму-годівлю хутрових звірят, що її має п. Севрій Левко в Брадфорді. Приблизно 3,000 хутрових звірят. Влаштування ферми доволі просте, годівля дешева, а прибуток непоганий, зокрема з так званих срібних лисиць.

У моїй доповіді я намагався схарактеризувати дійсний стан молодої української західньоукраїнської держави, початки її постання в 1918 р. та величезні труднощі, як внутрішнього

так і зовнішнього характеру. Арґументації подавав я на основі багатої літератури, а також і на основі власних переживань і спостерігань, як учасник листопадових подій і Визвольних Змагань. Говорив я теж про продовжування визвольної боротьби після закінчення Визвольних Змагань, що характеризувалися чинами УВО, ОУН, постанням Карпатської України, Дружинами Українських Націоналістів, Похідними Групами УПА, УГВР, проголошенням української державности в 1941 році та безперервними процесами боротьби, яка триває по сьогодні й буде продовжуватися.

Чому й які були причини постання І УД УНА, яка була її роля у визвольній боротьбі українського народу, — це й була друга головна тема моєї доповіді, в якій я намагався об'єктивно проаналізувати положення в якому знайшлася наша нація у вирі кривавого змагу між двома імперіялізмами — брунатним і червоним, і насвітлити об'єктивно мотиви чому була потреба творити І УД УНА й чи вона себе оправдала в історичному аспекті нашої боротьби за державність. Безумовно, що ця тема як і 60-ліття Листопадового Чину викликали живе зацікавлення у слухачів, чого доказом були численні запити й дискусія.

Залишаючи терен Великої Британії з великим вдоволенням з успішної моєї об'їздки клітин ОбВУ, я водночас почуваюся до милого й приємного обов'язку висловити Головній Управі ОбВУ сердечну вояцьку подяку за запросини мене й вможливлення мені відвідин її клітин. Дякую всім Управам тих Відділів у яких я мав доповідь за щиру гостинність, догідний транспорт та піклування, що я ним утішався в усіх громадах. Моя щира подяка тим усім щирогостинним родинам, у яких мені довелось перебувати та нічлігувати. Щиро дякую п-ву Верб'юкам, п-ву Лаврушкам за їхню гостинність і допомогу в усьому. Дякую членам Головної Управи ОбВУ — пор. д-рові Святомиру М. Фостунові, хор. Петрові Кіщуку й ппор. Маріяну Д. Гайві за опрацювання пляну моєї поїздки та їхню всебічну допомогу в здійсненню цього пляну. Водночас дякую адміністраторові будинку філії УКУ в Лондоні інж. Т.І. Кудликові за помешкання, що ним я користувався в часі мого

перебування в Лондоні. Й вкінці моя подяка й признання всім побратимам кол. воякам, управам українських громадських організацій за таку взірцеву організовану громадську працю, і моє найщиріше побажання, щоб така праця й далі продовжувалася.

(*Українська Думка*, ч. 5 (1658), 1.2.1979.

ҐЕОРҐ КЕРШЕНШТАЙНЕР І УКРАЇНА

Треба дуже жалкувати, що ця рецензія появляється аж два роки піся випуску з друку книжки, яка має незвичайну вартість для кожного українського читача, особливо для науковців і учителів, своїх і чужинецьких. Вона видана німецькою мовою, — в скриптах — також українською.

Шановний автор розглянув велику працю німецького професора, що був одним з найбільших педагогів і працював у Мюнхені. Багато написав праць проф. Кершенштайнер, 30 з педагогіки. Відомі його доповіді по різних країнах, і подорожі. Він побував і в Україні. Брав активну участь у різних педагогічних з'їздах, конференціях. Багато з написаного здійснив в Україні. Іноді не подавали наші автори, що писали під його впливом, часом цитували його праці, узгляднюючи його вимоги в педагогіці.

Кершенштайнерові школи, особливо в Мюнхені, стали зразком для реорганізації шкіл у різних країнах.

Професор Г. Васькович у своїй книжці подає цікаві дані про шкільництво в Україні до 1917 р., в часі визвольної боротьби 1917-1920, і потім у перших роках большевицької окупації. Описує розвиток шкільництва під окупацією Австрії на західніх землях України.

Автор розглядає основно працю Кершенштайнера і її

вплив на наше шкільництво, чи наших педагогічних теоретиків.

У короткій рецензії годі подати бодай скорочені деякі дуже важливі дані на цю тему, що варто б знати ширшому громадянству, яке цікавиться школою й освітою.

Мало знають у світі, як виглядало нищення української культури, освіти, шкіл і мови в Україні поневоленій Росією. Ці, майже ревеляційні дані, на підставі документів, дають рівночасно багато цікавого про те, чому так мало війська виставила Україна в часі Визвольних Змагань. Тому-то ця книжка така цікава для всіх українців.

Про переслідування української мови світ не знав. Вчили в Україні за царату лише московською мовою, звеличуючи царів та Москву. В деяких школах були в клясі по 80 учнів, на дитину припадало по 71.01 м. площі. Зимою бували школи неогрівані, в клясах бракувало часто столів, таблиць.

Був цілковитий брак книжок. Над учителями було багато різної влади — педагогічної, державної, політичної, більших земельних власників і т. п. Платня вчителя становила 25 карб., то значить, що часто вчитель голодував. У тих умовах, як відважився учитель вчити дещо і по-українському, то його зараз переміщували в глухіші місцевості. Шкільний інспектор казав, щоб не вчити звідкіля береться дощ — «це ж від Бога». Треба ще додати Валуєвські укази 1863 і 1876, на підставі яких були конфісковані навіть ті книжки, що раніше їх дозволила цензура. Це був вирок смерти на українську мову. Вчителі були здебільша росіяни або іншої національности.

Спочатку була боротьба, щоб окупант визнав нашу мову, а не твердив, що це діялект. Ця важка та завзята боротьба за введення української мови до шкіл мала корисні наслідки. В Галичині українці мали пресу («Діло») від 1880 р., «Просвіту» від 1868 р., різні товариства — спортові, пожежні, господарські й фінансові. 1914 р., були сім гімназій і катедра української мови у Львівському університеті. В часі війни 1914-1918 росіяни зайняли Галичину і Буковину та понищили школи й вивезли найкращі друкарські машини.

За короткий час української державности 1918-1920 рр., велика праця наших педагогів і уряду для організування шкіл натрапляла на три великі перешкоди: брак учителів, шкільних будинків і книжок. Також часті зміни урядів утруднювали працю розбудови освіти. В справі організування шкіл програм і метод користали наші педагоги з праць Кершенштайнера, який наголошував такі педагогічні засади: В школі мусить бути рідна мова. Школи повинні бути одностайні для всіх кляс народу, релігій та села й міста. Ціль школи — підготова до життя та виховання в свідомості співдії з іншими, в праці для загального добра громадян держави. Все це досягається найкраще введенням у школах ручних робіт, що вдало провів Кершенштайнер на початку 20 ст.

Він мав на увазі ручні роботи у верстатах для праці з дерева, металю, хемічні та фізичні ляборатории, плекання ярини та квітів (особливо для дівчат чи в школі для дівчат), куховарство тощо. Цим виховується учнів у самопевності, ініціятиві, витривалості, співдії і праці не лише для себе, але і для добра інших. Лиш така школа навчає й виховує громадян, які здібні бути вояками, і в потребі боронити батьківщину від ворогів.

Подаємо лише кілька вимог педагога для орієнтації. На конґресі в Кельні він подав 18 своїх вимог. Навчання в початковій школі повинно тривати 7 років.

Кершенштайнер мав вплив на наших педагогів, і про його педагогіку писала наша преса. Варта б пригадати про невідрадний стан нашого шкільництва (не з нашої вини), що щойно 1917 р. створено в Києві першу українську гімназію.

Автор доказує, як розвиток української педагогічної думки залежний також від різних чужих впливів. Школи мають бути продовженням родинного виховання. Ручні роботи повинні бути для учнів не на те, щоб вироблювати конкуренції, але щоб заохочувати до взаємної помочі, збірної дії для загального добра. Кличем у його школах має бути: «Жити не для панування, але для служіння».

Кершенштайнер багато подорожував і був також в Україні та цікаво описав свої враження. Автор подав цікаві зістав-

лення теж Кершенштайнера з порівнянням їх з українськими педагогами, їхніми вимогами, які часом дуже подібні.

Кершенштайнер організував також доповняючі школи молоді в Мюнхені, що були незадовільними навіть у його власній державі.

Твори Кершенштайнера перекладені на різні мови. На українську мову на Наддніпрянщині їх не можна було перекладати через Валуєвський указ. У наших виданнях і пресі видно його вплив так в організуванні шкіл, як і в методиці навчання та у шкільних програмах. Годі переповідати подрібно про всю науку і вплив Кершенштайнера та практичне проведення у нас його програми.

Треба однак подати, що праця проф. Г. Васьковича про це все, справді незвичайна. На 139 сторінках він подав ще різні додаткові пояснення до тієї праці, джерела — аж 321 книжок чи журналів. Самих творів Кершенштайнера налічує 30.

Список прізвищ у книжці, поазбучно впорядкований, полегшує науковцеві дальші студії, охоплює 579 прізвищ, різних порівняльних табель 19, крім того схеми, шкільні пляни і т. п.

Така праця дає незвичайний матеріял для пізнання шкільництва в Україні, за окупації до 1917 р. та у власній державі.

Та праця дає незвичайно багатий матеріял і для пізнання чужинецької педагогіки, організації шкіл та їх програми по різних країнах, зокрема Німеччини. Книжка — також джерело для історика наших визвольних змагань, окупації Москвою та Австрією наших земель.

Праця написана об'єктивно. Це праця, що шукає лише правди на полі шкіл і освіти нашого народу та культурного змагу за право рідної мови, рідної школи.

Таку працю варто прочитати й присвятити на читання її бодай п'ять днів, щоб могти пізнати, яким майже надлюдським зусиллям приходилося боротися нашим патріотам і вчителям за виховання і навчання нашого молодого покоління та за освіту народу. Це важка боротьба, але вона мала осяги,

бо ж таки вчать нині по-українському в наших школах, а йде тепер боротьба за зміст навчання.

Книжку треба всім поручати. Треба бути вдячним авторові за великий вклад праці. По прочитанні такої книжки читач зрозуміє, яку велику вагу має університет, яка велика праця вчених, професорів, і чому така завзята була боротьба окупантів, щоб не дати змоги працювати на рідній ниві у власних університетах.

(*Шлях Перемоги*, ч. 14 (1301), 8 квітня 1979 р.)

КІНЕЦЬ ШКІЛЬНОГО РОКУ

Закінчення шкільного року для школярів було, є й мабуть, буде завжди супроводитися хвилюванням. Хоч кожному й відомий приблизний вислід іспитів, то вручення свідоцтва з окремими оцінками предметів ставить крапку над усіми сподіваннями.

Дуже приємно школяреві принести додому гарні висліди і з радістю одержувати похвалу і признання батьків. Але буває й навпаки. Приходиться тоді виправдувати, мовляв «важко, робив усе що міг» тощо. У нашому часі на чужині молодь має чудові умовини для науки. Є однак ще країни, де молодь гине з голоду і хворіб. Про науку в таких обставинах важко говорити.

З моїх юнацьких літ пам'ятаю свого сусіда Миколу Стасюка, якому померли батько й мати, як він був у шостій гімназіяльній. Залишився хлопець круглим сиротою. Мій батько вирішив звернутися до Миколи, щоб допоміг одному з моїх братів у науці, з якою він не давав собі ради. Це називали «корепетицією», що часто практикувалося. Коли ж зайшов батько до Миколи в хату, то застав його при обіді. Обід цей складався з кукурудзяної кулеші, яку Микола їв без жодного

товщу, ні навіть молока, а з дрібно посіченими листками з буряків. Це все, на що він спромігся, бо городчик, який був при хаті і який він обробляв, це був весь його харч і прибуток. Він радо прийняв батькову пропозицію і за це йому перепало дещо гроша. В таких умовинах закінчив Микола гімназію, а відтак університетські студії. Знаю, що був гімназійним учителем на Волині.

Про Миколу Стасюка і його вбоге харчування нагадала мені моя сусідкаь, яка прийшла до нас у відвідини зі своїм випещенем собакою. Вгощаючи сусідку, моя дружина подумала також і про собаку, подаючи йому кусок ковбаси. І що думаєте? Навіть не рушив, а сусідка поквапно пояснила, що її собака призвичаєний до спеціяльного сорту ковбас, а до інших він не має довір'я. Часи змінилися, хоч і не для всіх. Тепер студенти користають з різного рода стипендій від держави і приватних установ. Таке колись не існувало. Славний професор-інженер Пулюй (винахідник проміння «Х», званого Рентґеном) студіював у політехніці вдень, а вночі працював на фабриці для прожитку. До Відня на студії ішов пішки з рідного Поділля.

Може подумати дехто, що йшлося про винятково здібних осіб, які хоч і голодували — мали особливі здібності, яких тепер не мають, а тому не можуть пройти іспитів. Це мені нагадує 19-літнього моряка Кейта Вотсона, що весною 1977 року впав з корабля в море. Про це широко розписувалась світова преса в той час. Там йшлося також про можу, чи не можу врятуватися. А було це так: уранці моряк вийшов зі своєї каюти на поміст, щоб вдихнути свіжим повітрям. Він сперся на поруччя палуби але в той момент хвиля хитнула сильніше кораблем і моряк, ударившись головою до стовпа знепритомнів і впав у воду ніким не спостережений. У воді прийшов до пам'яті, але ніхто не появився на його крик і корабель залишив його на морських хвилях без порятунку.

Тут прийшлося юному морякові не лише напитися солоної води, але також розв'язати ряд проблем, які стояли між буттям і небуттям. Перше мусів позбутися взуття й одягу, який перешкаджав у плаванню. Хоч з великим трудом але це йому

вдалося зробити. Тому, що вмів добре плавати, то міг легко держатися на поверхні моря і розкладати працю м'язів так, щоб одні відпочивали, коли інші були в напрузі. Але прийшла ніч, а на морі ні одного корабля, ні іншого порятунку, а навпаки, небезпека морських хижаків, що кожної хвилини можуть схопити в свої гострі зуби. Серед невеселих думок приходить в уяві його батько — моряк, що часом любив жартувати з нездарности молодих людей. Що міг би подумати про нього його батько — «син-моряк і втопився». Ні, це таки сором, подумав молодий Вотсон, і нова енергія пройняла тіло в боротьбі з морською безмежною стихією. Тому він плив, плив, плив. . . з надією, що чейже натрапить на порятунок якого корабля, чи може літака. Так проплив наш моряк ще один день і ще одну ніч. Вже сили починали його опускати, бо ж нічого їсти, а солона вода спраги не вгасить. Вже й надію починає втрачати. Залишається тільки одна молитва. І наш моряк останками сил посилає мольби до Бога, щоб прийшов з допомогою потопаючому. Та на третьому дні побачив він у далині довгу чорну смугу, яка не могла бути нічим іншим, як берегом. Якби був міг, то підскочив би з радости. Його молитви були вислухані. За кілька годин дальшого плавання і при відповідному напрямі хвиль він опинився на суші. Виснажений до краю знепритомнів і рибалки знайшовши його, викликали першу поміч. Коли видужав, заявив цікавим журналістам, що він далі залишиться моряком і буде у важких хвилинах завжди тямити, що Бог допоможе таким, хто до нього звертається, але й сам не піддається лихові.

Я зумисне навів цей випадок з Кейтоном Вотсоном, щоб показати, яку велику ролю в важких ситуаціях відіграє «вміння плавати», сильна воля перемогти труднощі і надія на Божу поміч при рівночасній власній праці і боротьбі. Хто цікавиться пресою може нераз прочитати що деякі молоді люди, які внаслідок поганого навчання в школі відбирають собі життя. В Німеччині напр. нараховують річно біля 500 таких випадків. Чи подібні такі студенти до моряків, які бачачи відпливаючий корабель тратять надію на рятунок, і не роблять зусилля рятуватися плавбою.

Життя, звичайно, є повне трудів і перешкод. У ньому перемагають Стасюки, Пулюї, Вотсони. Цей останній думав про батька і це давало йому наснагу до дальшого плавання, щоб показати батькові, що він не посоромив моряцького роду. Скільки то можна б зробити добре, якщо б ми могли думати про Батьківщину, яка жде на наші глибокі знання, нашу боротьбу. . . Тоді не забракло б нам сили до «плавання» на довгий час.

(*Крилаті*, червень, 1980 р.)

СИНІВСЬКА ВДЯЧНІСТЬ

Ім'я Володимира Івасюка, славного молодого українського композитора, що його в жахливий спосіб замордував КҐБ, є в цілому світі відоме і дороге кожному українцеві. Одна з його численних пісень-композицій «Червона Рута» гомонітиме в душах української молоді, як це вона зробила вже в сучасному. Тому саме й ворог не міг стерпіти великого таланту і рішив позбутися його в такий дикий підступний спосіб.

Читаючи допис про вшанування цього нашого славного композитора українською молоддю в Клівленді (гляди «Шлях Перемоги» ч. 33, 1980 р.) впадає у вічі одна деталь, яка мовить багато про характер і душу цієї незабутньої людини.

На однім зі своїх концертів, коли публіка одушевлялася виступом мистця, а оплескам не було кінця, В. Івасюк вийшов на сцену зі своєю матірю. Вся заля миттю замовкла, не розуміючи, що сталося. Тоді Володимир представив свою матір і висловив їй публічну подяку за те, що вона не тільки його привела на світ і викормила, але й піддержала його в розвиткові музичного таланту і його композиційній творчості. Отже, слава за це належить його матері. Це мусіло мати величезний відгук серед присутніх, бо мало є таких мистців,

що своєю славою хочуть ділитися з матірю. Ця подія дала безмежну популярність і так вже славному мистцеві.

Цей чудовий приклад синівської любови до матері і вияв пошани назовні свідчить про високі вартості характеру В. Івасюка і вказує на духовну велич, з яких повинна користати кожна молода українська людина. Подібний приклад знаходимо також в Америці в житті відомого модерного співака Преслая, який також виявляв свою любов і вдячність до матері. Однак у В. Івасюка долучується ще одна любов і пошана до матері України, що разом підносить його на височінь, якої рідко хто осягає в житті. Преслей помер передчасно від хвороби, а Івасюк згинув мученицькою смертю героя, саме за цю подвійну любов до матері й до України, відмовившись служити ворогові.

(*Крилаті* ч. 10, жовтень 1980 р.)

ТЕРМОПІЛИ — КРУТИ

Часто в нашій історії цього століття говоримо про Крути й геройську смерть 300 українських юнаків і порівнюємо бій під Термопілами. Не можемо в теперішньому часі спорудити пам'ятника на вічну пам'ять молоденьким героям Крут, але можемо застановитися, чи справді Крути є такі як Термопіли. Розгляньмо ці два бої в різних аспектах.

Термопіли

Йоган Кремаєр проводить у своїй книжці незвичайно докладну аналізу бою під Термопілами. Аналогічно, хоч коротше, пише про цю битву англійський історик Г.Г. Велс. «Спочатку об'єднані гелени хотіли зустріти персів у долині Темпе

недалеко Олімпу, але роздумалися і вернулися почерез Тессалію та вирішили чекати на персів у місцевості Термопіли, де в той час, 2300 років тому, була велика круча (чи гори) з одного боку, а з другого море. Між ними був такий вузенький прохід, що ледве двоколісниця могла ним переїхати. Греки мали з цього проходу велику вигоду, бо він був невигідний ані для кінноти, ані для двоколісниць, і звужував фронт так, що вирівнював чисельну перевагу персів над греками.

Три дні стримували греки перську армію з малими втратами для себе, але третього дня відділи перських військ появилися несподівано позаду греків. Якийсь селянин показав їм перехід горами.

Греки нараджувалися що їм робити, одні радили відступати, інші хотіли тримати фронт. Вождь греків Леонід вирішив не відступати до іншого оборонного проходу. 700 теспійців рішили залишитися з Леонідом і вмерти з його спартанцями. Залишився з ними також відділ тебанців 400 вояків. Два спартанці були хворі на офтальмію, і не брали участи в бою. Один почувши новину, хотів іти, але не міг рухатися, а другий наказав своєму геотові (державний невільник) повести його на поле бою і воював сліпий, поки не згинув. Аристодем, який не брав участи в бою вернувся з відступаючою армією до Спарти. Його не карали, але щоб його відрізнити від інших спартанців, назвали Аристодема принижуючою вояцьку честь, назвою «Тресас» — Чоловік що відступив». Він потім добровільно згинув у бою під Плятеєю, виявляючи особливу хоробрість.

Дуже докладно описав цей бій згаданий уже Йоган Кремаєр у своїй книжці «Антіке Шляхтфелдер» (Старовинні побоєвища), де він часто згадує уривки з історії грецького історика Геродота, аналізує терен і можливості такого перебігу як це описував Геродот. Головно незвичайно солідна в нього аналіза переходу в Термопілях. Він багато докладніше описує перебіг бою, і більш основно з воєнного погляду.

Отже спершу: аналіза Термопілів дуже докладна. Кремаєр доказує яко вони мусіли виглядати дві з половиною тисячі років тому з опису Геродота, та опису ним самого бою. Він

писав, що там були три подібні вузини між горами. Одна шириною 15 метрів, а дві інші на ширину воза.

В часі бою, на відповідний приказ, спартанці почали втікати перед персами. Звичайно, що це не була паніка. Таку «втечу» не можливо зорганізувати без довголітнього досконалого вишколу, щоб вона справді не перемінилася в дійсну паніку.

Перси побачили, що їхній противник у паніці (на їхню думку) втікає, й це заохотило їх до погоні. Зрозуміло, що в часі погоні перське військо розтягнулося в бігу за противником. Несподівано в ширшому проході спартанці завернули і завдали персам великих втрат. Це був бій першого дня.

В між часі вдалось персам знайти зрадника Ефіяльта, що погодився перепровадити їхнє військо стежкою горами, вправді такою, що треба нею було йти лиш гусаком. Можна так було зайти греків з-заду, але тоді там були праліси, так, що марш 10,000 війська відбувався щонайменше тричі довше, отже цілу ніч. Сторожа, що забезпечувала грекам цю стежку, дала знати про ворога. Відбулася скора нарада, що діяти. Вирішено відтягнути головну силу (4000 вояків), а якась частина мусіла в'язати ворога, щоб був час відступити. Король Леонід вирішив, що він зі своїми спартанцями залишиться затримати персів. Це вказує, який був вишкіл у греків та яка дисципліна, бо до приходу окружаючих сил персів головні грецькі сили змогли без паніки і вчасно відійти.

При Леоніді залишилося 1000 війська, 700 теспійців і 400 тебанців крім його спартанців. Наступного дня (третій день боїв) Леонід не ждав на наступ персів, але кинувся в наступ. У бою тебанці піддалися персам. Бій скінчився геройською смертю всіх спартанців. Можна зробити такі висновки з того бою:

1. Термопіли це було найдогідніше місце для задержання персів.

2. Дуже добре командування частин греків було на найвищому рівні.

3. Досконалий вишкіл індивідуального вояка в рукопашнім бою та цілих частин. Це доказує вчасний та вдалий відхід

головних сил на такій вузині 4000 з невільниками, з табором, що тоді їхав за військом. Все разом були других 4000 осіб. Усе це завернути ніччю несподівано, і не допустити до паніки може лиш добра команда і вишколене військо. Звичайно, багато помагала там природа і терен.

4. Постає питання, чи не мали історики намір дещо прикрасити цей бій з різних причин, особливо Геродот. Як порівняти звідомлення чи студії аж трьох істориків, кожного нашої національности і часу, видно, що вони не мали такого наміру. Подали і про зраду громадянина Ефіяльта, подали що природа, терен, були незвичайно великим союзником греків і т. д. Отже видно дійсну об'єктивність в описах того бою в працях науковців, які шукали історичної правди.

Крути

Треба також і під Крутами розглянути умовини, серед яких виявили наших 300 юнаків. Умовини були фізичного і психічного характеру.

1. Поземелля, — рівнина. Отже, рівниною легко заходити противникові крила оборонців, і то в чистому полі. Середину поля бою перетинав залізничий шлях на насипі, що втруднював зв'язок південного крила оборонців від північного. Наші вояки не мали відповідного виряду ані доброго озброєння, як гармати, а мали старі рушниці. Одягнена на половину по-військовому і по-цивільному, в цивільних черевиках виїхала сотня з Києва, а в будинку де вона квартирувала, було досить чобіт. Те що їх не видано сотні, вказує про організаційні властивості тих, що виряджали молодь до бою. Аж на станції Крути вишукав десь командир валянки і роздав воякам, щоб не мерзли, але марширувати в такому взутті по розмоклих полях було дуже трудно.

2. Дуже від'ємно впливали на вояків психічні умовини тих часів. Це нечуване, щоб міністер оборони України демобілізував військо тоді, коли з усіх сторін на Україну посувалися вороги. На з'їздах українських вояків зепевняли їх «політи-

ки», що Україні не треба війська. Це помстилося в часі, коли ворог вже підходив до Києва.

Чи ж молодь цього не бачила, не наслухалася, не начиталася в різній пресі за весь рік до того часу?

І в хвилині від'їзду не видно нікого на станції в Києві, щоб прощав і бажав молодим воїнам успіхів, тільки плакала одна мати, а старший полковник остерігав, щоб не їхали в таких недомаганнях і без вишколу до бою.

Ось моральні умовини, серед яких від'їжджали молоді герої боронити рідний край! По дорозі вони бачили вояків старих, загартованих до бою чотирилітньою війною, що їхали додому краще одягнені від тих, що їхали до бою. Бачили вони також що є наші, ніби українські частини війська, що в тій ситуації проголошували «невтралітет», здезорієнтовані пропаґандою різних течій і груп. Це неймовірні психічні умовини, серед яких приходилося їхати тим дітям-героям з піснею «Ще не вмерла Україна», щоб своїми грудьми заслонити батьківщину перед большевицькою навалою під Крутами. На прохання висланців Військової Школи, приїхали до них з фронту, юнаки Студентського куреня, але лише одна сотня, спішно їхали на фронт.

Порівняймо тепер стан фізичний і психічний вояків-греків з «крутанцями». Там сам король у першій позиції воював пліч-об-пліч зі своїми вояками, а тут командири вдома залишилися.

Самий перебіг бою під Крутами був такий:

Курінь (одна сотня) прибув до Крут 28 січня 1918 року школений кілька днів, слабо озброєний і виряджений. Цілий день вояки копали в глині шанці, й перемучені спали на лавках станції. Ніде не згадувалося, щоб населення з поблизького села помагало копати шанці. Звичайно, це бувало в кожній обороні під час останньої війни. Треба додати, що з тієї перемученої частини вояків, треба було висилати на розвідку, стійки, і т. п. Ось так виглядала скріплена сила на другий день.

Сили до оборони Крут були такі: перша Старшинська Школа мала 600 вояків. Командиром того куреня був сот. Д. Но-

6459/15

сенко. В обороні Бахмача, курінь мав великі втрати. Симон Збаразький у своїй книжці «Крути», написав:

«Та школа в боях була здесяткована, зневірена та виснажена безперервними боями, покинула фронт і від'їхала до Києва, вимагаючи допомоги і підкріплення».

В Бахмачі залишилася тільки одна сотня з командою Школи і два панцерні поїзди. Вона завзято обороняла Гомель. Вороже артилерійське стрільно пошкодило дуже один поїзд, і були поранені майже всі з його команди. Комендантом сотні був сот. Омельченко. На сотню були чотири чотові і ще один молодий старшина, та два студенти-медики з Київського університету.

До Крутів також прибули з-під Бахмача 20 гайдамаків з однією гарматою і двома кулеметами. Один без ноги! Серед них були кілька старшин. Прибули також дві сотні юнаків Старшинської Школи. Сотня Студентського куреня в числі 116 вояків.

У дні 29 січня 1918 року, на півдні від залізниці Крути-Бахмач, розташувалися сотні Юнацької Військової Школи. На північній стороні, Студентска сотня. В резерві: 20 вояків на станції.

Від 9 год. ранку почалась стрілянина з рушниць, кулеметів та гармат. Наша гармата, чомусь зайняла становище так високо, що було її видно і від своїх і від ворога. Її вогонь підбадьорував наших вояків, і вона була зв'язком між нашими південною і північною групами.

По інтенсивнім обстрілі 6000 большевиків рушили у наступ. Оборона наших позицій стріляла дуже влучно з кулеметів і завдавала ворогові великих втрат, але, замовкла наша гармата і почався відчувати брак амуніції. Молоді вояки не вміли її ощаджувати. Одначе найгірша справа, це брак зв'язку. Праве крило оборони здесятковане гарматнім вогнем ворога, дістало приказ відступити. Одначе цей приказ не доходить до північного крила, Студентського куреня. Вони також не бачили відступу на південному секторі оборони через те, що відступаючі відділи заслонив високий насип залізничного шляху.

З подвоєною силою кинулися москалі на ліве крило, яке нарешті дістало приказ відступити, але це вже було запізно. Вояки були у валянках, що майже внеможливлювали йти у розмоклій глині, а тим більше бігти. Відступали в напрямі станції де залишили свій поїзд. Але на станції вже були большевики.

З браку набоїв, ті що були слабші, віддавали їх сильнішим щоб вони могли стріляти. Бракувало також набоїв до кулеметів. Один старшина-інвалід ніс кулемет на плечах, щоб не залишити його ворогам. Найбільше вояків впали на правому крилі від гарматнього вогню, а на лівому при відступі. Як виглядав наслідок бою під Крутами, видно із звірств большевиків. Здобувши Київ, вимордували 5000 осіб, а 200 за те,що знайшли їх у списках Вільного Козацтва.

Триста поляглих українських героїв під Крутами, похоронили люди помимо заборони. До того числа доходять 35 вояків які попали в большевицьку неволю на станції, де їх розстріляли, крім кількох ранених, яких ворог хотів взяти на допити. Їх перевезли до шпиталя і, там їх урятували українські лікарі.

Крутянцям на поміч їхав Гайдамацький Кіш, та завернув з дороги тому, що вибухли розрухи в Києві, що їх спричинили місцеві большевики.

Тих, що впали смертю героїв в обороні рідної землі, похоронили 19 березня в Києві на Аскольдовій могилі. У величавому похороні героїв з-під Крут, тисячі народу брали участь. Спереду йшла молодь з вінками, лиш за кількома домовинами не йшли родини. Це були вояки-галичани, які своєю кров'ю принесли жертву на вівтар української соборности.

Триста юнаків-героїв, які не залишилися в Києві з арґументом, що без вишколу не їде вояк на фронт. Їм не було страшно воювати проти 6000 вишколеного ворожого війська. Тих 300 юних героїв з-під Крут, дуже часто споминається як «Лицарів абсурду». Одначе в їх чинах посвяти крові і життя батьківщини, немає жодного абсурду! Їх чин, це вияв великої любови до України.

Автор книжки С. Збаразький писав: що «Крути не стали

святом поминків, тільки кожночасним джерелом натхнення свіжих лав нації в поході до волі». Молодих 300 героїв Крут, віддали своє життя, щоб пробудити народ до оборони України від окупанта.

Розглянувши різниці бою, вояків і команди та настрою народу і його проводу в Греції (Термопіли) і Крути, приходимо до висновку, ось чому Крути не Термопіли. Не відбираємо слави і не зменшуємо геройства короля Леоніда з його спартанцями. Однак мусимо ствердити, що жертва і геройство наших крутянців багато більша за Термопіли.

Використані матеріяли:

Ґ.Г. Велс. Нарис історії життя і людства.
«Вісник», ООЧСУ, суспільно-політичний місячник, ч. 1 (99), 1957, Нью-Йорк.
Дорошенко Дмитро. Історія України, Нью-Йорк, 1920. Ужгород, 1930.
«Дорога», ч. 1, Краків-Львів 1944.
Симон Збаразький. Крути. В 40-річчя Великого Чину, Мюнхен, Нью-Йорк, «Ціцеро».
Johannes Krömayr. Antike Schlachtfelder. Bausteihe zu einer Antiken Kriegsgeschichte. Vierter Band (Schlachtfelder aus den Persenkriegen.) Berlin, Deutsche Buchhandlung, 1924.
Петро Мірчук. Трагічна перемога, ЛВУ, Торонто, 1954.
Лев Шанковський. Українська армія в боротьбі за державність. «Дніпрова Хвиля», 1958 р., Мюнхен.

(*Сурмач*, ч. 1-2 (68-69) 1980 р.)

ВАРТОВІ СОТНІ В НІМЕЧЧИНІ

Визвольні змагання з другої світової війни не закінчилися успіхом. Похідні групи причинилися до кращого підйому нашого народу до боротьби за незалежну власну державу, потім Дружини Українських Націоналістів боролися проти окупанта, а вкінці І УД. Та ж Українська Повстанська Армія

була якби короною тих визвольних змагань і боролася понад 10 років з окупантами. Нарешті УПА перейшла на інший спосіб боротьби й наша зброя замовкла. А наша молодь так тужить за зброєю, любить її, бо знає, що лише збройно можна визволити поневолену Україну.

Несподівано в 1954 році був виданий обіжник ОПУЕН з Ганноверу і оголошення в пресі, що при англійській армії в Німеччині будуть творити наші вартові сотні.

Досі були там різні інші — найбільше сербські та польські. Наші люди були там також, але в чужинецьких сотнях. Незвичайно радісна вістка для нашої молоді, особливо для колишніх вояків, які все ще мали охоту взяти зброю до рук. Поневолений народ мусить використати кожнісеньку нагоду, й де тільки можна, й яка б вона не була — це розуміли наші люди. Треба йти користати з того вишколу, щоб могти панувати зброєю.

Творення тих вартових сотень треба завдячувати першим піонерам — мґр Є. Менцінському й інж. Ю. Ковальчукові.

З вартових, що вже були при чужинецьких сотнях — це Іван Лозовий, І. Кіс, В. Сорока. Фактично першим був Лозовий, що знав кілька мов, а особливо англійську. Він і ОПУЕН нав'язали зв'язок з відповідними командами англійської армії. Початок був дуже важкий, бо ж треба було відтягати з чужинецьким частин наших людей, а це завзято обороняли «старі» командири тих частин, що мали добрі зв'язки з англійцями. Мало кому з вартових було відомо, скільки це коштувало зусиль, поїздок, відвідин різних установ. Потім ще й при вже створених — багато різних клопотів. З вартових особливо заслужився І. Лозовий і В. Сорока.

Після оголошення, про творення наших частин, почали зголошуватися люди не лише з Німеччини, але і з інших країн, особливо з Бельгії. Організатори мали багато клопоту, щоб і тих прийняти до ВС та, щоб полагодити формальності, дозволу залишитися їм у Німеччині.

Нарешті англійці почали вишкіл тих нових добровольців. Вправді зголосилися також і наші офіцери, але й вони мусі-

ли проходити рекрутський вишкіл. Один з них був уже 53-літній. Вишкіл відбувався головно з рушницею, автоматом, вправами та вивчення правильника внутрішньої вартової служби.

Починали від'їздити наші перші чоти на місця своєї служби. Перші українські частини виїхали до міст: Гамбурґ, Гогне, Райнзелен, Детмольд, Гамм, а деякі малі групи приділено до сербських частин. Полк. Є. Рен мав свою чоту в Райнзелен. Служба для старшин була дещо важка, бо ж з'їхалися багато різних людей, що не дуже розуміли військову карність.

Служба була важка, а до того зразу в тих частинах появилися темні сили наших ворогів — можна сказати провокатори КҐБ.

З перших активних підстаршин годиться згадати М. Павлічка, Ю. Катречка, П. Барліта, Г. Козія, М. Лютового, І. Чорнія і Т. Пелеха.

КҐБ прислав В. Антонова, родом з Ленінграду, що впивався і притягав до чарки інших та робив бешкети. Вкінці його звільнили, а потім він говорив у радіо Москви.

Попри важкий початок пожвавилася в тих частинах культурно-освітня праця. Різні чоти по своїх осередках улаштовували академії, доповіді на різні виховні теми, такі вишколи, які були можливі по чотах, як наприклад, стрільба з малокаліброваої зброї. Відбувалося й релігійне виховання, приїздили священики (наприклад, о. Я. Полянський). При наших станицях були каплиці (Шневердінґен), де наші вирізьбили прекрасний кивот.

Отже, не лише заробіток стягав людей до наших частин. На тих вишколах вчився і виховувався наш молодий воїн, привчався до карности, вчився порядку, дружби (часто один одного заступали в службі), виховувався у громадській праці.

Наші члени вартових сотень брали участь у англійських святах, або запрошували англійців та інших з вартових частин на наші різні свята, як Різдво, Великдень, де знайомили їх з нашими звичаями, традиціями, історією — визвольними

змаганнями. Так чужинці пізнавали нашу культуру — національну й релігійну. При тому завжди були співи й виступи танцювальних гуртків. При різних нагодах давали чужинцям наші видання німецькою й англійською мовами, бо мали вже гарну свою бібліотеку. Отже, не лише варта була головним заняттям наших вартових частин, але велося національне та громадське виховання. Крім того вартові щедро фінансово підтримували наші установи, товариства, громадські організації й з ними співпрацювали.

Англійці часто проводили різні зміни та пересування частин. Також створили частину з собаками (т. зв. «доґ гендлер»), якою завідував чотовий Теодор Пелех.

Більша частина — транспортово-амбулянсова, була в Ессені, яку потім перевели до Дюсельдорфу. Командував нею пор. І. Лозовий. Легко було йому працювати з англійцями, бо знав англійську мову, а з нас мало хто її знав. Був дуже пильний, енерґійний і давав собі раду з трудними обов'язками супроти англійців і своїх. По від'їзді Лозового до ЗСА, командував пор. П. Голосниченко, чот. П. Липа, секретарем був Л. Ткачук.

Численно менші чоти мали В. Білан і І. Пуківський в Детмольді, І. Пастушок з Н. Сташковим в Гамм. Добре зорганізована чота була в Крефельді ппор. В. Сороки і чот. І. Козинця. В Зенненляґері старшиною був серб, а чотарем Зенон Терешкун.

Усіх українців, що пройшли вишкіл та були в чотах, були понад 500, а в 1980, після різних реорганізацій і зменшень, залишилися 200 осіб у частинах: легка транспортова чота пор. П. Липи в Дюссельдорфі, чота ппор. В. Сороки і чот. Е. Шкільника в Ґлядбаху, та третя, особливо подвійна чота з вартівниками і псами під командою пор. Т. Пелеха в Гонах. З першої вишкільної чоти по 25 роках залишився лише сот. Т. Пелех, якому дуже святково англійський полковник вручив ювілейну грамоту.

Хоч мало було наших вартових, та вони вклали багато праці й часу та грошей у пропаґанду нашої визвольної ідеї

серед чужинців. Пройшли вони добру школу — порядку, карности та спокою у праці. Завдання, настільки було можливе, виконали.

(*Шлях Перемоги*, ч. 20 (1362) 18.5.1980 р.)

У СОРОКОВУ РІЧНИЦЮ ПОСТАННЯ ДУН

Дружини Українських Націоналістів були навіть за часів свого існування маловідомі. Хто б міг вірити, що тоді, коли німці готувалися захопити Україну, щоб зробити її своїм «життєвим простором», горстка українців, 300 вояків, візьмуть зброю в руки з надією, що їхній курінь, а згодом два курені можуть стати основою української армії. Так не сталося бо Гітлер готував похід на Схід не в тій цілі. щоб принести волю поневоленим Москвою народам, а лише, щоб здобути там «лебенсравм» для німецької нації. Німецькі військові кола розуміли, що треба мати спільників у війні з московсько-комуністичною імперією, а такими надійними союзниками можуть бути лише поневолені Москвою народи. Інакше зовсім думала нацистська партія. Військові німецькі кола вважали, що з куренів Дружин Українських Націоналістів може постати українська армія, а такий факт матиме належний вплив на німецьку політику.

Організувала Дружини Українських Націоналістів військова референтура Організації Українських Націоналістів, а завданням ДУН була боротьба за самостійну українську державу. Тому Дружини Українських Націоналістів не присягали на вірність Німеччині. Військова референтура надавала теж добровольцям військові ранґи.

Вишкіл відбувся в найбільшій таємниці. На півночі в Німеччині вишколювався курінь під командою сотника Романа Шухевича. Цей курінь мав назву «Нахтіґаль», а в Австрії

вишколювався другий курінь під командою автора цих рядків. Курінь мав назву «Ролянд». Курінь «Нахтіґаль» організувався на початку 1941 року, а «Ролянд» від травня 1941 року в місцевості Завберсдорфі, Австрія.

В «Нахтіґаль» були з німецької сторони кілька поручників і підпоручників та підстаршин. Найстаршим зв'язковим старшиною був д-р пор. Т. Оберлендер, а з української сторони сот. Роман Шухевич та кількох старшин вишколених на різних військових курсах, що їх організувала ОУН.

Цей курінь пішов з вибухом війни зразу на фронт, зі Львова на Київ. Дійшов до Вінниці і, тоді його стягнули знову до Франкфурту над Ордою. Брав участь у кількох боях.

Курінь «Ролянд» вишколювався в Австрії в неймовірно важких обставинах, бо не вільно було аж до 22 червня виходити на вправи поза огорожу замку. Можна собі уявити труднощі, як можливо школити вояків у наступі чи обороні на подвір'ю замку.

Писав бл. пам. д-р Євген Ортинський у «Вістях Братства Кол. Вояків І УД УНА» ч. 6-7 червень-липень 1952 р., про ДУН «Ролянд»: «Незабаром там уже були дві сотні, що під суворим наглядом май. Побігущого і його штабу (сот. Б-р., пор. Герман Орлик і ін.) проходили дуже основний піхотинський вишкіл. Ніколи перед тим ані опісля не довелося мені бачити більш здисциплінованого суворого вишколу, як саме тоді в замку. Майор старався зробити з підпорядкованих його команді людей зразок українського вояка, ставлячи при тому високі вимоги до себе, своїх старшин і стрільців. З другої сторони стрілецтво виказувало стільки ентузіязму і бажання якнайбільше навчитися, що цілість робила якнайкраще враження».

Мушу тут додати від себе тепер, що за 25 літ моєї військової служби в різних арміях своїх і чужих, також ніколи в часі вишколу і в боях, я не бачив так добірного війська.

Вже від 22 червня можна було виходити на вправи поза мури замку. Досвід 11-літнього інструкторства в підстаршинських і старшинських школах використав командир ку-

реня так, що всі польові вправи були рівночасно добре замаскованою політичною гутіркою. Це добре розуміли деякі вояки і наприклад, хор. Крочак, про це згадує в своїх спминах-деннику — «Дружини Українських Націоналістів в 1941-1942 роках», стор. 47: «Україна не потребує, щоб ми героїчно вмирали, але щоб ми героїчно боролись і помагали їй, а тому треба належного фахового вишколу. . .».

Вишкіл у «Ролянд» здали німці цілковито українським старшинам і підстаршинам. Також мали ми українські відзнаки.

Дня 6 липня 1941 року вирушив курінь «Ролянд» на фронт. Отже це були два тижні з часу, коли-то можна було виходити на польові вправи. Принагідно ми мали дошколювати курінь ще в запіллі фронту. Дивним був для всіх таких великий поспіх з висилкою куреня на Схід.

А вже 25.7.1941 року «Ролянд» підтягнули під самий фронт із завданням вишукувати розбитки сов. частин, і так забезпечувати запілля. Напевно ніколи і ніде не було такого поспіху із завданням для куреня. Хтось однак (а ним був німецьким сотник Новак) мусів зголосити настрій і вишкіл того куреня, якщо його вище командування німців вирішило вислати хоч би в запілля фронту. Ніде не було скарг на наш курінь. Наші вояки показалися справжніми лицарями в багатьох випадках, і рятували наших селян від грабунків. Про вишкіл свідчить ще цікаве явище. Марширували ми понад тиждень по Бесарабії, і в полудневій Україні аж під Балту в напряму на Одесу, і це в найгарячіший час літа, польовими дорогами. Тоді вояки виказали таку витривалість, якої я не сподівався. Також у поході була незвичайна карність. Всі рвалися бути якнайскоріше в Україні. Бачили, що не лиш москалі наш ворог, але й інші вже уважають Україною своєю колонією.

Дня 27 серпня 1941 року дістали ми наказ вертати до кадри до Австрії. Отже цілковита зміна політики, і навіть, куріневі не вільно воювати в Україні. Після довгих переговорів з ОКВ, найвища команда німецького війська, злучила 21 жовтня 1941 року обидва курені в одну цілість — курінь 201, а

для доповнення вишколу дали його до Франкфурту над Одрою. Командиром був тепер майор Є. Побігущий, а сот. Роман Шухевич — його заступником, і лише втаємничені знали, що Шухевич і далі є військовим референтом ОУН. Сотенні були: 1 сотні — сот. Роман Шухевич, 2 сотні — сот. Михайло Бриґідер, 3 сотні — пор. Василь Сидор, 4 сотні — пор. Павлик. Ад'ютантом був пор. Герман-Орлик, шеф штабу — канц. чот. Роман Бойцун. Наш вишкіл тепер був з поміччю сотника поліції Мохи, що більше нам шкодив ніж помагав. Він дуже добре говорив по-польському, і спочатку давав вільну руку командирові у вишколі.

Дня 19.3.1942 року виїхав знову курінь на Схід, на Білорусь, до охорони так зв. запілля фронту від партизанів. Ніякого вишколу проти партизан ми не проходили ні теоретично, ані практично, і приходилося тепер боротися проти них, здобувати досвід, важкими часом, втратами. Коли б ми знали, що курінь буде вжитий колись до боротьби з партизанами, тоді шукали б ми джерел у літературі, і бодай хоч трохи вишколили б вояків до таких завдань. Чейже початки такої боротьби були вже за першої світової війни.

Курінь виконав добре своє завдання, як це говорив фон Бах ствердивши, що з усіх 9 куренів, що охороняли середнє запілля східнього фронту, — наш курінь виконав найкраще завдання. В основі, він мав охороняти більші мости на ріках та маґазини постачання. Ніде за весь час, по грудень 1941 р., не вдалося партизанам знищити такого хороненого моста. Безумовно, що були часті бої проти партизан, перешукування лісів, напади на їх місця постою (хоч майже все вони бували в русі).

Тут усі рядові вояки набрали незвичайного досвіду в такій боротьбі, що його опісля використали в І Українській Дивізії, а особливо в Українській Повстанській Армії. Однак такий практичний вишкіл давав спершу незвичайні труднощі у висліді яких були втрати в людях, і це часто вимагало безупинної служби, маршів, боїв і т. д., аж до перевтоми. Але це також гартувало і виробляло ще кращі характери вояків. Найголовніше це те, що вояки здобували великий досвід.

Треба згадати, що були більші партизанські напади на наші охоронні пункти, т. зв. «штіцпункти», де переважно були чоти (около 40 вояків). Відтинок, що його ми охороняли мав 60 км. довжини і 40 км. ширини. На такі чоти нападали переважно вночі більші партизанські з'єднання, але ми їх відбивали.

Труднощі були не лиш внаслідок ворожих нападів, але теж через зарозумілі вимоги так зв. «зв'язкового старшини» Мохи (німецького сотника). Моха уважав себе не за зв'язкового старшину, а за командира куріня. Скоро постав спротив до дійсного командира полку, відтак це дійшло до командуючого східнього запілля, ген. фон Баха. Він прилетів літаком до команди, переслухав усі спори чи труднощі та вирішив, що Моха є лише зв'язковим старшиною, а команда залишається в руках українських старшин. Генерал відлетів, а на другий день прислав листа зовсім іншого змісту, — що як ще раз буде в нас спротив супроти Мохи, тоді обсадить курінь німецькими старшинами. Треба було мовчати і хитрощами заспокоювати Моху, щоб не робив забагато помилок.

Крім Мохи, всі зв'язкові німецькі старшини в «Нахтіґалі» спершу і в «Ролянді» були незвичайно вирозумілі на наші потреби, на наше командування, погоджувалися на нашу тактику, пропозиції поборювання партизан. Дуже добрий був майор Шредер, спершу командир відтинку полку, але не відомо з якої причини його скоро перенесли.

При кінці 1942 року прибув до нас ком. дивізії та звернувся зі запитом до зібраного куреня, чи вояки погоджуються продовжувати далі добровольчу службу в курені. На 600 не погодився ні один! Командир вельми розсердився і викликав до себе командира куреня з ад'ютантом. У часі зустрічі розпитував про причини і ми сказали йому все, чого може він і не знав, що діється на окупаційних землях України, чи може в тих відносинах наш вояк, що згодився боротися в Україні і за вільну Україну, скитатися на Білорусі? Ніщо не помогло. Він у це і так не хотів повірити, і курінь розв'язали і розіслали малими групами додому, але всіх старшин арештували і

держали у в'язниці на Лонцкого у Львові від Різдва 1943 року по Великдень, коли-то почала творитися І УД, і треба було їх звільнити на вимогу нашої Військової Управи. Не попав тоді до в'язниці лише сот. Шухевич, який зі ще одним старшиною втік на залізничній станції у Львові.

Треба тут згадати про населення на Білорусі.

Дуже скоро ми нав'язали приязні відносини з білорусами. Вони помагали нам у поборюванні партизан, і ми, як лише могли, де був на це час, оповідали собі про визвольні змагання наших народів.

З Білорусі їздили зв'язкові від сот. Шухевича в справі організування УПА.

Курінь міг відразу перейти в підпілля. Однак команда і вояки були також лицарями. Ми не могли несподівано залишити боротьби проти большевиків без службової дороги, щоб не передати того простору на дію партизан і безборонного населення.

Служба нашого вояцтва в ДУН дала йому дуже добрий вишкіл і це видно з того як багато опісля знайшлося вояків ДУН у командних ранґах і в І УД УНА і в УПА. Сотник Шухевич це — генерал Тарас Чупринка, майор Євген Побігущий — командир полку в Дивізії, пор. Сидор — командир відтинка Північ в УПА, пор. Ортинський і Герман-Орлик — ад'ютанти в полках у Дивізії, Бриґідер закінчив курс командирів полку в Антверпі з «добрим» успіхом, хоч добре по-німецькому не говорив.

В 40-ліття постання Дружин Українських Націоналістів клонимо наші голови в пошану всім тим воїнам ДУН, що поклали своє життя в рядах ДУН, в УПА, І УД УНА, в боротьбі за волю України, хоч часто й не на рідній землі. Бо вони віддали своє життя за найвищий ідеал — вільну українську державу.

(*Сурмач*, рік XXIУ, ч. 3-4 (72-73) 1981 р.)

ПРИЧИНОК ДО ВІЙСЬКОВОЇ ІСТОРІЇ

Книжку «Українські Вартівничі Сотні в Німеччині» написав сотник Теодор Пелех. Це збірник, що його видало Українське Видавництво в Мюнхені 1981 р., друковано в кооперативній друкарні «Ціцеро». Ціна — 30 нм.

Цей збірник присвячений 25-річчю Українських Вартівничих Сотень (УВС) при британській армії, що були організовані в 1954-1955 роках Центральним Представництвом Української Еміґрації на Північнозахідню Німеччину (ЦПУЕН).

Книжка в гарній оправі, має 143 стор. та 30 знімок. До незвичайно гарно описаної історії УВС додано 36 різних документів, що насвітлюють і змальовують постання та дію тих сотень; це листи, умови затруднення, обіжники, лист Степана Бандери, резолюції, описи-статті в пресі про дію, про свята релігійні, національні зустрічі і 25-річчя Вартових Сотень з привітами, зокрема від Ярослава Стецька та іншими.

Автор дуже докладно й точно описав, серед яких труднощів поставали наші УВС, хто був дійсним ініціятором їхнього творення, що це заслуги найбільше пор. І. Лозового й інж. Ю. Ковальчука.

Він згадує, що українці почали творити сотні 10 років спізнено. Інші, особливо поляки та серби, здобули доволі високі пости у штабі МСО (англійська назва вартових сотень) і незвичайно утруднювали творення наших УВС, бо ж тоді бракувало б їм людей з простої причини, що деякі наші люди були в їх сотнях. Незвичайна пильність та енерґія, посвята часу, грошей та здоров'я побороли всі ті дуже великі труднощі, а УВС таки створено. З вдячністю описано, як англійський полковник з МСО Р.Ґ. Бовлей старався помагати нам чим і як лише міг, щоб створити ті сотні.

Важко приходився першим добровольцям перевишкіл (з ними був і автор), бо ж завелика була різниця віку в тих добровольців, що походили з різних частин України, а навіть з різних країн уже еміґрації на Заході. Та добровольці завзя-

то проходили всі труднощі. Це все автор дуже докладно й гарно описує. Дехто голосився задля заробітку, бо в тих часах важко було за працю, а ще важче декому виїхати з Німеччини. Та більшість голосилася не з тих причин. Це ж було військо. Вправді там школено виключно для вартової служби, але це було при одній з найкращих армій на світі. Там наш вартовий набирав пильности, виховувався в карності, в дружбі не лише зі своїми, але також з іншими, які, як і він, не хотіли вертатися додому. Наші люди навчилися докладности, яку мають англійці. Дуже докладно описано в книжці користі з існування УВС.

При незвичайно, як згадано, важких відносинах творення УВС а потім і служби в них, наші вартівники здобули підстаршинські та старшинські ранґи. Автор дуже докладно подає всі наші й найменші групи УВС та статистику, прізвища всіх старшин і підстаршин, де й коли хто командував.

Автор не забув подати про релігійну опіку вартовими сотнями, про душпастирів, які прибували до УВС особливо на більші свята, як це впливало позитивно на вартових.

Та найкраще й найцікавіше таки описано культурно-національне життя та УВС. Свої здібності таки найкраще виказав автор. Сторінка 33: «Почалися різні національні академії, стрільба з малого калібру з нагородою, курс англійської мови, зорганізовано спортову команду копаного м'яча... зорганізовано велику залю-кантину, де можна було читати часописи, книжки. Запрошено групу під проводом тоді п-ни Ірини Колішко-Вовк, сумівську танцювальну групу, виголошувано реферати, святковано разом Різдво і Великдень. Успіхи були такі, що німці та англійці самі запрошувалися на наші імпрези...».

Що це була корисна праця, видно хоч би з того, що большевицька аґентура вислала своїх провокаторів, яких скоро в УВС розкрили.

Хоч і в короткій рецензії варто згадати прізвища перших піонерів УВС. Перші підвищення ранґів отримали: І. Лозовий, І. Луговий, Г. Козій, Т. Пелех, Є. Рен, А. Голосниченко,

П. Липа, Л. Ткачук, В. Білан, І. Пуківський, З. Терешкун, Н. Сташків, П. Пастушак.

Треба згадати (стор. 40). що кожного місяця приїжджав до нашої станиці бл. пам. о. Ярослав Полянський і служив Службу Божу в таборовій церковці Райнзелену. Церковцю прикрашено на гуцульський стиль кивотом, що його виконав майстер-різьбар І. Винар. Подбали й про національний прапор з вигаптованим золотими нитками тризубом на блакитному полі і буквами У.В.С. Прапор посвятили о. Я. Полянський і о. І. Сендецький. Прапор тримали: чот. Т. Пелех, М. Луговий, П. Барліт.

«Можна сміло сказати, що попри вартування наші вояки чи вартові виробляли добру славу й переконання про культуру нашого народу, а також гідно та з честю сповняли своє завдання і при тому працювали не лише для себе, але ц для загального добра».

(*Українська Думка*, ч. 38 (1484), 28.1.1982 р.)

«ВОЯКИ — ВОЯКАМ»

Так назване нове видання Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії. що вийшло з друку восени торішнього року. Книжка видана майже люксусово. на доброякісному папері та багато ілюсторована. Дуже гармонійну обкладинку виготовив мистець Ростислав Глувко. Опрацював це видання ген. секретар ОбВУ пор. д-р Святомир М. Фостун, описавши в ньому дуже дбайливо та вичерпно торішні врочистості в Австрії, у Відні й у Фельдбаху.

Гармонійним до змісту є також вірш Михайла Кураха «Тим. що впали».

У вступному слові Головна Управа ОбВУ коротко знайо-

мить читача, чому ця українська комбатантська організація спорудила пам'ятник в Австрії, в місцевостях, де воювала I УД УНА. Далі описано в репортажі пор. д-ра Святомира М. Фостуна п. н. «Мозаїка подорожніх вражень» як Головна Управа організувала групову численну поїздку в 1981 р., до Австрії, як урочисто відбулося посвячення пропам'ятної плити в церкві св. Варвари у Відні, вмурованої там на вічну пам'ять усіх поляглих українських воїнів, а далі й поїздка збірної групи з В. Британії разом з членами Головної Управи Братства кол. вояків I УД УНА з Торонто, до Ґрацу, де біля могили бл. пам. військового капеляна о. Дмитра Ковалюка всч. о. крил. Михайло Ратушинський відслужив Панахиду, а теж і при пам'ятнику українським дівчатам і жінкам, що згинули в часі бомбардування Ґрацу в другій світовій війні.

Автор цікаво описав дальшу поїздку до місцевості Талергофу, де від вересня 1914 до 1917 року існував табір інтернованих, у якому померли тисячі українців, а далі відвідини всі воєнних цвинтарів в околиці Фельдбаху: у Сан Стефані, Бірнбавмі, Травтмансдорфі, Бад Ґляйхенберґу, Ґнасі. Найбільша врочистість відбулась у суботу, 30 травня, коли-то було відкриття і посвячення новоспорудженого пам'ятника в місті Фельдбаху в пам'ять поляглих воїнів I УД УНА. Автор дуже основно описав перебіг цієї пам'ятної врочистості, а також і цікаво описав закінчення успішної поїздки збірної групи з Великої Британії до Австрії.

Свій незвичайно вдалий репортаж закінчив автор такими словами: «Чужинче! Знайшовшись біля вояцького пам'ятника на головній площі м. Фельдбаху й прочитавши в чию пам'ять він споруджений, вшануй і ти пам'ять поляглих воїнів — синів далекої степової Геллади, які в буревійних роках страшної і кривавої другої світової війни виступили зі зброєю в руках в обороні рідної землі. Виступили зі зброєю за здійснення найвищого ідеалу — визволення своєї Батьківщини й в ім'я того ідеалу клали своє молоде життя на рідній землі й далеко поза нею.

Не забуваймо й ми їх ніколи!».

Наприкінці цієї цікавої своїм документальним змістом

6459/16

книжки є подяка Головної Управи ОбВУ всім, хто причинився своєю працею і участю до успішного відбуття всіх урочистостей в Австрії.

Слід відмітити, що написана ця невелика книжка з великою любов'ю до поляглих побратимів зброї. У виступному слові Головна Управа ОбВУ так і каже, «що видає цю книжку в пам'ять побратимам — воякам І УД УНА, які поклали своє життя за велике і святе діло, і їм віддаємо цією книжечкою наш вояцький салют, як вояки — воякам».

Цю книжку повинні прочитати не лише вояки, але й всі, а головно молодь, щоб і далі берегти й плекати культ пошани поляглих воїнів і борців за волю України, так, як цей культ пошани своїх поляглих воїнів плекає і зберігає кожний культурний народ у світі.

(*Українська Думка*, ч. 7. (1815) 18.2.1982 р.)

СПОГАДИ УЧАСНИКІВ ДУН

Спогади вояків ДУН. матеріяли зібрав і впорядкував Мирослав Кальба.

На початку вірш Івана Овечка «Героям», що закінчується присвятою воїнам ДУН:

«За щастя-волю народу і людини
Ви положили душі і серця,
І чести-слави героїв України
Вже не сплести вам кращого вінця!»

Гарно й коротко написана передмова д-ра Миколи Климишина про те, яка ідея захопила молодих людей, щоб ішли визволяти батьківщину від окупантів. Подана тут коротка

історія українських націоналістів, які в тих Дружинах (ДУН) виконали дане завдання — вишколилися, боролися і дали вишкіл кадровикам для Української Повстанської Армії. Закінчується так: «Всіх їх зв'язала в непереможну силу світла мрія-ідея самостійної соборної української держави й вони, задивлені в неї, ішли безстрашно в найтяжчі бої, хоч перемога не завжди була певна. . .»

Подане «Слово» голови ОУН до учасників з'їзду ДУН у 1981 р. в ЗСА, що кінчиться так: «Будьмо незмінно вірні у безкомпромісовій боротьбі-ідеї самостійної соборної української держави і національно-визвольній революції — шляхові до ідеї!»

Далі надрукований «Апель» полк. Євгена Рена до учасників з'їзду ДУН 23.5.1981 р. для відзначення відновлення української держави 30 червня 1941 р. і створення ДУН.

Потім надруковані спомини друзів: Мирослава Кальби, Романа Бойцуна, Любомира Колтуняка, Константина Таланчука, Степана Котельця («Лісовий»), Семена Лаврушки, Василя, Михайла Хомяка («Дзядзя»), Теодора Крочака.

В усіх цих споминах видніє любов до України, розуміння вояцького обов'язку, пошани до командирів. Це мав нагоду багато разів бачити тих же вояків (старшин і підстаршин) у боях на практиці. Що дає вишкіл і довга практика, видно з того, як багато згадують «Дзядзя», кол. вояка УСС з першої світової війни, яку він перебув, і тому багато пригодився його досвід у боротьбі проти ворога.

Вояки ДУН були не лиш борцями із зброєю, але при кожній нагоді освідомлювали населення Білорусі. Це видно з того як успішна була й тут праця, що багато голосилися молодих білорусів до ДУН, щоб боротися разом проти окупанта. Молоді вояки не розуміють часом вишколу, коли він томить, і думають, що його забагато або він задрібничковий.

Цікаво однак, що з кількох споминах цієї книжки пригадують вояки по боях, що «піт щадить кров». Відоме це пригадування в усіх арміях світу.

Зворушливий опис символічного похорону пор. Романа Кашубинського в селі, де він жив, і де його батько о. декан був у тому деканаті незвичайно шанований, і він, і бл. п. син Роман. Це віддано пошану так всім там поляглим воякам разом із Романом у ДУН. (Це в Угринові, Сокальщина, західні землі України).

Читається ця книжка із враженням, що й сам читач стає молодим, видається, що йде разом з тими борцями.

Не дивно, що на З'їзді ДУН вояків уже не було багато. Вони залишилися на полях боїв України, вони там часом і без хрестів поховані, а їх родини згадують, інколи в Сибірі. Там також вірять, що надійде ще час, коли нові борці здобудуть те, що не дала доля осягнути протягом останніх років існування ДУН.

Ця книжка — це документ українського патріотизму і духа нашої молоді.

Другові Мирославі Кальбі належиться вдячність за його ініціятиву і працю над нею.

(*Америка*, ч. 144, 20.8.1982 р.)

«ДУМАЙТЕ, ЧИТАЙТЕ»

Читання української преси й книжок та їх розповсюдження у вільному світі ледве, чи можна назвати задовільним. Є це на різні причини, у великій мірі неоправдані, як ось, наприклад, що, мовляв, українські книжки дорогуваті та, що своєю тематикою вони нецікаві.

Чи справді?

Торік перед різдвянами святами німецькі книгарні в самому лише Мюнхені продали книжок упродовж одного дня на

50 тисяч німецьких марок. А книжки видані в Західній Німеччині набагато дорожчі ніж українські. Коли ж мова про тематику, то вона також не є застарілою чи нецікавою. Часто позичаю німцям наші книжки в німецькому перекладі. Вони читають, хвалять і хочуть ще більше читати таких перекладів. Наприклад, позичив я повість Андрія Чайковського «За сестрою» (по-німецькому «Ріт інс татаренлянд»). Здавалось би для чужинця застаріла тема і нецікава. Коли ж ні. Зацікавив чужинців і переклад «Захара Беркута» на французьку мову. Отже, тематика не є застаріла чи нецікава.

Гадаю, що у нас дуже слабо розвинене питання доброї реклями В нашому чужому довкіллю бачимо, як купці й торговці намагаються зацікавити громадянство своїми товарами, своїм крамом, оголошуючи їх у пресі, телевізії, радіо, закидаючи поштові скринки тисячами реклямних листівок присилають безкоштові каталоги, витрачаючи великі гроші на таку рекляму, але виглядає, що це їм оплачується. У нас, на жаль, майже немає ніякої реклями. Про читання книжок і преси рідко коли наголошуємо в різних доповідях, не закликаємо громадянство й молодь читати українські книжки, часописи, не робимо ніяких зусиль, щоб зацікавити нашу дітвору й молодь українською книжкою і часописом.

Свого часу представник УХР у Західній Німеччині зробив спробу відвідин давав дітям книжки, прохаючи, щоб вони їх прочитали, а за деякий час він міг би з ними поговорити про прочитане. Надзвичайних успіхів спочатку не було, але діти все таки цікавилися книжечками. В Західній Німеччині були теж спроби Українського Християнського Руху влаштовувати виставки книжок — українських і німецьких. Такі успішні виставки відбулись у Мюнхені, Авґсбурзі, Кеніґштайні.

Замало ми звертаємо увагу на подарунки у формі книжок. Квіти, що їх ми приносимо в подарунку зів'януть, і їх скоро викинуть на смітник, цукерки діти з'їдять, а книжка залишиться, як тривалий подарунок. При тому ж книжку таки треба читати. Дитині не поможе ніяка заохота читати книжку, коли вона бачитиме цілий вечір старших при телевізорі, які не візьмуть навіть у руки українську книжку чи газету.

Дитині треба дати приклад, що й старші шанують слова нашого Великого Пророка Тараса Шевченка: «думайте, читайте». Дитину треба зацікавлювати книжкою змалечку. Розповідаючи казочку, показуємо дитині образки в книжечці, і кажемо їй, що все те, що ми їй говоримо є написане й намальоване в тій книжечці. Дитина пізніше буде сама заглядати до книжечки, й заки ще не вміє читати, буде з цікавістю приглядатися малюнкам. Це є перший крок зацікавити дитину книжкою.

Автор цих рядків часто розповідав дітям у юнацьких гуртожитках у Німеччині (Юґендгаймах) про українську й чужу літературу, закінчуючи щоденну гутірку інформацією, що про все те, що він говорив, можна прочитати собі в книжці й подав її назву та автора. Діти тоді охоче позичали таку книжку й так звикали цікавитися книжками та перекладами на німецьку мову наших клясиків. Їх захоплювали герої повісті — люди сильної волі, патріоти, люди чесні, гуманні. Чи наші батьки й виховники не можуть таку методу використати працюючи з дітворою і молоддю?

Усякі навчальні кличі про книжку, гарно розмальовані й приміщені на видному місці в наших громадських домівках також мають виховне значення, бо вони залишаються довший час у дитячій пам'яті.

У нас є багато педагогів і виховників, що працюють з молоддю багато років. Усі вони можуть чимало допомогти, коли писатимуть про свій досвід до української преси.

Корисно теж улаштовувати конкурси в читанні книжок. Робили ми такий конкурс у Мюнхені. Діти, що здобули тоді перші нагороди, тепер є пильними читачами українських книжечок.

Дуже важливим виховним чинником для дітвори й молоді є приватні бібліотеки в наших домах. Часто наші помешкання влаштовані з вибагливим смаком, прямо люксусові, але як часто в них нема ані української книжки ні часопису. Як тоді можна говорити дітям чи молоді про читання української книжки чи преси?! Потрібно теж організувати бібліотеки в громадських домівках для ширшого користування грома-

дянства, молоді, дітвори. Крім закуплених книжок варто заохочувати наших громадян, щоб вони давали до таких бібліотек книжки, що зберігаються в домах, нераз на горищі чи в підвалі. Там вони нікому не пригожі, а в бібліотеці з них можуть скористати читачі. Трапляються випадки, що помре наш громадянин, а його дружина — чужинка, викидає на смітник, чи віддає даром збирачам старого паперу, нераз цінні старі видання книжок, журналів тощо. І про це треба писати в нашій пресі та закликати старших віком громадян, щоб вони не залишали на поталу своїх бібліотек чи книжного, менш чи більш вартісного майна знаючи, що після їх смерти ніхто в родині не буде з того майна користати.

Закінчую цих декілька міркувань про потребу читання української книжки й преси знову ж таки Шевченковими словами: «думайте, читайте!»...

(*Українська Думка*, ч. 21 (1932), 24.5.1984 р.)

БАТЬКАМ НА УВАГУ

Перед Різдвянами святами завжди є мало часу, особливо матерям приготувати дарунки для дітей, подумати як найкраще пригостити рідних, знайомих. Треба дещо купити нового з одежі для дітей. Усього назбирається багато, а до того ще й великі витрати так, що не завжди виходить так як хотілося б.

Та бодай одну турботу можна оминути й полагодити без великого труду, і зробити щось корисного для виховання дітей. Це дарунок — книжка під ялинку. «Стара пісня» — подумає хтось, що знає сьогодні як мало читають книжки й пресу. І над тим треба застановитися.

Що залишиться дитині з медій західнього світу для її роз-

ваги? Відео, радіо і телебачення, кіно, чужинецький театр? Дещо з того шкідливе для здоров'я. І тут саме причина, що діти не читають узагалі, бо дозволяється їм постійно користати з тих найновіших здобутків техніки.

Звичайно буває так, що діти мають до забави всі роди мініятюрних авт. Дитина покаже кожну фірму чи марку авта, хоч не вміє читати. Але коли йдеться про книжку, чи книжечку з образками, то є відповідь — вона ще не вміє читати. І тут вина батьків, виховників.

Батьки чи виховники, розповідаючи дитині казку й одночасно показуючи це образками в книжечці, — зацікавлюють дитину тією книжечкою. Звичайно дитина не задовольняється одноразовою розповіддю, вона домагається ще й ще раз розказувати. Так можна переконатися, що дитина таки любить книжку, вона до неї призвичаїлася. Тут тільки потрібно зрозуміння батьків і виховників до тієї справи.

Подібно є й зі старшими дітьми. Їх можна заохотити до читання частими дискусіями — принагідними чи особливо зорганізованими — про книжку та про читання її рідною мовою. Подаю цікавий уривок з книжки Євгена Чикаленка «Спогади» (1861-1907). Він згадує про пісню а водночас й про мову, книжку. У тодішних часах, у школах, урядах і в «інтеліґенції» панівною мовою була російська мова. Він пише: «Я почув, що співають незнайому мені пісню «А вже літ двісті, як козан в неволі». На мене ця пісня зробила незвичайне враження, не мелодією, не змістом, а тим, що Смолинський, цей бог, якому всі покланяються, співає мовою, за яку мене карали, ганьбили; мовою, якої я почав соромитися, хоч у душі любив, бо нею почав говорити, нею розмовляв з милими моєму серцеві перешорськими хлопчиками-пастушками. Щось підкотилося мені під горло, і раптом я розплакався, голосно схлипуючи. Пісня увірвалась. . .кинулись до мене і почали розпитувати, що в мене болить».

Від того вечора Чикаленко почав читати наші книжки. Отже наша пісня мала щось спільного з книжкою рідною мовою. Автор пише, що почав читати Гоголя «Тарас Бульба», твори Марка Вовчка й інші.

Що книжкою треба зацікавити дитину від найменшого її віку, подаю приклад. Недавно я відвідав родину, де маленький хлопчик, який побачив мене вперше, побіг до шафи, витягнув книжечку з образками і показував мені, немов якийсь скарб. Значить. батьки відразу зацікавили дитину книжкою.

Замало є подарувати дитині книжку. Нею треба зацікавити, провірити чи вона прочитала її зміст, про героїв, одним словом нехай пізніше дитина сама думає над тим, що прочитала. Це завдання батьків, виховників і тих, що цю книжку подарували.

(*Українська Думка*, чч. 51-52 (1962-1963), 20 грудня 1984 р.)

МОЇ ДРУКОВАНІ СТАТТІ Й МАТЕРІЯЛИ В УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛАХ І ЧАСОПИСАХ

Ганебне московщення — *Шлях Перемоги*, ч. 5 (310), 31.1.1960.

През шаблі маєм право — *Шлях Перемоги*, ч. 20 (1180), 15.5.1960.

Оборона Ленінграду - *Сурмач*, чч. 1-4 (33-37), 1967. Рік XII.

Війна у В'єтнамі — *Сурмач*, чч. 1-4 (38-41), 1968. Рік XIII

Ген. хор. Роман Шухевич — *Сурмач*, чч. 1-4 (46-49), 1970. Рік XV.

Українська Дивізія «Галичина» під Фельдбахом *Сурмач*, чч. 1-4 (54-58), 1973.

Мої відвідини СУМ у ЗСА - *Шлях Перемоги*, ч. 4 (1040), 10.1.1974.

Наше 20-річчя. Наша праця *Християнський Голос*, ч. 43 (1344), 27.10.1974.

20-ліття Українського Християнського Руху - *Шлях Перемоги*, ч. 45 (1081), 17.11.1974

Як Ромко здав іспит лицаря — *Крилаті*, травень 1975. Рік XIII.

Бузько — еміґрант — *Крилаті*, жовтень 1975. Рік XIII.

Рідна мова — *Крилаті*, травень 1975. Рік XIII.

Епіхаріс — *Крилаті*, вересень 1975. Рік XIII.

Листопад — *Шлях Перемоги*, ч. 42 (1128), 2.11.1975.

Нелюдська жорстокість — *Крилаті*, листопад 1975. Рік XIII.

Думайте, читайте — *Шлях Перемоги*, ч. 1-2 (1137), Різдво Христове 1975.

Вогонь у санаторії — *Крилаті*, січень 1976. Рік XIV.

З думок мудрих людей — *Крилаті*, лютий 1976. Рік XIV.

Сила покликання — *Крилаті*, лютий 1976. Рік XIV.

Великі діла малими руками — *Крилаті*, травень 1976. Рік XIV.

Пригода з вовками — *Крилаті*, серпень 1976. Рік XIV.

Валуєв — *Крилаті*, вересень 1976. Рік XIV.

Листопадовий Зрив. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 4 (1140), 25.1.1976.

З літопису християнської України. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч.12 (1148), 21.3.1976.

Духовне вогнище на скитальщині. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 15 (1157), 11.4.1976.

Найкращий подарунок під ялинку — *Шлях Перемоги*, ч. 50 (1186), 26.12.1976.

Точність — *Крилаті*, лютий 1977. Рік XV.

Наша книжка — *Шлях Перемоги*, ч. 5 (1191), 30.1.1977.

Співак, що став мільйонером — *Крилаті*, березень 1977. Рік XV.

Дорогий плащ — *Крилаті*, березень 1977. Рік XV.

Сильна воля врятувала — *Крилаті*, квітень 1977. Рік XV.

Горить ліс — *Крилаті*, травень 1977. Рік XV.

Новий цінний журнал — *Шлях Перемоги*, ч. 24 (1210), 12.6.1977.

Альманах Станиславівської Землі. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 29 (1215), 17.7.1977

Як песик Гав дістався на волю — *Крилаті*, вересень 1977. Рік XV.

Конґрес: Церква в потребі — *Шлях Перемоги*, ч. 41 (1227), 9.10.1977.

Десятник Бушкович — *Крилаті*, листопад 1977. Рік XV.

Наймолодший з бійців — *Крилаті*, листопад 1977. Рік XV.

Незламний хребет — *Крилаті*, грудень 1977. Рік XV.

Увага батьків до шкільних дітей — *Українська Думка*, ч. 36 (1585), 1.9.1977.

Безмежжя брехні — *Українська Думка*, ч. 7 (1608), 16.2.1978.

Читаючи «Більмо» Осадчого. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 15 (1253), 16.4.1978.

«Горить ліс». Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч 20 (1258), 14.5.1978.

Минуле Перемиської гімназії. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 28 (1266), 9.7.1978.

Українська армія в боротьбі за державність. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 30 (1268), 23.7.1978.

Українська Галицька Армія — *Шлях Перемоги*, ч. 35 (1273), 27.8.1978.

Одна з багатьох утопій. Рецензія — *Українська Думка*, ч. 51 (1652), 14.12.1978.

Українське вояцтво в боротьбі за державність — *Українська Думка*, ч. 44 (i697), 1.1.1979.

Моя поїздка до Англії — *Українська Думка*, ч. 5 (1658), 1.2.1979.

Ждати на відповідь — *Українська Думка*, ч. 9 (1662), 1.3.1979.

Ґеорґ Кершенштайнер і Україна. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 14 (1301), 8.4.1979.

Нація а не кляса. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 33 (1323), 19.8.1979.

Стріча сеньйорів у Мюнхені — *Шлях Перемоги*, ч. 36 (1326), 9.9.1979.

Цікава праця про Євгена Маланюка — *Українська Думка*, ч. 39 (1692), 27.9.1979.

Сила московської імперії та її слабість — *Українська Думка*, ч. 42 (1696), 18.10.1979.

Дружини Українських Націоналістів — *Сурмач*, чч. 1-2 (64-65), 1979. Рік XXII.

Тресас — *Крилаті*, березень 1979. Рік XVII.

18 днів без їжі і води — *Крилаті*, серпень 1979. Рік XVII.

Чар-зілля — *Крилаті*, листопад 1979. Рік XVII.

Підстаршина Вовк — *Крилаті*, листопад 1979.

Рідкісне німецьке видання — *Шлях Перемоги*, ч. 40 (1330), 7.10.1979.

Вартові сотні в Німеччині — *Шлях Перемоги*, ч. 20 (1362), 19.5.1980.

У 30-річчя смерти Романа Шухевича — *Українська Думка*, ч. 20 (1725), 15.5.1980.

Клявзевіц — генерал-філософ — *Шлях Перемоги*, ч. 25 (1367), 22.8.1980.

Незвичайна поїздка до Австрії — *Шлях Перемоги*, ч. 34 (1376), 24.8.1980.

Конґрес: Церква в потребі — *Шлях Перемоги*, ч. 34 (1376), 24.8.1980.

Кінець шкільного року — *Крилаті*, червень 1980. Рік XVIII

Si les Russen attaquairent — *Українська Думка*, ч. 41 (1746), 9.10.1980.

У 200-річчя народження Клявзевіца — *Українська Думка*, ч. 44 (1749), 30.10.1980.

Близнюки погодились — *Крилаті*, січень 1980. Рік XVIII.

Кінець шкільного року — *Крилаті*, червень 1980. Рік XVIII.

Синівська вдячність — *Крилаті*, жовтень 1980. Рік XVIII.

Проба юнацького серця — *Крилаті*, січень 1981. Рік XIX.

Моя поїздка до Австрії — *Українська Думка*, ч. 9 (1765), 26.2.1981.

Другий Альманах ОбВУ — *Українська Думка*, ч. 8 (1764), 19.2.1981.

Ми і наше здоров'я — *Крилаті*, березень 1981. Рік XIX.

Альманах ОбВУ. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 9 (1403), 1.3.1981.

40-річчя ДУН — *Шлях Перемоги*, ч. 20 (1414), 17.5.1981.

Зустріч комбатантів ДУН — *Шлях Перемоги*, ч. 24 (1418), 14.6.1981.

У 40 річницю постання ДУН — *Сурмач*, чч. 3-4, 1981. Рік XXIV.

Спогади Михайла Реви. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 6 (1982)), 26.7.1981.

Боєздатність І Української Дивізії — *Сурмач*, ч.1-2 (70-71). Рік 1981.

У 40 річницю постання ДУН — *Українська Думка*, ч. 27 (1983), 2.7.1981.

Причинок до військової історії — *Українська Думка*, ч. 4 (1812), 28.1.1982.

Незвичайна зброя — *Крилаті*, липень 1982. Рік XX.

Рейд без зброї. Рецензія — *Українська Думка*, ч. 20 (1828), 20.5.1982.

Незабутній командир — *Шлях Перемоги*, ч. 14 (1460), 4.4.1982.

Українські Вартівничі Сотні. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 49 (1443), 6.12.1982.

Сусіди — *Крилаті*, листопад 1982. Рік XX.

Внутрішня суверенність — *Шлях Перемоги*, ч. 39 (1485), 26.9.1982.

Рейд без зброї. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 18 (1464), 2.5.1982.

У лавах Дружинників. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 34 (1480), 22.8.1982.

Щоденник Селепка Лавочки. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 22 (1520), 29.5.1983.

Суха трава — *Крилаті*, вересень 1983. Рік XXI.

Хто не читає — вікон не має — *Шлях Перемоги*, ч. 15 (1565), 8.4.1984.

Над тихим Серетом. Рецензія — *Шлях Перемоги*, ч. 23 (1573), 3.6.1984.

Алькоголізм — *Аванґард*, ч. 2 (173), березень-квітень 1984. Рік XXXVIII.

Думайте, читайте — *Українська Думка*, ч. 21 (1932), 24.5.1984.

Батькам на увагу — *Українська Думка*, ч. 52 (1962-63), 20.12 1984.

Частина дев'ята

Вибране листування

12.1.1955.

Друзям Українським Націоналістам
в Зенґварден, Німеччина.
На руки Вп. полк. Євгена Побігущого-Рена.

Дорогі Друзі!

Щире спасибі за Вашого спільного листа та за висловлені в ньому різдв'яні побажання.

З нагоди Нового Року шлю Вам усім щирий, дружній привіт, і бажаю Вам усього добра. Хай Господь Бог дасть Вам багато сил і успіхів у Ваших трудах і допоможе, щоб сповнилися Ваші накращі прагнення, що сповняють Ваші серця. Хай швидко здійсняться прагнення усіх українських націоналістів, цілого нашого народу — прагнення волі, державної самостійности України, щоб на українській землі запанувала християнська, українська Правда! Бажаю Вам, щоб Ви якнайкраще підготовилися до тих завдань, які стоять перед Вами у визвольній боротьбі!

Вітаю Вас щирим прадідним різдв'яним поздоровленням

Христос Раждається — Славім Його!

Степан Бандера

*

6459/17

Уривки з листа хор. ДУН Теодора Крочака

Філядельфія 30.1.1973 р.

Дорогенькі Пані Галю і Пане Полковнику!

Прийміть від нас усіх сердечну подяку за такий приємний і наповнений безмежно щирим теплом лист, що його ми кілька разів прочитали. Ваше товариське і дружнє почування до нас і Ваш шляхетний виклик, щоб оминати «титулярні формальності» ми прийняли з великим ентузіязмом. Це тимбільш приємно, що це бажання пані Галі. Хотів би я подати маленьке вияснення стосовно того, що я до Вас звертаюся вживаючи титулу. Отже коли я звертаюся до Вас «пане полковнику», то це не справа військового порядку; це не справа вияву моєї дисципліни кол. вояка, ані це не є лиш вияв доброго тону — віддавання почесті заслуженим воякам-офіцерам. У моєму випадку, це справа глибокої психологічної ваги і вартости, яка немає ціни. . .

Звертаючись до Вас як до полковника, переді мною завжди стоїть образ незабутнього майора — найважнішого і найкращого вчителя для мене з-поміж усіх моїх учителів, який поклав здорові основи найважливіших прикмет у моєму молодому дозріваючому віці, таке, як практичне розумування, логічне розцінювання кожної ситуації. . . та врешті життєву самодисципліну, а в парі з тим — послідовність, непохитність, честь і вояцьку шляхетність та наснагу творчости. Ще раз прошу не трактувати цього маленького вияснення моїх щирих почувань як компліменти. Хочу вірити, пане полковнику, що Ви мене розумієте, так щиро, як щиро я бажав вияснити моє почування, хоч воно в дійсності є в думках. . . Хлопці не тільки, що читали захоплено Вашу історію — оповідання, але чув я, як вони між собою дискутували, як би то кожний з них був тим молодшим братом у такій трагічній ситуації і навпаки. Це була дуже цікава дискусія прислуховуючись з боку, за що я від себе також сердечно дякую. . .

З полегшою відітхнув і подякував Всевишньому, що Ви

добре почуваєтеся і приходите до доброго здоров'я, бо ж як Ви самі сказали, ми мусимо ще багато зробити. Погоджуюсь з Вами 100% і признаюсь, що навіть тепер це на мене так вплинуло, що я дістав більше охоти до чогось активного, творчого, помимо того, що я і так позичаю хвилини з слідуючої години, а години з чергового дня. Ваша педантична творча наполегливість заставляє мене ревідувати економіку мого часу. . .

Ви згадували, що якась негідна людина в Канаді писала версію про Леґіон. Якщо маєте той матеріял то прошу прислати мені для інформації. Я остаточно почав працювати над довшою статтею про Леґіон, як окрему специфічну сторінку новітньої історії українського війська. . .

Мимоволі, приходить на думку старе українське прислів'я «Що посієш — то й збереш». Тому і приходжу до висновку, шо у Вашому випадку, Ваша осінь мусить і повинна бути тільки *золота*. Після Божих і природніх законів, Ви пане полковнику заслужили на сонячну, золоту і багатоврожайну осінь, бо Ваша праця дала багато доброго плоду. Знаю це досконало, бо аналізуючи оцінку моїх власних прикмет і суворо придержуючись самокритики, я свідомий того і вдячний Вам за те, що більшість моїх добрих прикмет формувались у мені на весні мого життя, тоді як Ви на Ваших вишколах-гутірках так уміло засівали здорове життєдайне зерно в душах молодих вояків.

*

Торонто, 16.III.75.

Високоповажаний Пане Маґістре,

для мене, Дорогий Пане Професоре!

Не знаю, чи Ви пригадуєте мене, одну з Ваших учениць із Обернцен і Ерлянґен з української гімназії.

Я — Неля (Неоніля) Капій а тепер Н. Ткач. Мої батьки учителювали в Дінкельбюль біля Анзбах, Євген і Ольга Капій.

Подаю цілу метрику, здається, що ще й на старість залишився мій колишній гумор. Я писала до Вас, коли ми виїхали до Канади й ще тоді жили а Оттаві.

Щоб іще краще пригадати, нас у школі були 4 крикливі галасливі кузинки. Дві доньки покійного о. Цюпки, Люба й Ірина, Ірина Дозорська, я і наші товаришки Оксана Дуткевич — дуже висока й Ірина Чехут.

Мене, Ви пане професоре називали «полководець» коли ми мали пластовий марш до Фінзберґу. Я тоді дістала від Вас свисток, за це, що вдавала найменше змучену. Ще до сьогодні його маю.

Не пригадую чому Ви припинили нашу коресподенцію, мабуть, я не написала Вам, коли ми переселилися в Торонто. Але я все згадую Вас.

Ми, чотири кузинки, живемо в Торонто з нашими батьками й нашими молодими родинами. Я маю сина вже в університеті в Торонто й донечку, що цього року почала вже гімназію, обоє добре вчаться. Усе їм згадую Вас, головно коли помагала їм з історією. Часто згадувала моєму синові Ваші слова, також методу Вашого навчання, за якою нам було легко вчитися.

Пригадую, як ми приготовляли 10-хвилинні реферати. Приготовляли все одного рефере та й корреферента, і це був чудовий спосіб навчання.

. . . Думаю, що Ви знаєте, як ми всі Вас любили, багато навчились від Вас. Сьогодні я мати своїх дітей, можу це набагато більше оцінити.

Вітаю Вас сердечно і Вашу шановну дружину!

Неля Ткач

*

Аддіс Абеба, 9.5.77

Високоповажаний Пане Полковнику!

З нагоди Вашого 75-ліття я приєднуюся до побажань усіх

чесних українців і висловлюю Вам признання і подяку за Вашу поставу стійкої української людини в усіх Ваших, іноді непригожих життєвих обставинах.

Хай Всевишній обдарує Вас надалі своєю ласкою і здоров'ям, щоб Ви далі були прикладом для молоді, передаючи їй своє знання і досвід та, щоб Ви мали силу витривати удари зі сторони «дядьків отечества чужого».

Знаю з листів моїх друзів, що наклепами хочуть знищити Вашу добру славу деякі людці, які нічого самі для України не зробили, бувши з-за всіх обставин пристосованцями, як і тепер є вислужниками сил, безумовно ворожих Україні християнській.

Вам на потіху скажу, що Донцова теж нападали і собак на нього вішали,але він давав тим «дядькам отечества чужого» належну їм відповідь у «Віснику» (Львів). Одною з таких неперевершених сатир його з того часу є стаття «Гієна стрята». Пошукайте це число і прочитайте, дуже актуальна сатира. Він нераз говорив: «Ви їм арґументи, а вони вам, що ваш батько у рваних штанах ходив!» Або, «ви їм про справу, а вони вам: а щоб вам корова здохла!»

Ми Вас знаємо як чесного, працьовитого і здібного українця! Пригадаймо Познань, де я студіював медецину і фізкультуру, а Ви були офіцером у польській армії. Я знав усіх українців поза Українською Студентською Громадою і Корпорацією «Чорноморе», знав я й Вас і ще одного українського офіцера у польській армії, пор. В. Татарського. Знав я теж багато старшин запасу, поляків, які знали Вас і знав, що вони про Вас думали. Я нераз з ними про Вас говорив. Я мав широкі зв'язки з українцями вояками у Вашому полку й у Вашій сотні. Нераз ми говорили про Вас. З їхньої розмови я відчував, що вони були горді з того, що українець є їхнім зверхником. Нераз підкреслювали, що «наш Богун є воїном з крови і кості» (Вас звали Богуном). «Він, мов та стріла, меткий, всюди присутній, рішучий, суворий до себе і других, справедливий і скромний», — казали.

Коли на наших землях відбувалася т. зв. «пацифікація», то за словами вояків-українців, з Вашої сотні, Вас провоку-

вав один старшина, поляк, словами: «Побігущий, а якби тебе вислали туди втихомирювати твоїх земляків, то щоб ти зробив?» Ви: «взяв би револьвер і застрелився!» — Він: «Чому?» — здивовано питав, а Ви на це холодно відповіли: «щоб не чути більше подібних ідіотських запитів!»

Ваші вояки-українці підкреслювали, що Ви не спольщили свого прізвища на «Побігущи», а затримали українське закінчення — ий; знали, що й за це — ий присікалися до Вас поляки-старшини.

Одного разу прибігли з великою радістю розказуючи, що «наш Богун побідив Володийовського». Що таке? — питаю. Ось розказали, що у приказі командира дивізії, генерала Влада, була висловлена похвала поручникові Побігущому за небувалий хист у вишколі підстаршин; генерал Влада відмітив, що всі підстаршини курсу, що його очолював Побігущий, були набагато краще вишколені ніж підстаршинами з подібного курсу, що його вів поляк. Можете собі уявити нашу радість, і це подав я до нашої організації до відома. Вони знали, що Ви одверто признавалися до українства і, що Ви ходили до української церкви, куди ходили й всі студенти-українці.

Вояки-українці підкреслювали Вашу пильність; знали, що Ви не гайнували часу, як інші офіцери по кав'ярнях і нічних льокалях, а кожну вільну хвилину присвячували на науку і ходили на виклади, бувши студентом на відділі політичної економії у Познанському університеті. Ми теж знали про те, що Ви закінчили ці студії. Нині пригадую Вас, нераз я Вас бачив як чимчикували на виклади до «Колеґіюм Мінус», завжди в уніформі офіцера. Поляки, старшини запасу, які студіювали зі мною, а служили у Вашому полку, знали Вас і від них я міг почути «Якби він був поляк, або бодай перейшов на католицизм, то зробив би неймовірну кар'єру, такий цей чоловік здібний!». А серце наше раділо почувши такі похвали! Всім тим обставинам завдячуєте те, що саме Вас, а не кого іншого з українських старшин провід ОУН обрав командиром відділу ДУН, у Завберсдорфі. У тому відділі ДУН ми зустрілися. Ви, як мій зверхник, я, як старшина і лікар.

Ми всі Вас поважали і любили за Вашу відданість справі та Ваш незвичайний хист.

Сьогодні знаємо, що відтак Ви тричі добровільно зголосилися служити своїм вояцьким знанням нашій справі. Я не пригадую собі, щоб хтось з українських старшин у польській армії виявив таку саму готовість. Обставини серед яких Вам доводилось брати важку відповідальність, були виїмково трудні. . . Учасник тієї епопеї, мій товариш зі студій, Симко Степан, оповідав мені, що Вам доручено командувати великою військовою одиницею, зложеною з трьох полків і одного куреня вояків. Ви знаменито давали собі раду.

Пригадую, як ми клопотали, щоб вихопити Вас з німецького полону, нам поміг багато Донцов. Тоді Ви зробили нам, мені і моїй дружині, велику честь, замешкавши в нас, у Познані. І там знову завдяки Вашій невсипущій праці постав відділ комбатантів, якого Ви були головою, при Українському Національному Об'єднанні в Познані. Всі Вас поважали і любили. Теж українці міста Познаня за Польщі, Вас поважали, я ж знаю всіх тих українців, особливо тих, яких Ви відвідували, як інж. Ковальчук, радник Раставецький, інж. Мовчко.

Знаю, що Вас УГВР підвищила до ранґу полковника української армії. Коли Ви по воєнній хуртовині опинилися в Мюнхені, Ви включились у суспільно-політичне життя нашої громади. Ви себе приділили по стороні ОУН під проводом Степана Бандери, потім Ярослава Стецька, працюючи разом з ним, і саме тому й Вас взяли під нагінку «дядьки отечества чужого».

Завданням психологічного наступу наших ворогів є знеславлювати, обезцінювати, висміювати а то й вбивати українських патріотів.

Вітаю Вас з Вашим 75-літтям, і бажаю доброго здоров'я, сил і витривалости у Вашій праці. Вітаю теж шан. пані Галю.

Вам усе щирий

С. Зощук

*

Грудень 1979 р.

До Друзів ДУН.
Учасників Леґіонів «Нахтіґаль» і «Ролянд»

Дорогий Друже Євгене!

Небагато з нас остались ще в живих у вільному світі (около 3-4 десятки) і то в більшості уже з підірваним здоров'ям. Після закінчення війни, ми були відсунені в тінь через непригожі наклепи та ворожі напади на нас, що звинувачували нас у мордуванні польських професорів у Львові а командирові «Нахтіґаля» Оберлендерові пришивали воєнні злочини. Тому мало хто міг запізнатися з нами та нашою історією, бо такої дотепер не було в українській літературі. Більше можна знайти про нас у польській та російській воєнній літературі у ворожому, наклепницькому, неправильному насвітленні.

Та час той уже проминув, ті справи правильно вияснені, і настав час, щоб ми встали — щоб нас порахували. Це ж ми перші, враз з Похідними Групами, відкривали хвіртки в похід і протоптували шляхи, якими після нас проходила героїчна боротьба нашого народу за нашу самостійну соборну державу, на чолі невмірущої слави УПА та революційної ОУН, яких провідний склад у більшості заповнювали наші друзі з ДУН, з ген. УПА Т. Чупринкою — Р. Шухевичем та полк. Шелестом — В. Сидором у проводі.

Творити нам ще одне товариство не в пору та й непотрібно. Тому і правильно, що до мене звернулась Головна Управа Тов. Колишніх Вояків УПА, щоб ми зорганізувались при них, як самостійна одиниця. Уважаю, що вістку ту приймете з вдоволенням та признанням, і вірю, що вкоротці всі ми об-'єднаємось у вояцьку самостійну одиницю ДУН.

З надходячим Різдвом Христовим, та Новим Роком, висловлюю Вам та Вашим Родинам найщиріші побажання — Веселих Радісних Свят, доброго здоров'я, сил, задоволення та щедрих Божих ласк у новому 1980 році.

Ваш

Мирослав Кальба

*

Нюрнберґ, 30.8.1981 р.

Вельмишановний Пане Полковнику!

Одержав Вашого листа, щиро дякую. Ви згадали за знімки, які є з Вашою особою. На превеликий жаль не маю таких знімок. Це все пропало в часі мого перебування в Дахав. Я радо хотів би Вам у цій справі допомогти, але на превеликий жаль не маю таких друзів, які були в ДУН.

Щодо зустрічі кол. вояків ДУН, то я вельми радію, що відбулася така зустріч, і прибули наші друзі, кол. вояки ДУН. Я одержав знімку та дві відзнаки ДУН, і негайно за них розрахувався, висилаючи 100 нм. на адресу друга Кальби. А тепер жду на Вашу книжку (спомини), що друкується в Лондоні. Варто такі спомини прочитати.

Ви питаєте мене який я мав ранґ в ДУН. Ви надали мені звання старшого стрільця, і я старшим стрільцем попав до концтабору.

На цьому кінчу мого коротенького листа, бажаю Вам всього найкращого — багато здоров'я та витривалости у Вашій праці.

Нехай Вам Всевишній допоможе якнайдовше прожити та зробити ще багато добра для нашої неньки України.

Остаюсь з глибокою пошаною до Вас,

Слава Україні!

Ваш кол. вояк
Михайло Ковальчук

*

Детройт, 28.6.1982 р.

Вельмишановні і Дорогі Панство Галя і Євген Рен!

Дуже дякую Вам за Ваші листи з вістками про Ваше життя-буття, яке, як бачимо з листів, тісно і всесторонньо в'яжеться з громадсько-культурним життям нашої громади в

Німеччині та на еміґрації. Особливу радість і підтримку духа зробила нам Ваша знімка з нагоди 40-ліття Вашого одруження. Дружина Марія, і я, вважаємо, що Ви вповні зберегли молодечий вигляд, який ми запам'ятали з часів нашого добросусідського і приятельського співжиття в 1951 році. Думаємо, що Ваші листи дають повне вияснення багатих джерел Вашої сили та енерґії. Це праця Ваша і Вашої дружини для добра ближніх, громади, для нашого народу і його молоді, яка не послаблює, а навпаки, додає Вам сил до дальшої праці для загального добра.

Ваша згадка про житлові труднощі пригадує також нам наші клопоти з мешканням у перших 6 роках перебування в Америці, доки в 1957 р. ми не купили свого власного хоч дуже скромного дому. Тут чомусь власники домів дуже неохоче винаймали мешкання для подруж з дітьми. В 1955 р., нам народився син Петро. В короткому часі, після приїзду до Америки, дружина вступила до церковного хору та працювала в Батьківському Кружку Рідної Школи на заході міста Детройту. Я почав ходити на вечірні механічні курси, щоб улаштуватись на кращу працю, і вже 29 літ працюю як машиніст автобудівельного приладдя. В громаді працював я також у Батьківському Кружку Р.Ш., в Пласт-прияті, а тепер в Управі нашої відпочинкової літньої оселі «Діброва» біля Детройту.

Дружина Марія відновила свої студії і закінчила їх званням маґістра бібліотекарських наук у 1975 році. Доня Ірина була дуже доброю дитиною, пильною ученицею, визначною студенткою, і ми віримо, що вона збереже ці свої прикмети доброти на все своє життя. Доня гарно говорить нашою мовою, 9 літ вчилася грати на піяніно. Учителька радила її студіювати музику, але вона рішила студіювати англійську літературу і французьку мову. Тому, перед закінчення її студій було виразно видно, що нема можливостей учителювання літератури. Ірка, з прикметним її завзяттям і пильністю, взялась вивчати фізику, хемію та біологію, щоб дістатись на студії дентистичні.

Син Петро в 1978 р. почав також дентистичні студії які за-

кінчив з відзначенням Американської Академії Усних Діягноз, у місяці травні цього року. Син також має закінчену Українознавчу школу, 8 літ науки на фортепіян, і є дуже відданим пластуном куреня «Лісових Чортів». Син теж пройшов військовий старшинський вишкіл моряка. В перших місяцях, під час вправ звихнув собі ногу, і дістав почесне звільнення з медичних причин. Тепер, одержавши диплом лікаря-дентиста, сповняє дуже престижеву працю інструктора в своєму університеті.

Як бачите, Ваші листи застали нас якраз у тому часі, коли можливо хоч частина наших головних батьківських завдань вже здійснена.

З нагоди Вашого 80-літнього ювілею з дня народження та 40-ліття Вашого шлюбу, бажаємо Вам щастя, здоров'я, многих літ, багато успіхів у Вашій праці та всього найкращого.

Родина Лазарчуки

*

Слава Ісусу Христу! Ватикан, дня 3.11.1982

Високоповажаний Пане Полковнику!

Спасибі Вам за переслання з нагоди мого 90-ліття Ваших цінних споминів. Вони не тільки є мозаїкою Ваших особистих споминів і переживань, але будуть цінними камінчиками в загальній мозаїці нашої історії. В нашій історії так важно було берегти всякі історичні документи. Їх безпощадно нищили нам на велику шкоду наші вороги, тому спомини тих, що в історичних подіях брали участь, останутся для наших майбутніх істориків, часто, єдиним матеріялом для історіографічних студій і праць. Спасибі Вам за це. Пишіть більше, щоб «давня слава не пропала».

Благословення Господнє на Вас!

‡ *Йосиф*
Патріярх і Кардинал

*

23 лютого 1983 року.

Вельмидостойні Панство!

Дорогий Друже Євгене!

Перш усього мушу просити про вибачення за так спізнену відповідь на листа за якого я надзвичайно Вам, Друже Євгене вдячний, бо в ньому накреслено багато цікавого. Спізнення спричинили Свята, а з ними зокрема для мене брак часу. Я сам пишу писанки (кажуть, що добре), а крім того в передсвяточному часі маю дуже багато курсів, демонстрацій, доповідей у школах, університетах, музеях, бібліотеках чи приватних клюбах. Щороку курси відвідують до двісті курсантів. Цього року було більше публікацій про мене і українські писанки, ніж попередніми роками, бо крім місцевої преси, були дописи і в журналах. Найболючіше для мене, що це задержало дещо мою працю у підготуванні видання документальної праці про ДУН. Матеріялів нагромаджується щораз більше і більше. Не вірю, чи вдасться це все охопити в одному томі.

Залучую Вам «Документаціонсцентрум» який видає С. Візенталь у Відні. В тому найновішому (припускаю, що Ви його ще не бачили) на сторінці 6, пункт 17 і 19 домагається, щоб Вашінґтон провів слідство проти двох українців, де їм закидається участь у ДУН, (які ніколи не були в ДУН). Та у своїй напасті Візенталь забрехався як бачите аж до того, що шлях яким проходив «Нахтіґаль» чи «Ролянд» зрошений кров'ю аж до Києва та «Бабиного Яру». Жидівським напастям немає меж. Припускаю, що Візенталя можна б запізвати за це до суду.

Не вийшло нам цього року з зустріччю ДУН. Жарський пропонує, щоб її відбути наступного року в Каліфорнії, в Льос-Анджелес, у тому часі, як буде там відбуватися літня Олімпіяда. Зараз проголошено, що черговий Конґрес СКВУ відбудеться на початку грудня в Торонто. Чи не добре було б нам у тому часі там з'їхатися? У Торонто найбільше наших членів. Радо почую Вашу думку в тій справі.

Як коло Вас Дороге Панство? Хочемо вірити, що все добре, здорові та й задоволені. Якщо дозволить час — пишіть, а ми радіємо кожною вісткою від Вас.

Бажаємо Вам, Дорогі Наші, щоб Христове Воскресіння і Вам додало силу, віру й певності у Вашій праці, та й наділило Вас ще добрим здоров'ям і довгим віком.

Обнімаємо Вас і цілуємо,

Ваші Мирослав і Ірина Кальби

*

Австралія, 22.9.1983.

Дорогі Пані Галю і Пане Євгене!

Щиро дякую за Вашого гарного листа. Маю надію, що Ваше здоров'я добре, чого широ Вам бажаю.

Я здорова, лише сумно мені, бо 30.9., буде шість місяців як Славко помер. Однак приємно мені, коли Ви згадуєте Славка гарним словом. Він Вас дуже поважав.

Подивляю Вас дуже за Вашу муравлину працю. Кінчаєте знову свою другу книжку. Перша була чудова. Ви не вагалися одверто висловлювати своїх вдумливих поглядів на справи і події. Пережиті події і обставини Ви аналізували глибоко. Важні також висновки на майбутнє, перевірка помилок, і в цьому саме найбільша заслуга Вашого твору.

В нас тепер весна, але погода дуже змінна. Я дуже люблю природу. А тепер сучасний змеханізований світ нищить усе, і людей також, які захоплюються матеріяльними благами. Настала світова криза духовного життя, що придавлене навалою науково-технічних засобів. І це сама найбільша проблема людства.

Все ж таки маймо надію, що людство буде духовно очища-

тись, що людина мусить відродитись, щоб зрозуміти, що на ній особливо все лежить. Людина повинна служити спільноті, якою є народ, а не дбати про особисте «я».

Здоровлю Вп. Пані Галю і Вас Пане Євгене,

цілую Вас,

Марія Потерейко

*

Ганновер, 9.10.1983

Вельмишановний Пане Полковнику!

Нещодавно до мене зайшов дипл. інж. Юрій Ковальчук, що передав від Вас сердечний привіт для моєї дружини і для мене. Щиро Вам дякую. Також інж. Ю. Ковальчук просив мене, щоб вислати Вам фотознімку кивота. Я пригадую собі, що кивот вислано до ЦПУЕН, Мюнхен, після ліквідації УВС у Райнзелен, у березні 1958 р. Прапор тепер зберігається в управі КПУЕН у Ганновері. Прапор і кивот ми часто висилали для англійського війська на показ нашого народнього мистецтва, в роках 1956, 1957.

За Вашою ініціятивою, ми придбали для Українських Вартівничих Сотень кивот і прапор у Райнзелен. Мені часто доводилося відвідувати мистця-різбаря п. І. Винара, який справді по-мистецьки вирізьбив у своїй майстерні кивот у жовтні 1955 р., в Гайденав, біля Гамбурґа. Мистець І. Винар закінчив школу (Академію Мистецтв) в Кракові, Польща, перед другою світовою війною. Він (самітний) виїхав на еміґрацію до Нової Зеляндії в 1956 р.

Паніматка Р. Ковальська вигаптувала наш національний прапор — тризуб і прикрасила його дубовими листями і жолуддю.

Всі відділи Українських Вартівничих Сотень у Німеччині відзначали свято Св. Покрова рефератами та академіями, а в Райнзелен посвячено в той день український прапор і кивот

для нашої каплиці. На цю врочистість прибули до УВС в Райнзелен кат. священики: Москалик, Ігор Сендецький, Ярослав Полянський, та православний о. Сікорський. Також голова ОПУЕН мґр Е. Менцінський, дипл. інж. Ю. Ковальчук, пані Галя Рен та інші громадяни. Після акту посвячення хресні батьки прапору передали його хор. УВС Теодору Пелехові, який склав урочисто, перед престолом від імені цілої частини, святкове приречення. Після посвячення відбулося спільне прийняття, в якому взяли участь гості з Гамбурґа, Гайденав та з інших громад.

Ввечері того дня відбулася святкова академія, що її відкрив полк. Є. Рен. Реферат виголосив о. Ігор Сендецький. Хор з Гайденав під дириґуванням А. Ковальського співав народні пісні, а діти — Ірина й Оля Гнатишин виступали з дуетом. Панна Ірина Вовк деклямувала вірші. Також виступав з танцями гурток танцюристів. Треба сказати, що все свято підготували наші члени УВС, і тому це було для них не абиякою подією. Вони були горді особливо з свого національного прапора і кивота. Це величаве свято відбулося в жовтні 1955 р. в Райнзелен, біля Гамбурґа.

Сердечний привіт від Ніни.

Остаюсь до Вас з належною пошаною.

Т. Пелех

*

30.12.1984

Дорогий Пане Полковнику!

Листа Вашого й книжку отримав, дуже дякую. Ваша книжка дуже цікава, і я її прочитав із запертим віддихом. Ваша книжка — це поважний вклад у нашу воєнно — історичну літературу, і тому я, як тільки служитиме мені здоров'я, напишу рецензію для неї для «Вістей комбатанта», а може теж і для «Америки» та «Гомону України», принаймі маю такі щирі наміри.

Колись я думав собі, що Вашу рецензію в «Шляху Перемоги», на мою книжку, Ви написали після її отримання. Тепер читаю про її довгу дорогу до Вас, мовляв: «Габент суа фата лібеллі». Звичайно, книгу Вам я вислав негайно після її появи, бо ж хотілось, насамперед, щоб її прочитала фахова військова людина. Ви її прочитали, але не ту, що я Вам вислав.

А тим часом, доброго Вам здоров'я, багато радости з успіхів власних, родини, громади — нашому дорогому сеньйорові військових справ і пані Галі бажають

Марта й Лев Шанковські

Післяслово автора

6459/18

У моєму післяслові, надрукованому в першому томі моїх споминів, п. н. «Мозаїка моїх споминів» я згадав також і про мою суспільно-громадську працю продовж проминулих сорока років, із часу, коли замовкли гармати другої світової війни й настав довгожданий нібито «мир» у світі, коли-то мені, як і тисячам українських вояків, і сотням тисяч українських біженців закрився шлях вороття в Україну. Згадав я оту мою багатогранну суспільно-громадську, культурно-освітню, а головно, виховну працю, прямо тому, що вже не мав наміру продовжувати писати мої спомини.

Одначе великий успіх першого тому моїх споминів, виданих на кошти мої і Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії, навів мені думку, чи не було б таки потрібно і корисно опрацювати продовження моїх споминів та видати їх друком. Коли ж «Мозаїка моїх споминів» була розпродана в дуже скорому часі (явище тепер рідкісне в українській діяспорі), а багатьом замовникам тієї книжки годі вже було вислати, бо забракло примірників, а теж беручи на увагу прихильні рецензії, багачисленні такі ж прихильні відгуки й листи з заохотою продовжувати писати спомини та видати друком іще другий том, я за порадою редактора першого тому моїх споминів пор. д-ра Святомира М. Фостуна, вирішив опрацювати й видати друком другий том моїх споминів.

У цьому другому томі моїх споминів, я описав у першу чергу моє перебування з дружиною в таборах біженців у повоєнній Німеччині, мою діяльність у таборах, а головно мою педагогічну працю в українських таборових гімназіях. Доброзичливі взаємини і пошана, що ними я втішаюсь і сьогодні зі сторони моїх колишніх гімназійних учнів і учениць, є для мене великою радістю і доказом, що знання історії на-

шої батьківщини — України й нашого народу, яке я їм передав, позначилось дуже корисно у формуванні їхнього національного й патріотичного світогляду, так потрібного молодим українцям у їхній життєвій мандрівці на чужині.

Моя військова служба в Українських Вартівничих Сотнях, що існували при британській армії в повоєнних роках у Західній Німеччині, пізніше виховна праця з українською молоддю та чужонаціональною в ІМКА, довголітня праця в Крайовій Управі Українського Християнського Руху — це чергові періоди мого активного життя на чужині, що їх я описую у цьому другому томі моїх споминів. Згадую теж і важливіші події в моєму вже пенсійному віці, що його я проводжу далі за працею, вважаючи служіння рідному народові й працю найважливішими моїми життєвими настановами.

У цей другий том моїх споминів я залучив теж деякі вибрані статті з багаточисленних матеріялів, що друкувались у журналах і часописах, деякі доповіді, а теж і деяке вибране листування. Всі надруковані матеріяли в другому томі моїх споминів це лише виїмки з багатющого архіву, що нагромадився в мене продовж мого перебування на чужині та моєї безперебійної праці в українському суспільстві.

Читачі, що читатимуть цей другий том моїх споминів, зауважуть, що в ньому майже немає згадки про мою участь в українському еміґраційному політичному житті. Справа в тому, що я весь час занятий виховною працею з молоддю, суспільно-громадською і харитативною, не брав безпосередньої участі в українському політичному житті, хоч ним завжди цікавився, був і є знайомий з провідними діячами того життя, та весь час підтримував визвольну боротьбу українського народу, вважаючи це моїм найважливішим обов'язком, як українського офіцера — учасника Визвольних Змагань, і громадянина — патріота.

Написав я цей другий том моїх споминів, подібно, як і перший, тобто по-вояцькому, без ніякого художнього розмаїття, чи філософського осмислення життєвих подій. Бо ж спомини — це не твір уяви, а результат пережитого, пройденого на життєвих дорогах, котрі й довели мене з Божою поміччю до

пізної життєвої осені — схилу мого віку. Сьогодні — я так би мовити, один із національної «старої ґвардії», яка відходить у вічність, передавши естафету українського національного духа молодшим поколінням, залишаючи їм заповіт — продовжувати нашу боротьбу, нашу працю для здійснення великої мети — визволення України й української нації.

Радітиму, якщо цей другий том моїх споминів матиме такий самий успіх і популярність, як і перший том та сердечно дякую Головній Управі Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії за її фінансову допомогу у виданні цього другого тому моїх споминів. Дякую сердечно моїм приятелям — шан. п-ні Марії Потер, п-ству Й. і М. Теплим і п. О. Поповському з Австралії, п-ству В. Т. Бартнякам (кузинам) з Канади за їхні грошові позички на видання книжки. Дякую побр. П. Верб'юкові з Великої Британії, кол. воякові польської армії, що відбував свою військову службу в Познані й з того часу зберіг глибоку пошану до мене, як до українця-офіцера та пригадав мені багато цікавих подій і моментів з військової служби. Особливо сердечно дякую пор. д-рові Святомиру М. Фостунові за дбайливе редакційне опрацювання цього другого тому моїх споминів, а п-ні Марії Капустинській за переписання всього матеріялу до друку.

Всіх шановних читачів прохаю приймати ці мої спомини, як життєву розповідь українського вояка, який все своє життя служив Україні й українській нації.

Мюнхен, 1.1.1985 року

полк. мґр Євген ПОБІГУЩИЙ-РЕН

,

Покажчик імен і місцевостей

А

"Абендцайтунг" 174
АБН 69
Австралія 15,175, 277
Австрія 54, 55, 130, 133, 138, 153, 183, 184, 86, 193, 213, 216, 232, 233, 234, 240, 241, 242

Адам 164
Адіс Абеба 260
Акт 30 червня 1941 року 117, 118, 122

Александер Гар. брит. маршал 201
Альберта 165
Альбрехт Адам 166
"Альманах Станиславівщини" 197, 202, 204

Альпи 53, 71, 108
Америка 12, 52, 54, 116, 221, 266, 269
"Америка", щоденник 244, 271
Американська Академія Усних Діягноз 267

Англія 210
Англійці 231
Андрухів М. 89
Андрушки 58
Анна, кузинка 154
Анна 164
Аннан 59
Антверп 237
Ансбах 17, 23, 259
Антибольшевицький Бльок Народів 119

Антонов Валентин 38, 230
Апостольський Екзарх 126, 131, 132
Апостольський Екзархат 144
Араби 89
Ардени 43
Арґентіна 154
Армія 121
Аскольдова могила 227
Атлантик 78
Африка 208
"Архіпелаг Гулаг" 160
Аштон 58

Б

Бабаїв Алібаба, д-р 14
Бабинюк Василь 113
Бабин Яр 268
Бабірот Роман 76
Баварія 23, 73, 100, 174
Бад Нідербайзінґ 72
Бад Райхенгаль 148
Балта 234
Бандера Степан 43, 93, 117, 122, 125, 137, 257, 263

"Барабу" 49, 87
Бараняк Степан 58
Бартняки В. і Т. 277
Барліт П. 35, 38, 39, 240
Барліта П. 230
Батьківщина 120, 121, 124
Батьківський кружок "Рідної Школи" 266

Бах Еріх фон дем, ген. 235, 236
Бахмач 226
Бахталовський Богдан 113
Бачинський о. 22
Бевако Бемке і Детте 76
Безпалів Іван 14
Бекер Ґерті, Амулі, Будна 76
Бекр Німґер 76
Белз 109
Бельгія 33, 43, 45, 46, 47, 52, 54, 55, 60, 77, 89, 229

Бенцаль Ярослав, мґр 39, 108
Берлін 69, 81, 124, 150, 151
Бернадотте, граф 71
Бесарабія 234
Бетговен Людвіґ 164
Бджола М. 58
Белаїв Розвіта 25, 79
Бібрка 13
Білан В. 34, 231, 240
Білеський Євген 113
Біляєв Володимир 11
Білорусь 200, 235, 236, 237, 243
Білостоцький Т. 71
"Більд" 173

Бішофенгайм 73, 75, 81
Блімль Бріґетта і Вольфґанґ 76
Бобикевич О. 127
Бовлей Р. Ґ. англ. полк. 238
Бог 92, 95, 105, 117, 119, 121, 122, 129, 132, 134, 168, 171, 214, 219, 251, 264, 276
Богатюк Роман полк. д-р 62
Богдан, брат автора 98, 100, 148
Богун 261, 262
Бодензее 71
Боднарчук Іван, проф. 64
Божа Мати 103, 109
Бок Гайдрун 76
Бойко Юрій, проф. д-р 126
Бойґун Роман пор. 120, 137, 235
Бойчук Іван 113
Болтон 57, 59, 60
Боліщук Богдан 76
Болюбаш Григорій 60
Бомпорт 78
Боско Дон о. 167, 168
Бофре, ген. 162
Боязменд 154
Боярський 149
Брадфорд 56, 58, 59, 62, 211
Брат Борис 164
Братство кол. Вояків І УД УНА 128
Брежнєв Леонід Іл. 203
Бремер — пас 184
Бриґідер Михайло, сотник 233, 235, 237
Брідська ккампанія 106
Броди 61
Брунін 61
Брюссель 60, 139
Брюховичі 107
Будапешт 184
Будка Никита, єпископ 197
Буковина 214
Бульса А. О. 45
Бурдаєв Росвіта 76
Бурне 58
Бучаччина 204
Бучко Іван, архиєпископ 45
Б'ялий Володимир 113

В

Вавилон 77
Вайсенбурґ 17
Вайсуа Оскар 107
Валуєв П. мін. 189
Валуєвський указ 214
Варвара, св. 241
Варна Тома 165
Ватикан 196, 267
Василики 58
Васькович Григорій, проф. д-р 213, 216
Вашінґтон 268
Веґель Франц 76
Веґревил 165
Велс Г. Г., історик 221, 228
Велика Британія 43, 47, 50, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 67, 72, 77, 123, 126, 130, 145, 146, 148, 149, 186, 210, 212, 240, 241, 277
Великдень 237
Великий Пророк 246
Верб'юк Петро 149, 277
Верб"юки 58, 212
Веремієнки 58
Вереш В. 71
В'єтнам 208
Визвольні Змагання 140, 206, 212, 214, 228
Винницький о. 14
Винар Іван 36, 240, 270
Виловський, капітан 37
Витязь З. 45
"Вишенський Іван" 25
Відділи ОбВУ 126, 210
Відділи СУБ 210
Відень 240, 241, 268
"Відродження" 130, 175
Візенталь С. 268
Військова Управа 237
Військова Управа І УД УНА 28
Військові Школи 225
Віктор, кузен 154
Віктора 154
"Вікінґ", дивізія 185
Вільне Козацтво 227
Вільгельмсгафен 33
Вінниця 198, 233
Вінтоняк Г. 129
"Вісла" 106
"Вісник" 228
"Вісті" Братства 233
"Вісті комбатанта" 272
Вітошинська Ольга 45
Вовк Ірина 271
Вовчок Марко, письм. 248
Воєвідка Степанія 113
Волвергамптон 59
Волинь 189, 190
Володийовський 262
Володимир св. 155
Волкович Василь о. дек. 92
Волянський Степан 113
Воробкевич С. 127

Вотсон Кейт 218, 219
Вотсони 220
"Вояки — Воякам" 240
Вюртемберґія 23

Г

Гавірко Андрій, пор. 58, 104
Гаврилюк Ярослав 64
Гавришко Марійка й Ірина 52
Гайва Маріян Д. ппор. 145, 146, 148, 212
Гайви 58
Гайворонський Мих. композ. 127
Гайдамацький Кіш 227
Гайденав 37, 270, 271
Гайдріхс Доріс 76
Гайке Вольф-Дітріх май. 67, 68, 69, 70, 147, 184, 186, 204
Галан Станіславс 76
Гайслер Товба і Шая 113
Галина 154
Галичина 13, 86, 199, 214
Галіфакс 58, 59
"Галя" 17
Галя 191, 192
Галя Рен 28, 127, 129, 140, 151, 152, 153, 263, 265, 269 272
Ганас Роман 11, 12, 13, 22
Ганновер 229, 270
Гановський Євген, мґр 45
Гамбурґ 34, 35, 105, 270, 271
Гамм 34, 231
"Гамалія" 115
Гаммер Йосиф 113
Гамилтон 166
Геллада 153
Гельсінська угода 161
Гене Урсуля 76
Гендель Герман 113
Генеральний Секретаріят УГВР 122
Герман Орлик Омелян, пор. 233, 235, 237
Геродот 222, 224
"Геролд" 161
Гидза Мирон 62
Гинилевич Ярослав, д-р 28
Гільтайчук Михайло о. 14
Гільтайчук Олександер 22
Гільтайчук Любомир 128
Гілярій 154
Гінчак Петро 17
Гітлер Адольф 196, 232
Гладич Володимир, майор 60, 62
Глинський Зенон 113
Глувко Ростислав, мистець 145, 240
Гнатишин 17
Гнатюк Михайло 113
Гнатюк Юрій 14
Гнатчук Микола 113
Греція 228
Греки 222
Гринюк Михайло 52, 211
Гриньох Іван, о. д-р 199
Гришко Василь, проф. 26
"Грішниця" 19
Гробович Ю. 26
Громик Іван 14
Громецький Олександер 22
Група ДУН 118
Грушевський Михайло проф. 159
Говерля 58
Гоголь Микола, письм. 248
Гогне 230
Годованець Кирило 22
Голова УДП і ОУН 134
Головатий Богдан, пхор. 60
Головнокомандуючий 119, 122, 189
Головна Управа ОбВУ 55, 140, 143, 145, 146, 210, 211, 212, 240, 242, 277
Головна Управа Братства кол. Вояків І УД УНА 135, 241
Головна Управа Т-ва кол. Вояків УПА 264
Головна Управа УСХС 28
Головний Командир УПА 137
Голосниченко П. пор. 34, 231, 239
Гонах 231
Гоне Берґен 44
Гончар Олесь, письм. 91, 105, 160, 161, 201
Гомель 226
"Гомін" 67
"Гомін України", тижневик 272
Горський 22
Гох, полк. 208
Гулей 22
Гусак 22

Ґ

Ґарніш — Партенкірхен 53
Ґеник Василь 113
Ґестапо 150, 151
Ґілберт Плейнс 154
Ґінсберґ Ісаак
Ґіртлер Хріста 76
Ґлядбах 231
Ґляйхенберґ 185
Ґнас 241
Ґоліков, ген. 201

Ґрац 184, 241
Ґреннер 159
Ґулівер 162

Д

Дальовські 58
Данемарс Яніс 76
Данилові 60, 62
Дантове 69
Дарбі 58
"Дас бесте" 106
Дебрицький Роман, пор. 14, 17, 128, 145
Дебрицька В. 129
Деґінтер Вероніка 76
Денисенко Леонід 175
День Поляглих 63
Депфнер Корд. 64
Деременда Ярослав 52
Дерев'янка В. 45
Дерн, полк. 186
Детмонд 230, 231
Детройт 265
Децик д-р 25
Джамборі 53
"Дзвони" 204
Дзиндра Ярослав, д-р 17, 19
Дивізія 61, 68, 126, 151, 184, 185, 186, 201, 202, 203, 237
Дицьо Богдан 17
"Діброва", хор 266
Дівнич Ольга 12, 22
Дідик Володимира 113
Дідух А. 34
Дідух Теофіль 113
Діллінґен О. 70, 74, 75, 78, 108
"Діло" 214
Дінкельбюль 259
Дмитришин Степан о. канцлер 126, 128
Дмитрук К. Є. 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204
"Дніпро" 201
Дозарська Ірина 22, 259, 260
Докіс Ґізеля, Вера, Ельке 76
Документаціонсцентрум 268
Долуд Андрій, отаман 107
Донкастер 58
Донцов Дмитро, д-р 261, 263
Дорошенко Дмитро, проф. 228
Дратвінська В. 45
Дружини Українських Націоналістів 61, 116, 117, 121, 122, 137, 139, 140, 150, 204, 212, 228, 232, 234, 242, 243
Дубицький Палладій о. митр. прот. 88
Дудкевич Оксана 22
Дуліби 58
Дунай 75
ДУН 60, 61, 80, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 151, 195, 237, 243, 244, 262, 264, 265, 268
Дурбак О. о. кап. 199
Дуткевич Олекса 259, 260
Душинський Володимир 146, 148
Дяфер Ляїля 76
Дюссельдорф 34, 237

Е

Европа 67, 69, 70, 184, 186, 108, 195
Евстахій, дядько автора 153, 154
Едер Йоган 76
Єдінстов 59
Едмонтон 165
Екзархат УКЦ 98, 103
Ельванґен 20, 23, 24, 26,53
Емс 180
Ерлянґен 17, 20, 22, 23, 96, 128, 259
Ессен 73, 231
Ефіяльт 223, 224

Є

Єґерман 113
Єнджеєвскі Єжи 165
Єпископський Ординаріят 132

Ж

Жарський 268
Жикалюк 107
Житомир 161
Жмуревич М. 71
Жолкевич Степан 113
Жураківський Микола 113

З

Завберсдорф 233, 262
Заброцькі 59
Загачевський Евстахій 126, 155
Загальний Збір 137
Зайцев Василь 10, 11, 12
Зайцев Марія 11, 12
Зайченко О. 45
Зандчаєв Едвард 76
Записки НТШ 68
Запор Ангеліка 76
Заславець 22
"Захар Беркут" 73, 116, 245, 115
Західня Европа 49, 53

Західня Україна 174, 192, 194, 198, 204
Західня Німеччина 29, 30, 33, 43, 68, 70, 78, 80, 81, 85, 86, 91, 92, 96, 98, 103, 105, 113, 123, 140, 143, 145, 173, 198, 245, 276
Захід 69, 70, 101, 173, 238
Захарків Іван 148
Заяць Маркіян д-р 85, 93
Збаразький Симон 226, 228
Збруч 107
Зваричі 59
Зелений Зенон, проф. 89
Зенґварден 33, 34, 36, 257
Зенненляґер 231
Зенон 49
Зірка 49
З'їзд 121
Зобнів 25
Зозуля Гриць 127
Зольн 108
Зощук Степан, д-р 263
ЗСА 43, 49, 55, 60, 69, 78, 87, 113, 115, 116, 118, 125, 165, 231
Зубаль Ярослав 113
Зубенко Юлія 126
Зубенко Н. 129
Зуслік Бернадетте 76

И

І

Іван Павло II, Папа 141
"Іван Підкова" 115
Івась 187, 188
Івано-Франківськ 196
Івасюк Володимир 220, 221
ІВКА 70, 71, 72
Ізидор, кузен автора 154
Ільницький Степан, проф. 93
Ільонка 25
ІМКА 43, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 276
Інґольдштадт 92
Інтернат "Рідна Школа" 107, 130
Ісус Христос 99, 103
Італія 98, 184
Ірина 266
Ірка 191
ІРО 10, 13, 20, 100, 151
Ішімбет Ебенгард 76

Ї

Їм Лізолєтте 76

Й

Йорктон 154, 155
Йосафат свщ. 155
Йосипчуки 59

К

Каліфорнія 268
Кальба Мирослав 116, 120, 121, 124, 125, 242, 244, 264
Кальби Мирослав і Ірина 269
Кальваровський Володимир 72
Карляйл 59
"Каменярі" 153
Канада 96, 113, 116, 136, 137, 153, 155, 259
Капій Неоніля-Ткач 22, 259
Капустинська Марія 277
Карпати 58, 92, 183
Карпатська Січ 139
Карпатська Україна 212
Картерот 60
Карузо Константин 76
"Касперля" 107
Катинь 197, 198, 200
Катречко Юра 35, 230
Каферсаде Мензуме 76
Кашуба М. 101
Кашубинський Іван д-р 99
Квас 116
КҐБ 220
Кельд Льотар 76
Кельн 215
Кеніґштайн 87, 207, 245
Кенлехнер 166
Кенсек 155
Кентеніх Йосиф, о. 108
Керенські 69
Кершенштайнер Ґеорг 213, 214, 216
Кеттнер Томас 76
Київ 123, 138, 148, 160, 204, 214, 224, 226, 227, 232, 268
Кириченко Анатолій 77
Кириченко Люда 77
Китастий Григорій 127
Кіддерминстер 58, 59
Кіркоронич Антін 113
Кіс Іван 229
Кіт Іван о. радник 45
Кіщук Петро, хор. 56, 212
Кіщуки 59
Кірхберґ 184
Клементі 126
Клівленд 220
Клось Любомир 17
Клявзевіч Карло 19, 163

Кляйн Гельвін 77
Кноль Еріх 168
Кнорр Гельмут 77
Княгиницький Ярослав 114
Кобилянська М. 45
Ковалик Богдан 139
Ковалі 59, 60
Коваль Омелян, мґр 45, 49, 52, 140
Ковальський Іван, проф. д-р 93, 94
Ковальська Р. 270
Ковалюк Дмитро о. капелян 241
Ковальчук Михайло 123, 130, 165
Ковальчук Юрій, дипл. інж. 33, 39, 229, 263, 270, 271

Ковентрі 58
Козак Володимир, сотник 130
Козакевич Андрій 9, 10, 12, 13, 17
Козакевич Дарія 10, 11, 12, 13
Козарук Яків 114
Козинець І. 35, 239
Козій Г. 230
Колізей 91, 99
Колішко-Вовк Ірина 37, 239
Колодницький Михайло 146
Коломия 129, 171
Коломийська гімназія 113, 115, 116
Колтуняк Любомир 243
Колянківська Катря 88, 93
Коновалець Мирон, д-р 93, 95
Констанца 71
Комбатанти ДУН 116, 118
Комарницький Григорій, інж. 93, 128
Командир ДУН 120
Копач Бернгард 77
Кормили 59
Корниляк Платон, єпископ 91, 95, 98, 101, 103, 104, 127, 129, 131, 132, 143, 198

Корженовскі Міро 77
Косма Рудольф 77
Костецький о. 11
Костецький О. 22
Котелець Степан (Лісовий) 243
Кочержук Роман 11
Кочержуки Степан і Роман 19, 24
Кошарка 59
Кравчук Михайло 114
Краків 270
Крайова Управа Братства кол. Вояків І УД УНА 136, 145, 148

Крайовий Вояцький З'їзд ОбВУ 55, 56

Крайовий З'їзд СУМ 55
Крайова Управа СУМ 49, 52

Крайова Управа УХР 85, 89, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 100, 126, 128

Кремаєр Йоган 221, 222, 228
Кремль 70, 123
"Крилаті" 74, 189, 191, 192, 194, 207, 220, 221
Кройт 92
Крочак Теодор, хор. ДУН 234, 243, 258
Крути 221, 224, 225, 226, 227, 228
"Крути" 226
Крушельницький Микола 114
Кубань 159
Куберлінов Менко 77
Куґельмас Яків 114
Кудлик Теодор І., інж. 212
Кулик Микола 137
Кулік Ґізеля 77
Кульчицький Євген 114
Купранець Орест Ф. о. ЧСВВ 204
Курпіта Теодор 209
Кушик Антін 129
Кушик Теодор 128
К'ю Патрікія 127

Л

Лаба Василь, о. д-р митрат 197
Лаврушка Семен, дес. ДУН 123, 124, 195, 243
Лаврушки 59, 212
Лазарчуки 19, 267
Лащишин Є. 71
Левиненко О. 71
Леґерлеф Вільна 108
Леґіон ДУН 138, 199, 203
Лемківщина 61, 62, 106
Леник Володимир, мґр 128
Ленінград 38, 39, 230
Леонід Король 222, 223
Лепкий Богдан 115
Липа П. чот, ДУН 231, 240
"Лис Микита" 47, 88
Листопадовий Чин 210, 211, 212
Лицар — командор ордену св. Сильвестра Папи 141, 142, 143
Лібенав 46
Лідс 61
Лікерт проф. 168
Лінколншір 58
"Лісові Чорти" 267
Лозовий Іван 12, 29, 34, 36, 230, 231, 239
Лондон 57, 58, 59, 211
Лонцкого вул. 151

Луговий М. 35, 38, 239
Лук'яненки 239
Лунів 14
Лущак Михайло 146
Людвіґ II 100
Людвіґсфельд 25, 70, 75, 76, 77, 78, 153
Люкерт, проф. 168, 169
Лютики 59
Лютон 59
Лятишевський І. єпископ 197
Ляуербах Ервін д-р 73, 75, 81
Львів 21, 98, 107, 138, 163, 174, 183, 193, 199, 200, 233, 237, 261, 266
Льєж 45
Льос-Анджельес 268

М

Маґа Інґе 77
Мадонна дей Монті 100
Майнав 71
Максимович Вол. проф. 126, 127
Маланюк М. 71
Малкович о. дек. 93
Малецький Мирослав, сот. д-р 135
Малиняк Антін вет. лік. 93
Малькевич Ґіліюс 77
Манітоба 154
Манчестер 55, 56
Марія 266
Марко 88
Маркур 43
Мартинець Гнат, проф. 86
Мартинюк Ярослав 114
Марторелли Йосиф о. 85
Марусин Мирослав о. 45
Марчук Іван 27
Масні 59
Матичак Микола, о. крил. 104
Матуляк М. 73
Мачка Зусі, Стефан, Христина 76
Мельник Антін, мґр 128
Мельничук петро 114
Менцінський Євген мґр 33, 89, 229, 271
"Меркур" 105
Меттерніх, граф 9
Микола 154
Микитин Богдан, пор. 57, 141, 143
Микуляки 59
Мироненко Микола 160
Мисько Дарія 105
Мілгоз Дорни 60
Мірчук Іван, проф. д-р 30
Мірчук Петро, д-р 228
Мовчко, інж. 263
Могильницький Євген 114
"Мозаїка моїх споминів" 89, 145, 146, 275
Молебень 126, 129
Молкович Василь 174
Монтреал 89
Москва 38, 123, 124, 160, 161, 186, 214, 216, 230, 232
Москалик о. 271
Моха, сот. 235, 236
Мошанський В., адвокат 165
МПУЕН 13
Муж Довір'я 81
Музичка В. 34
Мудрик Степан, ред. 39
Мулька Нестор, пор. 104
Муравскі Галіна 76
Мушаєв Пурма 76
Мюнхен 22, 25, 26, 33, 38, 64, 67, 69, 70, 72, 75, 76, 78, 79, 80, 87, 88, 90, 91, 92, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 108, 126, 130, 138, 139, 140, 142, 145, 146, 148, 153, 154, 160, 166, 198, 204, 207, 213, 216, 245, 263, 270

Н

Надвірна 197, 198
Наддніпрянщина 216
Нагайли 59
Нагірний М. 71
Нагорникова 129
Нагожинські 60
"Наймичка" 74, 88, 171
Наполеон Бонапарте 163
"Нахтіґаль" 195, 199, 232, 236, 269, 268
"Невольник" 206
Неґрич Дмитро, адв. 114
Несторенко Олександер 22
Несторович В. 71
Николишин Д., проф. 115
Ніспорт 43
Німеччина 9, 10, 26, 27, 38, 45, 52, 68, 70, 100, 101, 103, 108, 117, 118, 122, 128, 138, 141, 152, 166, 168, 173, 174, 184, 186, 190, 199, 229, 232, 246, 270, 275
Ніна 271
Нірмиль Рікарда, Гілярис 76
НКВД 148, 197, 200
Новак, сот. 234
Нова Зеляндія 270

"Нова Фортуна" 57, 211
Ноє Рев'ю 173
Нойгаммер 15
Ноттінґгам 56, 58, 59, 210
Нюрнберґ 265
Нюрнсберґ 9, 13, 19, 21
Нью-Йорк 60, 61, 62

О

ОбВУ 55, 56, 57, 130, 132, 211, 212, 240
Оберлендер Теодор, пор. д-р 199, 233, 246
Обернцен 10, 12, 20, 21, 22, 259
Овечко Іван, д-р 242
Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії 140, 225
Об'єднане Представництво Української Еміґрації Зах. Німеччини (ОПУЕН) 33, 39, 129, 271
ОКВ 234
Округа ОбВУ 60
Олександер II, цар 190
Олдгам 57, 59, 211
Олімп 222
Ольга, кузинка 154
Ольшанський 36
Омельченко, сотник 226
Онтаріо 166
Організація Українських Націоналістів 117
Ортинський Євген, д-р 233, 237
Осип, кузин автора 154
Оттава 259
ОУЖ 97, 101
ОУН 117, 119, 122, 139, 195, 202, 203, 212, 233, 235, 243, 262, 263
Ощипко Григорій, мґр 35

П

Павкнери 59
Павлічко М. 230
Павлушков Микола 45
Падлеш сот. 186
Пальчук Анна 17
Панарін Елліс 76
Панарія Зеня 76
Панейко Марія 28
Панейко Юрій, проф. 28
Панір, полк. 186
Панківський Кость, д-р 200
Панцьо Гельґа 126
Папа 198
Париж 72, 204
Пастушок І. 231, 240
Патріярх Йосиф Сліпий, Блаженніший 91, 98, 99, 100, 121, 196, 197, 267
Пашник Мирослава 76
Пейсах Мендель 114
Пелех Теодор, сотник 33, 34, 35, 38, 39, 44, 46, 230, 231, 238, 271
Пелешко Ольга 129
Перемишль 192, 193
Перша Українська Дивізія УНА 183
Петлюра Симон 201
Петро св. апостол 98, 141
Петро 73, 266
Пестальоцці 167
Пестряк Дарія 25
Пилип, кузин автора 154
Північ — Упа 237
Пігії 59
Пій XI, Папа 196
Пітка С. о. 126
Пітерборо 59
Пласт 15, 38
Пласт — прийт 266
Плешкани 59
Плешкленк Їрґен 76
Плєшінскі Люція 76
Побігущий-Рен Євген, полк. мґр 12, 17, 120, 125, 126, 127, 129, 138, 139, 140, 141, 146, 195, 204, 233, 235, 237, 239, 243, 257, 262, 268, 269, 271, 277
Подільський К. 71
Подзун, видавництво 68
Познань 64, 261, 263, 277
Подянський Юрій, проф. 21
Полянський Я. о. 36, 230, 240, 271
Польща 193, 263, 270
Пономаренко Юрій 98
Понятовскі Стан., король 208
Попадинці 59
Попович Володимир, д-р 45
Поповський О. 277
Породко Ярослав 114
Потер Марія 277
Потерейко Марія 270
Потєки 58
Потсдам 200
Похідні Групи ОУН 122, 264
Провід ОУН 117, 119, 121, 125, 128, 132, 133
Провідник ОУН 118
Продан Микола 114
Продан Степан 114
Пугач Андрій 114

Пулюй Іван проф. інж. 218
Пулюї 220
Пуківський Н. 34, 231, 240
Пухальскі, ген. 192

Р

Рааба 184
Ражевський В. 71
Райнзелен, 34, 36, 230, 240, 270, 271
Райтерсах 13, 14, 16, 18, 20, 23
Райхельт Марія 76
Ракович Ліллі 76
Рапп Іссак 114
Ратушинський Михайло о. кап. крил. 241
Растовецький, радник 263
Рацiв Келле і Нонна 77
Рачинський Іван 60, 62
Рачкай Ульдіко 76
Реґенсбурґ 27, 71
Редінґ 59
Рен Євген, полк, мґр 14, 22, 34, 36, 45, 69, 93
Рен, майор УПА 106
Рижевський В. 71
Рим 90, 91, 98, 100, 109, 131, 141, 201
Риндзяк Василь 12
Рідгаммер Гельга 76
Різдво Христове 36, 37, 239
Роберт Брюс, поет 163
Роблин 155
Розенгайм 151
Розеґґер Петро 116, 187
Ройтери 59
"Ролянд" 195
Ромко 187, 188, 189
Ронеґід 154
Росипська Анна і Роман 76
Росія 68, 69, 70, 122, 124
Росіяни 159
Росоха Ярослав 14, 15
Рочдейл 59
Рочестер 58
Рубенер Ґерта 76
Рубий Богдан і Ольга 76
Рудницька Мілена 204

С

Савицька Ольга 71, 72
Савчук В. 73
САЖН 101
Самокишин Микола 14
Сан Стефан 241
Саскачеван 154
Сверстюки 139
Сверчевскі Кароль, ген. 106
Свідерські 60
Свідки Єгови 67
Світовий Союз 72
Світське Апостольство Жінок 128
Свіфт Йонатан, письм. 162
"Свобода", щоденник 126
Свят-Вечір 36, 77, 97
Святослав Хоробрий, князь 119
Севрій Левко 211
Сеґеді Йоаким, єпископ 89
Сеґерс о. 45
Семанюк Бріґітте 76
Семененко Г. 71
Семененко Ольга 76
Семчишини 59
Сендецький І. о. 36, 240, 271
Сенюки 62
Середа Роман 76
Сестри Служебниці 155
Сибір 151, 159, 199
"Сиденгирст" 50, 52, 53
Сидор Василь — Шелест 119, 235, 237, 264
Сильвестер, Папа 141
Симко Степан 263
Симоненко Василь 161
Синенька-Іваницька Іванна 127
Сенишин А. Б. 93
Сікорський о. 271
Сімків Дарія 105
Сімків М. 100
Сімчак-Лубська Ольга 14
Січинський П. 22
Скантарп 59
Скворцов Олексій 76
Сковорода Григорій Савич, філософ 169
СКВУ 268
Славко 269
Слюсаренко 22
Смеречинський о. 129
"Собор" О. Гончара 91, 105, 160, 201, 204
Соколишин, д-р 14
Сокальщина 244
Сокольський Остап, д-р 135, 137
Сорока В. 229
Сольтак 80
Солженіцин А. 160
Союз Українців у Великій Британії 50, 56
"Союзівка" 116, 118
Софія св. 123, 131
Софія, сестра автора 148

Спирко Петро 76
Спех Степан 71
СССР 99, 106, 108, 174, 197, 198, 202, 204

Сталін 199, 200, 201
Станиславів 196
Сташків Н. 34, 231, 240
Стецько Ярослав, голова Проводу ОУН 95, 99, 118, 121, 123, 125, 132, 134, 200, 238, 263

Стрільчик Остап 114
Стробель Роберт 76
Стронцінський Василь, д-р 39
Стеткевич Осип 22
Стороновий 154
Ступка Михайло 61
Стасюк Микола 217, 218
Стасюки 220
Старшинська Школа 225, 226
Студентський курінь 225, 226
Студентська сотня 226
Стуттґард 209
Студенський Юрій, проф. 26
СУБ 50, 54, 57
СУМ 15, 43, 45, 47, 57, 87, 128
"Сурмач" 187, 228, 237

Т

Таланчук Константин 243
Талергоф 24
Тарнавський Степан 114
"Тарас Бульба" 248
Тарасівка 57, 211
Татарський Василь, пор. 261
Татарчук Михайло 211
Тегеран 200
Телюки 59
Теплі Й. і М. 277
Теплі Вероніка і Діяна 150
Терешкун З. 24, 231, 240
Термопіли 221, 222, 223, 228
Тессалія 222
Тетеря, д-р 71
Тимченко Ліна 227
Ткач Неля 260
Ткаченко 101
Ткачук Іван о. 22
Ткачук Михайло 47
Ткачук Л. 231, 238
Товариство кол. Вояків ДУН 125
Товариство кол. Вояків УПА 137, 138

Токарева 129
Торонто 137, 155, 204, 241, 259, 260, 268
Травтмансдорф 241
Трутенко д-р 14
Трухлий д-р 14
Туркестан 160

У

УВО 139, 212
УВС 34, 36, 39, 239, 270, 271
УГА 22, 107, 129, 206
УГВР 117, 263
Угрин Микола 114
Угринів 244
УД УНА 26, 55, 60, 61, 67, 80, 81, 121, 126, 129, 135, 210, 211, 241, 242

УДК 43, 45
Україна 16, 19, 36, 37, 46, 57, 61, 67, 69, 73, 92, 105, 109, 113, 117, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129, 131, 137, 139, 159, 160, 163, 173, 180, 193, 199, 201, 207, 214, 215, 224, 232, 234, 236, 238, 242, 243, 244, 257, 265, 275, 276, 277

Українка Леся 19, 115, 126
Українська Автокефальна Православна Церква 14

Українська Видавнича Спілка в Лондоні 145

Українська Галицька Армія 194
Українська Греко-Католицька Церква 14, 196

Українська Дивізія "Галичина" 184, 186, 204, 235

"Українська Думка" 64, 204, 209, 213, 240, 242, 248

Українська Повстанська Армія 119, 189, 228, 235

Українська Студентська Громада 261
Українська Санітарно-Харитативна Служба 26, 29, 128

Українське видавництво 33
Українське Державне Правління 118, 121, 122

Українське Національне Об'єднання 263

Український Вільний Університет 21
Український Історичний Журнал 161
Українький Леґіон 137, 195
Український Тайний Університет 21
Український Червоний Хрест 12, 26
Український Християнський Рух 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 96, 97, 103, 105, 108, 128, 196, 245, 276

Українські Вартівничі Сотні 33, 34, 35, 37, 38, 39, 80, 81, 99, 128, 204, 209, 213, 240, 242, 248, 270
Українські Церкви 203
Ульм 27, 87
Ульяшкін Бембе 76
"Унія" 14
УНРРА 9, 10, 11, 13, 20, 121
УНР 11
УПА 17, 19, 61, 106, 108, 117, 119, 120, 121, 123, 124, 128, 138, 139, 195, 202, 203, 229
УРСР 197
УСС 243
УССД 117, 119, 120, 133, 134, 137
УСХС 28

Ф

Факунчак Григорій о. шамб. 45
Фалат Зіна 76
Федаки 59
Феде Марія і Маргіт 77
Федесюк 14
Федишин Андрій 125
Фельдбах 136, 183, 184, 186, 240, 241
Фідлер Ґобі 77
Філіковський 148
Філія УКУ 57, 213
Філядельфія 113, 115, 138, 258
Філь Микола д-р 91, 93, 128
Філь Марта 101
Філь Ярослава 128, 129, 258
Фінсберг 260
Фішер Олександер 200
Фоерштайн Ісаак 114
Фортуня Радомір 77
Фостун Святомир М. пор. д-р 56, 141, 143, 212, 240, 241, 275, 277
Фраєр Ліна 114
Фрайзінґ 64
Фрайтаґ Фріц, ген. 151, 185
Франіц Дюрдіца 77
Франк Ганс, губ. 196
Франко Іван 25, 47, 52, 74, 88, 116, 153, 161, 162, 163, 164, 209
Франкополе 45, 46, 47, 48
Франкфурт 87, 105, 233, 235
Франція 45, 46, 47, 54, 55, 60
Фрідріх Великий, король 164
Фрей Микола 12
Фронсберг 17
Фурлан Рате, проф. 109
Фюрнсберг 9, 10, 12, 13, 19
Фюрнсберзьський замок 12, 13
Фюрт 17

Х

Хмара Михайло 22
Хмельницький Богдан, гетьман 17
Хмельниччина 17
Хомишин Григорій, єпископ 196, 197
Хом'як Михайло ("Дзядзьо"), пор. ДУН 243
Хом'яки 59
"Християнський Голос" 139, 198
Хронов'ят Михайло 28

Ц

Цезенатіко 201
Церква 86, 99, 105, 137, 139, 141, 164, 197
Центральна Виховна Рада СУМ 139
Центральне Представництво Української Еміґрації в Німеччині 128
Цигани 59
Цімермман 73, 75
Цінн Шарлота 114
Цісик Омелян, проф. 115, 116
"Ціцеро", видавництво 238
ЦПУЕН 22, 238, 270
Цюпка о. 290
Цюпка Ірина і Люба 22, 260

Ч

Чайковський Андрій, письм. 245
Чемерис Андрій 113
Ченстоховська Божа Мати 109
Чепий Марія і Надія 77
"Червона Рута" 210
Черчіл Вінстон 201
Чехут Ірина 22, 260
Чикаленко Євген 247
Чіддінгфолд 50, 53, 54
Чорний М. 71
Чорноволи 139
Чорній І. 35, 230
"Чорноморе", корпорація 261
Чубатий Данило 22
Чубатий Олександер 22
Чупринка Тарас 61, 124, 202, 264

Ш

Шанковський Лев 202, 228 (Марта) 272
Шанайди 59
Шарко Богдан, мґр 73, 88, 93, 126, 129
Шарко Таня 126
Шарко Г. 129
Шах Степан проф. 73, 86, 89

Швайцарія 71
Шевченко Тарас 73, 88, 115, 161, 164, 165, 171, 173, 205, 209, 246, 247
Шенштадт 98
"Шенштадт" 108
Шептицький Андрей, граф, митрополит 195, 196
Шеффілд 59
Шехтер Йосиф 114
Шіллер Беаті 208
Шімзее 100
Шкільник Є. 231
Школи українознавства 209
Шлердінґен 151
"Шлях Перемоги" 36, 128, 217, 220, 232, 272
Шмідт Гайнріх 77
Шневердінґен 230
Шовдер Давид 114
Шонґав 27, 43
Шпорбер Ісаак 114
Шредер, майор 236
Штумпф, адв. 80
Штраден 185
Шульц Артур і Гільдеґард 77
Шупер Надія 19
Шухевич Роман — Тарас Чупринка, ген. хор. 61, 107, 118, 119, 120, 122, 125, 137, 138, 139, 189, 199, 200, 232, 233, 235, 237
Шухевич Ст. д-р 10, 107
Шухевич Юрій 202
Шухевичі 139

Ю

Юнацька військова школа 226
Юґославія 79
"Юкреїнієн Рев'ю" 67
Юкер 75
Юнґ Герберт 77
Юрко Іван 137
Юрко 189, 190, 193
Юр 196
Юрченко О. проф. 26

Я

Якимишин Франц 77
Якуб'як Михайло, пор. 104
Ялта 200
Янківські 59
Янів Володимир, майор, інж. 60, 62
Ярема Павло 11

Список ілюстрацій

Стор.:

Професори, викладачі й курсанти сільськогосподарського і шоферського курсу, під патронатом УТГІ, в таборі українських біженців у Фюрнсберґу, з комендантом табору, п. Андрієм Козакевичем. Роки 1946-1947 10

Професори й викладачі цього ж курсу та комендант табору, п. Андрій Козакевич 11

Група дітей з садочка і табірної школи у Фюрнсберґу, зі своєю вчителькою п-ні Дарією Козакевич і священиком о. Романом Ганасом 13

Фюрнсберґський замок, село і довкілля 14

Український хор у таборі біженців у Райтерсаху. Дириґент — студент п. Гнатишин 15

Біля пам'ятника поляглим воїнам і борцям за волю України, спорудженого таборянами в Райтерсаху 16

Пам'ятник у Райтерсаху 18

Посвячення пам'ятника в Райтерсаху 20

Місцевість Ельванґен, де був табір біженців 24

Автор споминів зі своєю дружиною Галею, у десятиріччя їхнього одруження (1952) 28

На вишколі УВС у Зенґвардені. Автор — перший зправа 34

Перший відділ Українських Вартівничих Сотень у Гамбурґу (1954 р.) 35

Після посвячення кивота в табірній каплиці УВС у Райнзелен. Зліва о. І. Сендецький, зправа о. Я. Полянський 36

Автор в уніформі Українських Вартівничих Сотень 37

Після посвячення прапора УВС. Зліва доправа: М. Луговий, Т. Пелех і П. Барліт 39

Пор. МСО Теодор Пелех, у Гоне Берґен. 1979 р. 44

Різдвяний обід у квартирі МСО в Лібенав, у 1983 році. Промовляє пор. Теодор Пелех 46

Гутірка на Франкополі. 1966 р. 47

Фраґмент крайового сумівського здвигу на Франкополі, в 1974 році 48

Учасники літнього сумівського табору в оселі СУБ у Чіддінґфолді, Велика Британія. 1952 р. 50

Польова Служба Божа в часі літнього таборування сумівської молоді в оселі СУБ у Чіддінґфолді. 1953 р. 51

Гутірка з сумівською молоддю в оселі СУБ у Чіддінґфолді. 1959 р. 53

Практичні вправи в часі літнього таборування в оселі СУБ у Чіддінґфолді. 1959 р. 54

Крайовий Здвиг СУМ у Великій Британії в 1959 році 55

Автор промовляє на Крайовому Вояцькому З'їзді ОбВУ в Манчестері. 1973 р. 56

У гостині п-ства Масних у Рочдейлі, в 1969 році 57

Різьбар Степан Бараняк у Галіфаксі, Велика Британія, та його мініятюрна різьблена церква 58

Зустріч з українським громадянством у м. Кіддермінстері, Велика Британія, в 1980 р. 59

Голова Округи ОбВУ пхор. Богдан Головатий вручає подарунок авторові, в часі його відвідин української громади в Болтоні. Зправа — побр. Іван Павкнер, голова В-лу ОбВУ і побр. Григорій Болюбаш, заступник голови Відділу 60

Після доповіді в українській громаді в Лідс, у 1980 році 61

Юна мандолінова оркестра в Брадфорді, зі своїм дириґентом маестром Ярославом Гаврилюком. 1959 р. 62

Автор почесним гостем британських комбатантів у Діннінґтоні, з нагоди відзначення Дня Поляглих, у листопаді 1980 року 63

На прогульці в Ессені. Сидять зліва доправа: мґр Богдан Шарко, проф. Ст. Шах, о. М. Проскурницький і автор. Стоять — М. Матуляк і В. Савчук 73

Учасники конференції Українського Християнського Руху в Мюнхені, в 1969 році. Зліва доправа: всч. о. митроф. прот. Палладій Дубицький, всч. о. Мирослав Проскурницький, автор споминів, мґр Богдан Шарко, п-ні Катря Колянківська і п. Юрій Пономаренко 88

Учасники Загальних Зборів УХР у Ессені, 7.9.1968 року. Сидять зліва доправа: проф. Зенон Зелений з Бельгії, проф. Степан Шах, Владика Йоаким Сегеді з Югославії, Владика Платон Корниляк, мґр Євген Менцінський і автор споминів 89

Крайова Управа Українського Християнського Руху в Зах. Німеччині в 1971 році. Зліва доправа: інж. Г. Комарницький, мґр Богдан Шарко, проф. Ст. Ільницький, проф. д-р І. Ковальський, полк. Є. Рен, п-ні Катря Колянковська, д-р Антін Малиняк, вет. лікар М. Заяць, д-р М. Філь і д-р Б. Синишин 93

Проща до Риму в 1975 році, організована Крайовою Управою УХР 94

Д-р Мирон Коновалець, хворий у шпиталі 95

Автор з дружиною, у її 75-ліття (1978) 97

Фраґмент з побуту Блаженнішого Патріярха Йосифа в Мюнхені. Зліва доправа сидять: проф. д-р І. Ковальський, автор з дружиною, дост. Ярослав Стецько і Блаженніший Патріярх Йосиф 99

Фраґмент уручення грошового чеку на будову катедри УКЦ у Мюнхені. Зліва доправа: Автор споминів, пор. Нестор Мулька, Преосв. Владика Платон Корниляк, о. крил. Микола Матичак, пор. Андрій Гавірко і пор. Михайло Якуб'як 104

Учасники зустрічі випускників Коломийської гімназії, у 50-річчя їхнього іспиту зрілости. Філядельфія, ЗСА. 1972 р. . 115

Зустріч комбатантів ДУН у днях 24-25.5.1981 року, в Оселі Союзівка, ЗСА 118

Автор споминів промовляє на відзначенні свого 80-ліття в Мюнхені. Зліва сидить Преосв. Владика Платон Корниляк, зправа дружина автора, п-ні Галя 127

Автор промовляє на зустрічі в Інтернаті «Рідної Школи» в Мюнхені з членами ОбВУ з Великої Британії, в часі їхньої

поїздки до Австрії, у 1981 році 130

Автор з українськими комбатантами — учасниками почесної стійки в часі посвячення пропам'ятної плити в крипті храму св. Софії у Римі, в пам'ять і прославу поляглих вояків за волю України. 1970 р. 131

В поході на один з воєнних цвинтарів у Австрії. 1978 р. 133

Панахида на воєнному цвинтарі в Австрії 135

Почесна стійка в каплиці-пам'ятнику у Фельдбаху, Австрія 1981 р. 136

Панахида на воєнному цвинтарі в Австрії. 1981 р. 138

Преосв. Владика Платон Корниляк зачитує грамоту номінації автора Командором св. Сильвестра Папи. Мюнхен, 10.7. 1982 р. 142

Автор дякує Преосв. Владиці за вручення йому ордену і номінаційної грамоти 143

Грамота найменування автора Командором св. Сильвестра Папи 144

Учасники побратимської зустрічі в Мюнхені, з нагоди випуску друком першого тому споминів полк. Євгена Рена. Сидять зліва доправа: побр. Володимир Душинський, полк. Євген Рен, ппор. Маріян Д. Гайва, член Головної Управи ОбВУ у Великій Британії. Стоять — побр. Михайло Колодницький і побр. Михайло Лущак 146

Автор споминів і пполк. Вольф Дітріх Гайке, кол. шеф штабу І УД УНА 147

Автор споминів і побр. Петро Верб'юк з Великої Британії 149

Наші австралійські гості: Вероніка і Діяна Теплі. 1983 р. 150

Дружина автора, п-ні Галя в її 75-ліття 152

Авторові військові й комбатантські хрести, медалі, відзнаки, а також і сумівські відзнаки 160

Зміст книжки

Частина перша

В ТАБОРАХ БІЖЕНЦІВ

В таборах УНРРА і ІРО 9
Праця в Українській Санітарно-Харитативній Службі 26

Частина друга

В УКРАЇНСЬКИХ ВАРТІВНИЧИХ СОТНЯХ

В Українських Вартівничих Сотнях 33

Частина третя

ВИХОВНА ПРАЦЯ З УКРАЇНСЬКОЮ МОЛОДДЮ

В таборах Сумівської молоді 43
Поїздки з доповідями в різних країнах 53

Частина четверта

МОЄ СЕКРЕТАРЮВАННЯ В ІМКА

У Мюнхені 67
Моя праця в ІМКА в Німеччині 70
Десятирічне клопотання про пенсію 80

Частина п'ята

В УКРАЇНСЬКОМУ ХРИСТИЯНСЬКОМУ РУСІ

В Українському Християнському Русі 85

Частина шоста

ШЛЯХОМ ЖИТТЄВОЇ ОСЕНИ

Зустріч випускників Коломийської гімназії 113
Зустріч комбатантів ДУН 116
Моє 80-ліття 125
Пам'ятні події в 1982 році 141
Моя родина 148

Частина сьома

ВИБРАНІ ДОПОВІДІ

Боротьба з одвічним ворогом 159
Виховання наших найменших 165
Алькоголізм — суспільна проблема 172
Використані матеріяли для доповідей 175

Частина восьма

ВИБРАНІ ДРУКОВАНІ СТАТТІ

Перша Українська Дивізія УНА під Фельдбахом 183
Як Ромко здав іспит лицаря 187
Валуєв 189
Дорогий плащ 191
Наймолодший з бійців 192
Безмежжя брехні 195
Наш перший театр 204
Наша книжка 207
Моя поїздка до Англії 210
Ґеорґ Кершенштайнер і Україна 213
Кінець шкільного року 217
Синівська вдячність 220
Термопіли — Крути 221
Вартові сотні в Німеччині 228
У сорокову річницю постання ДУН 232
Причинок до військової історії 238
«Вояки — воякам» 240
Спогади учасників ДУН 242
«Думайте — читайте» 244
Батькам на увагу 247
Мої друковані статті й матеріяли в українських журналах і часописах 249

Частина дев'ята

ВИБРАНЕ ЛИСТУВАННЯ 255

ПІСЛЯСЛОВО АВТОРА 273

ПОКАЖЧИК ІМЕН І МІСЦЕВОСТЕЙ 279

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ 293

ЗМІСТ 299

ЗАПРИМІЧЕНІ ПОМИЛКИ

Стор.	*Надруковано*	*Має бути*
51	Чіддінґволді	Чіддінґфолді
165	Єнджеєвскі	Єнджеєвіч
168	Проф. Лікерт	Проф. Люкерт
192	Сестер Слежебнець	Сестер Служебниць
204	Станислова	Станиславова
	ряданський	радянський
207	Церквав	Церква в
218	сусідкаь	сусідка
230	М. Лютовий	М. Луговий
	Ленінґрад	Ленінград

Головна Управа ОбВУ
АЛЬМАНАХ ОбВУ (2/ 1964-1980 рр.)
Лондон, 1980. Стор. 202.

*

Головна Управа ОбВУ
ВОЯКИ — ВОЯКАМ
Лондон, 1981. Стор. 64.
(Вичерпане)

*

Богдан Бора
БУРЕМНІ ДНІ
Збірка поезій
Співвидання з Братством кол. Вояків
Д УНА. Торонто-Лондон, 1982. Стор. 258.

*

Полк. Є. Побігущий-Рен
МОЗАЇКА МОЇХ СПОМИНІВ
Співвидання з автором. Лондон, 1982.
Том 1. Стор. 239.
(Вичерпане)

*

Головна Управа ОбВУ
»СУРМАЧ«
Військовознавчий журнал
Піврічник. Стор. 64-80.